Bir Davet Yıldızı

FETHİN MÜ'MİNLERİ

Ümit Kesmez

FETHİN MÜ'MİNLERİ

Ümit KESMEZ

FETHİN MÜ'MİNLERİ

Ümit KESMEZ

FETHİN MÜ'MİNLERİ

Editör
Ömer ÇETİNKAYA

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-248-8

Yayın Numarası
477

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96

Kasım 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Hatırlanacağı üzere yayınevimiz, daha önce '*Bir Demet Yıldız*' üst başlığı altında bir proje başlatmış ve serinin ilk eseri olarak '*En Öndekiler*' adıyla bir kitap çıkarmıştı. Söz konusu kitapta, İslâm'ın ilk günlerinde herkesten önce işe başlayanlar konu ediniliyor ve günümüz Müslümanları açısından örnek ve model hayatları nazara veriliyordu. O kitabın takdiminde de ifade edildiği gibi 'Bir Demet Yıldız', imkân nispetinde sürekliliği olacak bir proje; zira belli başlı üst başlıklar tespit edilerek Ashab-ı Kirâm'ın hayatını okurumuza takdim edebilmek en büyük idealimiz. Şu anda elinizde tuttuğunuz bu eser, işte söz konusu projenin ikinci kitabı.

'*En Öndekiler*' adlı çalışmaya gösterilen yoğun ilginin, projenin devamı adına okurdan aldığımız büyük bir güce dönüştüğünü söylemek boynumuzun borcu. Aynı zamanda bu, insanımızın yeniden öze dönüş yolunda ortaya koymuş olduğu büyük çabanın bir sonucu. Yolları Ashâb-ı Kirâm'la birleştirerek istikbâle yürüme arzusu, gelecek adına güven veren bir gelişme. İşte '*Fethin Mü'minleri*', bu yolun yeni bir kılavuzu mahiyetinde bir eser.

Çok fazla söze hâcet yok; aslında eser kendi kendini tanıtıyor. Ancak şunu ifade etmek gerekirse bu kitapta, Allah Resûlü'nün yirmi bir yıl nasıl bir sabırla beklediği, sadece Medine'deki Ensâr'la yetinmeyip sabrını akla hayale gelmedik aktivitelerle örgülediği, kin ve nefret hislerini yok edebilmek için yeri geldiğinde onlarla akrabalık tesis ettiği, yeri geldiğinde uluslararası problemlerini çözüverdiği ve bazen de aynî ve nakdî yardımlarla onları sıkıntılarından kurtarmaya çalıştığı, her şeye rağmen Mekkelileri kazanmak için her fırsatı değerlendirip yekûnunu birden Cennet'e götürecek bir düzleme davet ettiği çok farklı örneklerle sunuluyor.

Bütün bunlar, sadece kuru bir tarihi malumat değil elbette; örnek alınması ve hayatın içine taşınması gereken birer misal. Yirmi bir yıl sonra Allah Resûlü'nün bu arzusu gerçekleştiğine göre, aynı yoldan yüründüğünde demek ki bugün de kin ve nefretler sona erecek ve yanıldıklarını anlayan Mekkeliler, gelişmelere daha bir insafla bakıp kılıçlarını kınlarına koyacaklardır.

En iyisi, sözü daha fazla uzatarak okuyucu ile kitabın mesafesini uzatmamak. Yepyeni bir dünyaya hoş geldiniz.

Işık Yayınları

ÖNSÖZ

İsimden de anlaşılacağı üzere Fethin Mü'minleri, sonradan gelenleri, arkada kalıp da ancak yıllar sonra öne geçme imkânı bulanları anlatan bir kitap. Bunun için ona, '*Fethin Müslümanları*' değil de, '*Fethin Mü'minleri*' demek daha uygun. Zira onlar, sadece karşı konulamaz gücü gördüklerinde geri duranlar değil, aynı zamanda hakikati görüp de huzurda yeniden doğduktan sonra iman adına her şeylerini ortaya koyma bahtiyarlığına erenler! İmanları teslimiyetin sınırlarını geride bırakmış, sonradan geldikleri halde imrenilecek bir sıçrama ile imanda zirveleri yakalama azmini ortaya koyabilmiş irade kahramanları aynı zamanda!

Fethin Mü'minleri, Mekke fethinden sonra Müslüman olan bazı isimleri konu edinen bir kitap. Elbette hepsini değil; zira o günden sonra *Abdullah İbn Erkam*, *Attâb İbn Esîd*, *Hakîm İbn Hizâm*, *Hişâm İbn Amr*, *Hâris İbn Hişâm*, *Vahşî İbn Harb*, *Ukbe İbn Hâris*, *Şeybe İbn Osman* ile Ebû Leheb'in oğulları *Utbe* ve *Muattıb* gibi binlerce insan, okyanuslara açılan çağlayanlar gibi gelip huzur-u risâlette kelime-i tevhidi haykırmışlar! Onların hepsini bir kitabın hacmine sığdırmaya imkân yok. Kitaba konu olanlar, bütünü hakkında aralanmış sadece bir kapı, fikir vermesi için ortaya konulmuş birer nümuneden ibaret.

Ebû Süfyân, *Hind Binti Utbe*, *Süheyl İbn Amr*, *İkrime İbn Ebî Cehil* ve *Safvân İbn Ümeyye*, aynı zamanda karşı duruşun en öndeki temsilcileri. Mekkelilerin işlerini omuzlayan isimler. Tabanın taleplerine göre kararları şekillenen, Medine söz konusu olduğu yerde karar mekânizmasında ilk sırayı alanlar; Mekke'nin söz sahipleri!

Hepsi de Resûlullah'ı en iyi tanıyan isimler; farklılığını daha erken dönemlerde fark eden ve kendilerinde olmayan ancak onları taşıyanları takdirle yâd edegeldikleri sıfatları taşıdığı için de O'nu '*Emîn*' diye çağırmaya başlayanlar! İçinden çıkamadıkları meselelerini O'na arz edip de çözülmesini bekleyenler aynı zamanda!

Bu durum, Hira'daki vuslata kadar da böyle devam edecek. Dünyanın kaderi için olduğu kadar onlar için de Hira bir dönüm noktası.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), oradan bambaşka bir mesajla gelmişti. Üstesinden gelinip karşı konulamayacak bir kapıya davet ediyordu. Halbuki onlar, Mekke'de daha fazla söz sahibi olmaya kendilerini hazırlamış ve bunun için de fırsat kolluyorlardı. Yavaş yavaş elde etmeye başladıkları burçlara kurulmuş, insanları kendilerine kul ve köle yapma hayallerinin sarhoşluğu içindelerdi!

Muhammedü'l-Emîn'in getirdiği yeni mesajlar ise bu hülyaları alt üst eder bir muhtevaya sahipti. Her adımında tarif edilemez bir cazibe, akılları hayran bırakan bir selâset ve gönülleri kendisine bağlayan bir cezâlet feyezân ediyordu!

Çölde suya hasret gönüller bu tatlı su kaynağına koşar olmuşlardı! Etrafları boşalıyordu! Kiminin babası, kiminin kardeşi ve kiminin de çocukları ayrılıp bu pınara yaklaşıyor ve kendilerine rağmen kıble değiştiriyorlardı!

Konumlarıyla bağdaştıramadıkları, hazmedemeyecekleri gelişmelerdi bunlar! Zira Câhiliyye körlüğü içindelerdi. Nazar ve ni-

yetleri bu körlüğün baskısı altındaydı ve bu baskı altında hakikati olduğu gibi görme imkânları yoktu.

Onun için, kendileriyle çelişseler de bile bile inatlaşıyorlardı! Haset ve çekememezlik genel karakterleri olmuş, bir türlü hazmedemiyorlardı!

Aynı zamanda siyasi baskı altında bulunuyorlardı; onun için yanlarındakiler '*şeytan*' bile olsa kendi yandaşları olduğu için onları '*melek*' görüyor, karşı taraf diye nitelediklerileriyle birlikte hareket edenler ise '*melek*' bile olsalar onları '*şeytan*' telakki ediyorlardı! Onun için, '*diğerleri*' diyerek niteledikIerini defterlerinden çizmiş, sadece kendi yandaşlarını insan kabul edecek kadar insanlık adına bir fakirlik yaşıyorlardı. Dolayısıyla binbir türlü takıntıları vardı ve bunları aşamadıkları için bir türlü atmaları gereken adımları atamıyorlardı.

Yok etme hırsıyla dolup boşalma genel karakterleri olmuş; eli kanlı, gözü kanlı ve düşüncesi kanlı insanlar olarak dünyayı da kanlı görmeye başlamışlardı!

Kâbil'in kabalığı içinde ve şeytanın da oyuncağı haline gelmişlerdi.

İslâm söz konusu olduğunda saflarını birleştirerek hareket ediyor, düne kadar düşmanlıkta yarıştıklarıyla bile omuz omuza olabiliyorlardı!

İmkânlarının gideceğinden korkuyor, ürettikleri vehimlerin cenderesinde korkularına teslim olmuş, cinnet yudumluyorlardı! "*Hakkından gelmezsek, fırsat elde ettiğinde O* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *bizim hakkımızdan gelir!*" diye düşünüyor ve bütün stratejilerini bu zemin üzerinde yoğunlaştırıyorlardı.

Peki kimlerdi bunlar?

Ebû Süfyân, Mekke'nin reisi; özellikle Bedir'den sonra intikamla gözü dönen, Medine'de taş üstünde taş bırakmamak için deli

divâne olan bir isim! Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) öldürmek için kiralık katil gönderen, intikam için Uhud ve Hendek'e kadar gelen lider!

Hind Binti Utbe, onun en büyük müşevviki; özellikle babası, kardeşi ve amcasına mezar olan Bedir'den sonra intikamdan başka gözü bir şey görmeyen dinamik bir kadın! Yeri geldiğinde kocası Ebû Süfyân'ı pasiflikle suçlayıp Mekkelilere şikâyet edecek kadar aktif, zoru gördüğünde kaçan Kureyş'i er meydanında sebata davet edecek kadar da cesur bir yürek!

Süheyl İbn Amr, söz cephesinin vazgeçilmez süvârisi; hitabetiyle Mekkelileri savaşa teşvik eden ve malını da ortaya koyarak bayrağı en önde dalgalandırmak isteyen bir beyin! Kureyş'in hatibi! Meclislerin aranan adamı!

İkrime İbn Ebî Cehil ve *Safvân İbn Ümeyye* ise, savaş meydanlarında kitleleri organize edip bütün güçlerini Medine'ye yönelten iki süvâri! Mekkelilerin bileği bükülmez öncü kuvvetleri! Bedir'de öldürülen babalarından devraldıkları bayrağı dalgalandırma yarışına girişmiş, meydanını bulamamış iki kahraman!

Bunlar, özellikle Habeşistan'da kıyılan nikâhtan sonra Mekke idaresinde kendini gösteren itidale karşı çıkan ve liderleri Ebû Süfyân'ı yetersiz görerek bayrağı ele geçiren isimler aynı zamanda! *Hâlid İbn Velîd*'i de yanlarına alarak, mahşerin dört atlısı gibi Hicaz'da Mekkeliler adına at oynatanlar! Neredeyse her taşın altından çıkanlar.. her olumsuzluğun başını çekenler.. her harekette en önde yerini alanlar bunlar! Hatta büyük ölçüde liderleri Ebû Süfyân'ı bile devre dışı bırakacak kadar ileri gidenler! Ona rağmen Hudeybiye'de boy gösteren ve yine Ebû Süfyân'ın yokluğunda anlaşmayı ihlal etme cesaretini ortaya koyanlar da yine bunlar!

Hudeybiye'den sonra aralarından ayrılan Hâlid İbn Velîd'le büyük ölçüde güç kaybetseler de Süheyl İbn Amr, İkrime İbn

Ebî Cehil ve Safvân İbn Ümeyye, oldukları yerde durmamaya and içmiş üç silahşör!

Ve bu hâl, Mekke'nin fethine kadar da böyle devam edecek!

Hatta fethe de karşı çıkanlar yine bunlar olacak; dünkü arkadaşları Hâlid İbn Velîd'in girdiği kapıda direnmek isteseler de, bükülmez bir bileğin karşısında olduklarını fark eder etmez çareyi kaçmada bulacak olanlar da bunlar!

Beri tarafta ise, sabırla zafere yürüyen bir Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) var; olabildiğince hoşgörülü.. kimseye şartlı bakmayan.. "Bundan adam olmaz!" diyerek kimsenin üzerini çizmeyen bir Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)! Dünü çarçabuk unutan ve yarınları inşaya kendini adayan.. yanlışları hatırlatıp da yüz kızartmayan.. taş olup üzerine yağmak isteseler de onları dualarına alan.. sıkıntılarını takip edip ihtiyaçlarını gidermek için akla hayale gelmedik adımlar atan ve hicretle Medine'ye göçmüş olsa da gözü ve kulağı Mekke'de kalan bir şefkat Nebi'si! Hayatına tuzak kuran, yoluna diken döşeyip de her köşede karşısına dikilenlere bile merhamet elini uzatan.. kaçtıkları gün bile arkadan adamlar gönderip onları da gemiye alıp ebedî kurtuluşun koylarına emanet etmek isteyen bir Habîbullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)!

Durum böyle olunca fetih, hiç beklemedikleri bir dönemeci ifade edecekti onlar için! Ummadıkları bir tarzda kendilerine uzanan bu engin şefkat eli karşısında dize gelecek ve bambaşka bir kimlikle insanlık semasına yeniden doğacaklardı! Bundan böyle gecelerinde gözleri yaşlı birer ruhbân, gündüzlerinde de at sırtında şehâdet avlayan birer kahraman haline gelmiş; gözü yaşlı birer gönül insanı tavırlarıyla, eskiyi unutturacak kadar azimli birer irade kahramanı olarak arz-ı endâm edeceklerdi!

Zira fetihle birlikte kendi sıkıntı ve problemlerinden sıyrılma fırsatı bulmuş, yanlış ve hatalarını görme imkânı elde etmişlerdi. Her birini çok iyi tanıyan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de,

onları kendi takıntılarından teker teker kurtarıyor ve muhatabının durumuna göre yeni bir yol haritası ortaya koyup ellerinden tutuyordu. Gözü ve kulağı koyun ve develere takılanlara onları veriyor ve onların peşinden onu da kazanıyor, iltifat bekleyenlere bu manada cemilelerde bulunarak onları hizaya getiriyordu!

Zaten hiç beklemedikleri bir sırada en büyük kaleleri düşmüş ve teslim olmak zorunda kalmışlardı! Dünkü muktedirler artık rüzgârın önündeki yapraktan farksız hale gelmişlerdi; dayandıkları bütün kaide ve direkler altlarından kaymış, düne kadar önlerinde temenna duranların çoğu onları yalnız bırakmıştı! Belli ki bundan böyle güç yer değiştiriyordu!

Ancak bu dakikadan itibaren gelişen hadiseler, hiç de bekledikleri gibi cereyan etmeyecekti; tarihte eşine rastlanmayan bir uygulama ile karşı karşıya idiler! Nefeslerini tutmuş kellelerinin yere düşeceği zamanı endişeyle beklerken, yüreklerini serinleten bir meltem sıcaklığıyla:

– Haydi gidin; hepiniz hürsünüz, iltifatına mazhar olmuşlardı.

Hayatlarına haciz konulmuyordu! Üstelik esaretle bile tanışmıyor, doğrudan hürriyet soluklamaya başlıyorlardı! Akledemiyorlardı; nasıl olur da bir insan bu kadar âlihimmet olabilirdi!

Ancak olmuştu. Derin bir nefes almışlardı; zannettikleri gibi Muhammedü'l-Emîn, gücü elde edince intikam duygusuna hiç kapılmamış, başlarına geleceğini tahayyül ettikleri şeylerin hiçbiri olmamıştı! Ruh dünyalarında, ön kabullerinin köküne kezzap dökercesine bir tamir yaşanıyordu; zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), gücü elde etmişken ve imkânı da varken affediyordu! Ne ellerindekine göz dikmiş, ne de avuçlarındakine talip olmuştu. Düne dair en küçük bir olumsuzluğu konu edinip kimsenin gönlünü bile kırmak istemiyordu!

Halbuki O'nun hakkında ne zanlar beslemiş, ne olmadık yakıştırmalarda bulunmuşlardı! Şimdi ise cereyan eden hiçbir mesele, bekledikleri gibi gelişmiyordu. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bambaşkaydı! Bu başkalığı fark eden herkes başkalaşacak ve onlar da bambaşka bir keyfiyet kazanacaktı. Yılların önyargılarla örgülediği kasvet cidarları erimeye başlamış, zeminini bulan toprağın zenginliğinde yepyeni filizler kendini gösterir olmuştu! Zira bugüne kadar boş yere vehim yaşayıp, ürettikleri korkuların cenderesinde beyhûde ömür tükettiklerini anlamışlardı! Bu kadar engin bir şefkati gördükten sonra şimdi, bunca zamandır hayatı kendilerine zindan edişlerine yanıyorlardı!

İşin daha da önemli yanı bu, sadece Allah Resûlü'ne has bir tavır değildi; O'nun dizinin dibinde terbiye gören ashabı da aynı hassasiyetle oturup kalkıyor ve Habîb-i Kibriyâ Hazretlerinin güzelliklerini aksettiriyorlardı; zaten onlar, Efendiler Efendisi'ne ait güzellikleri aksettiren şeffaf aynalar değiller miydi! Aynı sabrı onlar da göstermiş, aynı cömertliği onlar da ortaya koymuş ve aynı duyarlılıkla düşmanlarına gül uzatma yarışında onlar da ter dökmüşlerdi!

Artık zemin, küllî bir dönüşüme dâyelik yapıyordu; dünkü intikam düşkünü dişli düşmanlar, bugünün imrenilerek bakılan birer gönül kahramanına dönüşmek üzerelerdi!

Demek ki hakkı verilerek yapılan yatırım semereye duruyor ve hiç olmadık insanlar bile dize gelebiliyordu. Öyleyse bugün de kimse hakkında, '*Bundan adam olmaz!*' dememek, hiç kimsenin üzerini çizmemek gerekiyor. Nebevî adımların ışığında yolumuza baktığımızda, '*Adam olmaz!*' diyerek çamura itilen bir insanın, Mekke kapılarını aralayacak bir Ebû Süfyân veya Yermûk'te destan yazacak bir İkrime olabileceğini akıllardan çıkarmamak lazım.

İşte "Fethin Mü'minleri", bu dönüşümü anlatan, anlatırken de yolumuza ışık tutan bir kitap! Daha da açık bir ifadeyle, onla-

rı da ebedî kurtuluşa yükseltebilmek için, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) insan kazanmak için neler yaptığını gösteren bir ayna; karşı taraftan akıp gelen zehir zemberek seylaplara karşı aktif bir sabırla karşılık vermenin örneklerini ihtiva eden bir çalışma! Bugün de benzeri setlerle karşılaşanların, dünküler gibi anlaşılmaz tavır takınanlara karşı nasıl davranmaları gerektiğini gösteren örnekleri hâvî önemli bir eser!

İstifade ümidiyle…

Ümit Kesmez

EBÛ SÜFYÂN

İsminden ziyade künyesiyle meşhur olan Ebû Süfyân, Fil Hâdisesi'nden on yıl önce dünyaya gelmişti.[1] Efendimiz'le aralarında on yaş fark vardı. İlk oğluna nispetle Ebû Hanzala diye çağrılıyordu. İsmi, Sahr İbn Harb idi.[2] Babası, Kureyş'in Emevî kolunun dirayetli adamı ve Kureyş nezdinde muteber bir isim olan Harb İbn Ümeyye, annesi ise, Safiyye Binti Hazn İbn Büceyr el-Hilâliyye idi.[3]

Varlıklı bir aileden geliyordu ve bu, aynı konumdaki diğer insanlar gibi Ebû Süfyân'a da ayrı bir itibar kazandırıyordu. Bu sebeple, çocukluğu da refah içinde geçmişti. Her ne kadar mensup olduğu aile ile Hâşimoğulları arasında gerginlik hüküm sürse de, daha ilk yıllardan itibaren en yakın arkadaşı, Efendimiz'in amcası Hz. *Abbâs* idi.[4]

---

1 Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 2/14; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* 4/361. Onun, Efendimiz'den dört yıl önce dünyaya geldiği de ifade edilmektedir.

2 Ebû Süfyân'ın uzun künyesi, Sahr İbn Harb İbn Ümeyye İbn Abdişems İbn Abdimenâf el-Emevî el-Kureşî'dir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 2/14

3 Ebû Süfyân'ın annesi Safiyye, daha sonraları Ezvâc-ı Tâhirât arasına girecek olan Meymûne validemizin halası oluyordu. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 2/14; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/412; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 13/119

4 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1678; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâb,* 3/189

Gayretli bir insandı ve bu özelliği onu, kısa sürede Mekke'de öne çıkaracak ve parmakla gösterilen bir kişi haline getirecekti. Aynı zamanda o, o dönemde Mekke'de okuma yazma bilen ender insanlardan birisiydi.[5]

Orta boyluydu. Ağırlıklı olarak babası gibi ticaretle uğraşıyordu. Bu alandaki mahareti kısa sürede fark edilecek ve bu, bir müddet sonra onu, kavminin kervanlarını organize eden bir lider konumuna ulaştıracaktı.[6] Bazen tek başına, zaman zaman da yanına aldığı Kureyşlilerle birlikte Şam ve Yemen tarafına yolculuklar yapar, yanında götürdüğü emtiayı buralarda değerlendirip yeni ürünlerle Mekke'ye geri dönerdi.[7]

Zaman zaman şiirler söyler ve bu konuda da kabiliyetli bir isim olduğunu gösterirdi.

Artık Ebû Süfyân, görüş ve düşünceleri önemsenen, çözülemeyen problemler karşısında gelip kendisine danışılan ve kavmi adına ticari işleri üzerine alıp gerçekleştiren en önemli isimdi. Ebû Süfyân'ın ticari işleri o kadar ilerlemişti ki, Şam cihetinde depolar oluşturacak ve ticarethaneler tesis edecekti. Hatta daha o günlerden itibaren Anadolu'nun içlerine kadar geliyor ve Mekkeliler adına daha kârlı bir netice için nüfuz alanlarını giderek genişletmek istiyorlardı.

Topluluklar onun fikirlerine müracaat eder ve verdiği söze de güven duyarlardı. En koyu tonlarıyla cehaletin hüküm sürdüğü Mekke'de insanların, meselelerini çözmede adres olarak gördükleri *Ebû Cehil* ve *Utbe İbn Rebîa* yanında artık onun da adı geçiyor ve bu sebeple kapısını aşındıranların sayısı her geçen gün artıyordu.[8]

Artık Mekkeliler, büyük bir meseleyle karşı karşıya kaldıkla-

---

5 Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân,* 3/580

6 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677

7 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/189

8 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/189; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677

rında ona müracaat eder ve ciddi bir tehlike hissettiklerinde ise, onun taşıdığı '*Ukâb*' adındaki sancağın altında birleşirlerdi;[9] zira Mekkeliler için bu, başlara taç yapılması gereken bir vazife, Ebû Süfyân da onlara kumandanlık edecek bir yiğit demekti! Onun vereceği kararları uygulamak için bekleşir, adımlarını takip ederek kendilerine çekidüzen vermek için hizaya girerlerdi.[10]

Kız kardeşi *Ümmü Cemîl*, Ebû Leheb ile evlenmiş,[11] kendisi de Utbe'nin kızı *Hind* ile yuva kurmuştu. İşin açıkçası bu, bir yandan Mekke'de parlayan yıldızını daha da belirgin hale getirirken diğer taraftan ise, etrafının kuşatılması anlamına geliyordu. Hind, o günkü hemcinslerinin aksine, karar meclislerine devam etmekten çekinmeyen ve babasından aldığı güce kendi karizma-

---

9 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/189; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677

10 Ebû Süfyân'dan başka, günün Mekke'sinde, bu türlü önemli işleri yürüten dokuz kişi daha bulunmaktaydı; isimlerini ve deruhte ettiği hizmetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Abbâs İbn Abdilmuttalib: Hacılara Zemzem ikram etme işi olan *sikâye*;

Hâris İbn Âmir: Fakir hacılar için Mekkeli zenginlerden toplanmış olan maddî yardımları dağıtmakla görevli olan *Rifâde*;

Osman İbn Talha: Sancak manasına *Livâ*, Kâbe'nin anahtarlarını taşıma işi olan *Sidâne* ve yine Kâbe'nin örtüsüyle ilgili işleri ifade eden *Hicâbe*. Mekkelilerin istişare meclisleri olan *Nedve'nin* de aynı şahısta olduğu söylenmektedir.

Yezîd İbn Zem'a: Kendisiyle istişare etmeksizin karar almanın mümkün olmadığı *Meşveret*.

Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh): Eşnâf. Hz. Ebû Bekir'in, kan davalarının hallinde aktif görev aldığı ve aynı zamanda Ensâb ilmini en iyi bilenlerden birisi olduğu da gelen bilgiler arasındadır.

Hâlid İbn Velîd: Sefere çıkacak ordunun donatılması için herkesin üzerine düşen payı (nakit olarak) getirme Kubbe ve savaş esnasında Kureyşlilerin süvari kıtaları komutanı olma E'ınne;

Hz. Ömer (radıyallahu anh): Tam yetkili siyâsî temsilcilik ve elçilik olan *Sifâre*;

Safvân İbn Ümeyye: Alın yazısını okumak için talih oyunu aletlerinden sorumlu olma *Eysâr*;

Hâris İbn Kays: Tanrılara sunulmak üzere alıkonulmuş mallar olan Emvâl-i Muhaccere ve bunların muhafazası işi olan Hükûmet.

Mekke'nin fethine kadar devam edecek olan bu uygulamayı Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ortadan kaldıracak, sadece Hz. Abbâs'a ait sikâye ile Osman İbn Talha'ya ait olan sidâne vazifelerinin devam etmesini uygun bulacaktır. Bkz. Ebû Dâvûd, *Diyât* 17, 24; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 2/36; 3/410; 5/411; Dârakutnî, *Sünen,* 3/105

11 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1430

sını da ilave ederek Mekke'de sözünü herkese dinleten dirayetli bir kadındı.

Çocuklarına *Yezîd*,[12] *Muâviye*,[13] *Utbe*,[14] *Ramle*,[15] *Dürre*,[16] *Emîne*, *Hind*, *Sahra*, *Meymûne*, *Fâria*, *Ümeyme*,[17] *Cüveyriye*, *Ümmü Hakem* ve *Zeyneb* adlarını vermişti.

---

12 Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın hilafeti döneminde önemli vazifeler yüklenen ve ordunun bir kanadında kumandan olarak görev alacak olan Hz. Yezîd, Ebû Ubeyde (radıyallahu anh) gibi kendisinden önceki kumandanların ardından *Amvâs* Tâunu'nda şehid olacaktır. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/794, 4/1576; İbn Sa'd, *Tabakât,* 7/405; İbn Hacer, *İsâbe,* 6/658

13 Arap dünyasındaki dört dahiden birisi olarak bilinen Hz. Muâviye, Şam bölgesinde yirmi yıl vali olarak kaldıktan sonra yirmi yıl da Halifelik görevinde bulunmuş; onun döneminde, Kıbrıs gibi önemli fetihlere imza atarken Anadolu topraklarından Kayseri'ye kadar gelinmiştir. Özellikle Hz. Osman'ın şehadeti sonrasında gelişen olaylarda Hz. Ali ile karşı karşıya gelen Hz. Muâviye, Haricîlerin de araya girmesiyle *Sıffîn* ve *Tahkîm* hadiselerinde taraf olmuş ve bu olaylar sebebiyle aralarında sahabenin de bulunduğu birçok insan şehid olmuştur. Babası ve annesinden önce, Hudeybiye sonrası Müslüman olduğu, ancak bunu fetih gününe kadar gizlediği ifade edilmektedir. Efendimiz'in kâtipliğini de yapan Hz. Muâviye, vefatı öncesinde Allah Resûlü'nün kendisine giydirdiği gömleği kefen yapmalarını vasiyet edecek, yanında taşıdığı Allah Resûlü'ne ait tırnağı da ağzıyla gözlerine koymalarını isteyecekti. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/26-27

14 Efendimiz'in risâlet günlerinde dünyaya gelen Hz. Utbe, Hz. Âişe validemizle birlikte Cemel Vak'ası'nda yer alacak ve o gün gözünün birisi görmez hâle gelecektir. Daha sonraları baba bir kardeşi Hz. Muâviye ile birlikte Sıffîn ve Tahkîm olaylarına katılacak olan Hz. Utbe, bir süreliğine Mısır valiliği yapacak ve burada vefat edecektir. Bkz.: İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1025; İbn Hacer, *İsâbe,* 5/60

15 Habeşistan'da bulunduğu sıralarda kocası Ubeydullah İbn Cahş'ın vefatı üzerine, gıyabında Allah Resûlü ile nikahı kıyılarak Ezvâc-ı Tâhirât arasına girecek olan Hz. Ramle, burada doğan çocuğunun adına izafe edilen künyesiyle meşhur olacak ve '*Ümmü Habîbe*' diye anılacaktır. Bu evliliğin Ebû Süfyân üzerinde büyük etkisinin olduğu ve Ebû Süfyân'ın, bu evlilik sonrasındaki politikalarını değiştirdiği ifade edilmektedir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1843–1844

16 Efendiler Efendisi'ne zevce olma bahtiyarlığına erdikten sonra Ümmü Habîbe Vâlidemiz, isminin *Hasene*, *Hamne* veya *Izzet* de olduğu söylenen Hz. Dürre ile de Efendimiz'in evlenmesini isteyecek, ancak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), böyle bir evliliğin câiz olmadığını söyleyip Ümmü Habîbe validemizin bu talebine müspet cevap vermeyecektir. Bkz. Buhârî, *Nikâh* 25, 26; *nefakât* 16; Müslim, *Radâ'* 15; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr,* 23/224; İbn Hacer, *İsâbe,* 7/586, 633

17 Kızı Ümeyme'yi Ebû Süfyân, yine Mekke idaresinde kendisi gibi söz sahibi bir kişi olan Safvân İbn Ümeyye ile evlendirecektir.

Neş'et Ettiği Ortamın Tarihî Arka Planı

Ebû Süfyân, Ümeyyeoğulları arasında neş'et etmişti ve dört göbek yukarıda ataları, Efendimiz'in atalarından *Abdimenâf* olarak bilinen *Muğîre İbn Kusayy*'da birleşiyordu. Aynı şecerenin birer ferdi oldukları halde Hâşimoğulları ile Benî Ümeyye arasında tarihten gelen büyük bir rekabet düşüncesi hâkimdi ve bu, zaman zaman onları karşı karşıya getiriyordu. Şöyle ki:

Müşterek ataları Abdimenâf'ın oğlu olan *Kusayy İbn Kilâb*, özellikle kayınpederi Halîl İbn Hubşiyye'nin vefatından sonra işe vaziyet edecek[18] ve o güne kadar dağınık olarak yaşayan Kureyş'in farklı kollarını Mekke civarında bir araya getirerek yeni bir iskan politikası izleyecekti. Hatta bundan dolayı kendisine, *kabilesinin dağınık kollarını bir araya toplayan* manasında '*mücemmi*' denilecekti.[19]

Kureyş için Mekke'de artık, dayanışma içinde yeni bir hayat başlamıştı. Buna göre, gerek itibar gerekse maddi açıdan daha önde olan *Abdimenâf*, *Abdidâr*, *Abdüluzzâ*, *Zühre*, *Abd*, *Teym*, *Mahzûm*, *Sehm*, *Cumah* ve *Adiyy*oğulları, *Zemzem*'in de bulunduğu *Abtah* denilen yerde bir araya gelmişlerdi. Bu sebeple onlara, *Bitâhî* veya *Kureyş-i Bitâh* deniliyordu. Bunların dışında kalan ve kendilerine *Kureyş-i Zevâhir* adı verilen, içlerinde Ümeyyeoğullarının da olduğu Kureyş'in diğer kolları ise, Mekke'nin arka kısmında kalan vadi ve dağ eteklerine yerleştirilmişti.[20]

---

18 Kusayy İbn Kilâb, henüz sütten kesilmediği bir dönemde babasını kaybetmiş ve bundan sonra annesi Fâtıma ile birlikte Suriye'ye gelerek Şam'a yerleşmişti. Zira annesi Fâtıma burada Kudâa kabilesinden Rebîa İbn Harâm ile evlenmişti. Dolayısıyla o, üvey babasının yanında büyüyecek ve olgunluk yıllarına kadar da Rebîa'yı gerçek babası zannedecekti. Aynı kabilenin lideri Halîl İbn Hubşiyye'nin kızı ile evlenmiş ve bu evliliğinden Abdüddâr, Abdimenâf, Abdüluzzâ ve Abd adında dört oğlu olmuştu. Aynı zamanda bu evlilik onu, Kâbe'ye daha da yaklaştıracaktı; zira kayınpederinin ölümünden sonra Kâbe'nin anahtarları onun eline geçecekti. Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 1/506; İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/67

19 İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/70; İbn Kesîr, *Bidâye,* 2/207

20 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/598; İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/71

Kusayy, '*Dâru'n-Nedve*' adını verdiği bir de meclis oluşturmuş, Mekke hakkındaki kararları bu mecliste alıp uygulamaya koyuyordu. Tabii olarak, Mekke'ye dışarıdan gelen hacılarla ilgili Zemzem ikram etme işi anlamındaki '*Sikâye*', fakir hacılara yardım maksadıyla yapılan ikramları anlatan '*Rifâde*', kumandanlıkla ilgili konuları ihtiva eden '*Kıyâde*', Kâbe'nin örtüsüyle ilgili meseleleri organize manasındaki '*Hicâbe*', sancaktarlıkla ilgili işleri ifade eden '*Livâ*' ve müşterek kararların alındığı mekânla ilgili işlerin organize edildiği '*Nedve*' gibi görevler, bütünüyle onun kontrolü altında taksim edilmişti.[21] Özellikle kabile telakkilerinin yoğun baskısı altında hayat süren bölge için bu türlü görevler, başlı başına bir itibar demekti.

Onun ölümünden sonra Mekke idaresi, oğulları arasından *Abdüddâr*'a geçecekti. Tabii olarak bu faaliyetler de artık Abdüddâr'ın kontrolü altında yürütülüyordu. Ancak bu durum, Abdimenâf'ın oğulları *Abdişems*, *Hâşim*, *Muttalib* ve *Nevfel* tarafından hoş karşılanmayacak ve kendilerinin Abdüddâr'dan daha layık oldukları gerekçesiyle söz konusu hizmetlerin kendilerine verilmesini talep edeceklerdi.

Kureyş'i siyasi olarak ikiye bölen bir adımdı bu ve *Mahzûm*, *Sehm*, *Cumah* ve *Adiyy* Abdüddâr'ın yanında yerini alırken *Esed*, *Zühre*, *Teym* ve *Hâris İbn Fihr* de Abdimenâf'ı destekliyorlardı.[22]

Derken anlaşmazlık had safhaya çıkmış, aralarında hayır adına başlayan yarış onları savaşın eşiğine kadar getirmişti. Mekke'de kardeş kardeşe kılıç çekmek üzereydi ki, araya giren hatırı sayılır insanların meseleye el koymasıyla ortalık yatışacak ve yapılan anlaşmaya göre *hicâbe*, *livâ* ve *nedve* yine Abdüddâr'da kalırken, *kıyâde*, *sikâye* ve *rifâde* gibi önemli görevler bundan böyle Abdimenâf'ın kontrolüne geçecekti.[23]

---

21 İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/70

22 İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/77

23 İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/77

Kısa sürede Abdimenâf, etraf kabile ve ülkeler tarafından da hatırı sayılan bir lider konumunu elde etmişti; Bizans, İran ve diğer ülkelerin imparatorları ona serbest ticaret izni verecek ve o da bu kredisini kendi hâkimiyeti altındaki insanlar adına çok iyi kullanacaktı. İnsanlara ihsanda bulunuyor, yardım talep edenleri geri çevirmiyor ve yapılan haksızlıklarda hak sahibinin hakkını alıp kendisine teslim ediyordu. Aynı zamanda cömertlik ve ihsanda eşi benzeri olmayan bir tavır sergiliyordu ki, bundan dolayı kendisine, '*Feyyâz*' ünvanı verilecekti.

Onun ölümünden sonra bu görevler, birbirine bitişik olarak dünyaya geldikleri söylenen iki oğlu *Hâşim* ile *Abdişems* arasında paylaşılacaktı. *Sikâye* ve *rifâde*yi Efendimiz'in bir başka dedesi olan Hâşim alırken, *kıyâde* vazifesi de Ebû Süfyân'ın dedesi olan Abdişems'te kalmıştı. O gün için Hâşim, Mekke'nin en zengin insanıydı; ticaretle uğraşıyordu ve üstlendiği bu görevleri yerine getirmek için malını harcamaktan asla geri durmuyor, Mekke'ye gelen herkesi memnun olarak geri gönderiyordu.[24] Kureyş arasında yaz ve kış aylarında Şam ve Yemen cihetlerine ticaret geleneğini başlatan isim de o idi. Zaten bu sebeple Medine'ye gelmiş ve orada bulunan Neccâroğullarından *Selmâ* adında bir kadınla evlenmişti. Artık Medine'de ikamet ediyordu. Ancak bu hal çok uzun sürmedi; zira çıkan savaşta o da ölmüştü. Bu sırada hanımı Selmâ hamileydi. Başındaki beyazlıktan dolayı kendisine *Şeybe* ismi verilen oğlu da, bu sırada dünyaya gelecekti.

Ölümünden yedi yıl sonra Mekke'deki yakınları tarafından varlığından haberdar olunan bu çocuk, amcası *Muttalib* tarafından Mekke'ye getirilecekti. Muttalib ile birlikte onun geldiğini gören ve durumdan haberdar olmayanlar, gelen çocuğu onun kölesi sanacak ve bundan böyle bu çocuk, Muttalib'in kölesi manasında '*Abdulmuttalib*' olarak anılacaktı. Ve Abdulmuttalib, yıllar sonra Mekke'nin reislik görevini üstlenecekti.

---

24 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 1/75

Abdişems'in ölümünden sonra yerine geçen ve *kıyâde* görevini de üstlenen oğlu *Ümeyye* de, amcası gibi benzeri ihsanlar yapacak ve Mekke'nin idaresine talip olduğunu seslendirmeye başlayacaktı. O da yemekler tertip edip insanlara cemilelerde bulunmaya başlayacaktı. Ancak imkânları bir yere kadar yetebiliyordu ve attığı adımların arkasını getiremeyince çevresindekiler tarafından kınanmaya, verdiği sözleri yerine getiremeyen bir lider olarak anılmaya başlandığını görünce amcası Hâşim'le aralarında '*münâfere*'[25] yapılmasını talep etti. Buna göre bir hakeme gidilecek ve her ikisi arasında kimin daha üstün olduğuna dair bir karar verilecekti. Bu karara göre yenilen taraf, bedel olarak karşı tarafa elli deve ödeyecek, ayrıca on yıl boyunca da Mekke'den sürgün edilecekti.[26]

Bunun için müracaat edilen hakem, hiç kuşkusuz Hâşim'i haklı bulmuş ve bu hükme göre elli deve bedel ödeyen Ümeyye, on yıllık sürgün hayatını geçirmek üzere *Şam*'a gitmek zorunda kalmıştı. Bugüne kadar hayır yarışında birbirlerini geride bırakmak için gayret gösteren iki aile, bundan sonra kendilerini fiilî bir mücadelenin içinde bulacak ve Ümeyyeoğulları ile Hâşimoğulları arasında, her geçen gün artarak devam edecek olan ciddi bir iktidar mücadelesi baş gösterecekti.[27]

Nihayet sürgün yıllarını Şam'da tamamlayan Ümeyye, Mekke'ye geri dönecek ve eski konumunu yeniden elde edebilmek için mücadelesine devam edecektir. Sanki bundan sonra Mekke'de, ateşi sönmeyecek bir rekabet ortamı oluşmuş ve tarafları bir araya getirmek imkânsız hale gelmişti. Zira onun ölümünden sonra yerine geçen oğlu *Harb* ile Hâşim'den sonra Mekke idare-

---

25 *Münâfere*, iki kişinin aralarında soy ve nesep olarak üstünlük yarışına girmeleri ve aralarındaki bu tartışmayı halletmek üzere bir kimseyi hakem tayin etmeleri işine denilmektedir.

26 İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/76; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 1/504

27 Hatta denilebilir ki bu hadise, Endülüs Emevîlerinin sonuna kadar gidecek olan ihtilafların temelini oluşturmaktadır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/76; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 1/504, 505

sini üstlenen Efendimiz'in dedesi *Abdulmuttalib* arasında da aynı husumet devam edecek, atalarının arasında olduğu gibi onlar arasında da anlaşmazlıklar baş gösterecekti. İşte Efendimiz'in dedesi Abdülmuttalib ile bu husumeti yaşayan *Harb İbn Ümeyye* adındaki bu şahıs, Ebû Süfyân'ın babasından başkası değildi.

Harb İbn Ümeyye'nin, Abdulmuttalib'in *Uzeyne* adındaki Yahudi komşusunu öldürmesi, bardağı yeniden taşıracaktı; Kureyş gençlerini teşvik ederek yanına alan Harb, zaten var olan anlaşmazlığı zirveye taşıyıp yeniden alevlendirmişti. Mesele anlaşılıp da öldürülen Yahudi'nin kan bedeli kendisinden talep edildiğinde Harb, buna da yanaşmadı. Bunun üzerine, aynı zamanda Mekke'nin reisi olan Abdulmuttalib meseleyi yine hakeme intikal ettirecek ve yıllar öncesinde olduğu gibi bu hakem de, Abdulmuttalib'i haklı bulacaktı. Buna göre Abdulmuttalib, Harb'den aldığı yüz deveyi Uzeyne'nin amcaoğluna teslim edecek, katillerin gasp ettiği mallarını da alıp mal sahibinin akrabalarına teslim edecekti.[28]

Artık Mekke'nin tartışmasız lideri, Abdulmuttalib idi. Özellikle *Ebrehe*'nin saldırgan tavırları karşısında sergilediği duruş ve üzerine gelen karşı konulmaz ordular karşısında takındığı tavır, onun için Mekkeliler nezdinde kıymeti ölçülemez bir kredi anlamına geliyordu.

Efendimiz'in dünyaya geldiği bu zeminde fazilet ibresi, Mekke'nin lideri Abdulmuttalib tarafında yükselişini devam ettiriyordu. Onun vefatı sonrasında ise Kureyş'in diğer kollarının iştahı yeniden kabaracak ve kısmen daha zayıf bir yönetim tarzı ortaya koyan *Ebû Tâlib* karşısında iktidar mücadelesini yeniden hızlandıracaklardı. Bilhassa bu yarışta öne çıkan *Saîd İbnü'l-Âs*, *Velîd İbn Muğîre*, *Ebû Cehil*, *Utbe* ve *Şeybe* kardeşlerle her geçen gün yıldızı parlayan *Ebû Süfyân*, kendini hissettiren en önemli isimlerdi.[29]

---

28 İbnü'l-Esîr, *Kâmil fi't-Târîh,* 1/243

29 Konuyla ilgili daha fazla malumat için bkz. Apak, Adem, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 17 vd.

Risâlet Sonrasında Ebû Süfyân

İşte Ebû Süfyân, çekememezlik ve üstünlük davalarının sürüp gittiği böyle bir zeminde neş'et etmişti ve üzerinde bu zeminin baskısı hâkimdi. Böyle bir zeminde Efendimiz'in risâlet vazifesini ilanı, gözünü iktidara dikerek mesafe almaya başlayan Ümeyyeoğullarının hayallerini yıkan istenmedik bir gelişmeydi. Onlar için bunu kabullenmek, yeniden Hâşimoğullarının iktidarı altında yaşamaya boyun eğmek anlamına geliyordu ve Mekkeliler, hiç tereddütsüz inkâr yolunu tercih edeceklerdi. Özellikle Ebû Cehil'in konuyla ilgili olarak söyledikleri, işin boyutunu bütün açıklığıyla ifade edecek mahiyetteydi. Şöyle diyordu:

– Şimdiye kadar biz, Abdimenâfoğulları ile şan ü şeref konusunda hep yarışıp durduk; onlar halka yemek yedirdi, biz de yedirdik! Onlar bağışta bulundular, bizler de bulunduk! Onlar arabuluculuk yapıp bazı diyetleri üstlendiler, bizler de üstlendik! Kısaca onlarla biz, yıllar sonra ancak at başı bir seviyeye gelebildik! Halbuki şimdi onlar, "*Aramızda, semalar ötesinden vahiy getiren bir peygamber var!*" diyorlar; biz bunun üstesinden nasıl geliriz! Vallahi de asla O'nu kabullenmeyecek ve asla tasdik etmeyeceğiz![30]

Halbuki bunları söyleyen Ebû Cehil ve arkadaşları, Efendiler Efendisi'ni çok iyi tanıyorlardı. Ancak bu, O'nun risaletini kabulleneceklerı anlamına gelmiyordu. Zira bu karşı çıkışın altında, yüzyıllardır devam edegelen bir rekabet ortamının baskısı vardı.

Bir gün *Sakîf* kabilesinden meşhur şair *Ümeyye İbn Salt* ile karşılaşmıştı. Sakîfli Ümeyye, yakın dostu olan Ebû Süfyân'a, Abdimenâfoğulları arasından bir peygamberin çıkacağını söylüyor ve gelecek bu peygamberin kayınpederi *Utbe İbn Rebîa* olacağını

[30] İbn İshak, *Sîre,* 4/170; İbn Hişâm, *Sîre,* 2/157. Bazı rivayetlerde Ebû Cehil'in, "O'na vahiy geldiği gibi bize de benzeri gelinceye kadar O'nu asla kabullenip tasdik etmeyiz!" dediği de ifade edilmektedir. İbn Hişâm, *Sîre,* 2/157; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, 1/497

tahmin ettiğini ifade ediyordu. Bu, Ebû Süfyân'ın hoşuna gidecek bir ifadeydi. Ancak Utbe, kırk yaşını geçmişti ve dolayısıyla da, gelecek peygamber olma özelliğini kaybetmişti. Zaten Ümeyye de, bundan sonra kendisine beklemek düştüğünü ifade ediyor ve o peygamberle ilgili bildiklerini Ebû Süfyân'la paylaşıyordu.

Büyük bir dikkatle Ümeyye'yi dinleyen Ebû Süfyân ona, Mekke'de Muhammedü'l-Emîn'in peygamberlik ilan ettiğini söyledi. Bunu duyunca heyecanlanan Sakîflilerin meşhur şairi Ümeyye Ebû Süfyan'a, öyleyse beklenen peygamberin Muhammedü'l-Emîn olduğunu söyleyerek gidip kendisine tâbi olmasını tavsiye etti. Ancak Ebû Süfyân Ümeyye'ye, aynı şeyi niçin kendisinin yapmadığını sordu. Böylelikle belki de sözün mecraını değiştirmek istiyor; Sakîf kadınlarının, *Abdimenâfoğullarından bir gence tâbi olmakla suçlayacaklarını* ileri sürüp böyle bir utançla yaşayamayacağını beyan etmekle meseleyi geçiştirmeye çalışıyordu.[31]

O böyle düşünedursun Ebû Süfyân'ın yakın çevresinden bazıları gidip Müslüman olmuştu. Amcazadesi Hz. *Osman*, kayınbiraderi *Ebû Huzeyfe*, aynı kabilenin diğer bir üyesi *Hâlid İbn Saîd* ve onun kardeşi *Amr* bunlar arasındaydı. Aynı kabileden olmamakla birlikte Ümeyyeoğullarının anlaşmalısı olarak birlikte hareket ettikleri *Cahş* ailesi de hep birlikte İslâm'ı tercih edenler arasındaydı.

Bu durum, diğer Mekkeliler gibi onu da rahatsız ediyordu. Zira her geçen gün ayrı bir dayanakları daha karşı taraf ilan ettikleri İslâm'a koşuyor, kendi otoritelerinden başka bir gücü kabullenerek yeni bir hayata başlıyordu.

İslâm Karşısında Ebû Süfyân

Artık Mekke daha farklı tepki vermeye başlamıştı; öfke ve kinle oturup nefret ve şiddetle kalkıyorlardı. Bütün bunlara rağmen

31 Bkz. Taberânî, *Kebîr,* 8/5; Halebî, *Sîre,* 1/301; İsbehânî, *Delâil,* 176-177

Ebû Süfyân; *Ebû Cehil*, *Ukbe İbn Ebî Muayt*, *Ebû Leheb*, *Ümeyye İbn Halef* ve *Hakem İbn Ebi'l-Âs* ile *Saîd İbn Ebi'l-Âs* gibi asla şiddet taraftarı olmayacaktı. Onun tercihi, konuyu siyasi hamlelerle çözmekten yanaydı. Kayınpederi *Utbe* ile onun kardeşi *Şeybe* ve *Mut'ım İbn Adiyy* gibi isimler de, Ebû Süfyân gibi meseleleri daha medeni bir zeminde ve ikna yoluyla çözme taraftarı olan insanlardı.[32] Dolayısıyla o, hicretin gerçekleşeceği ana kadar bu tavrını hep koruyacak ve Mekke ahâlisinin aldığı müşterek kararlarda onlarla birlikte hareket etmek zorunda kalmasına rağmen Müslümanlara karşı şiddet uygulama taraftarı olmayacaktı. Hatta Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke sokaklarında hakaret ve şiddete maruz kaldığı günlerden birisinde O'na, Ebû Süfyân evinin kapılarını açacak ve Efendimiz'i bir sıkıntıdan kurtarma adına Mekkelilere rağmen farklı bir tavır sergileyecekti.[33]

Bu fark, Allah Resûlü'nün de gözünden kaçmayacak, sürekli şiddet yanlısı tavırlar sergileyen Mekkelilerle Ebû Süfyân'ı aynı kefede değerlendirmeyecek ve onu diğerlerinden ayıracaktı. Bir farkla ki, Ebû Süfyân'ın o gün Allah Resûlü'ne sahip çıkmasının temelinde, O'na olan yakınlık duygusu ve asırlardır devam edegelen ayrılıklara rağmen akrabalık bağları vardı.

Ebû Cehil ile birlikte oturdukları bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların üzerine gelecekti. O'nun gelişini görür görmez Ebû Cehil dilini uzatacak ve Ebû Süfyân'a:

– Ey Abdişemsoğulları! Bak sizin peygamberiniz geliyor, diyerek alaya almaya çalışacaktı. Bunun üzerine Ebû Süfyân ona şunları söyleyecekti:

– Bizden bir peygamber çıkmasını niye bu kadar yadırgıyor-

32 Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 2/64; İbn Sa'd, Tabakât, 1/201; İbnü'l-Esîr, Kâmil, 2/51

33 Bkz. Hamidullah, İslâm Peygamberi, 1/99 (İbnü'l-Cevzî, *el-Müctebâ mine'l-Müctenâ*'dan naklen). Mekke fethi sırasında Efendimiz'in, Ebû Süfyân'ın evine girenin de emniyette olacağını ifade etmesinin altında böyle bir tarihi arka plânın olduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe,* 3/413; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* 4/361

sun ki! Halbuki o peygamber, bizim aramızda sayıca az ve güçsüzler arasından!

Ebû Cehil, devam ediyordu:

– Esas ben, bu kadar yetişkin insan durup dururken, nasıl olup da böyle bir gencin peygamber olduğuna şaşıyorum!

Onların varlığını hissedip gören Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), yanlarına yaklaşacak ve aralarında az önce konuştuklarını da hatırlatırcasına her ikisine de dönerek şunları söyleyecekti:

– Sana gelince ey Ebâ Süfyân! Evet; ona karşı çıktın ama bunu yaparken Allah ve Resûlü'nü tasdik ettiğin için değil, sırf kabilenin hatırı için bunu yaptın! Ancak sen ey Eba'l-Hakem! Vallahi de çok geçmeyecek, az gülecek ve çok ağlayacaksın!

Baltayı bir kez daha taşa vurduğunu gören Ebû Cehil, bozuntuya vermemek için kulağının üzerine yatacak ve hâlâ kendini haklı gösterebilmek için yine hafife alarak Efendimiz'e şunları söyleyecekti:

– Ey kardeşimin oğlu! Yarın adına verdiğin haberlerle beni ne de çok korkuttun![34]

Ebû Süfyân'a yine uzaktan bakmak düşmüştü; çekimser davranıyor ve Habîb-i Kibriyâ Hazretlerine cevap bile vermekten uzak duruyordu.

Neredeyse, adım attığı her gün Mekke'de Ebû Cehil'le karşılaşıyor ve kendileri gibi olanlarla birlikte her defasında gelişmeleri değerlendiriyorlardı. Yedikleri ayrı gitmiyor olmasına rağmen yeri geldiğinde Ebû Süfyân, onlardan ayrılmasını biliyor ve bu kadar yakın durduklarına bile karşı çıkmaktan çekinmiyordu. Bir gün Ebû Cehil'in, Efendimiz'in kızlarından Hz. *Fâtıma*'ya hakaret edip tokat vurduğunu öğrenince Hz. Fatıma'yı yanına alacak ve böy-

---

[34] İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/65; Suyûtî, *Hasâisu'l-Kübrâ,* 1/241

le bir haksızlık karşısında sessiz kalamayacağını ifade edecekti. O kadar ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân'ın ortaya koyduğu bu davranış karşısında mütehassis olacak ve onu hayırla yâd edecektir.[35]

O günlerden birisinde Ebû Süfyân'ın, faziletini takdir ettiği Allah Resûlü'nün yanına gelerek yağmur duasında bulunmasını talep ettiği de gelen bilgiler arasındadır.[36]

Bir gün yolları birleşmiş ve ailesiyle birlikte giden Ebû Süfyân, oğlu *Muaviye*'yi merkepten indirerek ona Allah Resûlü'nün binmesini istemişti. Bu durumu fırsat bilen Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise, yol boyunca ona İslâm'ın güzelliklerini anlatacak ve onu da imana davet edecekti. Ancak o gün Ebû Süfyân buna hazır değildi. Nihayet yolların ayrım noktasına gelinmiş ve Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de artık kendi yoluna koyulmuştu. Bütün bunlara şahit olan *Hind* dayanamayarak:

– Bütün bunları dinlemek için mi oğlumu merkepten indirdin, diye ona serzenişte bulununca Ebû Süfyân hanımına şu cevabı verecekti:

– Öyle deme! O, pek asil bir ruha sahiptir![37]

Sürgün Yıllarından Bir Kesit

Kureyş'le birlikte hareket ettiği bu günlerde bile, onun bu hakperestliği, yüzünden okunabiliyordu. Her ne kadar *Ebû Cehil* ve *Ebû Leheb* gibi kin tüccarlarının havasını soluklasa da, zaman zaman bu hakperestliğini seslendiriyor ve haddini aşıp gayretullaha dokunma kertesine gelen bu zulmün durdurulması gerektiğini

---

35 Bkz. Kazvînî, *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn,* 1/201

36 Bkz. Buhârî, *İstiska,* 2, 13, *Tefsîru Sûre (30), (44) 5;* Müslim, *Sıfâtu'l-Munâfıkîn* 39; Tirmizî, *Tefsîru Sûre (44)* 1. Ayrıca bkz. Hamîdullah, 1/99, 100

37 Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef,* 1/458; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat,* 6/361; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid,* 6/20

söyleyebiliyordu. Sürgün yıllarında ortaya koyduğu tavır bunun açık bir misalini teşkil ediyordu; şöyle ki:

Kureyş'in şiddetli tepki ve takibine rağmen bunu ciddiye almayan *Hişâm İbn Amr el-Âmirî*, Mekke dışında sürgün ve tecrit hayatı yaşayanlara zaman zaman yiyecek gönderirdi. Çoğu zaman devesinin üzerine yiyecekleri yükler, yularından tutup bir hayli ilerler ve gecenin karanlığından da istifade ederek onu *Şi'b-i Ebî Tâlib*'e doğru salıverirdi. Bir gece aynı şeyi üç kez yapınca Kureyş bunun farkına varmış ve ertesi gün hemen kapısını çalmaya başlamışlardı; şiddetle karşı çıkıyor ve tehditler savuruyorlardı. O gün Hişâm onlara sadece:

– Ben, size muhalefet edecek bir şey yapıyor değilim, diyebilmişti.

Bir başka gün yine iki veya üç deveyi yükleyip aynı şeyi yapınca bu sefer daha da öfkelenen Kureyş, kapısına gelip kendisini iyice sıkıştırır olmuştu; şayet imdadına Ebû Süfyân yetişmiş olmasaydı neredeyse o gün Hişâm'ı öldüreceklerdi. Önce onlara:

– Onu bırakın, diye seslendi. Ardından da, Hişâm İbn Amr'ı kastederek şunları söyledi:

– O, akrabalık bağlarını nazara alarak yakınları için yapması gerekeni yapan bir adam. Bana kalırsa, Allah hakkı için yemin ederim ki, şayet bizler de onun yaptığını yapsak, hakkımızda daha iyi olacak![38]

Yakın Takip

Mekke'de farklı şeylerin cereyan ettiği kesindi; ortada, her zamankinden farklı bir hava vardı. Muhammedü'l-Emîn'e gönül verenlerde Ebû Süfyân'ın daha önce hiç görmediği bir huzur iklimi kendini göstermeye başlamıştı. Bu değişim onun gözünden kaçmıyordu.

---

38 İsbehânî, *Delâilü'n-Nübüvve,* 1/198

Ne yapıp edip hadisenin derûnuna muttali olmalıydı; fırsat kolluyordu! Her şeye rağmen Efendiler Efendisini, zihninden silip atamıyor, getirip de insanları davet ettiği mesajlarına kulak vermek için kimsenin görmediği tenha zamanları kollayıp O'nu dinlemek istiyordu! Zira söyleyip durduğu şeyler, öyle yabana atılacak cinsten basitlikte değildi; adam öldürmemek.. zina etmemek.. hırsızlık yapmamak.. başkasının malına göz dikmemek.. velhasıl bütün bunlar, toplumun salahını isteyen herkesin sahip çıkması gereken değerlerdi.

Bunun yanında anne babaya ihsanda bulunup onları hiç incitmemek.. akrabalar arasındaki kaynaşmayı artırıcı ziyaretler yapmak.. insanlara iyilikte bulunmak.. bencilce davranışlardan uzak durup ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi güzel hasletler, her temiz fıtratın arzu ettiği değerlerdi.

Nihayet ortalıktan el-ayağın çekildiği bir gece vakti Ebû Süfyân, düne kadar Mekkelilerin '*Emîn*' diye çağırdığı halde bugün karşı koyduğu Efendiler Efendisi'ni dinlemeye niyet etmişti. Gecenin karanlığında büyük bir titizlik ve dikkatle evinden ayrılıp Kâbe'ye geldi. Zira Allah'ın Resûlü'nü yine Beytullah'ta bulacağından şüphesi yoktu.

Tam tahmin ettiği gibiydi; gerçekten de Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâbe'de namaz kılıyordu. Bir kenara gizlenerek uzun uzun O'nu seyre daldı. Ne müthiş bir buluşmaydı; Allah'ın en sevgili kulu, Cenâb-ı Hakk'la mülaki olmuş, seyrine doyum olmayan bir vuslat yaşıyordu. Çok geçmeden Efendiler Efendisi, namazını bitirmiş Kur'ân okumaya başlamıştı. Hayranlıkla ve uzun uzun dinledi O'nu; yaz sıcağında inen rahmet damlaları gibiydi, kulaklarına çarpıp gelen nağmeler… Duyduğu her söz, Ebû Süfyân'ı Mekke'nin kasvetli havasından alıyor ve bambaşka dünyalara götürüyordu! İşittiklerinde, hiçbir yerde bulamadığı ve asla bulamayacağı bir güzellik, başka bir mecliste duyamayacağı

kadar da incelik ve cezâlet vardı! Kendini kaptırdığı bu rahmet deryasına dalıp giden Ebû Süfyân, o akşam vaktin nasıl geçtiğinin farkına bile varamamıştı!

Kâbe'de okunan Kur'ân sona erince zamanın geçmiş olmasından ve kendisini bu durumda bir başkasının görmesinden telaşlanarak, hızlı adımlarla yeniden evinin yolunu tutacaktı.

Yolda ilerlerken, aynı istikamette bir başkasının daha hareket ettiğini fark etmesi uzun sürmedi. Onun varlığından rahatsızlık duyup endişelendiği bir sırada yeni bir şahsın daha yürüdüğünü görmüştü, olup bitenlere bir anlam vermeye çalışıyordu. Bunlar, Resûlullah'a karşı yürütülen mücadelenin bayrak isimleri *Ebû Cehil* ile *Ahnes İbn Şerîk*'ten başkası değildi! Onlar da bu akıntının cezbesine kapılmış, gelip gizlice dinlemeyi denemişlerdi! Hâlbuki her biri, yanına yaklaşanları bile bin pişman eden acımasız insanlardı; birbirlerinden bağımsız olarak böyle bir işi yapıyor olmak, Ebû Süfyân kadar onları da mahcup etmişti. Onun için birbirlerine:

– Bir daha böyle bir şey yapmayalım! Zira, aramızda zayıf karakterli olanlarımız bizi bu halde görürlerse, kalplerine şüphe düşer ve onlar da gelip teslim olurlar, diyor ve bir daha aynı konumda kalmamak üzere ahitleşerek birbirlerinden ayrılıyorlardı.

Bunu demek kolaydı ama Ebû Süfyân için bu sözün arkasında durmanın imkânı yoktu. Akşamın enginliğinde Kâbe'de görüp dinlediği şeyler, sürekli zihnini meşgul ediyordu. Nihayet ertesi gece yine gitme kararı aldı; hem, artık diğer arkadaşları da gelmez ve yalnız başına bir kez daha Kur'ân dinlemiş olurdu!

Geldi ve yine aynı kaynaktan gelen esintilerle bir gece geçirdi. Ayrılık vakti gelip de Kâbe'den ayrılırken karşılaştığı manzara, önceki günden farksızdı; yola çıktığında karşısına çıkanlar yine Ebû Cehil ile Ahnes İbn Şerîk'ten başkası değildi! Gecenin karanlığında kızaran yüzler gözükmese de ses tonları, mahcubiyet-

lerini ele veriyordu. Yine ilk geceki gibi sözleşip ayrıldılar; artık bir daha gelip Muhammedü'l-Emîn'e kulak vermeyecek ve birbirlerine karşı böyle bir mahcubiyetle bir daha asla karşılaşmayacaklardı.

Bunu söylemesi kolaydı ama uygulamaya imkân yoktu; zira Ebû Süfyân, yine sözünün arkasında duramayacak, ertesi gece yine Kâbe'ye yönelip aynı esintilerle mest ü mahmur olmayı tercih edecekti. Zira bu sefer, önceki gecelerde yaşadıkları mahcubiyetten hareketle diğer iki arkadaşının geleceğine hiç ihtimal vermiyordu!

Yine yanılmıştı! Kâbe'den ayrılıp da giderken karşısına gelen manzara ilk iki günden farksızdı! Bu kadar olurdu! Hem, bayrak açıp karşı koyacaklar, hem dinlememek için aralarında anlaşıp söz verecekler hem de, gelip yine O'nu dinlemek için can atacaklardı! Birbirlerini kınayarak konuşmaya başladılar ve artık, ne pahasına olursa olsun bir daha böyle bir hadise yaşamamak için ölümüne söz vererek ayrıldılar birbirlerinden!

Ertesi sabah Ebû Süfyân'ın kapısı çalınıyordu. Kapıdaki ses tanıdıktı; indi ve Ahnes İbn Şerîk'i buyur etti içeriye. Üç gündür yaşadıklarının mahcubiyeti vardı üzerinde Ahnes'in. İçeri girer girmez:

– Söyle bana, ey Ebâ Hanzala, diye başladı sözlerine. "Muhammed'den dinlediklerin konusundaki fikrin ne?"

Ebû Süfyân, muhatabının niyetini öğrenmeden renk vermeyecek kadar zeki idi ve onun sorusuna:

– Peki, sen ne düşünüyorsun, diye başka bir soruyla mukabele etti. Kendini gizleme lüzumu hissetmeyen Ahnes:

– Ben O'nun hak üzere olduğunu sanıyorum, diyordu. Ciddi bir itiraftı bu ve aynı kanaatte olan Ebû Süfyân'ı da rahatlatmıştı:

– Allah'a yemin olsun ki, ey Ebâ Sa'lebe, diye devam etti sözlerine Ebû Süfyân. "Bugüne kadar ben, çok şey işittim ve onlarla nelerin kastedildiği konusunda çok muarefe sahibi oldum; işin özü, hangi kelamla neyin kastedildiğini çok iyi bilirim!"

Daha cümlesini bitirmemişti ki, Ahnes araya girdi:

– Vallahi, aynen ben de öyle, diyordu.[39] Diyordu ama bu, onlar için iman ettikleri anlamına gelmiyordu. Sadece onlar, hakikat nazarında Efendiler Efendisi'ni tasdik ediyor ve getirdiklerinin de hak olduğunu en azından vicdanlarında ikrar etmiş oluyorlardı. Ancak, o gün için bunu dışarı vurup herkese ilan etmek ayrı bir irade isterdi!

Zira Ebû Süfyân'ın yanından ayrılan Ahnes İbn Şerîk, bu sefer de Ebû Cehil'in kapısına gelecek ve aynı konuyu ona da açacaktı:

– Ey Eba'l-Hakem, diyordu. "Muhammed'den dinlediğin şeyler konusundaki fikrin ne?"

– Ne duymuşum ki, diyerek pişkinliğe vurmak istiyordu Ebû Cehil. Ancak, Ahnes, kararlı gözüküyordu ve:

– Ey Ebâ'l-Hakem, diye tekrarladı. "Muhammed konusundaki gerçek fikrin ne; o doğru sözlü birisi mi, yoksa yalan mı söylüyor!? Bak, burada seni duyacak benden başka da kimse yok!"

Kaçamak bir cevapla başından savamayacağını anlamıştı Ebû Cehil. Kitabın ortasından konuşmak gerekiyordu. Önce derin bir iç geçirdi ve ardından, yelkenleri suya indirip şunları söylemeye başladı:

– Allah'a yemin olsun ki Muhammed doğru söylüyor; zaten O, asla yalan söylemez! Fakat, Kusayoğullarının sancaktarlık, zemzem, perdedarlık ve dışarıdan gelen hacı adaylarına yemek verme hizmetlerine ilave olarak bir de peygamberlik meselesine sahip çık-

---

39 İbn İshâk, *Sîre,* 4/169; İbn Hişâm, *Sîre,* 2/157; İbn Hacer, *İsâbe,* 1/38

malarını düşününce kahroluyorum; onlar bütün bunları tekellerine alırken, Kureyş'in hali nice olur, bir düşünsene! Hâlbuki bizler ve Menâfoğulları, bugüne kadar şeref konusunda hep, birbirimizle yarışıp durduk; onlar yemek ziyafetleri verdiler, biz de verdik! Onlar, bazı yüklerin altına girip insanlara hizmet ettiler, bizler de benzeri şeyler yaptık! Ellerindeki imkânları başkalarına da açtılar, biz de malımızdan başkalarına verip paylaşmaya başladık! Neticede, artık onlarla at başı gitmeye başlamıştık ki, şimdi onlar, "*Bizim aramızda, semadan haber getiren bir Nebi var.*" diyorlar. Söyler misin; bunun üstesinden biz nasıl gelebiliriz! Vallahi de biz O'na asla inanmayacak ve hiçbir zaman da O'nu tasdik etmeyeceğiz![40]

Ebû Cehil'in bu sözleri, Ebû Süfyân'ın içinde bulunduğu çevrenin düşünce yapısını özetler mahiyetteydi. Vicdanında hissetmeye başladığı hakikat arayışı bu çevrenin baskısı altında kalacak ve o da, yeniden diğerleri gibi hareket etmeye başlayacaktı. Çünkü bu baskı sadece Ebû Cehil'den gelmiyordu. Ondan başka etrafında, daha dünyadayken cehenneme odun olacak *Ebû Leheb* gibi bir enişte, cehenneme odun taşıyacağı daha şimdiden ilan edilen *Ümmü Cemil* gibi bir kız kardeş, Utbe gibi kayınpeder ve *Hind* gibi kolay teslim olmayan dirayetli bir hanımı vardı. Zamanının çoğunu onlarla geçirdiği bu çevrenin etkisiyle gelip bir türlü teslim olamıyor, hayranlıkla temaşa ettiği hakikati ifade etmekten hep uzak kalıyordu.

Dâru'n-Nedve'deki Karar ve Ebû Süfyân

Risâletin üzerinden on üç yıl geçmiş ve bu süre içinde Mekke, hemen her gün yeni bir haberle dalgalanmıştı. Bir tarafta insanları İslâm'a davet eden müşfik bir Nebî, diğer yanda ise O'na karşı çıkan kasvet dolu Mekkeliler vardı. Her ne kadar mülayim de olsa

---

40 Bkz. İbn İshâk, *Sîre,* 4/170; İbn Hişâm, *Sîre,* 2/157; Suyûtî, *Hasâisu'l-Kübrâ,* 1/192 Konunun daha iyi anlaşılması için mevcut rivayetleri birleştirilerek vermeyi uygun bulduk.

Ebû Süfyân da onlar arasındaydı; *Ebû Cehil*, *Ebû Leheb*, *Ahnes İbn Şerîk*, *Ümeyye İbn Halef*, *Nadr İbn Hâris*, *Zem'a İbn Esved*, *Cübeyr İbn Mut'im*, *Tuayme İbn Adiyy*, *Hâris İbn Amr*, *Utbe* ve *Şeybe İbn Rebîa*, *Ebu'l-Bahterî*, *Nübeyh* ve *Münebbih* kardeşler gibi Mekke'nin efendi takımıyla olan birlikteliği hız kesmeden devam ediyordu. Zira Ebû Süfyân, Mekke reisliğinde yıldızı parlayan en önemli isimdi.

Nihayet bir gün Medine'ye hicretin başladığı haberiyle sarsılmışlardı. Daha önceleri Habeşistan'a gidenleri geri getirmek için ellerinden geleni yapmışlardı ama bütün çabalarına rağmen bir sonuç alamayıp eli boş dönmüşlerdi. Onlar için artık Habeşistan, ticari ve siyasi ilişkileri adına önemli bir kayıptı.

Şimdi de Medine'yi kaybetmek üzerelerdi. Üstelik Medine, Şam illeri cihetine giden ticaret yolunun üzerinde bulunuyordu ve Müslümanların orada tutunmaları, ticari hayatları adına büyük bir yıkım demekti. Üstelik Medine yerlilerinden Evs ve Hazreç, aralarında yüzyıllardır devam eden savaşlar sebebiyle çok tecrübeli kişilerdi. Şayet onlar arasında İslâm tutunursa bir gün mutlaka oklarını kendilerine yöneltir ve on üç yıldır yaptıklarını yanlarına bırakmazlardı! Öyleyse ne yapıp edip insanların hicret etmelerine mâni olmalı, meselelerini kendi aralarında çözmeye çalışmalılardı.

Ancak bütün çabalarına rağmen başaramamışlardı; birer ikişer insanlar çıkıp gidiyor ve onlara, sadece arkalarından bakmak kalıyordu.

Tek teselllileri, hâlâ Efendiler Efendisi'nin hicret etmeyişiydi. Ancak O'nun da gideceğinden emindiler. Öyleyse, hemen bir toplantı yapıp yeni bir durum müzakeresinde bulunmak gerekiyordu. Derken *Dâru'n-Nedve*'de bir araya gelip konuyu bütün detayıyla aralarında konuşmaya başladılar. İşte bu toplantının bir ferdi de Ebû Süfyân'dı.

O gün aralarına gelen Necid'li ihtiyar kılığındaki şeytan ve şey-

tana rahmet okutturacak kadar ileri giden Ebû Cehil'in yönlendirmesiyle Fahr-i Kâinat Efendimiz'i öldürme kararı alacaklar ve kendilerince onu, her bir kabileden birer kişi seçerek daha sonra problem teşkil etmeyecek bir düzlemde çözme yolunu deneyeceklerdi.[41]

Toplantı dağılıp da iş, kararı uygulama safhasına gelince Ebû Süfyân ortalıkta gözükmeyecek ve kendisi gibi meseleyi siyasi düzlemde çözme taraftarı olan kayınpederi Utbe ile onun kardeşi Şeybe'nin aksine o, Efendimiz'in evini kuşatan şer şebekesinin içinde yer almayacaktı.[42]

Hatta Allah Resûlü'nün evini kuşatanların yanına arkadan geldiğinde onları, büyük bir dikkatle kapıda beklerken görecek ve:

– Burada ne yapıyorsunuz, diye soracaktı. Kendilerinden emin bir şekilde:

– Öldürmek için Muhammed'in dışarı çıkmasını bekliyoruz, diyorlardı. Bunun üzerine onlara acı acı bakarak şunları söyleyecekti:

– Hay Allah canınızı alsın! Baksanıza, Muhammed çoktan yola revân olmuş ve aranızdan ayrılıp gitmiş! Üstelik her birinizin başına da toprak saçarak!

Ebû Süfyân'ın bu sözleri üzerine kapıda bekleşenler, şaşkınlık ifadeleriyle ellerini başlarına götürecek ve gerçekten de onun dediği gibi başlarının toz ve toprakla dolu olduğunu göreceklerdi. Özellikle Ebû Cehil, küplere binmişti; hemen kapıya koştu ve delikten içeri bakmaya başladı! İçeride birisinin olduğunu fark etmişti; bir nebze de olsa rahat nefes aldı ve bu sefer yanıldığını ifade eden nazarlarla Ebû Süfyân'a baktı.

Ancak yanılan yine Ebû Cehil idi; zira içerideki şahıs, emanet-

41 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/8; İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/227; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/176; Halebî, *Sîre,* 2/190
42 İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/228

leri kendilerine ulaştırmak üzere Allah Resûlü'nün geride bıraktığı Hz. Ali'den başkası değildi.[43]

Hicret Sonrasında Ebû Süfyân

Her ne kadar şiddete başvurma yolunu tercih etmese de, Efendimiz ve ashabının Medine'ye yerleşmesini Ebû Süfyân da tehlike olarak tanımlıyor, bu hareketi Mekke ticaretinin can damarına atılmış bir neşter olarak değerlendiriyordu. Aynı zamanda Habîb-i Kibriyâ Hazretlerinin, savaş konusunda tecrübeli olan Evs ve Hazreç kabileleriyle bir gün mutlaka güç birliği yaparak Mekke üzerine yürüyeceğini düşünüyor ve o güne kadar takındığı tavrı sertleştirerek çözüm yolları arıyordu. Kısaca bu hareket, Ebû Süfyân'ı da sert tedbirler almaya sevk etmeye başlamıştı!

Bunun için attığı ilk adım, Medine'deki Ensâr'a yazdığı mektuptu. *Übeyy İbn Halef* ile gönderdiği bu mektupta, Muhammedü'l-Emîn'i himaye etmekten vazgeçmelerini ve O'nunla aralarına girmekten kaçınmalarını söylüyor, yaptıklarının doğru olmadığını söyleyerek attıkları adımdan vazgeçmelerini tavsiye ediyordu. Bununla da kalmıyor, dedikleri çizgide adım atmadıkları taktirde başlarına gelecekler konusunda onları açıkça tehdit ediyordu.[44]

Ancak bu da tutmamıştı; aksine Ensâr, O'nu candan bağrına basıyor ve Mekkelilerin tehdit dolu ifadelerine iltifat bile etmiyordu. Bu durum, Ebû Süfyân gibileri çileden çıkarmaya yetmişti! Mekke'nin kudretli liderinin talepleri askıda kalıyor ve sözlerine itibar bile edilmiyordu!

---

43 Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 3/9; İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/228; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/177

44 Bkz. İbn İshâk, *Sîre,* 3/292; İbn Habîb, *Muhabber*, 271. Hamîdullah, *Vesâik* 69 Kendilerine ulaşan bu mektuba mukabil Ensâr arasından Ka'b İbn Mâlik (radıyallahu anh), şiirinin de dilini konuşturarak onların ağzının payını verecek cevabî mektubu Mekke'ye ulaştırarak, verdikleri sözde sadakat içinde olduklarını göstereceklerdi. Bkz. İbn İshâk, *Sîre,* 3/292; İbn Habîb, *Muhabber,* 272; Hamîdullah, *Vesâik,* 69, 70

Öfkesini, Medine'ye hicret eden ashabın geride bıraktıklarından çıkarmaya çalışıyordu. Öncelikle Ümeyyeoğullarıyla anlaşmalı iken Müslüman olan ve şimdi de kendilerini yalnız bırakıp Medine'ye hicret etmiş bulunan *Cahş*oğullarının evlerini gasbedecek ve onları, *Amr İbn Alkame*'ye satacaktı.[45]

Ancak bu da onu kesmiyordu. Çok geçmeden yeni bir teşebbüste daha bulundu; bu sefer işe, bizzat mübaşeret edecekti. Yanına aldığı iki yüz kişilik bir müfreze ile bizzat Medine'ye yöneldi; *Rabiğ* denilen yere kadar gelmişti. Maksadı, orada bulunan muhalif grupları yanına çekmek ve böylelikle mektupla gerçekleştiremediği desteği bizzat mübaşeret ederek hayata geçirmekti. Bunun için özellikle, Medine'de meskûn bulunan Yahudi liderlerle görüşüyor, aynı zamanda liderlik sevdasında bulunan *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* gibilerin nabzını tutmak istiyordu.

Bu gayreti de boşunaydı; zira hiç beklemediği bir sırada, *Ubeyde İbn Hâris* komutasındaki altmış kişilik bir güçle karşı karşıya gelivermişti. Sonucunu kestiremediği yerde riske girmeye niyeti yoktu ve o gün, küçük çapta ok atışları sonucunda geri çekilmek zorunda kalacak ve eli boş olarak yeniden Mekke'ye dönecekti.[46]

Bundan böyle Ebû Süfyân, daha köklü bir çözümün peşindeydi; zira artık meseleye sadece şahsi bir konu nazarıyla bakamazdı! Çünkü omuzlarında Mekkelilere ait büyük bir yük vardı ve lideri olduğu toplumun isteklerini yerine getirmeli, onlar için problem teşkil edecek konuları birer birer temizlemeliydi! Bunun için de, o güne kadar ortaya koyduğu politikanın aksine, daha köklü ve kesin çözümü beraberinde getirecek alternatiflerin peşine düşmeliydi. Kısaca Ebû Süfyân da artık diğerleri gibi kılıcını kınından çıkarmış, şiddetten başka çözümü kalıcı görmüyordu.

---

45 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/28; İbn Sa'd, *Tabakât,* 4/102

46 Vâkıdî, *Megâzî,* 1/6; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/12; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/7; 3/51

Kureyş'in Kervanı ve Bedir Konusundaki Tavrı

Çok geçmeden Mekke, meseleyi kökünden halledebilmek için büyük bir hazırlık içine girecek ve müşterek himmetleriyle oluşturdukları bin develik kervanla birlikte kırk kişiyi Şam'a gönderecekti. İşte Kureyş için bu kadar önemli olan ve elli bin dinarlık bir serveti ihtiva eden bu kervanın başında Ebû Süfyân bulunuyordu. İçinde Medine'ye hicret eden Muhâcirînin Mekke'de bıraktıkları emtiaları da olan bu kervan Şam'a gidecek ve yükünü orada satarak savaş teçhizatı alıp Mekke'ye geri dönecekti. Ana gaye ise, elde edilen servet ve silahlarla Medine'nin üzerine yürüyüp yarınki tehlikeyi, daha çok büyüme fırsatı vermeden ortadan kaldırmaktı!

Seçerek yanına aldığı Mekkelilerle birlikte yola çıkan Ebû Süfyân, bu yolculuğun diğerlerinden farklı olduğunu biliyordu; onun için birlikte gideceği adamları da özenle seçmişti.

Derken yola çıkılmış ve Şam istikametinde ilerlerken, Allah Resûlü'nün de kendilerini takip için çıktığının haberini almıştı. Zira bu kervanın ne anlama geldiğini Medine de biliyordu ve onlar açısından böyle bir kervan maksadına ulaşmamalıydı!

Hemen yolunu değiştirecekti Ebû Süfyân; artık adımlarını daha sık atıyor ve bir an önce Şam'a ulaşmak istiyordu.

Öyle de oldu. Ebû Süfyân'ın işi yolunda gitmiş ve planlandığı gibi Şam'a gelerek alış-verişini yapmaya başlamıştı.

Ancak bir de bu yolun dönüşü vardı; ne türlü bir manevra ile Medinelilerden kurtulabileceğinin planlarını yapıyor ve elini çabuk tutmaya çalışıyordu.

Artık dönüş yolu başlamıştı; Ebû Süfyân, silah olup Medine üzerine yürüyecek bir kervanla birlikte Şam'dan Mekke'ye geliyordu!

Bir kulağı sürekli Medine'den gelecek haberlerdeydi ve niha-

yet o haber de gelmişti; Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabından bir kısmını yanına alarak kervanın yolunu kesmek üzere yola çıkmıştı!

Haberi alır almaz bir kez daha yolunu değiştirdi Ebû Süfyân. Tehlikenin boyutu her geçen dakika daha da artıyordu! İşi riske atmamalı ve sadece yolunu değiştirmekle kalmayıp başka alternatifler üzerinde de durmalıydı! Bunun için, yol güzergâhında olup bitenlerden Mekke'dekileri haberdar etme adına, yirmi miskâl ücret vererek *Damdam İbn Amr* adındaki bir Mekkeliyi ulak olarak göndermeyi düşündü. Ne de olsa bu kervan, Mekkelilerin ortak malıydı ve müdafaa da sadece kendisine bırakılmamalıydı. Aynı zamanda yarın başına bir şeyler gelirse, tek başına bu sorumluluğun altından kalkması zor olur, Mekkelilerin töhmetinden kurtulamazdı.

Batn-ı Vâdi tarafından bağırarak hızla Mekke'ye giren Damdam İbn Amr'ın sesi, zaten tutuşmak üzere olan Mekke ateşini fitillemeye yetmişti. Dikkat çekebilmek için, Ebû Süfyân'ın kendisine öğrettiği gibi devesinin kulak ve burnunu kesmiş, üzerindeki palan ve eğeri parçalamış ve kendi gömleğini de yırtarak imdat çığlıkları atıp bağırıyordu!

Beklendiği gibi Mekkelilerin dikkati bir anda Damdam'a yönelivermişti; artık Mekke, dikkat kesilmiş ve Damdam'ın anlatacağı şeyleri merakla beklemeye durmuştu. Fırsatını bulmuşken meseleyi biraz ajite etmek gerekiyordu ve etrafında toplanan meraklı yüzlere:

– Ey Kureyş topluluğu, diye bağırdı. "Felaket var, felaket! Ebû Süfyân'la birlikte Şam'a gönderdiğiniz mallarınıza Muhammed ve ashabı el koydu! Ona yetişebileceğinizi de sanmıyorum. İmdat! İmdat!"

Damdam'ı pür dikkat dinleyen Ebû Cehil'in yüzü gülmeye başlamıştı; zaten yıllardır böyle bir günü bekliyordu ve Mek-

ke'deyken karşısına alıp da kılıç çektiremediği Müslümanların işini bitirmek için bunun büyük bir fırsat olduğunu düşünüyordu. Önce:

– Muhammed ve ashabı, bu kervanın da İbn Hadramî'nin kervanı gibi olacağını mı sanıyor, diye yanındakilere moral vermeye çalıştı.[47] Ardından da hemen yol hazırlığı yapmaları için Mekkelileri uyarmaya başladı. Mazereti hazırdı; kendilerinden yardım dilenen Ebû Süfyân'ı ve kervanı yalnız bırakamazlardı!

Mekke'nin havası bir anda değişmiş ve ortalık anında gerilivermişti. Zaten günlerden beri tedirgin bekleyen Kureyş, bir anda savaşa kilitlenmiş, hummalı bir gayretle hazırlık yapmaya koyuluvermişti.

Beri tarafta ise, yol boyunca olabildiğince hızlı hareket eden Ebû Süfyân'ın korkuları gittikçe büyüyordu. Bedir'den geçerken, orada karşılaştığı *Mecdî İbn Amr*'a sordu:

– Buralarda birisine rastladın mı? Herhangi bir farklılık görüyor musun?

– Öyle endişe edecek bir şey göremiyorum, dedi Mecdî. "Sadece iki atlıyla karşılaştım.[48] Şu tepede bir miktar durdular ve kuyudan biraz su alıp gittiler!"

Bu haber, Ebû Süfyân'ı daha da telaşlandırmıştı. Hemen işaret edilen yere geldi; buraya gelip de bekleyen ve su alıp sonra da geri gidenlerin kim olduğunu öğrenmek istiyordu. İz arıyordu; arkada bıraktıkları her cismi değerlendiriyor ve buraya gelip de ayrılanla-

47 Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 3/155, 156; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/258; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/24; İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/44

48 Bu iki atlı, *Besbes İbn Amr* ve *Adiyy İbn Ebi'z-Zeğbâ* idi. Onlar da, kervan hakkında bilgi toplamak için gelmişlerdi. Mecdî ile karşılaştıklarında bir tahminde bulunmuş ve kervanın, bir veya iki gün sonra buradan geçeceğini söylemişlerdi. Mecdî de aynı kanaatteydi ve '*Doğru söylüyorsunuz.*' demişti. Onlar da, oradan ayrılıp Efendimiz'in yanına gelmiş, görüp duyduklarını Allah Resûlü'ne anlatmışlardı. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 3/165; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/13; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/28; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/265

rın kimliğini tespit etmeye çalışıyordu! Tepeye geldiğinde, önüne çıkan deve tersi dikkatini çekmişti. Önce elindeki sopayla onu karıştırmaya başladı. Bulmuştu; hemen yanındakilere döndü ve:

– Vallahi de bunlar, Yesrib yemleri! Buradan Muhammed'in casusları geçmiş, dedi.

İş, Ebû Süfyân'ın beklediğinden daha çetindi; hemen arkadaşlarının yanına geldi ve Bedir'i sol tarafına alıp sahil cihetine yönelerek yolunu bir kez daha değiştirdi. Şimdi kervan, daha emin bir güzergâhta ilerliyordu.

Bir kez daha tehlikeyi atlatmış gözüküyordu; durumdan Mekkelileri de haberdar etmeliydi ve hemen *Kays İbn İmriülkays* adındaki birisini onlara gönderdi. Böylelikle daha önce kendilerine gelen Damdam'ın anlattıklarından endişelenen Mekkelileri teskin etmek ve artık kervanın kurtulduğu haberiyle onları müjdeleyip yüreklerine su serpmek istiyordu!

Ancak Mekke, Ebû Cehil'in özel gayretleriyle bir araya gelmiş ve üç bin kişilik bir güçle çoktan Bedir'e doğru hareket etmişti! Yanlarına içki ve kadınları da almış, Bedir'de âlem yapmanın hayalleriyle şen ve şakrak yol alıyorlardı!

Ebû Süfyân'ın yokluğunda Ebû Cehil'e gün doğmuştu! Onun için bu, Ebû Süfyân'la aralarında yaşanan liderlik yarışında yeni bir fırsat ve halk nezdinde itibar kazanmak için de yeni bir dönüm noktası anlamına geliyordu.

Ebû Süfyân'ın gönderdiği Kays İbn İmriülkays, hareket halindeki Mekke ordusuna *Cuhfe* denilen yerde ulaşacak ve:

– Şüphesiz ki sizler, kervandaki mallarınızı ve onunla birlikte olan adamlarınızı düşünerek yola çıkmıştınız; şimdi ise Allah, hem mallarınız hem de canlarınızı tehlikelerden kurtardı; öyleyse geri dönün, diyerek Ebû Süfyân'ın mesajlarını ulaştıracaktı.

Bunun tesiri de görülmeye başlanmıştı; bu çağrıya öncelikle

Ebû Süfyân'ın kayınpederi Utbe ve kardeşi Şeybe icabet edecekti. Zira daha baştan böyle bir çözümün karşısında yerlerini almış olmalarına rağmen Ebû Cehil'in zorlamasıyla yola çıkmışlardı. Onları, *Hâris İbn Âmir*, *Ümeyye İbn Halef*, *Hakîm İbn Hizâm*, *Ebu-'l-Bahterî*, *Ali İbn Ümeyye* ve *Âs İbn Münebbih* gibi aynı kanaati taşıyan Mekkeliler takip edecekti.

Ebû Cehil'i çılgına çeviren tercihlerdi bunlar ve kendisine rağmen geri dönüş için girişimlere başlayan bu insanlara çok sert çıktı; hepsini korkaklıkla suçluyor, elde ettikleri fırsatı tepmekle itham ediyor ve insanlar nezdinde onları küçük düşürücü ifadeler kullanıyordu! *Ukbe İbn Ebî Muayt* ve *Nadr İbn Hâris* de, bu konuda Ebû Cehil'in en büyük destekçileri idi. Aynı zamanda Ebû Süfyân'ın iki oğlu *Hanzala* ve *Amr*'ı da[49] yanına almış, aralarında ihtilaf olduğunu düşünenlerin yanıldığını göstermek için özellikle onlarla birlikte yürümeye çalışıyordu! İşin özeti, fırsat düşkünü Ebû Cehil, göz göre göre insanları ölüme sürüklüyordu. Son hükmü de yine o verecekti:

– Vallahi de, Bedir'e ulaşıncaya kadar asla geri dönmeyiz! Sonra da orada üç gün kalır; develer keser, yemek yiyip içki içer ve çalgıcı kadınlarla âlem yaparız! Böylelikle Araplar, bizim toplanıp da buraya kadar geldiğimizi duyar ve bundan sonra da asla bize karşı laf üretemezler! Haydi, yolunuza devam edin!

Yine Ebû Cehil'in dediği olmuştu! Büyük çoğunluk bu çıkışı haklı bularak yeniden Bedir istikametine doğru yürümeye başladılar. Hâlbuki teâmüller gereği böyle bir savaşı Ebû Süfyân'ın organize etmesi gerekiyordu; zira o gün o, Mekke'nin kumandanlık görevi olan '*kıyâde*' işlerini üstlenip yürüten kişiydi. Bu durum bir kısım kimseleri iyiden iyiye düşünmeye sevk etmişti. Esas vazifeyi elinde tutan Ebû Süfyân'ın çağrısı dururken, Ebû Cehil'in ihtiraslarına alet olmak istemiyorlardı.

---

49 Bkz. Vâkıdî, *Meğâzî,* 1/14

Bu çağrı üzerine *Ahnes İbn Şerîk*, *Zühreoğulları*na çoktan seslenmeye başlamış, artık kervanın emniyette olduğunu ve dolayısıyla da savaşmalarına gerek kalmadığını söyleyip onlarla birlikte Mekke'ye geri dönme yoluna girmişti. Zühreoğullarını o gün, *Adiyyoğulları* takip edecek ve bu iki kabileden, Ebû Cehil'le birlikte Bedir istikametinde yola devam eden hiç kimse kalmayacaktı![50]

Onların bu tavrı her ne kadar Mekke ordusunun moralini bozsa da Ebû Cehil'i yolundan çevirmeye yetmeyecekti. Her türlü çabaya rağmen Ebû Cehil'in, inatla Kureyş'i savaşa sürüklediğini duyan Ebû Süfyân, adeta olacakları görürcesine o gün şunları söylüyordu:

– Vah kavmimin başına gelenlere! Hiç şüphe yok ki bu, Amr İbn Hişâm'ın (Ebû Cehil) hırsından başka bir şey değil! Geri dönmek istemedi ve bunu da, insanlara baş olma sevdasıyla yaptı![51]

Kureyş'in habercisi kendisine gelip de, her şeye rağmen ordunun, Ebû Cehil'in teşvikiyle Bedir'e doğru ilerlediğini söylediğinde Ebû Süfyân çok üzülmüştü. Üstüne üstlük bu adamlar, kendisini de arkadan çağırıyor ve kervanı Mekke'de bırakarak orduya yetişmesini istiyorlardı. Şaşılacak bir işti; göz göre göre ölüme gidiyorlardı!

Oğulları Hanzala ve Amr'a yanıyordu; nasıl olmuştu da kendi öz evlatları, Ebû Cehil'in güdümünde Bedir'e gidebiliyordu! Kızgındı ama çaresizlik içinde sonucu beklemekten başka yapabileceği bir şey yoktu.

Bedir'in Sonuçları

Çok geçmeden Bedir'den ardı ardına ölüm haberleri gelmeye başlamıştı. Ne heveslerle yola çıkmışlardı ama şimdi geri dönmek-

---

50 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/166; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/14; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/29

51 Bkz.Vâkıdî, *Megâzî,* 1/179

ten bile âcizlerdi! Haberi getirenler, *Ebû Cehil*, *Ümeyye İbn Halef*, *Ukbe İbn Ebî Muayt*, *Alî İbn Ümeyye*, *Umeyr İbn Osman*, *Mes'ûd İbn Ebî Ümeyye* ve *Ebu'l-Bahterî* gibi isimlerin Bedir'de öldüğünü anlatıyordu. Kayınpederi *Utbe İbn Rebîa* ve onun kardeşi *Şeybe* ile kayınbiraderi *Velîd* de ölüm haberi gelenler arasındaydı. Ebû Süfyân için daha acısı, kendi oğlu *Hanzala*'nın da ölüm haberini almış olmasıydı. Üstelik diğer oğlu *Amr* da, Bedir'den geri gelememiş, Müslümanların elinde esir konumundaydı! Hepsi birleştiğinde bütün bu haberler, Mekke'nin reisi konumundaki Ebû Süfyân için bir yıkım demekti.

Ancak Bedir, Ebû Süfyân için yeni bir dönemin de başlangıcını ifade edecekti. Zira Ebû Cehil gibi potansiyel liderlerin hepsi orada kalmış ve geri gelememişti. Açıkça bu, bir kısmı itibariyle Ebû Cehil'in şahsından dolayı Mahzûmoğulları tarafından yürütülen bütün hizmetlerin, bundan böyle Ebû Süfyân'ın şahsında Ümeyyeoğullarına devri anlamına geliyordu!

Aynı zamanda Mekke için bu, Bedir'i tercih edenlerin yaptıkları gibi daha sert ve şiddet yanlısı bir politika yerine, Ebû Süfyân gibi daha temkinli ve kılıcı son ihtimal olarak gören bir anlayışı ifade ediyordu. Medine için de bu, önemli bir haberdi!

Ancak Ebû Süfyân da değişmişti; zira içinde bulunduğu çevre ve ortam, onun müstakil hareket edebileceği zemini de elinden almış durumdaydı. Zira artık o, Bedir'de öldürülen Mekke liderlerinin intikamını alma konumundaki en yetkili insandı; herkes bu vazifeyi ondan bekliyordu! Üstelik orada ölenler arasında, onun da en yakınları bulunuyordu! Bundan böyle o, kendi kabulleri yerine Mekkelilerin istek ve ihtiyaçları merkezli bir politika ortaya koyacak, onlar kadar çetin olmasa da geçmiş liderlerin paralelinde bir yol izleyecekti. Artık onun Mekkelilere bir sözü vardı; büyük bir ordu hazırlayacak ve mutlaka Medine'den Bedir'in intikamını

alacaktı![52] O kadar ki, üzüntülerini ortaya koyup da düşmanlarını sevindirmemek için Mekke'de ağlayıp ağıt yakmayı bile yasaklayacak, bundan böyle Bedir'in intikamı alınıncaya kadar hiç kimse feryâd ü figân edip gayrı sevindirmeyecekti.[53]

Derinleşen Acı

Artık eski Ebû Süfyân gitmiş, yerine yeni bir Ebû Süfyân gelmişti. Özellikle büyük oğlu Hanzala'nın ölümü ve ardından da diğer oğlu Amr'ın esir edilişi karşısında kin ve nefreti bir kat daha artmış, Medine'ye olan kızgınlığı had safhaya ulaşmıştı.

Her şey durulup da insanlar, kendi yakınlarını fidye karşılığında esaretten kurtarmaya başlayınca, liderleri Ebû Süfyân'a da gelecek ve:

– Senin oğlun Amr'a da yazık oldu, diyecekler, herkes gibi onun da oğlu Amr'ı kurtarması gerektiğini hatırlatacaklardı.

Zaten bir oğlunun acısıyla yüreği yanan Ebû Süfyân, o gün onlara şu cevabı veriyordu:

– Söyleyin, hem kan hem de fidye bir araya gelir mi? Onlar, oğlum Hanzala'yı öldürdüler; ben ise şimdi onlara Amr için fidye vereceğim! Olacak şey mi? Bırakın onu kendi haline; diledikleri kadar ellerinde tutsunlar!

Anlaşılan Ebû Süfyân gemileri yakmış gözüküyordu ve aradan uzun zaman geçmesine rağmen oğlunu kurtarmaya yönelik bir hareketi olmayacaktı. Belki de fırsat kolluyor, Mekkelilerin bu kadar büyük acısı yanında şahsi işiyle meşgul oluyor görüntüsü vermek istemiyordu.

Böyle bir fırsat zaten onun ayağına gelecekti; günlerden bir gün *Amr İbn Avf*oğullarının büyüklerinden sayılan *Sa'd İbn Nu'*-

52 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 1/290

53 Bkz. Taberî, Târîh, 2/160, 161; Hamîdullah, 1/229

mân, ibadet maksadıyla Mekke'ye sığınanların emin olabilecekle-rini ve kendisinin de Mekkelilere çok hizmet ettiğini düşünerek umre yapmak üzere buraya gelmişti.

Ebû Süfyân'a gün doğmuştu; haberi alır almaz hemen Kâbe'ye geldi. Hz. Sa'd, tavafa başlamak üzereydi; yanına yaklaştı ve onu yakalayıp esir aldığını ilan ediverdi.

Bu arada Hz. Sa'd'ın kabilesine de haber göndermeyi ihmal etmemiş:

– Şayet büyüğünüzü sağ salim görmek istiyorsanız, Amr'ı serbest bırakın, diye tembih edip yol göstermişti.

Haberi alan Amr İbn Avfoğulları, çaresiz soluğu Efendimiz'in huzurunda aldılar. Mekke'de Hz. Sa'd'ın başına gelenleri anlatıyorlardı bir bir. Bunun üzerine şefkat nebisi Efendiler Efendisi, Ebû Süfyân'ın oğlu Amr'ı onlara teslim etti. Belki de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Amr'ı serbest bırakmak için zaten böyle bir bahane bekliyordu!

Çok geçmeden Ebû Süfyân, kapısının Amr İbn Avfoğulları tarafından çalındığının farkına vardı; Mekke'ye gelmişler ve büyükleri olan Sa'd İbn Nu'man'ı esaretten kurtarmak için Ebû Süfyân'dan talepte bulunuyorlardı. Oğlu Amr da, onlarla birlikteydi.[54]

Bir oğlunu esaretten kurtarmıştı kurtarmasına ama Hanzala'nın acısı bir türlü dinmek bilmiyordu. Bedir'de bıraktıkları ölülerine ağlayıp duran Mekkelilerle birlikte o da yas tutuyor ve bunun intikamını almak için yeni planlar yapıyordu. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiram hazretlerinden intikam almadığı sürece başına yağ sürmeyeceğini ifade ediyor, hanımlarına da yaklaşmayacağını söyleyip kan akıtmadan yıkanmayacağına dair yeminler ediyordu![55]

---

54 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/201; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/42; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/311; Halebî, *Sîre,* 2/451-452

55 Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/50; İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 1/290

Zeyneb Vâlidemizin Medine Yolculuğundaki Tavrı

Buna rağmen Bedir sonrasında Ebû Süfyân'ın, Zeyneb Vâlidemizin Mekke'den ayrılışında yaşanan kargaşa ortamında ortaya koyduğu tavır oldukça dikkat çekicidir. Kocası Ebu'l-Âs'ı esaretten kurtarabilmek için düğünlerinde kendisine hediye edilen anne yâdigârı gerdanlığını kurtuluş akçesi olarak gönderen Zeyneb Vâlidemizin bu teşebbüsü netice verecek ve o gün Ebu'l-Âs, Efendimiz'in kızı Hz. Zeyneb'i Medine'ye gönderme karşılığında serbest kalacaktı. Derken Mekke'ye döner dönmez durumu kendisine açan Ebu'l-Âs, o güne kadar birlikte bir hayat yaşadıkları Zeyneb Vâlidemizi, kardeşi Kinâne'ye teslim edecek ve onları, Mekke dışında buluşacakları *Zeyd İbn Hârise* ve arkadaşlarına teslim etmek için yola çıkaracaktı.

Bedir üzerinden henüz bir ay geçmişti. Bir tarafta henüz Müslüman olmayan kocasından ayrılık olsa da, diğer yanda baba ocağına kavuşmanın heyecanıyla Zeyneb Vâlidemiz Medine istikametinde yol alıyordu. *Zû Tuvâ* denilen yere geldiklerinde hiç beklemedikleri bir sürprizle karşılaşıverdiler: Karşılarında, Kureyş'in azılı kâfirlerinden *Hübâr İbni'l-Esved* duruyordu! Bu duruş, hiç de hayra benzemiyordu; zira içinde kopan kin ve nefret rüzgârları, her halinden okunabiliyordu! Kendince Bedir'in intikamını Efendimiz'in kızından almak için gelmişti!

Çok geçmeden planını uygulamaya başlayacaktı; elindeki mızrakla deveyi tartaklamaya başlamış, ağza alınmayacak sözlerle hakaret ediyordu! Zî Tuvâ'da bir anda panik havası oluşmuş ve bu havadan ürken deve de huylanıp huzursuzlaşmıştı. İtiş kakışın artarak devam ettiği bu hengâmede Zeyneb Vâlidemiz de, deliye dönen ve sürekli üzerine mızrakların inip kalktığı deveyle birlikte yere düşecekti. Bu arada şirretliğini giderek artıran Hübâr, üstüne çöktüğü devenin üzerinden, yanına yaklaşmak isteyenlere şöyle tehditler savuruyordu:

– Vallahi de, yanıma kim yaklaşmaya yeltenirse, okla onu delik deşik ederim!

Kuralı yoktu; dediğini yapardı. Gerçi bu sırada Ebu'l-Âs'ın kardeşi Kinâne hazırlığını yapmış, kendisine emanet edilen Zeyneb Vâlidemizi korumak için elini mızrağına atmıştı! Ancak tek başına gireceği bu düellonun sonucu daha baştan belliydi! Onun için daha temkinli dursa da kendisine emanet edilen bir insan vardı ortada. Zaten kavga gürültünün devam ettiği bu hengâmede Zeyneb Vâlidemiz devesinden düşmüş, ağrılar içinde kıvranıp duruyordu![56]

Nihayet rahatlatan ses yükseliyordu Zû Tuvâ'dan. Bir anda herkesi kendisine yönelten bir sesti bu ve bu, Ebû Süfyân'ın sesiydi; şöyle diyordu:

– Ey Kinâne! Mızrağını yerine koy da seninle konuşalım!

Mekke'nin lideriydi; Bedir sonrasında ortaya koyduğu tavır herkes tarafından biliniyordu. Meseleye el koyuyordu ve bundan sonra Hübâr'a gerek yoktu. Yanlarına iyice yaklaştı ve tarafları iyice süzdükten sonra, önce Ebu'l-Âs'ın kardeşi Kinâne'ye yöneldi:

– Bizim başımıza gelenler senin başına gelmedi tabi ey Rabî'in oğlu, diyordu. Bunu söylerken içini çekiyor ve derdinin büyüklüğünü beden diliyle de ortaya koymuş oluyordu.

Diğer taraftan Hübâr ve arkadaşlarına da dönmüş, artık meseleye kendisinin el koyduğunu ifade etmişti. Başlarındaki liderin el koyduğu mesele de artık çözülmüş demekti ve Zî Tuvâ'daki gergin ortam bir anda kendiliğinden yumuşayıvermişti!

Şimdi herkes, Ebû Süfyân'ın meseleyi nasıl çözeceğini merak ediyordu. Bu arada Mekke'nin tecrübeli lideri Ebû Süfyân, yeni-

---

[56] O sırada Zeyneb Vâlidemizin hamile olduğu ve bu hadiseden sonra çocuğunu düşürdüğü bilinmektedir. Bkz. Hâkim, *Müstedrek,* 4/48; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1854; Halebî, *Sîre,* 2/453

den Ebu'l-Âs'ın kardeşi Kinâne'nin yanına gelmişti; ihtimamla ve tane tane şunları söylüyordu:

– Kadını herkesin gözü önünde ve güpegündüz almış gidiyorsun! Hâlbuki Muhammed ve ashabı tarafından başımıza gelen musibet ve acıyı da bilmiyor değilsin, diye çıkıştı önce. Bu cümleler, hem bir azarlama idi, hem de yapılan işin stratejik olarak yanlışlığını ortaya koymayı ifade ediyordu. Niçin böyle davrandığının gerekçelerini de söyleyecek ve Kinâne'ye problemsiz bir yol gösterecekti:

– Şimdi seni, O'nun kızını alıp da aramızdan böylece giderken gören insanlar, üzerimize gelen yeni bir musibet ve zilletin olduğunu düşünecekler. Bizim için ise bu, büyük bir zaaf ve aşağılanma olur! Yemin olsun ki bizim, O'nun kızını yanımızda tutmaya ihtiyacımız yok; ondan intikam da alacak değiliz! Fakat işin doğrusu sen, şimdi bu kadını al ve geri dön; insanlar da, onu bizim geri çevirdiğimizi görsünler! Daha sonra, gizlice al ve kimse görmeden götür götüreceğin yere!

Zaten başka türlü hareket imkânı yoktu ve Kinâne için bu bir zillet olsa da, Ebû Süfyân'ın tavsiyesine uyacak ve o gün Zeyneb Vâlidemizi Mekke'ye geri götürecekti. Ebû Süfyân'ın da tavsiye ettiği gibi ancak birkaç gün sonra ve gecenin de karanlığından istifade ederek çıkacak ve bu sefer onu, *Ye'cûc* vadisinde bekleyen Hz. Zeyd ve arkadaşlarına problemsiz teslim edip geri dönecekti.[57]

Sevîk Gazvesi

Aynı Ebû Süfyân, meseleyi kendi haline bırakmayacak ve Bedir'in intikamını almak için yavaş yavaş Medine'yi yoklamaya başlayacaktı. Çok geçmeden de iki yüz kişilik bir güç hazırlayacak ve

57 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/204-205; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/43. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Akademi Araştırma Heyeti, *En Öndekiler,* 90 vd.

Necdiyye tarafına doğru ilerlemeye başlayacaktı. Önceliği, Benî Nadîr, Benî Kurayza ve Benî Kaynukâ gibi Medine'deki diğer unsurları yanına çekebilmek, *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* gibi beklentisi olanları ikna edip savaş öncesinde desteklerini alabilmekti.

Derken, Medine'ye bir veya iki konaklık bir mesafeye kadar geldi. Geceleyin gizlice Medine'ye girip *Benû Nadîr*'in reisi olan *Huyay İbn Ahtab*'ın kapısını çalacaktı. Onun, endişelenip kapıyı açmadığını görünce de bir başka Yahudi büyüğü olan *Sellâm İbn Mişkem*'in kapısına gidecekti.

Ebû Süfyân'a izzet ü ikramda bulunan Sellâm, istediği bilgileri de ona verecekti. Bir müddet oturduktan sonra oradan ayrılan Ebû Süfyân, arkadaşlarının yanına döndüğünde hareket emri verecek ve bu arada da karşılaştıkları *Sa'd İbn Amr* ve halifi olan diğer Ensâr'ı öldürdükten sonra oradaki bir hurma bahçesini de ateşe verecekti.

Bir taraftan da endişeleri artarak devam ediyordu; zira yaptığının gizli kalmayacağını ve Medine'nin de arkasından geleceğini biliyordu. Bu haberin gelişi de gecikmeyecekti; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), sekseni atlı olmak üzere iki yüz kişilik bir müfreze ile yola çıkmış geliyordu!

Diplomasi alanında elde ettiği kazanımları, henüz uygulama fırsatı bulamadan böyle bir zeminde hebâ etmeyecek kadar basiretliydi ve Medine ile karşı karşıya gelmeyi asla istemiyordu. Onun için hemen yol emri veren Ebû Süfyân, zamanı gelmeden bir yanlışlık yapmamak için artık zamanla yarışıyordu; bunun için olabildiğince hızlı hareket ediyor ve arkadan gelenlerin kendilerine yetişmemesi için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Bir aralık, at ve develerin üzerinde ağırlık yapan yükleri de atmalarını emrettiğinde, askerleri buna bir anlam verememişlerdi. Nihayet her geçen dakika İslâm askerleriyle aralarındaki mesafenin giderek kısaldığını gördüklerinde Ebû Süfyân'ın bu emrini de yerine

getirmekten çekinmeyecek ve ağırlık yapan her şeyi yola saçarak olabildiğince hızlanacaklardı.[58]

Hind Faktörü

Bu arada gelişmelerden haberdar olan Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, Zeyneb Vâlidemizi kastederek savunmasız bir kadına karşı girişilen böylesine bir tavrı eleştirecek ve bugün ona bunu reva görenlerin dün Bedir'de nerede olduklarını sorgulayarak Mekke erkeklerini korkaklık ve kaypaklıkla suçlayacaktı. Elbette maksadı, çocuğunu kaybeden Zeyneb validemize sahip çıkmak değildi; o gün Hind'in düşündüğü tek şey, karşılaştığı her hadiseyi değerlendirip Mekkelileri Bedir'in intikamını almaya, yani Uhud'a hazırlamaktı.

Zaten Ebû Süfyân'ı karşı duruşa sevk eden önemli unsurlardan birisi de, Utbe'nin kızı Hind ile evli olmasıydı. Hind, zeki olduğu kadar dirayetli bir kadındı ve kocası üzerindeki etkisi azımsanmayacak noktadaydı. Cahiliyye kadınlarının aksine onun, sosyal hayat içinde dediğini yaptıracak bir gücü ve sözü dinlenecek de bir konumu vardı. Yıllar önce kardeşi Ebû Huzeyfe'nin, İslâm'ı tercih edip de Resûlullah'ın yanında yer almış olması onu da hiddetlendirmiş, babasıyla amcasının tavırlarıyla tepkiye dönüşen dünyasında kin ve nefret zemini oluşturmuştu.

Özellikle Bedir sonrasında babası *Utbe*, amcası *Şeybe* ve kardeşi *Velîd*'in ölüm haberini alınca cinnet derecesinde bir düşmanlık içine girmişti. Şiirler söylüyor ve Mekkelileri intikam için teşvik edici sözler sarf ederek intikam almaya zorluyordu. Zaman za-

---

58 Yüklerinin çoğunluğu un çuvallarından oluşuyordu. Bu sebeple gazveye de, un manasında '*Sevîk*' ismi verilecekti. Hatta onların bırakıp da kaçtıkları yükler arasında o gün yüz bin dirhem gümüş külçesi de bulunuyordu. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 3/296, 310-311; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/30; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/50-51; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/344; Halebî, *Sîre,* 2/479-480

man kocası Ebû Süfyân'ı, atması gereken adımlar konusunda gecikip olaylar karşısında sessiz kalmakla suçluyor ve Medine'ye düşmanlık konusunda daha aktif bir politika geliştirmesi istikametinde Mekkelileri zorluyordu.[59]

Gerek babası gerekse Mekke'nin lideri konumundaki kocasının konumuna ilave olarak onu güçlü kılan bir diğer husus da, dilini ustaca kullanıyor olmasıydı; zaman zaman şiirler söyler ve Mekkelileri intikam almaya teşvik etmek için bunları, kalabalıkların olduğu meclislerde yüksek perdeden dile getirirdi. O gün, yol boyunca yanındaki kadınları intikam almaya teşvik ettiği gibi Mekke ordusunu da cesaretlendirmek için şiirler söylüyor ve morallerini yüksek tutmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu; Mekkelileri cesaretlendirmek için Uhud'a gelirken şiirler söyleyen ve böylelikle Mekke ordusuna moral vermeye çalışan da o idi.

Özellikle Uhud'un ilk safhasında Mekke askerlerinin kaçtığını görünce çılgına dönecek ve er meydanından kaçanları durdurmak için koşturup dururken de şunları söyleyecektir:

Yazıklar olsun, Abdüddâroğullarına! Yazıklar olsun arkasını dönüp de kaçanlara!

Halbuki şimdi, en keskin kılıçlarla en önde olma zamanıdır![60]

İşte böyle bir çevre ile kuşatılmış olan ve aynı zamanda Mekke idaresinin bütün yükünü omuzlarında hisseden Ebû Süfyân, çok geçmeden ordusunu hazırlayacak ve Uhud'a gelecekti.

Uhud ve Ebû Süfyân

Mekke'de çoktan bir hazırlık başlamıştı; Ebû Süfyân'ın Şâm'a götürdüğü kervanından elde edilen kârı Uhud için himmet eden

59 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/14

60 İbn İshak, *Sîre* 4/14; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/64; Halebî, *Sîre,* 2/500; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/16

Mekkeliler,[61] etraf kabilelere de giderek savaşacak güçteki bedevîleri kiralamaya başlamış ve karşı konulamayacak bir güçle Medine'ye saldırmak için gün sayıyorlardı. Şöyle söyleniyorlardı:

– Bizim büyüklerimizi öldürmek suretiyle Muhammed bizi mahvetti. Artık intikam zamanı geldi; kervanın sermayesini sahiplerine verelim ve kalan mal ile Müslümanlara savaş ilan edelim!

Bu, kabul görecek bir teklifti ve sadece belli başlı kişilerin ileri attıkları bir düşünceden ziyade Mekkelilerin genel kanaatini oluşturuyordu.

Zaten Medine'den kendilerine gelen bir grup Yahudi, onları Allah Resûlü'ne karşı bir savaşa teşvik edip duruyor ve bu durumda kendilerine her türlü yardımı yapacaklarını söylüyorlardı.[62] Artık şartlar olgunlaşmış gözüküyordu ve Ebû Süfyân da, harekete geçmişti; çok geçmeden stratejisini ilan eden ve Uhud için ilk adımını atacak olan Ebû Süfyân'ın yanında, üç bin kişilik bir güç toplanıvermişti. Yanına gelip de savaş için kendisini teşvik edenlere:

– Zaten böyle bir şeyi isteyen de benim; zira intikamı alınacak ilk insanım ben! Oğlum Hanzala ve kabilemin en şereflileri Bedir'de öldürüldüler, diye cevap veriyordu.[63]

Ardından Hübel'in yanına gidecek ve attığı adımın isabetli olup olmadığını anlayabilmek için orada bulunan oklardan birini çekecekti. Çıkan okun üzerinde '*Evet*' yazıyordu ve bu da, atacağı adımın isabetli olduğunu gösteriyordu. Onu sevindiren bir gelişmeydi; zira kendisi de bunu arzuluyordu! Şimdi ise, önünde

---

61 Bkz. İbn İshak, *Sîre,* 3/301; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/5-6; İbn Sa'd, Tabakât, 2/37; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/58; İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 1/293. Bedir sonrası taksimatı bile unutan Mekkeliler, kervanın mallarını Dâru'n-Nedve denilen meclislerine indirmiş, hakkında verilecek kararı bekleyip duruyorlardı. O gün bu kervanın gelirinden elde ettikleri paranın miktarı, iki yüz elli bin dirhem kadardı. Bkz. Vâkıdî, *Meğâzî,* 1/75

62 Hamîdullah, 1/233

63 Vâkıdî, *Meğâzî* 1/75

temenna durduğu put da onu tasdik etmiş, atacağı adımın hayırlı (!) olacağını söylüyordu![64]

Uhud'a hareket etmeden önce bir adım daha atan Ebû Süfyân, Efendiler Efendisi'ni korumaya yemin etmiş Medineli Evs ve Hazreçlilere bir haber daha göndererek aradan çekilmelerini isteyecekti. Gönderdiği haberde, Efendimiz'le aralarına girmemelerini ve O'nu himaye etmekten vazgeçmelerini istiyor ve aksi halde sonucuna birlikte katlanacaklarını söylüyordu. Ancak Medine'den gelen tepki öncekinden farksızdı; yüzyıllardır birbiriyle savaşıp duran Evs ve Hazreç ittifak etmiş, Allah Resûlü'nü yalnız bırakmayacaklarını ifade ediyor ve O'nunla birlikte ölüme kadar yürüyeceklerini söylüyorlardı.[65]

Medine'den gelen bu haber üzerine harekete geçen Ebû Süfyân, Mekkelilerin desteğini almak için herkesi işin içine çekmeye başlamıştı. İlk iş olarak onlardan, Bedir'in hazırlıkları içinde yer alan kervanda bulunan mallarının hepsini bu savaş için hibe etmelerini isteyecek ve neticede bu isteğini de gerçekleştirecekti. Mekkeliler, Müslümanlığı yok etmek için mallarından feragatta bulunuyor ve hibe ederek Medine üzerine salıyorlardı![66]

Onlar için bu o kadar önemliydi ki, Efendimiz'in atalarından Muttalib'den bu yana Mekke ordusu ilk defa tek bir sancak altında savaşa gidiyordu! Şüphesiz bu ordunun kumandanı, Ebû Süfyân'dı.[67]

Beri tarafta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), amcası Hz. Abbâs'ın gönderdiği mektupla bu gelişmelerden haberdar olmuş,

---

64 Bkz. Zemahşerî, *Fâik,* 4/89; İbnü'l-Esîr, *Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs,* 3/564; Semîra Zâyid, Sîre, 2/436

65 Bkz. Taberî, Târîh, 2/511; İbnü'l-Esîr, Kâmil, 2/105

66 Bkz. İbn İshak, *Sîre,* 3/301; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/5-6; İbn Sa'd, Tabakât, 2/37; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/58; İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 1/293

67 Bkz. İbn İshak, *Sîre,* 3/302; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/7; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/59; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/189; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/11

ashabıyla durumu istişareye başlamıştı. Konu, üzerlerine gelen Mekke ordusu karşısında takınılacak tavırdı; onları, Medine sokaklarında karşılayıp güçlerini dağıtarak eli boş geri gönderme veya Medine dışında karşılaşarak Bedir benzeri bir mücadelede bulunma konusunda ashabının fikrini alıyordu.

Sonuçta çoğunluğun dediği olmuş ve Efendimiz de buna 'evet' demişti. Çünkü O (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabının fikirlerine ayrı bir önem veriyor ve çoğunluğun yanında yerini alarak aynı zamanda ashabına istişare adına yeni bir yol gösteriyordu.

Derken Ebû Süfyân ve Mekke ordusu, Medine'nin dibine kadar gelmiş, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, zırhını giyerek Uhud'a doğru yola çıkmıştı. Bir cumartesi günüydü. Dağın eteklerine kadar gelen Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), sırtını Uhud'a verecek ve meydanda konuşlanan düşmanla savaşa başlamadan önce ashabına tembih üstüne tembihler edecekti. Âdeta olacakları önceden görmüş ve özellikle Okçular Tepesi gibi tehlike arz eden yerlere yerleştirdiği ashabının dikkatini çekerek takınmaları gereken tavırlar konusunda onları uyarıyordu.

Kaçınılmaz Savaş

Çok geçmeden mübareze yapılmış ve karşılaşma da başlamıştı. İlk karşılaşmanın sonucu, Bedir'de hezimet yaşayan Mekke ordusundan farksızdı; Ebû Süfyân'ın ordusu yeni bir bozgun daha yaşıyordu! Ne umutlarla Uhud'a kadar gelen Mekke ordusu pul pul dökülüyordu ve bu manzara, başta Ebû Süfyân ve hanımı Hind olmak üzere Mekke ileri gelenlerini çılgına çevirmişti!

Ancak, ne olduysa Allah Resûlü'nün tembihleri konusundaki duyarlılığın yitirildiği sırada olmuştu; cepheyi terk edip de kaçan Mekke ordusunun arkasından giden arkadaşlarına destek vermek veya cephede bıraktıkları ganimetlerden istifade etmek için stratejik mekân olan tepeyi terk eden okçular, her şeye rağmen beri

tarafta fırsat kollayan *Hâlid İbn Velîd* ve *İkrime İbn Ebî Cehil*'in iştahını kabartmış ve bu hadise, Uhud'un kaderini değiştirecek bir acıya dönüşmüştü.

Ebû Süfyân'a yeniden gün doğmuş, tam kaybettiğini düşündüğü bir sırada yeniden Mekke'ye zaferle dönme fırsatını yakalamıştı. Uhud'da artık tam bir can pazarı yaşanıyordu; yerinde sebat eden okçular da şehid edilmiş, Efendiler Efendisi ve ashab, arkadan saldıran atlılarla geriye dönen Mekke ordusu arasında sıkışıp kalmıştı!

Bir aralık, henüz bir günlük damat Hz. Hanzala arkasından yetişmiş ve Ebû Süfyân'ı bir darbeyle atından aşağıya indirmişti. Attan düşmesiyle birlikte Uhud meydanında Ebû Süfyân'ın feryâdı duyuluyordu; Kureyş'in dirayetli komutanı Ebû Süfyân, can havliyle:

– İmdat, diye bağırıyordu.

Sesini duymuşlardı; adamlarından birisi imdadına koşacak ve elindeki mızrağı Hz. Hanzala'ya fırlatarak dengesini bozdu. Ardından ikinci bir hamle daha yaptı ve oracıkta Hz. Hanzala'yı şehid etti.[68] Gelişmeleri hadisenin içinden ve olabildiğince net gören Ebû Süfyân, Bedir'de öldürülen oğlu Hanzala'nın intikamını almış olmanın sevinciyle haykırdı:

– Hanzala'ya bedel bir Hanzala![69]

Uhud'un bu ikinci safhasında artık Ebû Süfyân'ın hâkimiyeti konuşuluyordu; çok geçmeden Uhud'un sancaktarı ve fizikî yönü itibarıyla da Efendimiz'e çok benzeyen Hz. Mus'ab'ı şehid eden *İbn Kamia*, Efendimiz'i öldürdüğünü ilan etmiş ve bu haber Uhud'da buz gibi bir havanın esmesine sebep olmuştu.

---

68 Hz. Hanzala'yı Ebû Süfyân'ın şehid ettiğine dair de bir rivayet bulunmaktadır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/290; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 1/381

69 Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/68; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/23, 40; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 1/381; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/290

Derken Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiram hazretleri yeniden toparlanmaya başlamış ve bunun için de Uhud eteklerine doğru çekilmişlerdi. Efendimizin dişi kırılmış ve mübarek yüzüne de, parçalanan miğferin halkaları batmıştı. Bir taraftan O'nun tedavisi yapılıyor diğer yandan da müşriklere cevap verilmeye çalışılıyordu.

İbn Kamia'nın aksine, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in yaşadığını haykıran *Hübâb İbn Münzir* ve *Ka'b İbn Mâlik* gibi gür sesli münâdiler, o gün Mekkelilerin hevesini yine kursağında bırakacaktı. Aynı zamanda ashab-ı kiram hazretlerini ayağa kaldıran seslerdi bunlar; Mekke ordusunun öldürmek üzere üzerlerine saldırıp durdukları ashab-ı kiram, muvakkat yaşanan çözülme ve dağınıklıktan kurtulmuş, artık aslanlar gibi savaşıyordu. Gördüğü bu yeni manzara, Ebû Süfyân'ı endişelendirmeye başlamıştı.

Uhud'da zaman durmuş gibiydi; iki tarafın da büyük kayıpları vardı ve Mekke ordusunun kumandanı Ebû Süfyân, yeniden Müslümanlara saldırmayı artık çok tehlikeli buluyordu. Yeniden toparlanan ashab kadar, savaş başlamadan önce Uhud'dan ayrılan ve niçin ayrıldıklarını da bilemediği üç yüz kişilik grup onu korkutuyordu; bunların da yeniden gelme ihtimalleri vardı. Bu durumda yeni bir tehlike var demekti. Zaten Uhud'un bidayetinde yaşadıklarını da unutmuş değildi; aynı zamanda mü'minlerin, ölümün üzerine koşarak gittiklerini en iyi bilenlerden birisi de yine Ebû Süfyân idi.

Onun için o, en azından zahir itibariyle böyle bir sonuç almışken elde ettikleri başarıyı zedelememe adına Mekke'ye geri dönmeyi seslendirmeye başlayacaktı.

Ancak, hâlâ emin olamadığı bir konu vardı ve bunu tetkik için atına atlayıp önce Uhud'un eteğine kadar geldi. Yüksek sesle:

– Bu topluluk arasında Muhammed var mı, diye seslenmeye başladı.

Efendiler Efendisi ashabını uyarmış ve:

– Ona cevap vermeyin, buyurmuştu. Onun için kimseden ses çıkmadı. Beklediği cevabı alamayınca aynı sorusunu üç kez tekrarladı. Beklediği sesi alamayınca, Hz. Ebû Bekir'i kastederek:

– Peki, bu topluluğun arasında İbn Ebî Kuhâfe var mı, diye sordu. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, cevap verilmesini yine istemiyordu. Ebû Süfyân tekrar seslenecekti:

– Peki , aranızda Ömer İbn Hattâb var mı?

Belli ki bu cepheyi çok iyi tanıyor ve meselenin kimlerin omzunda bayraklaştığını çok iyi biliyordu. Anlaşılan, aldığı cevaba bina edeceği bazı hükümler vardı.

Ancak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), tavrını değiştirmemişti ve yine cevap verilmemesi gerektiğini söylüyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh), ağzının payını vermek için yerinde zor duruyordu. Her defasında izin istemiş ama Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) cevap vermesine müsaade etmemişti. Yeniden Allah Resûlü'ne yöneldi ve:

– Yâ Resûlallah! Ona cevap vereyim mi, diyerek izin istedi.

Kılıçların kınına konulduğu Uhud'da şimdi psikolojik bir savaş cereyan ediyordu. Bu sefer Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ömer'in beklediği cevabı verecekti:

– Peki, cevap ver!

Bu arada Ebû Süfyân, kavmine dönmüş şöyle bağırıyordu:

– Demek ki bunlar öldürülmüşler! Şayet sağ olsalardı mutlaka cevap verirlerdi!

Daha o cümlesini tamamlamamıştı ki, Uhud meydanında Hz. Ömer'in gür sesi yankılanmaya başladı:

– Yalan söylüyorsun ey Allah düşmanı! Onların hepsini Allah, seni rezil ve rüsva kılmak için sağ bıraktı! Öyle boşuna sevinme; az önce senin adlarını saydıklarının hepsi de sağ ve salimler!

Ebû Süfyân büyük bir şok yaşıyordu. Demek ki İbn Kamie yanılmıştı; demek ki onun öldürdüğü kişi Muhammedü'l-Emîn değildi! Muhammed.. Ebû Bekir.. Ömer.. bütün bunlar yaşıyorsa işleri daha da zor demekti. Az önce zihninden geçirdiği geri dönme işi aklına yatmıştı. Bu haldeyken vaziyeti idare edip işi yeniden riske atmamalıydı. Önce:

– Yüce Hubel, diye bağırarak zaman kazanmak istedi. Uhud'un zahirine bakıp da *bizim inançlarımız sizinkinden üstün* demeye getiriyordu. Ancak beri tarafta, yerinde durmakta zorlanan Hz. Ömer'e bu sefer Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) seslenmiş ve:

– Kalk yâ Ömer! Ona cevap ver, demişti. Artık onu kim tutabilirdi ki? Hemen kalktı ve:

– En büyük ve yüce olan şüphesiz ki Allah'tır, dedi.

– Bugün, Bedir'e bedel bir gündür; o gün sizler üstün gelip bizi üzüntüye boğmuştunuz, bugün de bizim yüzümüz güldü ve sevinenler bizler olduk, diyordu Ebû Süfyân. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):

– İkisi asla bir olamaz, diye kükredi. "Bizim ölülerimiz cennete uçup giderken sizinkiler ise çoktan cehennemi boyladı!"

Bu sözün de altında kalmak istemiyordu Ebû Süfyân. Onun için:

– Bunu sizler söylüyorsunuz; şayet dediğiniz gibiyse vay bizim halimize! Halbuki bizim Uzzâ'mız var, ama sizin Uzzâ'nız yok, diye bağırdı.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) hangi sözün altında kalırdı ki? Hemen haykırdı:

– Bizim Mevlâmız Allah'tır; sizin koruyup kollayanınız mı var ki!

Ancak Ebû Süfyân'ın tereddütleri hâlâ geçmiş değildi; Hz. Ömer'e bir kez daha seslenerek yakınına gelmesini söylüyordu. Efendimiz de müsaade edince Hz. Ömer bulunduğu yerden

kalktı ve Ebû Süfyân'a daha yakın bir yere geldi. Ebû Süfyân ısrarla soruyor, o da ona cevap veriyordu:

– Allah için sana soruyorum ey Ömer! Doğru söyle; biz Muhammed'i öldürdük mü?

– Allah'a yemin olsun ki hayır! Hatta şu anda O (sallallâhu aleyhi ve sellem) senin sesini de duyuyor!

Bu sözler, Ebû Süfyân'ı ikna etmeye yetmişti ve Hz. Ömer'e şöyle seslenecekti:

– Sen, İbn Kamie'den daha doğru sözlü ve iyi bir insansın!

İşte bu, inanılan değerleri Müslümanca temsil etmenin semeresiydi. Uhud bile olsa Ebû Süfyân, yanı başındaki kendi adamına değil, karşı cephede kendisine kılıç çeken düşmanına güveniyordu. Uhud bir yönüyle o gün er meydanı olsa bile diğer yönden yüreklere nakış nakış Müslümanlığın farkını resmediyordu.

Ancak Mekke ordusunun arkada bıraktığı ve Ebû Süfyân'ı da utandıracak bir tablo vardı; özellikle hanımı Hind ve onunla birlikte Mekke ordusuyla birlikte Uhud'a kadar gelen kadınlar, şehidlerin arasına girmiş ve kulak, burun, dudak ve benzeri uzuvlarını kesip, şehid ettikleri yetmiyormuş gibi bir de cansız bedenlerine işkence yapmaya başlamışlardı. Hatta hanımı Hind, Bedir'in intikamını almak için Vahşî'ye öldürttüğü Hz. Hamza'nın yanına gelmiş ve karnını yararak ciğerini çiğnemişti.[70] Aynı zamanda kendisi de Hz. Hamza'nın yanına gelmiş ve elindeki mızrağın ucuyla vücuduna dürterek:

– Yaptığının karşılığını gördün mü, diyerek bedenine vurmuştu. Kendisini bu durumdayken görenlerin, yaptıklarını ayıplaması karşısında kendine gelmiş ve:

---

70 Bu hareketinden dolayı bazı insanlar Hind'e, ciğer çiğneyen kadın anlamına gelen bir lâkap takacak ve oğlu Muâviye de, ciğer yiyen kadının oğlu olarak anılacaktı. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe,* 7/503; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 1/332; İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/40, 233; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 3/171; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 3/141

– Yazıklar olsun sana; sakın bundan başkalarına bahsetme! Çünkü böyle davranmak gerçekten de zillettir, diye yaptıklarını saklamasını söylemişti.[71] Ancak kendinden emin olamıyordu; bütün bunlar, bir lider olarak Ebû Süfyân'ın üzerinde büyük bir baskı oluşturuyordu. Zira yapılanlar gizli kalmaz ve yarın mutlaka konuşulurdu. Onun için zor da olsa bir adım daha atacak olan Ebû Süfyân şunları söyleyecekti:

– Sizler, ölülerinizin arasında bazılarına işkence yapılıp da vücutları parçalanan, burun ve kulakları kesilerek etrafa dağıtılan insanlar göreceksiniz! Vallahi de ben buna rıza göstermedim; ne böyle yapmalarını emrettim ne de yapanlara engel oldum![72]

Her ne kadar bunları ifade etse de, bu şenaati yapan ordunun komutanı o idi; gerçi ifadelerinde bir pişmanlık da yok değildi! Ancak bu, onu temize çıkarmaya yetmeyecekti.

Bütün bunlara karşılık Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının temkinli tavırları, gelecek adına Ebû Süfyân başta olmak üzere geleceğin sahabîleri olmaya aday Mekke ordusu üzerinde unutulmaz izler bırakacaktı. Ortada, dostun da düşmanın da görüp izlediği bir seyir vardı ve şüphesiz bu mücadelenin galibi, temkin ve sabırla olayları göğüsleyip meselelerin çözümünü istikbale bırakanlar olacaktı!

Ayrılıp giderken de şunları söylemeyi ihmal etmemişti:

– Dikkat edin! Gelecek seferki randevumuz, önümüzdeki senenin başında yine Bedir olsun![73]

Bu cümle, Uhud'un ortada kaldığını Mekke'nin de kabulü

---

71 Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 4/42; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/71; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/38; Halebî, *Sîre,* 2/530; Semîra Zâyid, Sîre, 2/436

72 Bkz. Buhârî, *Cihâd* 164, *Megâzî,* 17; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 4/293; Nesâî, *Sünen,* 5/189; İbn İshâk, *Sîre,* 3/513; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/43; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/71; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/47; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/38, 40

73 İbn İshâk, *Sîre,* 3/513; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/43; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/60; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/71; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/38

anlamına geliyordu. Zira Ebû Süfyân o gün, mutlak bir zaferle Mekke'ye dönemiyor; başı dik, göğsü önde Mekke'ye girecek bir sonuçla Medine'den ayrılamıyordu! Ancak yeniden bir taarruz için gerekli olan cesaretten de yoksun bulunuyordu; zira toplama bir ordu ile buraya gelmiş ve Medine'nin dibinde savaşıyordu! Bundan sonrası onun için ciddi risk demekti. Ne Bedir'i unutmuştu ne de Uhud'un ilk safhasını aklından çıkarabiliyordu! Müslümanların her an yeniden toparlanıp saldırma ihtimali vardı ve en iyi alternatif, şu an elde ettiği konumu zedelemeden buradan ayrılmaktı!

Artık askerlerinin arasına dönecek olan Ebû Süfyân'a, askerlerine seslenip geri dönme talimatı vermek kalmıştı; böylelikle Mekke ordusu, büyük ümitlerle geldiği Uhud'dan ayrılmış oluyordu.[74]

Hamrâü'l-Esed

Mekke'ye doğru ilerlerken konakladıkları ilk menzilde oturup durum değerlendirmesi yapacaklardı. Sonuç olarak kazandıklarını düşündükleri zaferle ilgili ellerinde esir ve ganimet olarak herhangi bir delilin bulunmadığını ifade edecek ve esirle ganimet elde ederek Mekke'ye dönebilmek için –bir-ikisi müstesna– yeniden Medine'ye saldırma konusunda birleşeceklerdi. Özellikle *Safvân İbn Ümeyye*'nin Mekke'ye dönme ısrarlarına rağmen bu karar alınmış ve bir gün önce Uhud'da yetmiş şehid ile onun iki misli insanı yaralı bırakan İslâm yurduna saldırı planı devreye konulmaya başlanmıştı. Ancak Efendimiz ve ashab-ı kiramın ne halde olduklarını, atacakları bu adıma nasıl bir tepkiyle karşılık vereceklerini de merak etmiyor değillerdi!

74 Mekke'ye gelir gelmez Ebû Süfyân, Kâbe'de bulunan Hubel putunun önüne gelecek ve kendilerine yardım ettiğinden dolayı onun önünde temenna durarak şükranlarını ifade edecekti. Bkz. Vâkıdî, *Megâzî,* 1/112

İşte tam bu sırada, gelip de Efendimiz'in huzurunda teslimiyetini ikrar eden *Ma'bed İbn Ebî Ma'bed*, üzerlerine çıkagelmişti. Onu görünce Ebû Süfyân, yanındakilere dönerek:

– İşte bu Ma'bed'dir! Onda mutlaka yeni haberler vardır, dedi. Arkasından da:

– Ne haber ey Ma'bed? Oralardan ne haberler getirdin, diye sordu. Bunun üzerine Ma'bed, şunları söylemeye başladı:

– İşin doğrusu ben, Muhammed ve ashabını, daha önce görmediğim kadar büyük bir kuvvetle peşinizden gelirken gördüm; size karşı öfkeden yanıp tutuşuyorlar. Evs ve Hazreç halkından dün onlarla beraber olmayanlar da gelip aralarına katılmışlar; size ulaşıp da intikam almadan geri dönmeyi de düşünmüyorlar! Başlarına gelenler konusunda çok öfkeliler ve dün yaptıklarına da bin pişmanlar! İşin özü, size karşı öyle bir kin ve nefretleri var ki bu zamana kadar ben, öylesini hiç görmedim!

Söylenilenler karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen ve sert bakışlarla Ma'bed'i süzen Ebû Süfyân, önce:

– Yazıklar olsun sana! Nelerden bahsediyorsun sen, diye çıkıştı. İstifini bozmadan devam eden Ma'bed:

– Vallahi de sen buradan ayrılmadan atlarının alınlarını görürsün, diyerek bir adım daha attı. Onun sözleri, Ebû Süfyân'ı daha da endişelendirmişti. Tereddütlü bir ses tonuyla:

– Halbuki biz, tekrar onlara saldırıp köklerini temizleme kararı almıştık, dedi. Bir taraftan başını iki yana sallayan Ma'bed diğer yandan da şunu söylüyordu:

– Bunu yapmanızı hiç tavsiye etmem! Onların görünüşü o kadar mehîb idi ki ben, gördüğüm bu manzara karşısında onlar için şiir bile yazdım!

Ebû Süfyân'ı bir kat daha merak sarmıştı ve yazdığı şiirleri de okumasını istedi Ma'bed'den. O da, uzun uzun şiirini okumaya başladı. Şiirinde, Medine ordusunun heybet ve gücü karşısında

yaşadığı endişeyi dile getiriyor ve bu ordunun hedefindeki Mekke ordusuna yazık olacağı şeklindeki endişelerine yer veriyordu. Dil oturaklı, ifadeler de oldukça etkiliydi. Sözün gücü karşısında Ebû Süfyân'ın nutku tutulmuş, tasvirler karşısında adeta yüreği parçalanmıştı. Derin derin düşünüyordu. Medine'ye yeniden saldırmama konusunda demek ki Safvân haklıydı. Zihninde olup bitenleri ölçüp biçiyor ve belli ki nihâî bir karara varmak istiyordu. Artık Ebû Süfyân'ın her halinden ayrı bir endişe okunuyordu.[75]

Endişesini daha da artıran başka bir husus vardı; gecenin karanlığında Hamrâü'l-Esed'den gözüne beş yüz ayrı noktadan ateş yansıyordu. Ona göre bu, en az iki bin beş yüz kişilik bir ordu demekti. Bu sayının beş bini bulma ihtimali de vardı.[76] Çünkü o günkü seyahatlerde kervanlar konaklayınca çadırlar kurulur ve bir çadırda beş ila on kişi kalırdı; ihtiyaç anında ise her bir çadırın önünde bir ateş yakılırdı. Şimdi daha çok endişelenmeye başlamıştı! Demek ki Ma'bed'in dedikleri doğruydu ve anlaşılan, dün Uhud'dan dönen üç yüz civarındaki insan, etraf kabilelerden asker toplamak için gitmiş ve Muhammedü'l-Emîn de bu taze kuvvetlerle kendilerini takibe başlamıştı. Dünkü yedi yüz kişiyle ancak başa çıkabilen Ebû Süfyân'ı artık büyük bir korku saracaktı; Medine'ye saldırmak bir yana en seri şekilde toparlanacak ve en azından dün elde ettiği yarım yamalak zaferi de zedelememek için yönünü Mekke'ye çevirip en hızlı adımlarla oradan uzaklaşmayı tercih edecekti.

Üstesinden gelemeyeceği gücü karşısında görünce resmen kaçmayı tercih eden Ebû Süfyân, meydan okumaktan da geri durmuyordu; yolda giderken Medine'ye gitmekte olan bir kervanla karşılaşacak ve bu kervanla Allah Resûlü'ne:

---

75 Vâkıdî, *Megâzî,* 1/130; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/75; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/49, 50; Halebî, *Sîre,* 2/553, 554

76 İbn Sa'd, *Tabakât,*2/49; Halebî, *Sîre,* 2/553

– Biz yeniden toparlanıp saldıracak ve Seninle ashabının kökünü kazıyacağız, diye haber göndermeye çalışacaktı. Belli ki kaçarken bile gururundan taviz veremiyordu!

Ebû Süfyân'ın bu haberi kendisine gelince Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece:

– Allah bize yeter ve bizim için O, ne güzel vekildir, diyecekti. Zira onların bu sözleri, inanan insanlara güç ve kuvvet veriyordu. Zaten çok geçmeden Cibril-i Emîn de gelecek ve onların kullandığı sözlerden de bahsederek sadece Allah'a güvenip tevekkül etmenin isabetli olduğunun haberini getirecekti.[77]

Kiralık Katil

Mekkeliler gibi Ebû Süfyân da, hâlâ Bedir'in intikamını alamadığını ve Uhud gibi bir fırsatı da istediği gibi değerlendiremediğini düşünerek kaçırdığı fırsatlar için yakınıp duruyordu. Bir gün etrafına topladığı bir grup delikanlıya şunları söyleyecekti:

– Aranızda Muhammed'in işini bitirecek bir yiğit yok mu? Baksanıza, biz bu kadar acı içinde kıvranırken O, hâlâ çarşı-pazarda rahatça dolaşabiliyor!

Topluluk içinden buna cesaret edecek birisi çıkmamıştı; zira bu, öncelikle ölümü göze almak demekti ve Medine'ye kadar tek başına gidip de Muhammed'i öldürmek öyle her babayiğidin yapacağı bir iş değildi. Kimseden böyle bir cesareti göremeyen Ebû Süfyân, yine eli boş evinin yolunu tutacaktı.

Ancak bir müddet sonra Ebû Süfyân'ın kapısı çalmaya başladı. Açtığında, karşısında bedevî bir delikanlı duruyor ve:

– Şayet bana söz verir ve taleplerim konusunda cömert dav-

---

77 Bkz. Âl-i İmrân, 3/172, 173; Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* 4/178, 180, 182; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân,* 1/431; Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr,* 2/388*, Lübâbü'n-nukûl* 1/61; Vâhıdî, *Esbâb-ü Nüzûli'l-Kur'ân,* 1/45

ranırsan, ben gider ve O'nu öldürürüm! Çünkü ben, bu işleri iyi bilirim; bak, işte kuş tüyünden hafif hançerim bu işi yapmak için hazır bekliyor, diyordu.

Tam tükenmek üzereyken yeniden yeşermişti Ebû Süfyân'ın ümitleri. Gözlerinin içi parlıyordu. Bu iş, ancak böylesine fedâilerle gerçekleştirilebilirdi ve kapıdan içeri aldığı adama önce:

– Sen, tam aradığımız adamsın, dedi. Keyfine diyecek yoktu. Delikanlıya yağız bir deve ve onu memnun edecek kadar mal-mülk verdi önce. Artık anlaşmışlardı. Ardından da:

– Sakın bunu kimseye söyleme ve sadece seninle benim aramda kalsın! Çünkü ben, bunu birilerinin duymasından ve hemen gidip Muhammed'e yetiştirmelerinden endişe ediyorum, diye tembih ediyordu. İstediği teminatı da alacaktı:

– Bunu kimse bilmeyecek!

Derken, gecenin karanlığında devesine binen genç, altı günlük bir yolculuğun sonunda Medine'ye gelecek ve maksadını gerçekleştirmek için Efendiler Efendisi'ne yaklaşmaya çalışacaktı. Ancak mesele, ne Ebû Süfyân'ın istediği şekilde ne de gencin arzu ettiği istikamette gelişecekti; daha onun gelişini görür görmez Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Şu delikanlı var ya, niyeti hiç iyi değil; bir kötülük düşünüyor, demiş, ardından da ashabını şu ifadelerle teskin etmişti:

– Ama endişe etmeyin; Allah'a yemin olsun ki Allah (celle celâlühu), onunla planladığı şeylerin arasına girecek ve maksadını gerçekleştirmesine müsaade etmeyecektir!

Derken bu sırada genç de yanlarına gelmiş:

– Hanginiz Abdulmuttalib'in oğlu, diye soruyordu. Efendiler Efendisi ses verdi:

– Abdulmuttalib'in oğlu benim!

Bunun üzerine bedevî genç, sanki O'na gizli bir şey söyleye-

cekmiş gibi yanına yaklaşmak istedi. Onun bu niyetini sezen ve az önce Efendimiz'den duyduğu cümleleri de düşünen Üseyd İbn Hudayr, eteklerinden çekerek:

– Resûlullah'ın yanından uzak dur, diyor ve elbisesinden tutmuş çekiyordu. O kadar çekmişti ki, adamın belinde sakladığı hançeri ortaya çıkıvermişti. Bunun üzerine Hz. Üseyd:

– Yâ Resûlallah! İşte niyeti kötü olan adam bu, diye seslenmeye başladı.

Delikanlının kolu kanadı kırılıvermişti! Canından korkuyordu! Üseyd İbn Hudayr, delikanlının yakasından tutmuş, herhangi bir zararı dokunmasın diye iyice çekiyordu. İyice sıkıştığını gören genç, bir taraftan:

– Kanım… Kanım yâ Muhammed, diye seslenip canını kurtarmak için Efendimiz'in şefkatine sığınırken diğer yandan da, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmek için emân dileniyordu. Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), delikanlıya döndü ve şunları söyledi:

– Doğruyu söyle! Sen kimsin ve buraya niçin geldin? Şayet doğruyu söylersen bu sana fayda verir. Zaten yalan beyanda bulunsan da Ben, senin gizlediklerine muttali olurum!

– Ben emniyette miyim? Güvenebilir miyim, diyordu.

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri:

– Evet, güvendesin, diye teminat verdi. Bunun üzerine genç, Mekke'den itibaren yaşadıklarını anlatmaya başladı teker teker; Ebû Süfyân'ın gençlerden yardım dilemesini, Medine'ye ve Medinelilere duyduğu öfke ve kini, Resûlullah'tan intikam almak için nelere tevessül ettiklerini ve evine gittiği zaman kendisine vaat ettiği dünya nimetlerini anlattı bir bir…

Adam çözülmüştü ama ashab-ı kiram açısından mesele hâlâ tehlike arz etmeye devam ediyordu. Hâlâ emin olamıyorlardı;

Üseyd İbn Hudayr genci yakın takibe almış ve o akşam da evine götürüp hapsetmişti.

Ertesi gün olunca Allah Resûlü genci yeniden yanına çağırdı ve:

– Ben sana emân vermiştim; şimdi istediğin yere gidebilir veya senin için bundan daha hayırlı olan başka bir işi tercih edebilirsin, dedi. Belli ki, kendisine tuzak kuran bu genci de yanına almak istiyordu. Bakışlarındaki sıcaklık, ses tonundaki kucaklama zaten genci eritmişti ve hemen sordu:

– Daha hayırlı olan şey de ne?

– Allah'tan başka ilah olmadığına ve Benim de O'nun Resûlü olduğuma şehadet etmen. Bu kadar sıcak ve içten bir davete icabet etmemek olur muydu hiç! İliklerine kadar huzur yudumlayan genç önce:

– Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Sen de Allah'ın Resûlü'sün, dedi. Ardından da şunları söyledi Allah Resûlü'ne:

– Vallahi de yâ Muhammed! Sen ne kadar da şefkat dolu bir insansın! Seni görür görmez adeta aklım başımdan gidiverdi ve elim-kolum bağlanıp ne yapacağımı şaşırıverdim! Sonra Sen, benim esas maksadımı ne çabuk da anlayıverdin; halbuki onu hiç kimse bilmiyordu ve zaten bilse de bunun haberini Sana getirecek kimse olmamıştı! İşte o zaman ben anladım ki Sen, olumsuzluklar karşısında muhafaza altındasın. Doğruyu temsil eden de Sensin; Ebû Süfyân'ın peşinden gidenler ise, şeytanın askerleri![78]

Efendiler Efendisi'ni tebessüm ettiren cümlelerdi bunlar! Bir badire daha problemsiz atlatılmıştı… Ebû Süfyân'ın planı yine işe yaramamıştı! Bir kez daha O'nu öldürmek için gelen bir insan,

---

78 İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/69

Resûlullah'ın iklimine girince hayat bulmuş ve heybelerini huzurla doldurmuş öylece geri dönüyordu.

Racî' Hâdisesi

Hicretin dördüncü yılında müşrikler, cephede bileğini bükemedikleri Müslümanlar için farklı bir yola başvuracak ve taktik değiştirip Müslüman olduklarını söyleyerek Allah Resûlü'nden, kendilerine İslâm'ı öğretecek muallim talebinde bulunacaklardı. Resûl-ü Kibriyâ için bir insanın iman etmesi, üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlı ve daha önemliydi. Dolayısıyla başlarına *Âsım İbn Sâbit*'i tayin ederek *Suffe Ashabı*'ndan on kişiyi bu iş için görevlendirecekti.

Buraya kadar bir problem yoktu; ancak yola çıkılıp da Racî Kuyusu'nun olduğu yere gelindiğinde gerçek niyetler ortaya çıkacak ve ateş çemberi içine alınan on kişilik ashab-ı Resûlullah'tan yedisi oracıkta şehid olacaktı. Geride *Hubeyb İbn Adiyy*, *Zeyd İbn Desinne* ve *Abdullah İbn Târık* olmak üzere üç kişi kalmıştı.

Daha sonra Hz. Abdullah'ı da şehid eden müşrikler, Hz. Hubeyb ile Hz. Zeyd'i esir alıp Mekke'ye getirecek ve yüklü bir meblağ karşılığında esirlerini onlara teslim edeceklerdi.

Mekkeliler için bu, bulunmaz bir fırsattı; herkesin gözü önünde onları şehid etmeye hazırlanıyor ve bu günü de bayram ilan etmeye çalışıyorlardı! Bir taraftan da onlara baskı yapıyor ve dünya adına vaat ettikleriyle Hz. Hubeyb ve Hz. Zeyd'i, dinlerinden döndürmeye çalışıyorlardı. Bir aralık Hz. Hubeyb'in yanına Ebû Süfyân yaklaşacak ve:

– Burada sen değil de Muhammed olsaydı; biz de senin değil de O'nun başını vurmuş olsaydık bu hoşuna gider miydi, diye soracaktı.

Hz. Hubeyb'in, tüylerini diken diken eden bir soruydu bu;

O'nun için her şeyini fedaya and içmiş birisine böyle bir teklifin yapılması kadar büyük bir hakaret olamazdı. Hemen:

– Vallahi de hayır, diye mukabele etti. "Benim, çoluk-çocuğumun yanında ve kendi evimde, Muhammed'in ise benim yerime bedel başına bunların gelmesi bir yana, bulunduğu yerde O'nun, ayağına bir dikenin bile batmasını ben asla istemem!"

Ebû Süfyân ve onu izleyenler, gönülden Allah ve Resûlü'ne inanmış bir yüreğin keyfiyetine bakıp hayranlık duyuyorlardı. Ancak onların bu hayranlığı, o gün için kendilerini zulümden alıkoyacak güçte değildi ve çok geçmeden herkesin önünde onu şehid edeceklerdi!

Hedef haline gelip de son nefesini vermeden önce bir de Hz. Hubeyb'in yürek hoplatan duasına şahit olacaktı Mekke. O kadar içtenlikle Allah'a yalvarıyor ve içini döküyordu ki, o gün Ebû Süfyân dâhil bu hadiseye şahit olanlar, Hz. Hubeyb'in bedduasının kendilerine isabet edeceği korkusuyla ya bir kenara çekilip gizlenmeyi tercih edecek veya bulundukları yere yan yatıp uzanarak bu yakarışın etkisinden kurtulduklarını düşüneceklerdi.[79]

Şimdi sıra Hz. Zeyd'deydi; ona da yaklaşmış ve benzeri tekliflerde bulunmuşlardı! Resûlullah'ın yetiştirdiği cemaatin, birini diğerinden ayırmaya imkân yoktu; o da bulunduğu yerde sebat ediyor ve Mekke müşriklerini kıskandıracak tavırlar sergiliyordu!

Ebû Süfyân, onun da yanına yaklaştı ve şunları söyledi:

– Ey Zeyd! Allah aşkına doğru söyle! Senin yerine şu anda burada Muhammed olsaydı ve bizler de, şimdi O'nun başına vuruyor olsaydık nasıl olurdu? Böyle bir şey senin hoşuna gider miydi?

---

79 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/125-126; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/56; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/77-79; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/62-65. Zira o günün telakkilerine göre böyle davranmak, oracıkta yapılan bedduanın tesirini kıracak ve insana zararının dokunmasını engelleyecekti. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 4/127; Halebî, *Sîre,* 3/162

Başından kaynar sular dökülmüş gibi olmuştu Hz. Zeyd'in ve o da, Hz. Hubeyb gibi kükreyerek şu tepkiyi verecekti:

– Bırakın O'nun burada olmasını, bulunduğu yerde ayağına bir dikenin bile batmasına gönlüm asla razı olmaz!

Resûlullah sevgisiyle hangi sahabe imtihana tâbi tutulur da farklı bir tepki verebilirdi! Ondaki bu metaneti görünce Ebû Süfyân'ın dudaklarından şu cümleler dökülecekti:

– İnsanlar içinde ben, Muhammed'in arkadaşlarının O'nu sevdiği kadar hiç kimsenin bir diğerine bu kadar gönülden bağlanıp sevdiğine şahit olmadım![80]

Bu bir takdirdi ama Hz. Zeyd'i serbest bırakacakları anlamına da gelmiyordu; o gün kin ve nefretleri o kadar önde idi ki Hz. Zeyd'i de oracıkta şehid etmekten geri durmayacaklardı.[81]

Ancak bütün bunlar, başta Ebû Süfyân olmak üzere Mekkeliler üzerinde derin izler bırakıyordu; her ne kadar kin ve intikam hisleriyle dolu kalpleri rikkate gelmese de, yalan söyleyemeyecek olan vicdanları yapılanları okuyacak ve yarın kendi kendilerine muhasebe yapmaya başlayacakları zeminlerde utanacakları birer adım olarak önlerine koyacaktı.

İkinci Bedir

Uhud'dan ayrılırken gelecek yılki buluşma yeri ve zamanını bizzat kendisi tayin eden Ebû Süfyân zaman gelip de vakit dolunca, kara kara düşünmeye başlayacak ve yeniden Bedir'e gitmemek için binbir bahane arayışı içine girecekti.

Ancak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân'ın Uhud'dan ayrılırken beyan ettiği sözüne istinaden ashabıyla birlikte Be-

80 İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/56

81 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/125; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/79; *Sîre,* 3/164; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/65; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve,* 1/649

dir'e çıkmak için hazırlık yapmaya çoktan başlamıştı. Çünkü O (sallallâhu aleyhi ve sellem), sözünün eriydi ve tek taraflı olarak ortaya konulmuş olsa bile Ebû Süfyân'ın bu talebini de görmezlikten gelemez, talebini yerine getirirdi.

Ashabıyla birlikte Efendimiz'in, Bedir'e doğru hareket etmek üzere olduğu haberini ona, *Nuaym İbn Mes'ud*[82] getirmişti. Ebû Süfyân'ı telaşa sevkeden bir haberdi bu ve hemen teşebbüse geçmek istedi. İlk aklına gelen, siyasi manevralarından emin olduğu Nuaym'ı yeniden Medine'ye göndererek Müslümanları bu işten vazgeçirmek için dehasını kullanmasını talep olmuştu. Hatta bunun için Nuaym İbn Mes'ud'a yirmi deve vaat ediyor, emin olabilmesi için de bu develeri, daha şimdiden Süheyl İbn Amr'a teslim edeceğini söylüyordu. Hatta develerinden en iyisini peşin olarak ona tahsis etmiş ve Medine'ye giderek Müslümanların gözünü korkutmasını istemişti.

Nuaym'ın yapacaklarından o kadar emindi ki, Kureyş'e dönen Ebû Süfyân onlara şöyle seslenecekti:

– Ashab-ı Muhammed'i Bedir'e çıkmaktan alıkoymak için Nuaym İbn Mes'ûd'u gönderdik; o bunun için gayret gösterecek! Ancak yine de biz yola çıkalım ve bir-iki gece yürüdükten sonra durur ve geri döneriz. Böylelikle yoldan dönen biz değil de onlar olmuş olur ve gelişmeleri kendi lehimize çevirmiş oluruz. Şayet her şeye rağmen onlar gelirse, bu yılın kıtlık yılı olduğunu ifade eder ve bu buluşmayı bereketli başka yıllara atarız.

– Ne kadar güzel düşünmüşsün, diyorlardı Ebû Süfyân'a. Demek ki bu, herkesin kabulüydü ve Kureyş'in bu tepkisi de, Ebû Süfyân'ı tasdik etmişti.

Beri tarafta, peşin olarak aldığı devenin üzerinde Medine'ye dönen Nuaym İbn Mes'ûd, hemen faaliyetlere girişecek ve Ebû

---

82 Nuaym İbn Mes'ûd, o gün için henüz Müslüman olmamıştı. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe,* 6/461; Ziriklî, *A'lâm,* 8/41; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1508

Süfyân'ın büyük bir ordu toplayarak Bedir'e çıkmak üzere olduğunun haberlerini yaymaya başlayacaktı.

Nuaym İbn Mes'ud'un getirdiği habere Medine'deki münafık ve Yahudiler sevinedursunlar, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi sahabîler gelerek Allah Resûlü'ne müracaat edecek ve her şeye rağmen Bedir'e çıkma konusundaki kararlılıklarını beyan edeceklerdi. Zaten Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de farklı düşünmüyordu; şöyle buyuracaktı:

– Nefsim yed-i kudretinde olana and olsun ki, benimle birlikte kimse gelmese bile Ben, yola çıkacak ve randevu yerine mutlaka gideceğim!

Beri tarafta Ebû Süfyân ve Mekke ordusu, kendilerine *sözünün altında kaldı* dedirtmemek için gönülsüz de olsa iki bin kişilik bir güçle yola çıkacaktı. Ebû Süfyân tedirgindi; yürüyordu ama içinde kendisini yiyip bitiren bir korku vardı. Yoldan geri dönmek genel kabul olsa da, bu kadar kalabalıkla yola konulunca şartlar değişir ve insanlar dönmekten vazgeçerlerse ne yapacaktı. Onun için *Merr-i Zahrân* denilen yere gelip de *Mecenne* suyunun başında konakladıklarında, ne yapıp edip bu orduyu geri çevirmenin gerekliliğini düşünüyordu. Göz göre göre ve sonucu belli olan bir zemine gitmek intihar olurdu. Zira Bedir ve Uhud'daki manzaralar zihinlerinde hâlâ canlıydı. Dinlenme işi bitip de ordu ayaklandığında:

– Ey Kureyş topluluğu, diye seslendi onlara. Bütün dikkatleri üzerinde topladıktan sonra da onlara şu talimatları vermeye başladı:

– Haydi, geri dönün! Görmüyor musunuz, bu yıl her tarafı kıtlık kasıp kavuruyor; en iyisi bugün geri dönüp bolluk ve yeşilliğin olduğu, hayvanlarımızın da yeşilliklerden yiyip bize bol süt verdikleri gelecek yıllarda savaşırız. Bu kıtlıkta savaş mı olur? Ben dönüyorum; haydi, sizler de dönün!

Mekke ordusunun zaten beklediği bir sesti bu ve hiç kimseden itiraz gelmeden Mekke'ye geri döndüler. Bu kısa yolculukları sırasında '*sevîk*' adını verdikleri undan yapılan bir çeşit çorba tükettikleri için yoldan dönen bu orduya kendileri, sevîk içen ordu manasında '*ceyşü's-sevîk*' demişlerdi.[83]

Diğer yanda ise Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiram, yola çıkıp gelecek ve Bedir'de sekiz gün bekleyeceklerdi. Ortada ne Ebû Süfyân'dan ne de Mekke ordusundan bir iz vardı. İhtiyatlı gelen ashab, aynı zamanda ticaret merkezlerinden birisi olan Bedir'de alış verişlerini yapacak ve hem buraya kadar gelmiş olmanın sevabı hem de ticaretten elde ettikleri büyük kazançla geri döneceklerdi.[84]

Hendek

Bir aralık Mekke'ye *Selâm İbn Ebi'l-Hukayk*, *Huyeyy İbn Ahtab*, *Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk*, *Hevze İbn Kays* ve *Ebû Âmir* gibi adamlar çıkageldi. Bunlar, Medine ve civarında yaşayan Yahudi kabilelerinin reisleriydi; aralarında ittifak etmiş ve Mekkelilerle güç birliği yaparak Efendimiz'e ve ashaba karşı son kez ölümcül bir çıkış yapmak istiyorlardı! Bunu yapmak için Kureyş çok müsait gözüküyordu; onlara şöyle diyorlardı:

– Muhammed'le savaşta biz sizinle birlikteyiz ve omuz omuza verip O'nun kökünü kazıyalım!

Teklif Kureyş'in hoşuna gitmişti; zaten böyle bir tepkiyi yıllardır onlardan bekliyorlardı. Hatta kaç defa mektup yazmışlardı ama bir türlü taleplerine cevap bulamamışlardı. Şimdi kendileri gelmiş, yıllardır arzu ettikleri teklifi bizzat kendileri talep ediyorlardı. Ebû Süfyân:

83 Hatta kendi aralarında bunu latife konusu yapıyorlar ve '*Siz çorba içmek için gittiniz*' diye birbirleriyle dalga geçiyorlardı. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/60; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/87

84 Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/59-60; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/87-88

– Merhaba dostlarım! Hoş geldiniz, dedi önce. Ardından da ilave etti:

– Bizim için en makbul kişi, Muhammed'e düşmanlık konusunda bizimle birlikte hareket edip yardımcı olandır!

Zaten içlerinden bir türlü atamadıkları Bedir'in intikamını almak için fırsat kolluyorlardı. Zira dostları nezdinde de düşmanları katında da büyük bir kredi kaybetmişlerdi; planları tutmamış ve insan içine çıkacak yüzleri kalmamıştı! Üstelik şimdi yalnız da değillerdi; neredeyse Yahudilerin hepsi ittifak etmiş, böyle bir savaşta kendileriyle birlikte hareket edeceklerini söylüyor, bununla da yetinmeyip etraftaki diğer kabileleri de işin içine katmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu, kaçırılmayacak bir fırsattı. Ebû Süfyân'a yeni bir gün doğmuştu.

Hemen harekete geçen Ebû Süfyân, Kureyş'in her bir kolundan belli başlı kişileri seçerek toplam elli kişiyle birlikte Kâbe'ye gelecekti. Verilen sözden geri durmama konusunda bütün kolların aynı sözü vermelerini temin etmeye çalışıyordu; bunun için de, Kâbe örtüsünün altına girerek, kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarına dair yemin üzerine yemin edecek ve kendilerinden emin bir şekilde geri geleceklerdi.

Bu arada Yahudi temsilcileri *Gatafan* ve *Benî Süleym* gibi kabilelere de gitmiş ve onları da ikna etmişlerdi. Bu gidiş, dikiş tutacak gibiydi ve sırasıyla bütün Arap kabilelerini dolaşmaya başladılar. Anlaştıkları her kabileye tarih veriyorlar ve o zamana kadar hazır olmalarını istiyorlardı.

Ebû Süfyân artık kendinden daha emin gözüküyordu ve bu hızla, Medine'ye bir mektup gönderecek, gönderdiği bu mektupta Allah Resûlü'nü şu ifadelerle açıktan tehdit edecekti:

– İşin özüne gelince; şüphesiz ki sen, bizim en kahramanlarımızı öldürdün, çocukları yetim, kadınları da sahipsiz bıraktın!

Şu an bütün kabile ve aşiretler toplanmış, savaşmak üzere senin üzerine geliyor. Senden, Medine hurmalığının yarısını istiyoruz; kabul edersen ne âlâ. Yoksa şimdiden şehrinizin yerle bir olacağını ve ağaçlarınızın da sökülüp atılacağını bilmiş ol!

Sözlerine daha da ağırlık kazandırmak için aynı konuyu şiirin kalıplarına da dökecek ve putların etrafında kenetlenen kavimlerin Medine üzerine nasıl yürüyeceklerini tasvir edecekti.[85]

Derken zaman gelmiş ve *son vuruş* için *ilk hamle* yapılmak üzereydi. Takvimler hicrî beşinci yılın Şevval ayını gösteriyordu. Ebû Süfyân kumandasındaki dört bin kişilik Mekke ordusu hareket etmiş, Medine'ye doğru yol alıyordu. Ordu içinde üç yüz at, bin beş yüz de deve vardı.

Bunu duyan kabileler de harekete geçmiş ve akın akın gelip Ebû Süfyân ordusuna katılıyordu; çok geçmeden bu sayı, on bini bulacaktı.

Beri tarafta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke'ye giden Yahudi cemaatinin, kabile kabile dolaşarak herkesi kendi aleyhine nasıl kışkırttırttığını yakından takip ediyordu. Mekke'deki her hareket O'nun istihbarat ağına düşüyor ve O da, atacağı adımları bu bilgilere bina ediyordu. Daha Ebû Süfyân Mekke'den çıkmadan dört gün önce bunun haberini almış ve konuyu ashabıyla istişareye açmış, onları Medine'de yeni bir sürprizle karşılama hazırlıklarına çoktan başlamıştı.

Medine'ye geldiklerinde Ebû Süfyân ve ordusu büyük bir şok yaşıyordu; ordusuyla birlikte Medine'ye girebileceği vadi, boydan boya kazılmış ve ileriye geçme fırsatı vermiyordu! Başka bir yerden Medine'ye girmenin de imkânı yoktu; zira etraftaki kayalık ve dağlar buna fırsat vermiyordu. Onun için mecburen burada

---

85 Bkz. Hamîdullah, *Vesâik,* 72. Kendisine Ebû Süfyân'ın bu mektubu ulaştığında Allah Resûlü'nün (s.a.s.) tavrında herhangi bir değişiklik olmayacak ve o günkü Ebû Süfyân'a anlayacağı dille aynı mukabelede bulunacaktı. Bkz. Hamîdullah, *Vesâik,* 72, 73

karargâh kurmak zorunda kalacaklar ve hendeği geçmek için fırsat kollayacaklardı. Ancak buna da imkân yoktu. İmkan olsa bile karşı tarafa geçenlerin başına gelenler, arkadakileri daha dikkatli davranmaya sevk ediyordu. Birkaç kez geçmeyi denediklerinde, geçenlerin işi bitmiş, geride kalanların da korkuları ziyadeleşerek kaçmak durumunda kalmışlardı!

Günler geçip gidiyor ama bir türlü neticeye gidilemiyordu. Benî Kurayza'nın lojistik destekleri de bir işe yaramamıştı; silah ve gıda yardımında bulunuyor, içeriden bilgi getirerek istihbaratla onları yönlendirmeye çalışıyorlardı ama bütün bunlar bir işe yaramıyordu. Üstelik yirmi deveyi yüküyle birlikte kendilerine getirirken ellerinden kaybetmiş ve yeni bir yıkıma daha sebebiyet vermişlerdi. Büyük bir mahcubiyet içinde gelip de durumu kendisine anlattıklarında, dinledikleri karşısında küplere binen Ebû Süfyân, kendisine söz verdiği halde bu sözü yerine getiremeyen *Huyeyy İbn Ahtab*'a kızıyor ve şunları söylüyordu:

– Şu Huyeyy, ne uğursuz adammış! Zaten onu bildim bileli hep bizi yalnız bırakmıştır! Şimdi biz, geri dönerken yüklerimizi hangi develere yükleyeceğiz?

Günler birbirini takip ediyordu. Nihayet devreye Nuaym İbn Mes'ud girecek ve Ebû Süfyân'ın kumanda ettiği Mekke ordusuyla Benî Kurayza'lıların arasını açacak bir siyaset ortaya koyacaktı. Artık ne Ebû Süfyân'ın Huyayy İbn Ahtab'a, ne de Huyayy İbn Ahtab'ın Ebû Süfyân'a güveni kalmıştı! Artık ne Gatafanlılar Benî Kurayza'ya, ne de Benî Kurayza Gatafanlılara iyi bakıyordu! Etraf kabilelerden toplama ordu, tel tel dökülmeye başlamıştı.

Çok geçmeden *Ebû Süfyân* ve *Gatafân*'ın ileri gelenleri, *İkrime İbn Ebî Cehil* başkanlığında bir hey'et göndererek Benî Kurayza'ya şu mesajı ulaştıracaklardı:

– Bizler, burada sürekli kalıcı değiliz; zaten atlar ve develer de telef olmaya başladı! Son vuruş için hazırlıklı olun ki, hep birlikte

saldırıp meseleyi nihayete erdirelim ve O'nunla bizim aramızdaki meseleye son noktayı koyalım!

Gelen haberde, günün cumartesi olması bahane edilerek taleplerine cevap verilemeyeceği söyleniyor, yeni bir teminat verilmedikçe Mekke ordusuyla birlikte hareket edilmeyeceği tekrarlanıyordu. Şimdi Ebû Süfyân, *Nuaym İbn Mes'ud*'a daha çok hak vermeye başlamıştı; demek ki bu adamlarla yola çıkılmaz ve asla güvenilmezdi!

Onları Hendek'te yeni bir sürpriz bekliyordu; Hendek'te göz gözü göremez hale gelivermişti; çadırlar yerinden kopup uçuyor, herhangi bir yere tutunmadan ayakta durmak imkansız hale geliyordu. Fikren büyük bir darbe alıp da kendi aralarında ihtilafa düşen Ahzâb ordusunun bulunduğu yerde o gece büyük bir fırtına kopmuştu; kazanlarını ters yüz ediyor, kaplarını da sağa sola savuruyordu; ateşleri sönmüş ve yuvaları da dağılmıştı! Birden ortalık kararmış ve hendeğin bulunduğu yere, yürekleri ağza getiren gürültü hâkim olmuştu! Hava o kadar kararmıştı ki, parmaklarının ucunu bile göremez hale gelmişlerdi. Zaten soğuktan titremekte olan Ebû Süfyân ve ordusu, fırtınanın da tesiriyle iyice üşümüş ve perişan olmuştu.[86]

O ana kadar görmedikleri ordularla karşı karşıya kalmışlardı; büyük bir telaş yaşıyorlardı! Toz dumana karışmış, kimin ne yaptığı anlaşılmaz hale gelmişti! Kopan çadır iplerini bağlamaya çalışıyor, direkleri yeniden yere çakmak istiyorlardı ama her defasında yeni bir fırtınaya tutuluyor ve bir türlü buna imkân bulamıyorlardı.

---

86 'Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Ordular üzerinize gelmişti ve Biz de onların üzerine her şeyi kavuran, savuran bir kasırga ve sizin görmediğiniz (semavî) ordular göndermiştik. Allah, ne yapıyorsanız hepsini çok iyi görmekteydi.' (Ahzâb, 33/9) mealindeki ayet bu olaya işaret etmektedir. Bu olayın akabinde Allah Resûlü de, '*Ben, Sabâ rüzgarıyla yardım gördüm; Âd kavmi ise Debûr rüzgarıyla helak edilmiştir*' buyuracaktı. Bkz. Buhârî, *İstiskâ,* 26, *Bed'u'l-Halk,* 5, *Enbiya,* 6, *Megâzî,* 29; Müslim, *Salâtü'l-İstiskâ,* 17

Korkudan titremeye başlamışlardı; her kabilenin lideri, kendi adamlarını yanına çağırıyordu ama bu da onları tatmin etmiyor, sürekli baskın yaşayacakları endişesiyle:

– İmdat! İmdat! Kuşatılıp saldırıya uğradınız, diyerek yanlarında toplananları da paniğe sevk ediyorlardı.

Artık hendeğin hâkimi, Allah'ın inayet olarak gönderdiği rüzgârdı; Allah Resûlü ile mü'minleri yok etmek üzere gözü dönüp de Medine'ye saldırmak isteyen Ebû Süfyân ve avenesinin gözlerini kumla doldurmuş ve Allah düşmanlarını dayanılmaz acılar içinde bırakmıştı!

Tarihî an gelmişti ve Hendek'te Ebû Süfyân'ın gür sesi duyulmaya başladı:

– Ey Kureyş topluluğu! Haydi toparlanın gidiyoruz! Haydi gidiyoruz!

Gerekçesini de şöyle izah ediyordu:

– Zaten sizler, durulacak bir yerde sabahlamadınız! Baksanıza atlar ve develer kırılmaya başladı. Benî Kurayza da fos çıktı; onlardan bize, hiç de hoşumuza gitmeyecek haberler geliyor! Rüzgârın başımıza getirdiğini de görüp duruyorsunuz; vallahi ne tencerelerimizi, ne ateşimizi ne de çadırlarımızı yerinde olduğu gibi bırakıyor! En iyisi hemen yola koyulmak; işte ben gidiyorum![87]

Göz gözü görmeyen bu karartılı ortamda, yanına kadar sokulan bir karartıdan şüphelenmiş ve aralarına bir casusun girmiş olabileceğinden endişe duymaya başlamıştı.

Haklıydı; zira yanına kadar sokulan kişi, Allah Resûlü'nün istihbarat maksadıyla gönderdiği Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) idi. Ancak Hz. Huzeyfe'ye Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), tembih üstüne tembihlerde bulunmuş, olacakları görürcesine gittiği yerde herhangi bir probleme sebebiyet vermemesini istemişti. Çün-

87 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/191; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/98

kü Hz. Huzeyfe, fırsat bulmuşken o kargaşa içinde Ebû Süfyân'ın işini bitirmek istemiş, aklına Efendimiz'in ikazları gelince bu niyetinden geri adım atmıştı. Bir yönüyle Hendek'te Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân'ın hayatını kurtarmış oluyordu.

Endişesi giderek artan Ebû Süfyân yanındakilere:

– Herkes yanındakinin elinden tutsun ve onun kim olduğuna bir baksın, diye tembih ediyordu.

Hâlâ rüzgâr, ortalığı kasıp kavuruyordu; artık Ahzâb ordusu, geri dönmekten başka kurtuluşun olmadığına inanmış, alelacele yüklerini toplama yarışına girişmişlerdi. Ebû Süfyân, devesine binmiş onu kaldırmaya çalışıyordu; ancak fırtına o kadar şiddetliydi ki deve, kendini toparlayıp da bir türlü ayağa kalkamıyordu.

Ne ümitlerle Medine üzerine gelen Ebû Süfyân'ın Ahzâb ordusu, yeni bir hezimete daha imza atarak geri dönüyor, geri dönmek bir yana, arkasına bile bakmadan kaçıyordu! O kadar ki, ne umutlarla geldikleri Medine'den dönerken üç günlük mesafeyi bir günde alacaklardı.

Ebû Süfyân gibi bir liderin kabullenmek istemediği bir hezimetti bu. Realite ne istikamette gelişirse gelişsin, kabullenilmemesi gereken bir sonuçtu aynı zamanda ve Ebû Süfyân da, bozuntuya vermiyor, nâmına halel getirmemek için uzaktan meydan okumaya çalışıyordu. Anlaşılan üzerinde o kadar baskı vardı ki, kaçarken bile tehdit savurmaya devam ediyordu. *Ebû Üsâme el-Cüşemî* eliyle Efendimiz'e bir mektup bırakmıştı; şöyle diyordu:

– Lât ve Uzzâ'ya yemin ederek ve Allah'ın adıyla başlarım! Büyük ve kalabalık bir ordu ile üzerine yürüdüm. Bir daha Seninle karşılaşmamak üzere ve kökünü kesmek için gelmiştim! Görüyorum ki, bizimle karşılaşmayı istemiyorsun; hendeğin arkasına sığınmışsın! Ancak unutma ki, benimle Senin aranda, kadınların bile boğazlanacağı Uhud gibi bir gün mutlaka olacaktır!

Ebû Süfyân'ın mektubunu Allah Resûlü'ne *Übeyy İbn Ka'b* okumuştu. Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), geliş niyetleri yanında aynı zamanda tehdit cümleleriyle dolu bu mektubun arkasından ashabından birisini çağıracak ve kaçmakta olan Ebû Süfyân'ın arkasından şu mektubu gönderecekti:

– Sadede gelince; senin mektubun Bana ulaştı. Çokluğuna güvenerek hâlâ gururunun esiri olmaya devam ediyorsun! Halbuki sözünü ettiğin gibi sen, üzerimize yürürken kökümüzü kazımaktan başka bir şey düşünmüyordun! Oysa ki bu, seninle bizim aramızda Allah'ın takdir edeceği bir meseledir ve Allah (celle celâlühu), afiyeti bizim için takdir etmiştir! Unutma ki, Lât, Uzzâ, İsâf, Nâile ve Hübel'i yerle bir edeceğim bir günü Allah, senin başına getirecektir! Bugünden Ben, bunu sana hatırlatıyorum!

Müslümanların başına Uhud benzeri bir gün getireceğini ve çoluk çocuk herkesi kılıçtan geçireceğini ifade eden Ebû Süfyân'a Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bilakis bundan böyle Mekke'nin tutunacak bir dalının kalmadığını hatırlatmış, aynı zamanda bir daha ayağa kalkma fırsatı bulamayacaklarını da haber vermiş oluyordu.

Bir Mektup, Binler Hikmet

Günün birinde *Cibril-i Emîn* gelmiş, Allah Resûlü'ne şu ayeti tebliğ ediyordu:

– Umulur ki Allah sizinle düşmanlarınız arasında bir sevgi ve yakınlık kurar. Çünkü Allah her şeye Kâdir'dir; Allah, Gafur'dur, Rahîm'dir.[88]

Ayetteki ifadeler oldukça dikkat çekiciydi; düşmanlıkların yok olup gideceğinin muştusu yanında bir de sevgi ve yakınlık-

88 Mümtahıne, 60/7

tan bahsediliyor ve bunun da Allah'ın kudreti açısından mümkün olduğu söyleniyordu. Aynı zamanda af ve mağfiret kapısının onlar için de açık olduğu bir kez daha hatırlatılmış oluyor; o güne kadar yapageldikleri düşmanlıklara rağmen onların da, dünyaya kardeşlik adına tarifi imkânsız mesajlar veren ashab-ı kiram gibi[89] günün birinde teslim-i silah edip huzura gelecekleri ifade ediliyordu.

Her ne kadar Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kimseyi düşman olarak tanımlamasa da Mekke, o güne kadar hep kinle oturup adavetle kalkmıştı. İşin daha da garibi, o gün için O'nu düşman bilenlerin başında Ebû Süfyân bulunuyordu; o, Mekke'nin reisiydi ve Bedir hariç Medine üzerine gelen Mekke ordusunun başında hep o vardı.

Gelen ayette ise, Efendiler Efendisi'ni düşman kabullenip de O'na karşı savaş ilan edenlerin de, günü geldiğinde muhabbetle oturup kalkacakları ve aradaki buzların eriyip dostluk köprülerinin kurulacağı müjdesi veriliyordu. Muhabbetin tesisi ise, ancak onların da Allah'ı tanımalarıyla mümkündü. Yani ayet, Ebû Süfyân gibi Mekke müşriklerinin de, günün birinde Müslüman olacaklarının haberini veriyor, her ne kadar düşmanlıkta ileri gitmiş olsalar da, istikbalde Allah Resûlü'ne '*ashâb*' olma hüviyetini kazanacaklarının muştusunu paylaşıyordu. Aslında ayet, bir hedef veriyordu; Ebû Süfyân'la yakınlık tesis edecek bir adım atılmalıydı ve bunun en kestirme yolu da onunla akrabalıktan geçiyordu! Bunun için aslında, şartlar da olgunlaşmış bulunuyordu.[90]

---

89 Bkz. Âl-i İmrân, 3/103; Enfâl, 8/63; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 3/57, 76, 77; 3/104, 105, 253; 4/42

90 Ayette kullanılan ifade ve üslûba dayanarak birçok müfessir, söz konusu olan sevgi ve yakınlıktan maksadın, Efendimiz'in Ebû Süfyân ile tesis edeceği bu akrabalığı olduğunu söyleyecektir. Bkz. Vâhıdî, *Tefsîr,* 2/1089; İbn Kesîr, *Tefsîr,* 4/349-350; Kurtubî, *Câmi',*18/58; Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr,* 8/130

Derken Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o güne kadar Habeşistan'da kalan Hz. *Ca'fer* ve diğer mü'minlerin Medine'ye gelmelerini isteyen bir mektupla ashabdan *Amr İbn Ümeyye*'yi *Necâşî*'ye gönderecekti. Ona gönderdiği mektupta ashabını göndermesini talep ederken aynı zamanda kendisi için bir nikah işlemini de gerçekleştirmesini istiyordu. Bunun için gösterdiği aday, Ebû Süfyân'ın kızı *Ümmü Habîbe* idi.[91]

Ubeydullah İbn Cahş ile evli olan Ümmü Habîbe, ibadet ü taatlarini baskının olmadığı bir zeminde yerine getirebilmek için kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Hatta onlar burada bulundukları sırada Ebû Süfyân'a bir torununun olduğu müjdesi gelmiş ve adını da '*Habîbe*' koyduklarını öğrenmişti. Bu yüzden Hz. *Ramle*'ye de artık, Habîbe'nin annesi manasında '*Ümmü Habîbe*' denilecekti.

Gerçi kızıyla damadına kızgındı; kendine rağmen başka bir dini tercih etmişler ve sonra da kendisini terk ederek başka bir ülkeye sığınmışlardı. Ebû Süfyân gibi bir otorite için bu, kabullenilir bir durum değildi. Ancak elinden de bir şey gelmiyor, torununun varlığıyla teselli oluyordu.

Aylar yıllara inzimam edip de süre çok uzayınca Ebû Süfyân'ın damadı Ubeydullah İbn Cahş, vahiy kültüründen ayrı kalmanın ve birlikte Habeşistan'a geldikleri arkadaşlarıyla selam ve sabahı kesmiş olmanın bedelini ağır bir şekilde ödemişti. Zira Ubeydullah, kendini içkiye vermiş ve derbederce yaşamaya başladığı bu dünyada muhatap olduğu yeni kültürün etkisinde kalıp onu benimseyerek Hristiyan olmuştu.

Gerçi Ümmü Habîbe (radıyallahu anhâ), daha bu hadiseler patlak vermeden önce kocasını rüyasında görmüş ve tevilinde, gidişatın hiç de iyi olmadığını net bir şekilde anlamıştı. Çok geçmeden bu

---

91 İsminden daha çok künyesiyle meşhur olan Ümmü Habîbe Vâlidemiz'in adı, *Ramle Binti Ebî Süfyân* idi. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/441

endişeleri gerçekleşti ve çizgi değiştiren kocası Ubeydullah, aynı hâl üzere burada vefat etti.

Hicret ettiği diyarda Mekke reisi Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe (radıyallahu anhâ), artık küçük kızıyla birlikte yapayalnız kalakalmıştı.

Ebû Süfyân'ı sevindiren ve yeniden beklentiye sokan gelişmelerdi bunlar; damadının din değiştirmiş olması hoşuna gidecek ve diyâr-ı gurbette yalnız kalan kızı Ümmü Habîbe'nin, pişman olarak geri döneceğini düşünmeye başlayacaktı.

Ancak beklentisi gerçekleşmeyecekti; çünkü kızı Ümmü Habîbe'nin, tam da çaresizlik içinde kıvranıp durduğu bir sırada kapısı çalınacak ve Necâşî'den gelen haberle ona, yepyeni bir dünyanın kapıları açılacaktı. Etrafındaki dayanak noktalarından yoksun kaldığını düşündüğü bir sırada kader yoluna su serpmiş ve bir anda dünyada ulaşılabilecek en zirveye çıkıvermişti; artık Ümmü Habîbe Vâlidemiz, Allah'ın Resûlü ile evliydi!

Habeşistan'da yaşanan bu nikâh haberini aldığında Ebû Süfyân, hiç istifini bozmayacak ve yapılan işin uygunluğunu, evliliğin de denk bir evlilik olduğunu ifade sadedinde:

– Denk bir evlilik; soylu deveye gem vurulmaz, diyerek, bu nikâhı onayladığını ifade edecekti.[92]

Elbette Ebû Süfyân'ın tepkisi sadece bundan ibaret değildi; bugünden sonra Ebû Süfyân'ın politikası yeniden Mekke'nin ilk günlerindeki çizgiye gelecek ve yeniden yumuşamaya başlayacaktı. Nebevî adımın semeresi hemen kendini göstermiş, Mekkelilerin kin ve nefretlerini sona erdirmek için atılan adımdaki bu isabet de kendisini göstermeye başlamıştı.

Adımlarını hep vahyin direktifleriyle atan Habîb-i Kibriyâ Hazretlerinin gönderdiği bir mektupla binler hikmetli sonuçlar

---

92 Hâkim, *Müstedrek,* 4/24; İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/99

elde edilmiş, akrabalıkla başlayan bu çizgide, ayetle müjdesi verilen dostluk zemini adına yeni bir adım atılmış olunuyordu.[93]

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, aynı zamanda Mekkeliler için de istikbali inşa ediyordu ve bu açıdan denilebilir ki, yıllar sonra gerçekleşecek olan Mekke fethinin temelleri, bugünden atılmıştı; Ümmü Habîbe Vâlidemizle izdivaç, fethe doğru gidilen yoldaki engelleri kaldıran en önemli sâikti. Zira o gün Ebû Süfyân, Mekke'nin problemsiz teslim olmasında çok kritik bir rol oynayacak ve Allah Resûlü'nün emeklerini boşa çıkarmayacaktı!

Ebû Süfyân için ortaya konulan emekler elbette bununla sınırlı değildi; çizgisini bulacağı ana kadar Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri ona çok el uzatmış, yüreğini yumuşatıp bulduğu her fırsatta mürde gönlüne, rahmetten bir damla koymak istemişti!

Mekke'ye Gelen Yardım

Yukarıda zikredilen ayetin devamındaki ifade ise Allah'ın, din konusunda kendilerine muhalefet etmeyen ve yurtlarından çıkarmada tarafsız davrananlara iyilik yapıp ihsanda bulunmaktan mü'minleri nehyetmediği anlatılıyor, ifadenin sonu da, Allah'ın ihsan sahiplerini sevdiği şeklindeki bir beyanla noktalanıyordu.[94]

---

93 Ümmü Habîbe validemizin Medine'ye gelişinden sonra Ebû Süfyân'ın bir diğer kızı Hz. *Izzet* de, kendisinden habersizce Müslüman olacak ve o da kız kardeşi Ümmü Habîbe Vâlidemizin yanına Medine'ye gelecektir. Hatta Ümmü Habîbe validemiz:

– Yâ Resûlallah! Ebû Süfyân'ın kızı ve kardeşimi nikahına al, diyerek kız kardeşi İzzet'i Allah Resûlü'nün nikahlamasını isteyecekti. Onun bu teklifini duyan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ümmü Habîbe validemize:

– Bunu gerçekten istiyor musun, diye mukabelede bulunacak ve o da:

– Evet, diyecekti. Niye gizleyeyim; hayırlı işlerimde bana kız kardeşimin yardımcı olmasından hoşlanırım!

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Bu Bana helal olmaz, diyecek ve böyle bir nikahın caiz olmadığını ifade ederek onu kabul etmeyecekti. Bkz. Buhârî, *Nikâh,* 20, 26, *Nafakât,* 16; Müslim, *Radâ'*, 15

94 Bkz. Mümtahıne, 60/8

Gerçi Mekkeliler gibi Ebû Süfyân da, özellikle hicret ve Bedir sonrasından başlayarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kirama karşı dinlerinden dolayı çok çektirmişti; hatta Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) öldürmek için bir bedeviyi kiralamış ve istediği fiili yaptığı taktirde kendisine yirmi deve ücret vereceğini vaat etmişti. Ancak Ebû Süfyân, aynı zamanda bir toplumu temsil ediyordu ve temsil ettiği toplumun içinde aynı düşmanlıkla oturup kalkmayan ehl-i vicdan kimseler de vardı. Öyleyse bir yolu bulunup bunlara ihsanla el uzatılmalı, kin ve nefretlerini dindirmede bir de bu yol denenmeli ve imkânsızlıklar içinde kıvranıp durdukları şu demlerde, gönüllerini fethedecek yeni bir adım atılmalıydı!

Bu sıralarda Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *Hayber*'i fethetmiş ve büyük ganimetlerle Medine'ye dönmüştü. Ancak O (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisi adına bir hayat yaşamıyordu; Mekke'de büyük bir kuraklık baş göstermiş, insanlarla hayvanlar açlıktan kırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı! Mekke'yi yakından takip eden şefkat âbidesi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, durumun farkındaydı.

Hemen harekete geçecekti; o güne kadar her fırsatta kendisine kılıç kaldırıp hayatına kasteden bu insanların bile elinden tutma adına yeni bir adım atıyor, Hayber'den elde ettiği ganimetlerle Mekkelilere yardım gönderiyordu! Çünkü onlar da Allah'ın kullarıydı ve mü'min olmanın gereği olarak, yaptıklarına bakılmadan ellerinden tutulmalıydı. Aynı zamanda bu, tebliğin ihsan boyutunu ifade ediyordu; öyleyse, Mekkelileri hakka davet için bir de bu yol denenmeliydi!

Yiyecek ve altından müteşekkil bu yardımı Mekke'ye götüren sahabî, *Amr İbn Ümeyye* idi. Elbetteki Ebû Süfyân, Efendimiz'in yardım gönderdiği isimlerin başında yer alıyordu. Ayrıca *Süheyl İbn Amr* ve *Safvân İbn Ümeyye* gibi şahıslara da göndermişti. Bun-

ların hepsi de, o günün Mekke'sinde lider konumundaki insanlardı ve bu vesileyle düşünceleri yoklanmış ve böylelikle, İslâm adına bulundukları konum yeniden kontrol edilmiş oluyordu.

Ancak o gün *Süheyl İbn Amr* ile *Safvân İbn Ümeyye*, Efendiler Efendisi'nin bu yardımını kabule yanaşmayacaklardı; etraflarındaki insanların ihtiyaçlarını görüp durmakla birlikte, düne kadar yapmadık kötülük bırakmadıkları bir kapıdan böyle bir yardımın gelmesini onur ve gururlarına yedirememişlerdi! Ancak bu, yüreklerine kadar işleyen bir mesajdı; zira geçmişi gözlerinin önünden geçirdiklerinde herhangi bir insanın dönüp de kendilerine bu yardımı yapmayacağını çok iyi biliyorlar; kabule yanaşmasalar da, Resûlullah'ın farkını bir kez daha görmüş oluyorlardı!

Ebû Süfyân, daha temkinliydi; her ne kadar arkadaşları müspet bakmasa da ortada insanî çizgide bir cemile vardı ve bu iyiliğin görülmemesi şık kaçmazdı. Onun için o gün:

– Allah, kardeşimin oğlunu hayırla mükâfatlandırsın; çünkü O, akrabalığın gereği olanı yerine getirip bizi gözetti, diyecek ve bunların hepsini alarak Mekke'deki fakirlere dağıttıracaktı.

Mektubunda Efendimiz'in, Ebû Süfyân'dan bir de isteği vardı; o gün için Mekke'de bol miktarda bulunan *deri* göndermesini yazıyordu! Belki de bu, önceki iki arkadaşında olduğu gibi gönderdiği emtiayı kabullenmeme ihtimaline binaen ve Ebû Süfyân'ın onurunu kırmamak için başvurulmuş bir yoldu.

Yardımları alıp da fakirler arasında dağıttıran Ebû Süfyân, Efendimiz'in bu isteğini de yerine getirecek ve talep edilen deriyi çok geçmeden Medine'ye gönderecekti.[95]

Artık Mekke'nin havasında, gönüllerde yaşanan bir fethin esintileri hissediliyordu!

Hatta *Hudeybiye* sonrasında *Hâlit İbn Velîd*'e ulaşan ağabeyi

95 Hamîdullah, *Vesâik,* 76.

Velîd İbn Velîd'in davet mektubu karşısında o, hakkında medh ü senada bulunan Allah Resûlü'nün yanına gidip de teslim olma meselesini önce liderleri *Ebû Süfyân* ve ardından da eniştesi *Safvân İbn Ümeyye*'ye de açarak Medine'ye birlikte gitmeyi teklif edecekti. Ancak onlar, böyle bir davet için henüz hazır değillerdi ve yine ayaklarına kadar gelen bir fırsatı daha tepmiş oluyorlardı![96]

Bir Adım Daha

Yeni Müslüman olan Yemâme reisi *Sümâme İbn Usâl*, heyecanla Mekke'ye gelmiş ve umre vazifesini yerine getirmek istemişti. Buranın emin bir belde olduğunu düşünüyor ve semtine girenlerin emin olacağını tahmin ediyordu. Ancak mesele, tahmininden farklı çıkacaktı; zira onu yalnız başına köşeye sıkıştıran Mekke müşrikleri, durumu fırsat bilip Sümâme'yi öldürmeye yeltenmişlerdi. Beytullah'ta Allah'a ibadet imkânı vermiyor ve üstelik bu niyetle gelen bir insanı ibret-i âlem için öldürmek istiyorlardı!

Tam isteklerini gerçekleştireceklerdi ki, aralarından birisi ileri atılmış, böyle bir hareketlerinin kendilerine çok pahalıya mâl olacağını söylüyordu. Zira Yemâme, Mekke'nin tahıl ambarı mahiyetindeydi ve böyle bir cinayet, zaten kıtlıkla kavrulan Mekkeliler için *açlık* anlamına geliyordu.

O gün Sümâme canını kurtarmıştı ama Mekkelilere kin ve nefretle bakıyor, bundan böyle onlara bir avuç bile buğday göndermeyeceğini söylüyordu. Dediğini de yapacaktı; artık Yemâme'den Mekke'ye devam eden buğday sevkiyatı durmuş, Mekkeliler büyük bir sıkıntı içine girmişlerdi.

Mekkelilerin her türlü sorumluluğunu üstlenmiş olan Ebû Süfyân, duruma müdahale etmesi için Efendimiz'e bizzat müracaat etmek için Medine'nin yolunu tutacaktı. Zira Sümâme'nin

---

96 Suyûtî, *Hasâis,* 1/247

Allah Resûlü'nü dinleyeceğini biliyordu. Öyleyse meseleyi baştan çözmenin yolu Medine'den geçiyordu ve Ebû Süfyân da, zaten bunun için geliyordu.

Önce durumu özetledi ve daha sonra da araya girip meseleyi halletmesi için Efendiler Efendisi'nden yardım talebinde bulundu.

Beklediği gibi bir muamele görüyordu; gerçekten de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onu ciddiye almış ve talebine müspet bir hamle yaparak mukabelede bulunuyordu; hemen Yemâme'nin reisi Hz. Sümâme'ye bir mektup gönderecek ve söz konusu ambargoyu kaldırmasını talep edecekti.

Resûlullah talep eder de O'na gönül veren ashabı bu talebi yerine getirmez miydi hiç! Efendiler Efendisi'nden aldığı bu özel mektup Sümâme'nin yaşadığı bütün olumsuzlukları unutturmuş ve Mekkeliler için yolları yeniden açmıştı. Bundan böyle Mekke, açlık ve sıkıntılı günlerin cenderesinden kurtulacak ve Habîb-i Zîşân'ın tavassutuyla yeniden eski günlerine dönecekti.[97]

Sanki Mekke ile Medine arasındaki bulanık sular durulmuş, Efendiler Efendisi'nin icraatlarıyla verdiği mesajlarla her gün yeni yeni sayfalar açılıyordu. Zira o güne kadar karşılarında mevhum düşmanlar üreten ve İslâm topraklarına adım atmaktan çekinen Mekkeliler, bu görüşmelerin bir neticesi olarak artık Müslüman topraklardan geçerek *Suriye* taraflarında yapmayı planladıkları ticaretlerini serbestçe gerçekleştirebilecek ve can güvenlikleri adına endişe duymadan emniyet içinde yol alabileceklerdi. Bu ortamdan istifade edenlerin başında şüphesiz *Ebû Süfyân* bulunuyordu.

---

97 Konuyla ilgili rivayetler için bkz. Buhârî, *Megâzî,* 70; Müslim, *Cihâd,* 58; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 2/452; İbn Hişâm, Sîre, 4/285; İbn Sa'd, *Tabakât,* 5/550; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/294, 295; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 1/214, 215; Beyhakî, Delâil, 4/81; İbn Hacer, *İsâbe,* 1/411

Hirakl'in Soruları Karşısında Ebû Süfyân

Bu günlerden birisinde Ebû Süfyân, yanında otuz kadar Mekkeli ile birlikte ticaret için yol alırken *Gazze*'de durdurulmuş ve Kudüs'e getirilmişti. Apar topar kral Hirakl'in huzuruna alınan Ebû Süfyân da olup bitenlere bir anlam vermeye çalışıyordu. Meğer Kudüs'e ulaşan Allah Resûlü'nün tebliğ mektubu vesilesiyle O'na yakın isimler aranmış ve Mekke'den gelen bu insanlarla karşılaşınca hemen kralın huzuruna getirilmişlerdi! Çok geçmeden melik sordu:

– Aranızda, peygamber olduğunu söyleyen bu şahsa, nesep yönüyle en yakın olanınız hanginiz?

Tabii olarak kimseden ses çıkmıyordu; zira aralarında, Abdimenâfoğullarına yakınlığı olan sadece Ebû Süfyân vardı ve bir adım öne çıkarak:

– Ben, diye cevapladı. O'na nesep yönüyle en yakın olan benim!

Bunun üzerine Hirakl:

– Onu bana yaklaştırın; arkadaşlarını da arkasında saf bağlatın, dedi ve tercümanı vasıtasıyla Ebû Süfyân'a, kendisinin ona bazı sorular soracağını ve bu sorulara doğru cevap vermesi gerektiğini, yanlış bir şey söylediği zaman da, arkasında bulunan arkadaşlarının onun yalanını açığa vurmaları gerektiğini tembihledi.

Herhangi bir yanlışlık yapılmaması için düşünülmüş güzel bir tedbirdi ve bundan sonra Hirakl soracak, Ebû Süfyân da cevap verecekti:

– O'nun sizin aranızdaki nesebi nasıldır?

– Aramızda O, nesep yönüyle en önde olanımızdır!

– Bu sözü, O'ndan önce söyleyen var mıydı?

– Hayır!

– Atalarından melik olan var mı?

– Hayır!

– İnsanların daha çok zayıfları mı O'na tâbi oluyorlar, yoksa eşraf mı?

– Bilakis, daha çok zayıf olanlar!

– Onlar, gün geçtikçe artıyorlar mı, azalıyorlar mı?

– Bilakis, artıyorlar!

– O'nun dinini tercih ettikten sonra hiç, hoşlanmayıp da dininden dönen var mı?

– Hayır!

– Bu söylediklerini söyleyeceği ana kadar siz, O'nu hiç yalanla ittiham ettiniz mi?

– Hayır!

– Hiç sözünde durmadığı oldu mu?

– Hayır! Ama biz şimdi O'nunla bir süreliğine anlaşma yapmış bulunuyoruz; bu süre içinde ne yapacağını da bilemiyoruz![98]

– O'nunla hiç savaştınız mı?

– Evet.

– Peki, O'nunla bu savaşınızın sonuçları nasıl tecelli etti?

– O'nunla bizim aramızdaki savaş, nöbetleşe cereyan etti; bir O, bir de biz üstün geldik!

– Peki, O size ne emrediyor ve sizlerden ne istiyor?

– Bize, "*Yalnız Allah'a kullukta bulunun.. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın.. babalarınızın ibadet ettikleri putları terk edin*' diye emrediyor. Ayrıca bizden, '*namaz kılıp zekât vermemizi, doğruluktan ayrıl-*

---

98 Yıllar sonra gün gelip de Müslüman olunca Ebû Süfyân, o gün için Efendimiz'in aleyhinde sadece bunları söyleyebildiğini, bununla da kralın zihninde bir miktar şüphe uyandırmak istediğini ifade edecektir. Bkz. Buhârî, *Cihâd,* 102; Müslim, *Cihâd,* 74; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 1/262

mayıp iffetle yaşamayı ve akrabalar arasındaki bağları kuvvetli tutmamızı" istiyor.

Bu soru ve cevaplardan sonra Hirakl, yine tercümanına dönecek ve Ebû Süfyân'a şunları söylemesini isteyecekti:

– Ben sana O'nun nesebini sordum ve sen de O'nun, en soylu insan olduğunu söyledin; zaten peygamberler de, kavimleri arasında nesep yönüyle en öndeki kimseler arasından seçilirler!

Ben sana, ataları arasında bu iddiada bulunan birisinin olup olmadığını sordum ve sen de, 'Yok' diye cevap verdin; eğer O'ndan önce bu sözü söyleyen birileri olmuş olsaydı o zaman, '*Belki kendisinden önce söylenmiş bir sözü ihyâ etmek isteyen birisidir*' diyecektim.

Ben sana, ataları arasında melik olup olmadığını sordum ve sen de 'Yok' diye cevapladın; şayet ataları arasında bir melik olsaydı o zaman, '*Atalarının mülkü peşine düşmüş birisidir*' diyecektim.

Ben sana, peygamber olduğunu söyleyeceği âna kadar O'nu hiç yalanla ittiham edip etmediğinizi sordum ve sen buna da 'Hayır' diye cevap verdin; ben bilirim ki, insanlar arasında yalana tenezzül etmeyen bir insan, Allah'a karşı asla yalan söylemez!

Ben sana, insanların daha çok zayıfları mı O'na tabi oluyorlar, yoksa eşraf mı, diye sordum ve sen de bana, daha çok zayıfların tabi olduklarını söyledin; zaten onlar, peygamberlerin arkasından giden insanlardır!

Ben sana, artıyorlar mı azalıyorlar mı, diye sordum ve sen de bana, onların arttığını söyledin; işte imanın işi hep böyledir ve tamam oluncaya kadar da böyle devam eder!

Ben sana, O'nun dinini kabul ettikten sonra hoşlanmayıp da hiç dininden geri dönen olup olmadığını sordum ve sen de bunun hiç olmadığını söyledin; işte imanın enginliği de budur; bir kere kalbe onun huzuru gelip yerleşince artık bir daha da oradan ayrılmaz!

Ben sana, O'nun insanları aldatıp da hiç gadrettiği oldu mu diye sordum ve sen de bana '*Hayır*' diye cevap verdin; iyi bil ki peygamberler asla gadretmezler!

Ben sana, size neyi emrediyor diye sordum ve sen de bana, Allah'a kullukta bulunup O'na hiçbir şeyi ortak koşmamayı emredip putlara tapmaktan da sizi nehyettiğini.. namaz kılıp zekât vermeyi.. doğru olup iffetle yaşamayı ve akrabalar arası ilişkilerde daha hassas olmayı emrettiğini söyledin; şayet şu söylediklerin doğru ise bil ki O, şu iki ayağımın olduğu yerlere de malik olacaktır! Ben, artık O'nun geleceğini biliyordum ama sizin aranızdan biri olacağını hiç tahmin etmiyordum! Eğer O'nun yanına varıp da O'na kavuşabileceğimi bilsem, bunun için her türlü zahmete katlanırdım; keşke ben O'nun yanında olabilsem de ayaklarını yıkayabilsem!

Ebû Süfyân ve arkadaşlarının şaşkın bakışları altında bunları söyledikten sonra Hirakl, Ebû Süfyân'a dönerek:

– Haydi şimdi ne halin varsa gör, dedi ve Mekke'nin kadir bilmezlerine kapıyı gösterdi. Çıkarken Ebû Süfyân, elini bir diğerinin üzerine vuruyor ve yanındakilere:

– Ey Allah'ın kulları, diyordu. "İbn Ebî Kebşe'nin işinin nerelere kadar geldiğine bir bakın; Benî Asfar'ın melikleri bile çekinip saltanatları konusunda O'ndan korkmaya başlamışlar!"[99]

Ebû Süfyân'ı derinden sarsan gelişmelerdi bunlar. Yanı başlarında iken kıymetini bilemedikleri Muhammedü'l-Emîn'i, kendilerine inat âlem tanıyor ve huzuruna koşarcasına bir tavır sergiliyorlardı. Muhtemelen kendi kendine, '*hangisi doğru*' diye sormadan edemiyordu; onların yaptığı mı, bizim tavrımız mı?

Hudeybiye Sonrası

Aradan yıllar geçmiş ve 1400 kişilik ashabıyla birlikte Kâbe'yi ziyaret için yola çıkan Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu isteğine, Ebû Süfyân ve arkadaşları engel çıkarmışlardı; Allah'ın Resûlü'nün, Beytullah'ı ziyaretine bile tahammülleri yoktu! Hudey-

---

99 Buhârî, *Bed'u'l-Vahy*, 6, *Tefsîru Sûre (3) 4, Cihâd,* 102; Müslim, *Cihâd,* 74

biye'de artık, günler sürecek bir gerginlik başlamıştı. İnsanların, kendi memleketine girmesine müsaade edilmeyecekti. Halbuki böyle bir engellemeyi gerektirecek ortada herhangi bir durum da yoktu; ancak o gün Kureyş, böyle bir fiilin kendilerini bitireceğinden endişe ediyor ve yıllardır devam edegelen savaşlara rağmen böyle bir ziyaretin, kendi otoriteleri adına büyük bir zaaf oluşturacağını düşünüyorlardı.

Başta Ebû Süfyân olmak üzere Mekkelilere geliş niyetlerindeki samimiyeti anlatması için Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), önce Hz. *Ömer*'i göndermek isteyecekti. Ancak kendisi adına aklına gelen endişeleri dile getiren Hz. Ömer (radıyallahu anh), böyle bir tavzif için Allah Resûlü'ne, Ümeyyeoğulları ailesinden ve aynı zamanda Mekke'nin lideri Ebû Süfyân'ın da akrabası olan Hz. *Osman*'ı teklif edecek, onun endişelerini yerinde bulan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, elçi olarak Ebû Süfyân'a Hz. Osman'ı gönderecekti.

Gerçekten de durum, Hz. Ömer'in ifade ettiği merkezdeydi; Hz. Osman'ı almış, dilediği gibi Kâbe'yi tavaf edebileceğini söylüyorlardı ama Efendimiz'le birlikte gelen diğer ashabı Mekke'ye sokmamakta ayak diretiyorlardı. Aynı zamanda bu, Mekkelilerle Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında günlerce devam edecek olan geliş gidişlerin başlaması anlamına geliyordu.

Nihayet bir gün Hudeybiye'de anlaşma gerçekleşmiş ve bu anlaşmaya göre, Mekke ile Medine arasında Bedir'le başlayan savaş ortamına son verilerek yeni bir sayfa açılmıştı. Aynı zamanda böyle bir anlaşma, o güne kadar sürekli şiddeti tercih eden Mekke'nin, Allah Resûlü ve ashabını resmen tanıması anlamına da geliyordu.

Bundan böyle Hicaz'da silahlar değil, düşünce itibariyle kendisini daha çok ifade edebilen taraf kazanacaktı.

Böyle bir anlaşma, hicret imkânı bulamayıp da o güne kadar Mekke'de işkence görenler için de yeni bir umut demekti ve *Ebû*

Basîr, fırsatını bulup Medine'ye kaçmıştı. Ancak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekkelilerle arasında gerçekleşen anlaşmayı gerekçe göstererek, sıkıntılar karşısında sabır tavsiye ederek Ebû Basîr'i, onu almak için Mekkelilerin mektubuyla Medine'ye gelen *Huneys* ve kölesine teslim edip geri gönderecekti.

Medine'den çıkıp da iki kişiyle birlikte Mekke'ye doğru yol alan Ebû Basîr, dinlenmek için mola verdikleri ilk durakta bir yolunu bulacak, kendisini Mekke'ye götürmek için gelen Huneys'i öldürecekti. Bu arada, efendisinin öldürüldüğünü gören köle de, korkusundan kaçıp Medine'ye sığınmıştı. Ancak, bir kez daha Medine'ye gelen Ebû Basîr'i Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir kez daha geri gönderecek ve onun, daha önce göndermekle vazifesini yaptığına dair gerekçelerine rağmen Mekke'ye verdiği sözün arkasında durduğunu fiilen göstermiş olacaktı.

Beri tarafta, Huneys'in ölüm haberini alan Kureyş, küplere binmiş ve olup bitenlere bir anlam veremiyordu. Anlaşmanın tarafı olan *Süheyl İbn Amr* ileri geri gidip geliyor, üzüntüden ne yapacağını bilemiyordu. Kendi kendine:

– Biz, Muhammed'le böyle anlaşmamıştık, diyerek başını sallıyor, kafasında çözemediği problemi başkalarıyla paylaşarak çıkış yolu arıyordu. Onu teskin etme işi de yine Kureyş'e kalmıştı:

– Bu konuda Muhammed'in bir dahli yok; O, Ebû Basîr'i arkadaşınıza iade etmiş! Ancak ne olmuşsa yolda olmuş! Bu konuda Muhammed'in bir kusuru yok, deyip Süheyl'e karşı Efendimiz'i müdafaa ediyorlardı. Yine de bu sözler, Süheyl'i teskin etmeye yetmemişti; sırtını Kâbe'nin duvarına vermiş:

– Bu adamın diyeti ödenmediği sürece vallahi de sırtımı buradan çekmeyeceğim, diyordu. Onun bu gereksiz ısrarı karşısında Ebû Süfyân şöyle diyecekti:

– Vallahi de bu boşuna bir çaba; onun diyeti asla ödenmez! Onu gönderenler Zühreoğulları olduğu halde diyetini neden Kureyş ödesin ki!

Huneys'in ölümü artık, Mekkeliler arasında yeni bir ihtilaf ortaya çıkarmıştı; şimdi birbirlerine düşmüş ve '*sen-ben*' kavgası yapıyorlardı. Duruma *Ahnes İbn Şerîk* de müdâhil oldu:

– Vallahi de bu diyeti biz ödemeyiz, diyordu. "Çünkü onu, ne biz öldürdük ne de öldürülmesini emrettik; aksine onu, bize karşı olan bir adam öldürdü; en iyisi mi siz, Muhammed'e haber salın ve diyetini O ödesin!"

Sözü yine Ebû Süfyân alacaktı:

– Hayır! Bu konuda Muhammed'in bir dahli yok ki, diyetini O ödesin! Muhammed, ne diyet ne de tazminat ödeme durumunda! Zira O, bu işe hiç bulaşmadı ve zaten yapması gerekeni de yapmıştı!

O gün uzayıp giden bu tartışmalar bir sonuç vermeyecek ve Huneys'in diyeti ortada kalacaktı.

Ne gariptir ki Kureyş, ticaret kervanlarının geçiş güzergâhında istedikleri güveni kaybedince bu maddeyi kendileri ortadan kaldırmak isteyecek ve bunun için Medine'ye, yine Ebû Süfyân'ı gönderme kararı alacaklardı; düne kadar meydan okuyup da Medine üzerine saldırılar düzenleyen Mekkelilerin lideri, adeta o güne kadar yaşananları unutmuş, şimdi kervanlarını tehdit eden ve yol güzergâhında yüreklerine korku salan Ebû Basîr ve arkadaşlarını Medine'ye kabul etmesi konusunda Efendimiz'e dilekte bulunuyordu! Ne garip ki, bizzat kendilerinin ısrar edip de büyük bir kararlılıkla koydurmak için dayattıkları bu maddeyi, yine kendileri gelip geçersiz kılmak istiyor, Mekke'ye iade etmesi için mektup ve adam gönderdikleri Ebû Basîr'i Medine'ye kabul etmesi için Efendimiz'den ricada bulunuyorlardı!

– Ebû Basîr, Ebû Cendel ve onlarla birlikte olanlara haber gönder, diyordu Ebû Süfyân. Bunun anlamı, '*Daha düne kadar bize iade etmen için Sana baskı kurmaya çalıştığımız o adamlara Sen sahip çık da başımıza bela olmaktan kurtulalım.*' demekti. Arkasını şöy-

le getirecekti Ebû Süfyân:

– Bizim aramızdan Sana kim gelip de sığınırsa Sen, onları yanında tut; bize geri gönderme! Böyle yapmanda artık Senin için bir sorumluluk yoktur; zira aramızdan kaçıp da orada yer edinenler başımıza öyle gaileler açtılar ki, artık o şekilde devam etmelerini kabul etmenin imkânı yok!

Ebû Süfyân'ın bu talebi sonucunda Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Îs'te bulunan Ebû Basîr'e mektup yazarak onu Medine'ye davet edecek; ancak Efendiler Efendisi'nin mektubu kendisine ulaştığında, zaten hasta olan Ebû Basîr Resûlullah'ın mektubunu okurken vefat edecektir.[100]

Kisrâ'ya Ümit Bağladığı An

Ebû Süfyân sürekli gel git yaşıyordu; bir taraftan Medine'den gelen emniyet esintileri karşısında yüreğinin yağı eriyor, ancak diğer yandan lideri olduğu toplumun nabzını tutup adımlarını ona göre belirlemeye çalışıyordu. Zira bu süreç içinde, onun daha mutedil hale gelmeye başlayan politikalarından rahatsızlık duyanlar vardı ve yavaş yavaş Mekke'de seslerini de yükseltmeye başlamışlardı; belki de, kudretli lider Ebû Süfyân, kendi tabanını kaybetmekle karşı karşıyaydı!

Safvân İbn Ümeyye ve bir grup Mekke önderi ile Tâif'te bulunduğu bir gün yanlarına, Fars diyarından iki adam çıkagelmişti; krallarının yırttığı mektuptan bahsediyor ve Efendiler Efendisi hakkında bilgi talebinde bulunuyorlardı. İyice kulak kabarttılar; zira bu, Ebû Süfyân ve Mekkelileri de yakından ilgilendiren bir gelişmeydi! Kisrâ ile yaşanılanları öğrenmek istiyorlar, Fars topraklarında nelerin olup bittiğini anlamaya çalışıyorlardı.

Meğer Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Fars im-

---

100 İbn Sa'd, *Tabakât,* 4/134; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/625-629; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/146

paratoru *Kisrâ*'ya da mektup göndermiş, ancak o, Efendiler Efendisi'nin mektubunu yırtma saygısızlığı göstererek meseleyi araştırıp çözmesi için Yemen valisi *Bâzân*'ı görevlendirmişti. Bunun üzerine Yemen valisi Bâzân da, ellerine bir mektup vererek güvendiği iki adamını Hicaz'a yollamış ve gelişmeleri beklemeye başlamıştı.

Nihayet Kisrâ'nın, Resûl-ü Kibriyâ'nın mektubunu yırtıp da hiddetle yerinden fırladığını duyduklarında rahat bir nefes alacaklardı. Zira İslâm'ın giderek genişleyen etkinliğinden endişe duyuyor ve her geçen gün etraflarındaki çemberin daralmasından çekiniyorlardı. Şimdi sevinme zamanıydı ve aralarında var olan Hudeybiye gibi bir anlaşmaya rağmen şöyle diyorlardı:

– Hükümdarlar hükümdarı olan Kisrâ O'nun karşısına dikilince, artık sizler, O'nun hakkından kolayca gelebilirsiniz!

Bu da bir umuttu; ancak arkası gelmeyecek bir umut… Zira kader hükmünü icra ediyor ve her geçen gün çember daralıyordu. Suyun akışını tersine çevirmeye imkân yoktu ve dünyayı besleyen bu tatlı su kaynağından Mekkeliler de mahrum kalmayacaktı.

Tarihi Değiştirecek Adımlar

Özellikle Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra oluşan müspet hava, birçok Mekkeli gibi Ebû Süfyân'ı da derinden etkilemişti; o güne kadar şiddetin baskısı altında değerlendirme imkânı bulamadıkları İslâm'ı, daha mutedil bir konumdan görme ve objektif olarak tanıma imkânı bulmuşlar, yapageldikleri onca kötülüğe rağmen hep, Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerinin engin hoşgörü zeminine şahit olmuşlardı. Zaten bu süreç, yavaş yavaş semeresini vermeye de başlamıştı; sükûnetle gelişmeleri seyredenler, İslâm'ın farkına varıyor ve teker teker Medine'nin yolunu tutuyordu.

Bütün bunlar Mekke'de hazımsızlığa sebebiyet verecek ve uygulamalarında kendisine muhalefet eden *Safvân İbn Ümeyye*, *İkrime*

İbn Ebî Cehil ve *Süheyl İbn Amr* gibi Mekke ileri gelenleri, liderleri Ebû Süfyân'ın rağmına müstakil hareket etmeye başlayacaklardı; Mekke liderinin politikasını yetersiz buluyor ve daha çok şiddete başvurmasını istiyorlardı! Onlar için ne anlaşmanın, ne de böyle bir anlaşmaya konulan imzanın önemi vardı. Nihayet bir gün, Ebû Süfyân'ın da yokluğundan istifade ederek hareket edecekler ve kendi sonlarını hazırlayacak bir adım atacaklardı.

Takvimler, sekizinci yılın *Şa'bân* ayını gösteriyordu. Anlaşmanın üzerinden yirmi iki ay geçmişti. Mekke'nin lideri Ebû Süfyân'ın ticaret maksadıyla Şam'a gitmiş[101] olmasından faydalanan bir grup Kureyşli, ortada herhangi bir sebep yokken ve gecenin karanlığından da faydalanarak, Hudeybiye günü Efendimiz'le anlaşma yapıp ittifak kuran *Huzâa* kabilesine saldırmış, kadın-erkek, yaşlı-ihtiyar, çoluk-çocuk demeden önlerine gelen herkesi öldürmüşlerdi. Hatta onlar arasından, canlarını kurtarmak için emin bildikleri Kâbe'ye kaçıp da sığınanların bile peşine takılmış, yakaladıkları yerde onları da kılıçtan geçirmişlerdi!

Açıkça bu, Hudeybiye'nin ihlali anlamına geliyordu. Herkesi tedirgin edip endişeye sevk eden yanlış adımlardı bunlar; bundan böyle Mekkeliler hep diken üstünde olacaktı. Zira her seferinde re'yini, zulüm ve haksızlığı ortadan kaldırma istikametinde kullanan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının, durumdan haberdar olur olmaz meseleye el atacaklarını biliyorlar, benliklerini bir kenara koyup da bir türlü çözüm üretemiyorlardı.

Öyle de olacaktı. Medine'ye bir hey'et gelmiş, Efendimiz'den yardım istiyordu. Bunlar, Hudeybiye günü Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ittifak kuran Huzâalılardı; *Benî Bekr*, *Benî Nüfâse* ve *Vetîr* ile omuz omuza veren Kureyş'in kendilerine baskın düzenlediğini ve gecenin karanlığında çoğunluğunu kadınlarla çocuklar ve ihtiyarların oluşturduğu yirmi üç kişiyi de katlettikleri-

---

101 Bkz. Abdurrezzak, *Musannef,* 5/374

ni, birçok insanı da kan-revan içinde bıraktıklarını anlatıyorlardı! Üstelik bu baskında Kureyş ileri gelenlerinden *Safvân İbn Ümeyye*, *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Huveytıb İbn Abdiluzzâ*, *Şeybe İbn Osman* ve *Mikrez İbn Hafs* gibi önemli isimlerin de olduğunu haber veriyor[102] ve Efendiler Efendisi'nden yardım dileniyorlardı!

Medine'de bunlar yaşanırken Şam'dan dönen Ebû Süfyân, kendisine rağmen ortaya çıkan bu tablo karşısında duyduğu rahatsızlığı dile getiriyor ve baştan beri karşı çıktığı böyle bir olaya karıştıkları için Mekkelileri kınayıp yaptıklarının hiç de iyi sonuçlar doğurmayacağını anlatıyordu. Zaten sabah olup da yapılanların vahameti ortaya çıkınca, Kureyş de yaptığına bin pişman olmuştu; çünkü bu, açıktan Hudeybiye Anlaşması'nın ihlali anlamına geliyordu. Efendimiz'in bu konuda sessiz kalmayacağını, mutlaka bunun hesabını kendilerinden soracağını düşünüyor ve:

– Muhammed mutlaka üzerimize gelecek, diyerek istişare meclislerinde oturup gelmesi muhtemel tekliflerle bu tekliflerden hangisini kabul edeceklerini konuşuyorlardı! Bin pişmanlardı ama artık ok yaydan çıkmıştı! Kendilerini kurtarmak veya haklı göstermek için akla zarar tekliflerde bulunuyorlardı! Alternatifleri kendi aralarında uzun uzun konuştuktan sonra nihayet Mekke'nin efendisi Ebû Süfyân, kendisinden önce yapılan teklifleri reddederek şöyle bir öneride bulunacaktı:

– Biz, bu olayı inkâr ederek hadisenin dışında kalalım ki, üze-

102 Sadece bu baskına katılmakla da yetinmemiş, her türlü silah, binek ve mühimmat yardımında da bulunmuşlardı! Hatta kendilerinin işin içinde olduklarını belli etmemek ve bu sebeple mevcut anlaşmayı açıktan ihlal etmiş olmamak için Kureyş ileri gelenleri, gecenin karanlığına rağmen yüz ve gözlerini kapatmışlardı! Huzâalılara saldırmak için kendilerine her türlü yardımı yapmaktan geri durmadıkları kabilelerin ölçüyü kaçırdığını fark ettiklerinde bazıları itibariyle geri dursalar da, başlayan bir saldırının durdurulmasına imkân yoktu. Hatta, öteden beri emniyet mekânı olarak bilinen Kâbe'ye sığınanlarla Mekke'deki akrabalarının arasına gizlenenlerin bile peşine düşülmüş, onlar da saklandıkları yerde yakalanarak öldürülmüştü! Kısaca bu, Mekke'nin gördüğü en kanlı günlerden birisiydi! Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/318; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/134

rinde anlaştığı sözleşme ve süreyi ihlâl eden taraf Kureyş olmasın! Anlaşmayı bozanların da, bizimle meşveret etmeden ve rızamızı da almadan bağımsız hareket eden kimseler olduğunu söyler, işin içinden çıkarız!

Belki Ebû Süfyân açısından bu doğruydu; zira gece baskınında onun bir dahli olmamıştı. Ancak diğerleri açısından mesele hiç de öyle değildi ve buna rağmen:

– İşte doğru görüş bu ve artık başka bir görüşe de ihtiyaç yok, diyerek Ebû Süfyân'ın fikrinde karar kıldılar.

Kureyş, görünürde bu resti çekmişti çekmesine ama içine de bir kurt düşmüş, işin içinden bir türlü çıkamıyordu! Belki de zahir açısından kendilerini kurtarabilecek bir formül bulacaklardı ama bu formül, asla onları vicdanlarında temize çıkaramayacak, kaçan huzurlarını bir daha yerine getiremeyecekti! Endişelerini dile getirmek için Ebû Süfyân'ın yanına gelen *Hâris İbn Hişâm* ve *Abdullah İbn Ebî Rebîa*, liderlerine şu uyarıda bulunacaklardı:

– Bu, düzeltilmesi gereken bir yanlıştır; şayet bu iş düzeltilip de yeniden sulh zemini bulunmazsa, Muhammed mutlaka buraya ashabıyla gelir ve belimizi büker!

Onları dinleyen Ebû Süfyân, derin derin düşünmeye başladı; hanımı Hind'in gördüğü rüyayı hatırlamıştı; Bedir'de öldürülen Utbe'nin kızı olan Hind rüyasında, Mekke'nin yukarı kesimindeki *Hacûn* tarafından bir kan selinin Mekke'ye doğru gelmekte olduğunu görmüş ve bunun, *Handeme* denilen yere gelerek bir miktar durduğunu, daha sonra da yok olup gittiğini anlatmıştı. Korku ve dehşetle uyanıp rüyasını kocası Ebû Süfyân'a anlattığında o da bu rüyanın mesajları karşısında irkilmiş ve Mekkelilerin akıbeti konusunda endişe duymaya başlamıştı. Önce huzuruna gelenlere bu rüyayı anlattı; ardından da:

– Vallahi de bu iş, benim ne içinde bulunduğum, ne de ta-

mamen dışında kalabildiğim bir iştir, diye başladı sözlerine. Bu sırada Kureyş'in ileri gelenleri de yanına gelmişlerdi. Bir lider olarak en kritik anlarından birisini yaşıyordu. Çaresizliğin verdiği tepkiyle önce Mekkelilere döndü ve sitem yüklü şu cümlelerini söylemeye başladı:

– Bu, sadece bana yüklenilebilecek bir sorumluluk değildir! Vallahi de bu konuda ne bana danışılıp istişare edilmiş ne de böyle bir haberi alarak ben onu onaylamış bulunuyorum! Allah'a yemin olsun ki, şayet hislerim beni yanıltmazsa Muhammed mutlaka bize savaş açacaktır; ne yazık ki hislerim de hep doğru çıkmıştır! Muhammed'e gidip de O'nunla konuşarak, anlaşmayı yenilemesi ve süreyi de uzatmasını istemekten başka çıkar yol göremiyorum!

Meclisi bir pişmanlık dalgası sarmıştı; düne kadar meydan okumaktan başka seçenek kabul etmeyen insanlar, meselenin dehşetini düşündükçe yelkenleri suya indiriyor ve Ebû Süfyân gibi düşünmeye başlıyorlardı. Önce ona:

– Vallahi de doğruyu söylüyorsun, diye mukabelede bulundular. Ardından da, Ebû Süfyân'ı, Allah Resûlü'yle konuşup süreyi uzatması ve anlaşmayı da yenilemesi için Medine'ye gönderme kararı aldılar.

İşte bu sıralarda Kureyş'in üzerine Efendimiz'in elçisi Hz. *Damra* çıkagelmişti; yaptıkları bu affedilmez hadise karşısında onlara üç tane seçenek sunuyordu:

1. Öldürdükleri Huzâalıların diyetlerini ödemek.

2. Benî Nüfâse ile aralarındaki anlaşmayı ihlâl etmek.

3. Hudeybiye Anlaşması'nı ihlal ettiklerini kabul ve beyan etmek.

Ancak sözde çözüm arayan Kureyş, yine aslan kesilmiş, bunlara sıcak bakmadığını ilan ediyor, önlerine konulan üç alternatiften hiçbirini kabullenmek istemiyordu. Küçük meselelere takıl-

mışlardı; zira onlar için birinci maddenin kabullenilmesi, küçük düşürülmeleri anlamına geliyordu ki o gün bu, câhiliyye toplumunun değer verdiği en önemli konulardan birisiydi. Benî Nüfâse ile ittifaklarından vazgeçmek, kendi paktlarını yalnız bırakmak ve Medine karşısında yok olmalarına seyirci kalmak demekti ve buna da yanaşmıyorlardı. Geriye tek bir alternatif kalıyordu; Hudeybiye Anlaşması'nı yok saymak. Ancak bu da, onların işine gelmiyordu. Zira bu, yeniden bir savaş demekti ve böyle bir savaşta artık, Müslümanları yenebileceklerine dair ümitlerini yitirmiş bulunuyorlardı. Ancak gururlarından da vazgeçemiyorlardı ve her şeye rağmen son kararları:

– Ne Huzâalıların diyetini öder, ne de onları kollamaktan vazgeçeriz, şeklinde olacaktı.

Efendimiz'in elçisi Hz. Damra, Kureyş'in bu son beyanıyla Medine'ye dönüyordu.[103]

Medine Yollarında

Çok geçmeden yanına kölesini de alarak iki binekle Mekke'den hareket eden Ebû Süfyân, kendisinden önce söz konusu haberin Medine'ye ulaşmaması düşüncesiyle son sürat yol alıyordu.

Beri tarafta ise Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Medine'de ashabına dönmüş:

– Şu anda Ebû Süfyân, anlaşmayı yenilemek ve süreyi uzatmak maksadıyla size gelmek üzeredir; ancak eli boş ve öfkeyle geri dönecektir, diyerek Mekke'de yaşananları etrafındakilerle paylaşıyordu. Fevkalade kritik bir noktaya gelinmişti. Burada taraflara ulaşacak bir haber, hadiselere yön verecek en önemli faktördü; Allah Resûlü de (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabına işte bu haberleri veriyordu!

---

[103] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/318-319

Giderek adımlarını sıklaştıran Ebû Süfyân, nihayet *Usfân*'a kadar geldiğinde *Büdeyl İbn Verkâ* ile karşılaşacaktı. Büdeyl, hadisenin patlak verdiği gecenin sabahında Medine'ye gitmiş ve olup bitenlerden müttefiki olan Allah Resûlü'nü haberdar edip geri dönüyordu. Zaten bu, Ebû Süfyân'ın endişe ettiği konuydu. Ancak bundan emin değildi; şüphelenmişti ama emin olabilmek için daha fazla bilgiye ihtiyacı vardı. Onun için:

– Bize Yesrib'den haber verin; en son ne zaman oraya uğradınız, diye nabız tutmaya çalışıyordu. Ancak Büdeyl de ihtiyatlıydı; kendilerine saldıran insanlarla birlik olup da bir gece yarısı baskın yapanlara açık vermek istemiyor, geçiştirmeye çalışıyordu: Onun için:

– Orayla ilgili bizde hiçbir bilgi yok, diye cevaplamayı tercih edecekti.

Ebû Süfyân gibi zeki bir insanın gözünden kaçacak değildi; Medine ile irtibatlarının olduğu her hallerinden belliydi ve onlara:

– Yanınızda, bana ikramda bulunabileceğiniz bir Yesrib hurması da mı yok; zira Yesrib hurmasının, Tihâme hurmasına açık bir üstünlüğü var, diye takılmaya başladı. Buna da olumsuz cevap veriyorlardı. Bunun üzerine daha açık konuşmayı deneyen Ebû Süfyân:

– Yâ Büdeyl, diye seslendi. "Muhammed'in yanına hiç gittin mi?"

Yine:

– Hayır! Böyle bir şey yapmadım, diye cevaplıyordu Büdeyl. "Ancak ben, kan davası yüzünden araları bozuk olan şu sahil bölgesindeki Benî Ka'b ve Huzâa yurtlarına giderek onların arasını buluverdim!"

Bozulmuştu Ebû Süfyân ve:

– Senin bu kadar iyiliksever ve asil birisi olduğunu bilmiyor-

dum, diye söylendi Büdeyl'e. İnanmamıştı ama inanmış gibi görünüyordu! Ancak hâlâ içi içini yiyordu; zira Medine'ye giderken hesaplarını alacağı bilgilere göre tanzim edecekti ama adamların ağzını bıçak açmıyordu. Çaresiz daha fazla zaman kaybetmemek için bir miktar dinlenip yoluna koyulmak üzere kaylûle uykusuna yattı. Bu arada Büdeyl ve arkadaşları da oradan ayrılmıştı.

Bir miktar dinlenip de yeniden ayağa kalkan Ebû Süfyân, meraktan çatlayacak gibiydi ve bu merakını yenmek için önce Büdeyl ve arkadaşlarının konakladıkları yere geldi; kendine göre Medine'yi çağrıştıracak bir delil arıyordu. Nihayet elindeki sopayla develerin dışkısını karıştırmaya başladı; gördüğü manzara karşısında gözlerinin içi gülmeye başlamıştı! Bulmuştu; bu hayvanlar, karınlarını Medine'de doyurmuşlardı:

– Allah'a yemin olsun ki bunlar, Muhammed'in yanından geliyorlar, diye seslendi kölesine. Çünkü gördüğü deve terslerinin arasında Medine'ye özel acve hurması ile kuş gagası denilen çeşidin çekirdekleri vardı![104]

Ebû Süfyân Medine'de

Yeniden yola düşen Ebû Süfyân artık Medine'deydi; düne kadar karşı koyup da hayatlarına tuzak kurduğu insanlara rica ve minnette bulunacak ve ortamı yumuşatmaya çalışacaktı.

Bunun için de önce akrabalık bağlarını kullanmak istedi; kızı *Ümmü Habîbe* Vâlidemiz'in yanına gelmişti. Ancak Efendimiz'in minderine oturmak isteyince hiç beklemediği bir tepkiyle karşılaşacaktı; Ümmü Habîbe Vâlidemiz, tuttuğu gibi Allah Resûlü'nün minderini babasının altından çekecek ve oturmasına müsaade etmeyecekti. Kendi öz kızıydı ama açıkça Resûlullah'ı

---

104 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/51; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/321; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/154

babasına tercih ediyordu! Ebû Süfyân, şaşkınlık içinde ona döndü ve:

– Ey kızcağızım, diye seslendi. "Sen beni mi o mindere layık görmedin, yoksa o minderi mi benden kıskandın!"

Ümmü Habîbe Vâlidemizin babasına verdiği cevap, Ebû Süfyân'ın yaşadığı şoku daha da artıracak nitelikteydi; şunları söylüyordu:

– Bilakis, seni ona layık görmedim; çünkü o, üzerine Resûlullah'ın oturduğu minder! Sen ise, müşrik ve necis bir adamsın! Bu sebeple senin, Resûlullah'ın minderine oturmanı istemedim!

Ebû Süfyân'ın yediği şok bir kat daha artmıştı:

– Ey kızcağızım, diye yeniden seslendi. "Benden sonra sana çok fena şeyler olmuş!"

– Tam aksine, diyordu Ümmü Habîbe Vâlidemiz. "Allah (celle celâlühu) beni, İslâm'la şereflendirdi. Sen ise ey babacığım! Görüp duymayan bir taşa temenna durup onun önünde boyun eğiyorsun!"[105]

Ebû Süfyân için kızının kapısı kapalı gözüküyordu. Öyleyse meseleyi vasıtasız çözmeliydi ve bunun için Efendimiz'in yanına gitmek istedi. Mescitteydi; yanına vardı ve:

– Yâ Muhammed, diye seslendi. Önce:

– Ben, Hudeybiye Anlaşması'nda da yoktum, dedi. Arkasından da, yeni talebini dile getirdi:

– Şimdi gel de o anlaşmayı yenile ve süresini de uzat!

Sanki hiçbir şey yokmuş gibi hemen sözleşmenin yenilenmesi ve sürenin de uzatılmasını gündeme getirişi karşısında Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona:

---

105 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġâzî,* 1/321; İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/99-100; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/280; Halebî, *Sîre,* 3/7

– Gerçekten sen, bunun için mi geldin, ey Ebâ Süfyân, diye seslendi.

– Evet, diyordu. Diyordu ama bu, hiç de inandırıcı gözükmüyordu. Onun için Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Bundan önce bir hadise çıkarmış olmayasınız, diye hatırlatmak istedi. Buna rağmen Ebû Süfyân:

– Allah korusun, diyordu. "Biz hâlâ Hudeybiye'de imzaladığımız anlaşma üzerindeyiz; onu ne değiştirir, ne de bozarız!"

Konuyu evirip çeviriyor ve bu cümlenin ötesinde bir şey söylemiyordu; Huzâalıların acılarını dinleyip de arkadaşlarına çıkışan, Mekke'de arkadaşlarıyla oturup da durum değerlendirmesi yapan, sonra da son sözlerini söyleyip Allah Resûlü'nün elçisi Hz. Dabre'yi Medine'ye yollayan ve ardından da, anlaşmanın ihlalinden dolayı duyduğu endişeyi dile getirip de Medine'ye sırf bu işi yeniden pekiştirmek için gelen sanki aynı Ebû Süfyân değildi! Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döndü ve:

– Esas hâlâ Hudeybiye Anlaşması üzerinde olanlar bizleriz; onu ne değiştirdik, ne de bozduk, buyurdu.

Belli ki Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ikide bir aynı şeyleri söyleyip Hudeybiye Anlaşması'ndan bahsetmeye kalkan ve asla Huzâalılara yaptıklarını dile getirmeyen Ebû Süfyân'ın bu tavrını beğenmemişti ve daha fazla konuşmayı faydasız buluyordu. Meseleyi uzatmamak için de meclisten ayrılıp mescide girmeyi tercih edecekti.[106]

Mekke'nin kudretli lideri Ebû Süfyân'a kapılar bir bir kapatılıyordu! Ancak o, yerinde duracak bir adam değildi. Hemen Hz. *Ebû Bekir*'in yanına koştu; benzeri şeyleri ona da söylüyor ve kendisi adına Efendimiz'i ikna etmesini istiyordu. Ancak bu kapı da kapalıydı. O gün Ebû Süfyân, Hz. *Ömer*, Hz. *Osman*, Hz.

---

106 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/321-322

Ali ve *Sa'd İbn Ubâde* başta olmak üzere Ensâr ve Muhâcirîn'in ileri gelenlerini de dolaşacak ve bir türlü istediğini elde edemeyecekti. Hatta bütün kapılar yüzüne kapatılmasına rağmen ümidini yitirmeyen Ebû Süfyân o gün, Efendimiz'in kızı ve Hz. Ali'nin hanımı *Fâtıma* validemize de gidecek ve babasıyla arasında konuşma zemini hazırlamasını ondan da talep edecekti. Ancak bu kapıdan da eli boş dönüyordu. O kadar ki o gün, henüz küçücük bir çocuk olan Hz. *Hasan*'dan bile medet umar hale gelmişti! Gidebileceği başka kapı kalmayınca son bir defa yine Hz. Ali'nin yanına gelmiş:

– Yâ Eba'l-Hasen, diye sesleniyordu. "Görüyorum ki bu işlerin üstesinden gelemeyeceğim; işler giderek sarpa sarıyor! Bari sen bana bir fikir verip yol göster!"

– Vallahi de bugün seni kurtaracak bir formül bilmiyorum, diye başladı Hz. Ali. Sonra da onun, Benî Kinâne'nin efendisi olup olmadığını sordu:

– Evet, ben onların efendisiyim, diye cevaplıyordu. Bunun üzerine ona şunları tavsiye etti Hz. Ali:

– Öyleyse haydi kalk ve insanlara, *Benî Kinâne'yi himayene aldığını* ilan et ve ardından da memleketine geri dön!

– Bunun bana bir faydasının olacağını sanıyor musun, diye sordu Ebû Süfyân. Ümitsizdi ama başka da bir çaresi yoktu; denize düşüp de yılana sarılırcasına bir çaresizlik içindeydi. Hz. Ali de bunun farkındaydı ve:

– Hayır, diye cevapladı. "Ancak senin için bundan başka da bir çarenin olabileceğini sanmıyorum!"[107]

Uhud'da meydan okuyup Bedir'de yeniden buluşmayı talep eden, adam tutup da Allah Resûlü'nü öldürtme hülyaları kuran

---

[107] İbn Hişâm, *Sîre,* 5/51; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/322; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/154.

ve Medine münafıklarıyla Yahudilerin tuzaklarına ümit bağlayarak Hendek'te ayak takımını toplayıp Efendimiz'in üzerine yürüyen Ebû Süfyân, kudretini yitirmiş, yoldan geçenden medet umar hale gelmişti! Zira Medine'yi, medeniyete beşiklik yapacak bir keyfiyetin bürüdüğünü fark etmiş, bu keremden kendi payına da bir şeylerin düşeceğinin umuduyla aralanacak kapıyı gözler olmuştu. Bir ümit deyip yeniden mescide geldi; son hamlesini yapan bir adamın çabasıyla:

– Ey insanlar, diyordu. "Haberiniz olsun ki ben, insanların arasını bulmak için onları himayeme aldım. Vallahi bu konuda, hiç kimsenin benim ahdimi çiğneyeceğini de sanmıyorum!"[108]

Ardından son kez Allah Resûlü'nün yanına girdi:

– Yâ Muhammed, diyordu. "İnsanların arasını bulmak için onları ben himayeme aldım!"[109]

Gelip Medine farkını görmüştü ama hâlâ içinin sesini dillendirmiyor, sadece Kureyş'i düşünerek başlarına geleceklerden emin olmak istiyordu. Gerçi yumuşamıştı; ancak bugüne kadar ortaya koymuş olduğu çizgi güven vermiyor ve yarın bu sözünün arkasında duracağı konusunda inandırıcı olamıyordu. Kaldı ki Ebû Süfyân sözünde dursa bile Mekke'de çok başlı bir anlayış hâkimdi. Onun için Efendiler Efendisi ona dönerek:

– Bunu sadece sen söylüyorsun ey Ebâ Hanzala, dedi. Bu O'nun Ebû Süfyân'a o gün söylediği son sözüydü!

Kudretli Ebû Süfyân'ın bittiği andı ve bundan sonra ona, olabileceklerin ezikliğiyle iki büklüm olarak gerisin geriye Mekke'ye dönmek kalıyordu; kolu kanadı kırılmış olarak devesine binecek ve doğruca Mekke'ye yönelecekti.

---

[108] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/322; İbn Hişâm, *Sîre,* 5/51; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/282; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/154

[109] İbn Hişâm, *Sîre,* 5/51; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/322; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/134; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/282; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/154

Ebû Süfyân İçin En Kritik Anlar

Beri tarafta ise Kureyş, bambaşka bir telden çalıyordu; Ebû Süfyân'ın gecikmesinden endişeye kapılmış ve onun da giderek Efendimiz'e tâbi olduğunu bile düşünmeye başlamışlardı:

– Vallahi de onun, dininden döndüğünü, gizlice gidip Muhammed'e tâbi olduğunu ve Müslümanlığını da bizden sakladığını düşünmekteyiz, diyorlardı. Bu kanaatlerinde, son yıllarda değişen politikanın da etkisi vardı; zira o, bilhassa Habeşistan'daki nikah ve Hayber sonrası gelen yardımların akabinde daha mutedil bir yol izlemeye başlamıştı. Mekke yıllarında olduğu gibi yeniden tercihini, meseleleri diplomatik yollarla çözme istikametinde kullanıyordu.

Gecenin karanlığında Mekke'ye girmişti Ebû Süfyân. Tabii olarak, önce kendi evine gidecekti. Kendisini karşılayan hanımı Hind:

– Vallahi de o kadar geciktin ki, kendi kavmin bile seni töhmet altında bırakır oldu, diyordu. İşin doğrusu, Hind de konuşulanlardan etkilenmiş ve kocasının, kavminin konuştuklarına inanmak istemeyen ve bunları yalanlayan bir sonuçla döndüğünü öğrenip rahatlamak istiyordu. Onun için şöyle devam etti:

– Bu kadar geciktiğine göre mutlaka iyi bir sonuçla dönmüşsündür! Zaten senin gibi yiğit birisinden de bu beklenir!

Elbette durum, Kureyş'in düşündüğü gibi değildi; Ebû Süfyân ne dininden dönmüştü ne de iyi bir sonuç alabilmişti! Belki de o, zifiri karanlıkta yıllarca ömür tükettikten sonra birden karşısına çıkan gündüz aydınlığının şokunu yaşıyor, hâlâ tesirinden kurtulamadığı bu aydınlığın etkisini üzerinden atmaya çalışıyordu.

Nihayet Hind'in yanına daha da yaklaştı ve içini dökerek başından geçenleri anlattı bir bir. Son çare olarak da, sadece Hz. Ali'nin tavsiyesini yapabildiğini söylüyordu.

Duyduklarına inanamıyordu Utbe'nin kızı Hind; işlerini kendisine teslim ettikleri bir lider nasıl olur da böylesine bir acziyet sergileyebilirdi! Çok sinirlenmişti ve bir taraftan kocası Ebû Süfyân'a şiddetli bir darbe indirirken diğer yandan da şunları söylüyordu:

– Sen ne de kötü bir elçilik yaptın; hiç de hayırlı bir haberle dönmedin![110]

Ebû Süfyân, iki arada kalmıştı; ne Mekkelilerin dediğini yapabiliyor ne de Medine'de sözü dinleniyordu! Kendi ev halkı bile kendisini dinlemez, sözüne itibar etmez hale gelmiş, üstelik hakaret edip kendisine sille sallıyordu! En yakınındakileri ikna edemezse liderliğini yaptığı Mekke halkına ne söyler ve meraklı bakışlara hangi gerekçeleri sıralayıp sorularına cevap yetiştirebilirdi!

Geceyi bu düşüncelerle geçirdi; sabah olur olmaz da hemen çıkıp *İsâf* ve *Nâile* putlarının yanına gitti; başını tıraş ettirip onlara kurban kesiyordu! Daha sonra da başına[111] kan sürerek:

– Babamın öldüğü inanç üzerinde ölmedikçe size ibadet etmekten hiç ayrılmayacağım, diye onlara olan bağlılığı konusunda kendi kendine söz verdi.

Şimdi sıra meseleyi Mekkelilere anlatmaya gelmişti. Zaten onu putların yanında görenler çoktan:

– Ne haber; Medine'de havadisler nasıl, diye sormaya başlamıştı. Soruların ardı arkası kesilmiyordu:

– Muhammed'den, bize karşı savaş ilan etmesinden emin olabileceğimiz yazılı bir güvence getirebildin veya barış süresini uzatabildin mi?

– Vallahi de O'nunla çok konuştum ama bütün tekliflerimi reddetti, diye başladı sözlerine Ebû Süfyân! Zaten bu çıkış, eli

---

110 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/322; Halebî, *Sîre,* 3/9

111 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/322

boş döndüğünü anlatmaya yetmişti, halden anlayanlar için! Ancak yine de dinlemek gerekiyordu; Mekke dikkat kesilmiş, her halinden teslimiyet okunan liderlerinin anlatacaklarını dinlemeye durmuştu.

Medine'de yaşadıklarını anlattı onlara Ebû Süfyân bir bir. Hz. Ebû Bekir'den Hz. Fâtıma'ya kadar kiminle görüşmüşse hep eli boş geri döndüğünü ve ancak Hz. Ali'nin tavsiyesine uyarak geri dönebildiğini söylüyordu.

Kureyş'in kolu kanadı kırılmıştı. Artık Mekke'ye dalga dalga ümitsizlik yayılıyordu; göz göre göre bir tükenişe şahit oluyorlardı! Ebû Süfyân'a umut bağlamışlardı ama o da şimdi eli boş dönmüş ve kendilerine nasihat etmekten öte elinden bir şey gelmiyordu.

Tepkililerdi; burunlarından soluyor ve ona:

– Sen, kimsenin razı olmayacağı bir şeye rıza göstermişsin, diye çıkışıyorlardı. Belki de bundan sonra olabilecekleri görüyor ve Medine'de yaşadıklarının zaman kaybından başka bir şey ifade etmediğini düşünüyorlardı. Onun için yanından ayrılırken şunları söyleyeceklerdi:

– Ne sana ne de bize faydası olan bir sonuçla geri geldin! Allah'a yemin olsun ki senin himayenin de bir anlamı yoktur; onlar için bunu çiğnemek çok kolaydır! Ali'ye gelince o, sadece seninle alay etmiş![112]

Medine İstikametine Çıkışı ve Karşılaştığı Manzara

Bir taraftan Efendiler Efendisi'nin taleplerini geri çeviren ve umut bağladıkları diplomatik ataklardan da bir sonuç alamayan Mekkelilerin, beklemekten başka çareleri kalmamıştı. Her geçen zaman, onlar için ekstra bir endişe demekti; zira Medine'de nelerin olup bittiğini bilemiyor ve yarın ne türlü bir sürprizle karşılaşa-

112 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/322

caklarını göremiyorlardı; yaptıklarının hesabının sorulacağını tahmin ediyorlardı ama bunun nasıl ve ne zaman olacağı konusunda herhangi bir fikre sahip değillerdi! Özellikle Medine'den haber alamıyor olmaları, onları iyice tedirgin ediyordu. Nihayet etraftan haberler toplamak üzere *Ebû Süfyân*'la birlikte *Hakîm İbn Hizâm*'ı Medine istikametine gönderme kararı aldılar; gidecek ve en azından istihbarat toplayıp Mekkelileri bilgilendireceklerdi. Gönderirken Ebû Süfyân'a tembih üstüne tembihte bulunuyor ve:

– Şayet Muhammed'le karşılaşırsan, bizim adımıza O'ndan emân al, diyorlardı.

Yolda giderken onlara *Büdeyl İbn Verkâ* da katılacak ve böylelikle Ebû Süfyân, üç kişilik bir ekiple yeniden Medine istikametinde yol almaya başlayacaktı.

Merrü'z-Zehrân'daki Manzara

Endişe ve tedirginlik içinde yol alan üç arkadaş, gecenin karanlığında *Merrü'z-Zehrân*'da bulunan *Erâk* mevkiine gelmişlerdi ki, o güne kadar bir benzerini görmedikleri göz alıcı bir manzara ile karşılaşacaklardı. Tekrar tekrar bakıyor ve bir türlü inanmak istemiyorlardı. Hiç beklemedikleri bir manzaraydı karşılarında duran; sanki yıldızlar yere inmiş, bayram günlerinde fener alaylarının mehib görüntüsüyle karşılanmışlardı sanki! Deniz gibi bir ordu burunlarının dibine kadar gelmiş ve onların bundan hiç haberleri yoktu. Üstelik bu ordu, öyle kolay kolay karşı konulabilecek bir orduya da benzemiyordu. En az on bin ateşin aydınlattığı vadi, bayram yerini andırıyordu. Kulaklarına kadar gelen at kişnemeleriyle deve böğürmelerini duyduklarında içlerindeki korku bir kat daha derinleşecekti; artık yolun sonuna gelmişlerdi!

Onlar, şaşkınlıkla karşılarında duran ateşlerin aydınlığını seyrededursun beri tarafta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yine ashabından bazılarını yanına çağırmış ve şu anda Erâk bölgesin-

de olduğunu haber verdiği Ebû Süfyân'ı yakalayıp huzuruna getirmelerini emretmişti.

Çok geçmeden etrafları kuşatılmış ve develerinin yuları da kavranmıştı; onlara:

– Sizler kimlersiniz, diye soruyorlardı!

Ödleri kopmuştu. Gelenlerin kim olduğunu tahmin etmek, artık onlar için de zor değildi; dört bir taraftan kuşatıldıklarını ve artık yapabilecekleri hiçbir şeyin olmadığını görüyorlardı. Bunun heyecanıyla:

– İşte Resûlullah ve arkadaşları, diyerek tepki verdiler. Ebû Süfyân, yanındaki arkadaşlarına şunları söyleyip dizlerini dövüyordu:

– Siz hiç böyle bir ordu duydunuz mu? Adamlar sizin burnunuzun dibine kadar gelip karargâh kuruyor da, kimsenin ruhu bile duymuyor!

Mekke'nin dirayetli reisinin bundan sonra yapabileceği pek bir şey kalmamıştı. Oracıkta derdest edilen Ebû Süfyân ve arkadaşları, nöbetçilerin başında bulunan Hz. Ömer'e getirilecekti. İşin garip tarafı, onları yakalayıp da Hz. Ömer'e getirenler, getirdikleri insanları tanımamışlardı. Hz. Ömer'e öyle sesleniyorlardı:

– Mekke ehlinden bazı insanları yakalayıp sana getirdik!

Hz. Ömer de işin farkında değildi; hatta onlara latife yapıyor ve:

– Vallahi, bana Ebû Süfyân'ı getirirseniz sizden başka bir şey istemem, diye takılıyordu.

Gerçekten de gelen Ebû Süfyân'dı; birden karşısında Ebû Süfyân'ı gören Hz. Ömer de heyecanlanmıştı. Önce ona:

– Ey Allah düşmanı, diye seslendi. Üzerinde yılların teraküm ettirdiği bir birikim vardı ve bütün olumsuzlukların temelinde sebep olarak Ebû Süfyân'ı görüyordu. Onun için şöyle devam etti:

– Seni, herhangi bir anlaşma veya sözleşme olmadan ele geçirmemize vesile olan Allah'a hamd olsun!

Arkasından da, çok önemli bu gelişmeyi haber vermek için hızlı adımlarla Allah Resûlü'ne doğru koşmaya başladı.

Bu sırada daha birkaç gün önce gelip de Efendimiz'e katılan Hz. *Abbâs*, düne kadar Mekke'de aynı havayı solukladığı Ebû Süfyân'ın yanına yaklaşmış ve onunla, gelişinden duyduğu sevincini paylaşıyordu. Zira o, Ebû Süfyân'ın en yakın arkadaşıydı. Bununla da kalmayacak, yılların yakın arkadaşı Ebû Süfyân ve yanında bulunan arkadaşı *Hakîm İbn Hizâm*'a emân verecekti! Onların da İslâm'la şereflenmesini cân ü gönülden arzuluyor, bunu kolaylaştırmak için de elinden gelen her şeyi yapmaya çalışıyordu. Hz. Ömer'in hızla Allah Resûlü'nün bulunduğu yere doğru gitmekte olduğunu görür görmez o da hareket edecek ve muhtemel yanlış bir adımın önüne geçmeye çalışacaktı![113]

Efendimiz'in huzuruna ardı ardına girdiler; söze ilk başlayan Hz. Ömer:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "İşte şu Ebû Süfyân'dır; hiçbir anlaşma veya sözleşme olmadan Allah (celle celâlühu), onu yakalamayı bize müyesser kılmıştır; bırak da onun boynunu vurayım!"

Yılların arkadaşı Hz. Abbas, koşturup gelmekte ne kadar haklı olduğunu bizzat görmüş oluyordu; hemen devreye girdi ve derin bir vefa hissiyle:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Ben, ona emân verdim!"

Buna rağmen Hz. Ömer kendisini alamayacak ve:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Onu bana bırak da boynunu vurayım!"

---

[113] Bazı rivayetlerde Hz. Abbâs'ın, Efendimiz'in katırına binerek Mekke cihetine doğru yürüdüğü sırada Ebû Süfyân ve arkadaşlarıyla karşılaştığı ve onlarla konuşarak Ebû Süfyân'ı terikisine bindirip Resûlullah'ın huzuruna getirdiği ifade edilmektedir. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 5/59

Bu sefer Hz. Abbâs Hz. Ömer'e dönecek ve:

– Yavaş ol ey Ömer, diye seslenecekti. "Şayet o, Adiyy İbn Ka'boğullarından birisi olsaydı böyle davranmazdın! Abdimenâfoğullarından diye ona bunu yapmak istiyorsun!"

Hz. Ömer celalli bir fıtrata sahipti ama her hak sahibinin de hakkını teslim eden bir yapının adamıydı. Onun gibi bir insan, takım tutar gibi akrabalarına ayırımcılık yapmaz ve haksız yere kimseyi incitmezdi. Hemen:

– Esas sen yavaş ol ey Abbâs, diye seslendi ona. "Allah'a yemin olsun ki, senin Müslüman olduğun gün babam Hattâb Müslüman olsaydı o kadar sevinmezdim! Çünkü biliyorum ki senin Müslüman olman, şayet Müslüman olsaydı babam Hattab'dan daha fazla Allah Resûlü'nü sevindirecektir."[114]

Böylelikle aralarındaki anlayış farklılığı da sona ermiş ve herkes, Hz. Abbâs'ın verdiği sözün arkasında durulması gerektiğini görmüştü. Bundan böyle Ebû Süfyân'a kimsenin dokunma ihtimali yoktu. Ancak Hz. Abbâs, her şeye rağmen yine de işi riske atmak istemiyordu; Allah Resûlü'ne biraz daha yaklaştı. Bu sırada Ebû Süfyân'ın başından tutuyordu ve şefkat peygamberinden merhamet dilenircesine:

– Vallahi de bu gece, benden başka kimse onunla baş başa kalmasın, teklifinde bulundu. Belli ki, yılların arkadaşı Ebû Süfyân'la daha yakından ilgilenecek ve elinden geldiğince onu imana hazırlayacaktı. Onun için Resûl-i Kibriyâ Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun bu teklifini de geri çevirmeyecek ve *evet* diyecekti.

Sabah namazının vakti girer girmez ezan okunmaya başlamıştı ve ashab da okunan bu ezanı tekrarlıyordu; Ebû Süfyân, güne ilk defa bir ezan sesiyle uyanıyordu! Her taraftan gelen bu sesler ve abdest almak için sağa sola koşuşturan insanlar, dikkatinden

---

[114] İbn Hişâm, *Sîre,*5/59; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/157

kaçmıyordu. Sabahın bu saatinde bu kadar telaşa bir anlam verememiş ve iyice tedirgin olmuştu; hakkındaki emâna rağmen kellesinden endişe duyuyordu. Meseleye muttali olabilmek için Hz. Abbas'a:

– Yâ Eba'l-Fazl, diye seslendi. "İnsanlara böyle ne oldu; bunlar ne yapıyorlar? Yoksa benimle ilgili bir emir mi aldılar!"

Belki de kendisi için ölüm töreni hazırlandığını düşünüyordu. Onu rahatlatmak yine yanındaki arkadaşına düşmüştü; Hz. Abbâs:

– Hayır! Namaz hazırlığı yapıyorlar, diye cevapladı onu. Bir nebze olsun rahatlayan Ebû Süfyân'ı, bu sefer de yeni bir merak sarmıştı:

– Günde kaç kez namaz kılıyorlar, diye sordu.

– Gece ve gündüz toplam beş kez, dedi Hz. Abbâs.

Bundan sonra yavaş yavaş onlar da bulundukları yerden çıkmış, Allah Resûlü'nün yanına geliyorlardı. Bu sırada Ebû Süfyân'ın gözüne takılan başka bir husus daha vardı; Efendiler Efendisi abdest alırken O'nun yanında bulunan ashab, abdest suyunun bir damlasını bile yere düşürmek istemiyor ve teberrük olsun diye yüzüne gözüne sürüyordu. Bugüne kadar hiçbir kral veya hükümdarın huzurunda göremediği benzersiz bir saygıya şahit oluyordu!

Derken kamet getirilmeye başlanmıştı; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekbir getiriyor ve ashab da aynı tekbirle namaza duruyordu! Kıraata başlayınca hepsi susuyor ve rüku için tekbir getirir getirmez de hepsi birden rükua gidiyordu! Onun için her şey bir yenilik ifade ediyordu; o âna kadar görüp duyduklarından farklı olarak bir de Rableriyle baş başa kaldıkları namaz anındaki disipline şahit olmuş, kendilerinden farklı olmayan dünkü Mekkelilerin geldiği yeri görüyordu Ebû Süfyân.

Hâldeki bu keyfiyet, Ebû Süfyân'a çok şey anlatmıştı! Hepsi birden başlarını secdeye koyduklarında gözüne ilişen manzara, Ebû Süfyân'ı bitirmişti; yere yüz süren başların semalar ötesinden iltifatlarla sıvazlandığını hisseder gibi olmuştu! Dudaklarından şu cümleler döküldü:

– Hayatımda ben, bugünkü gibi bir itaat görmedim! Halbuki bu insanlar, şuradan buradan toplama insanlar; ne kendilerini asiller olarak gören Farslılar, ne de başkalarına üstünlükleriyle övünen Bizanslılar bunlar kadar itaatkâr olabilir!

Bunları söyledikten sonra Hz. Abbâs'a dönecek ve şunu söyleyecekti:

– Ey Eba'l-Fazl! Senin bu kardeşinin oğlu, vallahi de meliklerden de büyüktür!

Ebû Süfyân, yavaş yavaş kapıyı aralamaya başlamıştı; ancak henüz girmeye hazır değildi. Hz. Abbâs ona döndü ve:

– O, meliklik değil; nübüvvettir, diyerek düşüncesini tashih etti. Aynı zamanda bu cümle, iki dünyanın arasındaki farkı da ortaya koyuyordu. Hz. Abbâs'ın bu cümlesine mukabil Ebû Süfyân sadece:

– Belki de öyle bir şey, demekle yetindi.

Bu sırada Allah Resûlü'nün huzuruna girmişlerdi; Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyük bir şefkatle yönelerek ona:

– Yâ Ebâ Süfyân, diye seslendi. "Allah'tan başka ilah olmadığını bilme zamanın gelmedi mi?"

Ebû Süfyân'ın hiç beklemediği sıcaklıktaki cümlelerdi bunlar. İtap beklediği ağızdan merhamet ve şefkat dökülüyordu! Zihninde gidip gelen birçok soru vardı; demek ki bugüne kadar boşuna endişe duymuşlardı! Muhammedü'l-Emîn, muktedirken affedebilen bir liderdi! Fırsatını bulunca aleyhlerinde olmadığını gösteriyor ve kaybettikleri noktada onları yine kazanca, hem

de mutlak kazanca davet ediyordu! Derin bir nefes almıştı; adeta fem-i mübareklerinden çıkan her bir kelimenin yüreğini ısıttığını hissediyor, uzun zamandır takip etmeye çalıştığı nebevi şefkatin kucağına adeta kendini salmak istiyordu. Onun için:

– Anam babam Sana feda olsun, diye başladı sözlerine. Eski dik duruşu kalmamıştı üzerinde; yüzünü yere eğmiş, içten gelen bir teslimiyetle şunları söylüyordu:

– Sen ne kadar şefkatli, ne kadar merhametli ve bir o kadar da affı büyük bir insansın! Şayet Allah'tan başka bir ilah olmuş olsaydı, bugüne kadar bana mutlaka bir faydası dokunurdu! Zira bugüne kadar, ben de Sen de hep ilahlarımızdan yardım dilendik; ancak her seferinde yardıma mazhar olan, hep Sen oldun! Senin değil de benim ilahlarım hak olmuş olsaydı, vallahi de sonuç hiç böyle olmazdı!

Ebû Süfyân'ın aklı başına gelmiş gözüküyordu ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yeniden ona yüklendi:

– Yazıklar olsun sana ey Ebâ Süfyân! Peki öyleyse, Benim de Allah'ın Resûlü olduğumu kabul zamanın gelmedi mi?

Ebû Süfyân için bu son dönemeçti; ancak bir türlü '*evet*' diyemiyordu; hâlâ bazı kuşkuları vardı ve şunları söyledi Allah Resûlü'ne:

– Anam babam Sana feda olsun! Gerçekten de Sen, çok merhametli ve şefkat itibariyle de yüce, affı açısından da ulu bir insansın! Ancak Allah'a yemin olsun ki, Senin peygamberliğini kabule gelince, o hususta hâlâ bir kısım kuşkularım var!

O, ana kadar sadece yol gösteren ve kendisini himayesine alarak koruyan Hz. Abbâs'ın da sabrı taşmıştı; yüze yüze kuyruğuna kadar getirdiği bir meselede, küçük bir tereddütle yeniden geriye dönüp gitmesini istemiyordu yol arkadaşının ve ciddileşen bir ses tonuyla:

– Yazıklar olsun sana, diye seslendi Ebû Süfyân'a. "Boynun vurulmadan önce gel de Müslüman ol!"

Anladığı dilden konuşan can dostu Hz. Abbâs'a baktı dikkatlice. Dedikleri doğruydu ama bir ömrü hiçe sayarcasına eskinin üzerine çizgi çizip yeni bir hayata başlamak öyle kolay değildi. Ancak aldığı davet de, gönülden ve herhangi bir maksat gözetmeksizin candandı; öyleyse bu samimi davete icabet zamanı gelmiş olmalıydı. Bir müddet duraksayan Ebû Süfyân için artık vakit tamamdı; titreyen dudaklarından şu kelimeler dökülmeye başladı:

– Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur; ve yine ben şehadet ederim ki Muhammed de Allah'ın Resûlü'dür!

Bu sırada onunla birlikte yola çıkan *Hakîm İbn Hizâm* da Müslüman olmuştu; kendilerini, o güne kadar hiç hissetmedikleri kadar bir huzur içinde buluyorlardı. Artık saf değiştirdiklerine göre daha rahat konuşabilirlerdi ve Efendiler Efendisi'ne dönerek, Mekke'ye yönelmesindeki gerçek sebebi öğrenmeye çalışıyorlardı. Kâinatın İftihar Vesilesi de, dünden bu yana Kâbe'de yaptıkları çığırtkanlıklardan, Allah ve Resûlü aleyhine kurdukları tuzaklardan ve en son olarak da Hudeybiye Anlaşması'na rağmen bir gece baskınıyla bu anlaşmayı hiçe sayıp yirmi üç kişinin kanına girdiklerinden bahsederek Allah'ın evinin artık Allah'a gerçek manada kul olanlara hasredilme zamanının geldiğini anlattı onlara. Başlarını eğmiş, söylenilenlerin hepsini tasdik ediyorlardı. Şimdi ise onlar:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "İnsanlara emân ver!"

Hz. Abbâs da devreye girmiş ve Allah Resûlü'ne, bugün Ebû Süfyân'a yapılacak özel bir iltifatın çok şey ifade edeceğini söylemişti. Beri tarafta Hz. Ebû Bekir de onu destekliyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Ebû Süfyân'ın evine giren emniyettedir, buyurdu.[115]

Bir lider olarak beklediği iltifat gelmişti; ama bunu yeterli görmüyordu. Onun için:

– Benim evim ne kadar insan alır ki, diye seslendi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Her kim Hakîm İbn Hizâm'ın evine sığınırsa, o da emniyettedir, buyurdu. Bu, bir nevi genişlik sayılabilirdi ama Mekke elçilerinin beklentisi hâlâ devam ediyordu; belki de temsil ettikleri insanların, cemaat cemaat gelip de teslim olacaklarını hissetmişlerdi. Onların bu beklentilerini müşahede eden Efendiler Efendisi, emniyet alanını olabildiğince genişletecekti; şöyle sesleniyordu:

– Kâbe'ye sığınıp da mescide girenler de emniyettedir!

Kapıyı bu kadar aralanmış görünce anlaşılan Nebevî şefkatin sınırlarını zorlama niyetinden vazgeçmeyeceklerdi ve:

– Kâbe ne kadar insan alabilir ki, dediler. Bunun üzerine son ve en kuşatıcı hüküm geldi:

– Her kim kapısını kapatıp da kendi evine sığınırsa, o da emniyettedir!

Maddi ve manevi yönüyle Mekke'yi fethedecek formül de işte buydu ve bundan daha geniş bir hüküm olamazdı!

Bu arada yirmi küsur yıldır yaşanılanlar, Ebû Süfyân'ın gözünden bir film şeridi gibi geçip gidiyordu; bugüne kadar ne için mücadele etmişlerdi ve şimdi ne yapıyorlardı! Dün yaptıkları mı doğruydu, yoksa bugün geldikleri nokta mı gerçeği ifade ediyordu; buraya geldiğinden bu yana gördükleri aklına geliyor ve karşı

---

115 Bu beyanın arkasında Ebû Süfyân'ın, yıllar önce Mekke müşriklerinin çığırtkanlıkları karşısında Allah Resûlü'ne kapılarını açmış olmasının etkili olduğu şeklinde de bir ayrıntı vardır; zira o günlerden birisinde Ebû Süfyân, hakaret ve tazyiklerden bunalan Efendiler Efendisi'ne kapılarını açmış ve Mekkelilerin şerrinden bir nebze olsun uzaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe,* 3/413; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* 4/361

konulamaz bir güçle karşı karşıya kaldığı için bunları kabullenmek zorunda kaldığını düşünüyordu! Üzerindeki ikilemi atamamış, şu haliyle Mekke'ye döndüğünde, lideri olduğu toplumdan göreceği tepkiyi düşünüyor, onların hedefi haline geleceğini bildiği bu yolda yaşayacağı sıkıntıların baskısından bir türlü kurtulamıyordu. Halbuki o, Mekkelilerin efendisiydi ve istediği zaman etraftaki kabileleri de harekete geçirme kudretine sahipti. İşte nefsiyle bu derece karşı karşıya geldiği tam bu sırada şeytan gelmiş, Ebû Süfyân'a vesvese vermeye çalışıyordu; bir aralık, etraf kabileleri de dolaşarak son kez büyük bir ordu toplayıp da Allah Resûlü'nün üzerine yürüme niyetini geçirdi içinden. Olabilirdi; bir vesileyle bugünü atlatır ve yarın adına yapacağı böyle bir yatırımla daha güçlü bir şekilde karşısına çıkar, bugünün rövanşını da alırdı! Ancak daha o bu hülyalar içindeyken, arkadan omzuna bir el dokundu:

– O zaman da Allah seni rezil ü rüsva eder ve bizler yeniden galip geliriz, diyordu. İrkilerek arkasına dönüp elin sahibine baktığında O'nun, Allah Resûlü'nden başkası olmadığını gördü! Utanmıştı:

– Ben şehâdet ederim ki Sen, Resûlullah'sın, dedi önce. Çünkü bu, sadece kendisinin bildiği bir husustu; kimseye açmamış ve sesli de düşünmemişti! Bunu ancak, Allâmü'l-Guyûb olan Allah bilebilir ve O'nun Resûlü haber verebilirdi. Sonra da şunları söyledi:

– Allah'tan, tevbemin kabulünü diliyor ve içine düştüğüm şu halden dolayı da O'na istiğfarda bulunuyorum! Şu ana kadar Senin, Allah'ın Resûlü olduğun konusunda bazı şüphelerim vardı ve kendi kendime öyle söylenip duruyordum; artık hepsi de zâil olup gitti! Allah'a yemin olsun ki, beni böyle düşünmeye sevk eden şey de, nefsimin ümniyelerinden başkası değildi![116]

---

[116] Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 5/58-61; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/413-414; el-Akk, Abdurrahmân*, Mevsû'atü*

Artık Ebû Süfyân da çizgisini belirlemiş, bugüne kadar attığı adımların yanlışlığını kabullenerek silm yolunu tercih etmişti. Ancak bu, öyle kolay olmamıştı; Allah Resûlü'nün, onu da kazanmak için bugüne kadar attığı adımlar netice vermiş ve Ebû Süfyân da Müslüman olmuştu. Ve çiçeği burnunda yeni Müslüman Ebû Süfyân'ın bugün önemli bir işi vardı; Mekkelilerin elinden tutacak ve onların da gelip teslim olmaları için canla başla mücadele edecekti. Aslında Efendiler Efendisi bugün, sadece Ebû Süfyân'ı değil, onun şahsında Mekkelileri de teslim almış oluyordu. Zira bu andan itibaren Ebû Süfyân, yakın arkadaşı ve Efendimiz'in de amcası Hz. Abbâs ile birlikte bu zemini hazırlayacak; böylelikle Mekke'nin kansız teslim olmasında çok önemli bir görev üstlenecekti.

Resmi Geçit

Ebû Süfyân, çok kısa bir sürenin içinde ardı ardına büyük sürprizler yaşamıştı; eski Ebû Süfyân gitmiş, bu süre içinde yerine yepyeni bir Ebû Süfyân gelmişti! Mekkelilere anlatacakları çok şey vardı ve oradan ayrılıp da Mekke'ye geri dönmek için Hakîm İbn Hizâm'la birlikte izin istediler. Ancak Hz. Abbâs'ın Allah Resûlü'ne bir teklifi daha vardı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Ben, Ebû Süfyân'ın yeniden gerisin geriye dönmeyeceğinden emin değilim; onları bir miktar daha yanında tutsan da Seninle birlikte askerleri görüp biraz daha meseleyi kavrasalar!"

Hz. Ebû Bekir de aynı kanaatteydi ve bunun üzerine Efendiler Efendisi, Mekke'ye doğru yol almakta olan Ebû Süfyân'a yetişip de onu geri getirmelerini talep etti. Arkadan koşup da yetişen

Uzamâi Havle'r-Resûl 1-3, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1991, 2/1044

yine Hz. Abbâs'tı; bir anda yeni kuşkular gelip geçmişti zihninden ve onu görür görmez:

– Yoksa bu, bir nevi hıyânet mi ey Hâşimoğulları, diye endişesini dile getirecekti Ebû Süfyân. Hz. Abbâs'ın cevabı gecikmedi; şunları söylüyordu:

– Şunu bil ki, peygamberin arkasında saf bağlayanlar, asla hıyânet etmez; bizler de sana gadredecek değiliz! Fakat senin, sabaha kadar bekleyip de Allah'ın askerlerini ve yine Allah'ın müşrikler için hazırladığı sürprizleri müşahede etmeni istiyoruz!

O günün sabahında Merrü'z-Zehrân'da Allah Resûlü'nün münadisinin sesi yankılanıyordu:

– Her kabile, hemen yol hazırlıklarına başlasın; silah ve mühimmatlarını da hayvanlarına yüklemiş olarak liderleriyle birlikte kendi sancağının altında bir araya gelsin!

Bu emirle birlikte İslâm orduları harekete geçmiş ve kabileler, liderleriyle birlikte, küçük birlikler de bayraklarının altında bir araya gelmişti. Şimdi sıra, Ebû Süfyân'ın şahsında Kureyş'e sunulacak en etkin mesaja gelmişti; bölük bölük insanlar, kendilerini seyreden Ebû Süfyân'ın önünden geçeceklerdi!

İlk sırada, bin kişilik[117] bir güç vardı ve başlarında da *Hâlid İbn Velîd* bulunuyordu. İki bayrak taşıyorlardı. Ebû Süfyân'ın önüne geldiklerinde Hz. Hâlid tekbir getirmeye başladı; onun bu tekbirini bin kişilik ordusu da tekrarlıyordu ve bunu üç kez yapacaklardı. Gecenin karanlığında gökteki yıldızlar misali on bin ateşle dize gelen Merrü'z-Zehrân, şimdi de tekbir sesleriyle inliyordu. Yürek titreten bir manzaraydı ve geçip giderlerken Ebû Süfyân, Hz. Abbâs'a sordu:

– Bunlar kimlerdi?

– Bu, Hâlid İbn Velîd'di, diye cevap verdi. Ebû Süfyân'ın şaş-

[117] Bu sayının dokuz yüz olduğu da ifade edilmektedir.

kınlığı bir kat daha artmıştı; daha dün denilebilecek kadar yakın bir zamana kadar kendi sağ kolu olan Hâlid, nasıl olur da bu kadar değişebilirdi! Onun için tekrar sordu:

– Şu bizim delikanlı mı?

– Evet.

– Peki, yanındakiler kimlerdi?

– Süleymoğulları.

– Benim, Süleymoğullarıyla bir alıp veremediğim yok!

O bunları sorup dururken *Zübeyr İbn Avvâm* kumandasındaki beş yüz kişilik birlik önlerinden geçmeye başlamıştı; onlar da tekbir getiriyor ve sert adımlarla önlerinden yürüyorlardı! Ebû Süfyân yine sordu:

– Bunlar kimler?

– Bu, Zübeyr İbn Avvâm.

– Yeğenin mi yani?

– Evet.

Artık peşi peşine Ebû Süfyân'ın önünden fetih ordusu geçiyordu. Hz. Zübeyr'i takiben, üç yüz kişiyle *Ebû Zerr*, dört yüz kişiyle *Eslem*, beş yüz kişiyle *Benî Ka'b*, bin kişiyle *Müzeyne*, sekiz yüz kişiyle *Cüheyne*, iki yüz kişiyle birlikle *Kinâne* ve nihayet üç yüz kişilik bir grupla *Eşca'* kabilesi geçmişti. Her defasında Ebû Süfyân:

– Bunlar kim, diye soruyor ve Hz. Abbâs da onları Ebû Süfyân'a tanıtıyordu. Kinâneliler geçtikten sonra da aynı soruyu sormuş ve:

– Bunlar, *Leys*, *Damra* ve *Sa'd İbn Bekiroğulları*, cevabını almıştı. Hemen:

– Evet, vallahi de o uğursuz adamlar, diye tepki verdi. "Muhammed'in bize, kendileri sebebiyle savaş açtığı adamlar!"

Hz. Abbâs hemen yetiştirdi:

– Ama Allah (celle celâlühu), Muhammed'in size savaş açmasını hakkınızda hayırlı kılmıştır; bu sebeple emniyet ve huzura ulaştınız ve hep birlikte İslâm'la müşerref oldunuz!

Her defasında Ebû Süfyân, içinde Allah Resûlü'nün bulunduğu birliğin ne zaman geçeceğini soruyordu. Nihayet sancağını *Sa'd İbn Ubâde*'nin taşıdığı ve Allah Resûlü'nün de içinde bulunduğu bin kişilik birlik uzaktan göründü; yürürlerken onları nizam ve intizam içine sokan Hz. Ömer'in gür sesi duyuluyordu. Ensâr ve Muhâcirîn, kendilerini temsil eden bayraklarla rengârenk bir görüntü veriyordu; askeri teçhizat itibariyle de tam tekmillerdi. Onları görünce Ebû Süfyân:

– Bu orduya kim güç yetirebilir ki, diye iç geçirdi.

Elindeki sancağıyla ordunun önünde yürüyen *Sa'd İbn Ubâde*, Ebû Süfyân'ın yanından geçerken sesini yükseltip ona şunları söyleyecekti:

– Bugün, yazılacak destan günüdür; bugün Harem'in kutsallığının kalkıp orada savaşın helal olacağı, bu işin sonunda Kureyş'in de zillet yaşayacağı gündür!

Ebû Süfyân'ı endişelendiren cümlelerdi bunlar ve hemen Hz. Abbâs'a dönerek:

– Ey Abbâs, diye seslendi. "Bugün, beni koruman için ne de önemli bir gündür!"

Derken Kasvâ'nın üzerindeki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkageldi; sağında Hz. *Ebû Bekir*, solunda da *Üseyd İbn Hudayr* vardı. Hz. Abbâs heyecanla Ebû Süfyân'a seslendi:

– İşte, Resûlullah! (sallallâhu aleyhi ve sellem)

– Kardeşinin oğlunun işi bugün, üstesinden gelinemeyecek bir saltanata ulaşmıştır!

Hz. Abbâs yine hatırlattı:

– Ey Ebâ Süfyân! O, saltanat değil, peygamberliktir!

Yalnız biraz önce yanından geçerken Sa'd İbn Ubâde'nin kendisine söyledikleri çok dokunmuştu; onun için fırsatını bulur bulmaz Allah Resûlü'ne:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Sen kavmine ölüm emri mi verdin? Sa'd İbn Ubâde'nin söylediklerini duymadın mı?"

Sa'd İbn Ubâde'nin neler konuştuğunu bilmiyordu Efendiler Efendisi ve:

– Ne söyledi ki, diye mukabelede bulundu.

Kendini ifade fırsatını bir kez daha yakalamıştı ve Hz. Sa'd'ın söylediklerini anlattı bir bir. Sonra da ilave etti:

– Halbuki Sen, insanların en iyisi, akrabalarını en çok gözeteni ve en merhametlisisin; öyleyse Allah adına Senden, kavmine karşı iyi davranmanı diliyorum!

Ortada yine münferit bir teşebbüsün olduğu ortaya çıkmıştı. Halbuki Allah Resûlü'nün dünyasında, düne kadar kendisine reva görülenlere karşılık verme gibi bir anlayış yoktu. Önemli olan, hakikatin anlaşılması ve insanların, kendilerini kurtaracak bir yola girmiş olmalarıydı. Zaten eskiye ait elemler, şimdi yerini visalin lezzetine bırakmak üzereydi. Bunun için önce:

– Sa'd yanılmıştır ey Ebâ Süfyân, diye seslendi ona. Endişelerinin yersiz olduğunu ifade etmek istiyordu ve aslında bugün, gerçek manada Mekke'nin değer bulacağı bir gündü. Sonra da şunları ilave etti:

– Aksine bugün, merhamet günüdür! Bugün, Kâbe'nin şânını, Allah'ın yücelteceği bir gündür! Bugün Kâbe'ye örtü örtülecek bir gündür! Ve yine bugün, Allah'ın Kureyş'i yücelteceği bir gündür![118]

---

[118] Bu çıkışından dolayı o gün Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sa'd İbn Ubâde'yi görevden alacak ve yerine oğlu *Kays İbn Sa'd*'ı tayin edecektir.

Mekke'deki Şok

Hâlâ gelişmelerden habersiz olan Mekkelilere ilk haberi ulaştıran da o gün, yine Ebû Süfyân olacaktı. Şimdi Mekke'ye geri dönüyordu; ancak o, ayrıldığı gibi girmiyordu Mekke'ye. Oraya ulaşır ulaşmaz da:

– Ey Kureyş topluluğu, diye avazı çıktığı kadar bağıracaktı. Müslüman olduğunu kimse bilmiyordu; aynı zamanda temsil ettiği cemaate bunu nasıl anlatacağını o da bilmiyordu! Onun için öncelikle şöyle seslenmeyi tercih edecekti:

– İşte Muhammed şurada! Hem de karşı koyamayacağınız kadar büyük bir ordu ile gelmiş bulunuyor!

Korkulanın başa geldiği andı; bütün ümitler tükenmiş ve Kureyş'in işi bitmişti! Birbirlerine bakıyor ve Ebû Süfyân'ın ne demek istediğini anlamaya çalışıyorlardı. Şakası yoktu; gerçekten de Medine, on binlerle birlikte yanı başlarına kadar gelmişti! İki adım ötelerine kadar gelen bir orduya karşı şu saatten sonra ne yapabilirlerdi ki! Çaresizlik içinde bocalayıp dururken teklif yine Ebû Süfyân'dan geldi:

– En iyisi mi, sizler de gelin ve Müslüman olup kendinizi emniyete alın!

Bunu söylemek kolay olabilirdi ama bir ömürlük çizgiyi bırakıp da hemen bu tarafa geçmek öyle kolay değildi; irade ister, yürek isterdi! Ancak başka da bir çare gözükmüyordu; Müslümanların görüp onlarla uzun uzadıya görüştüğüne göre anlaşılan Ebû Süfyân'ı daha fazla konuşturmak gerekiyordu. Meraklı gözlerle anlatacaklarını beklemeye durdular; o da anlatıyordu. Sıra, Allah Resûlü'nün emân haberini vermeye gelmişti ve tam:

– Kim Ebû Süfyân'ın evine girip sığınırsa o emniyettedir, demişti ki, etrafına toplananlardan birisi sabırsızlanarak:

– Allah canını alsın; Ebû Süfyân'ın evi kaç kişi alır ki, diye tep-

ki gösterdi. Ebû Süfyân ona, sadece bir bakış atfetti; cevap verme lüzumu bile duymuyordu. Çünkü daha sonra söyleyecekleri bu sorunun cevabını da içeriyordu; ardından sadede geldi ve yeniden Allah Resûlü'nün sözlerini aktarmaya başladı:

– Her kim kapısını üzerine örter ve kendi evine sığınırsa o da emniyettedir! Kâbe'ye sığınanlar da emniyettedir ve onlara da dokunulmayacaktır!

Tepkinin en büyüğü de, yine en yakınından geliyordu; kocasındaki değişikliği hazmedemeyen ve gördüğü manzara karşısında çılgına dönen *Hind*, onun yanına yaklaşacak ve küçümseyerek bıyığından tuttuğu kocası Ebû Süfyân için Mekkelilere şöyle seslenecekti:

– Düne kadar kahraman ve yiğit geçinen şu kocamış korkak adamı öldürün; bir topluluk için o, ne kötü bir gözcü, ne fena bir öncüdür!

Elbette Hind'in bu çıkışında, Bedir'de öldürülen babası *Utbe*, amcası *Şeybe* ve kardeşi *Velîd* ile üvey bile olsa oğlu *Hanzala*'nın acısı vardı. Meseleye Mekkeliler açısından bakıldığında, neredeyse önde gelen büyüklerinin tamamı Bedir'de kalmış, sonraki dönemlerde bunun intikamını almak için defalarca Medine'ye gelmelerine rağmen bir türlü acılarını dindirecek bir sonuç elde edememişlerdi. Öyleyse, bir ömür boyu düşmanlık ettikleri kapıya yönelip de önünde temennâ durmak öyle kolay değildi ve Hind de, bu kadar kısa zamanda değişiveren kocasını kınıyordu. Herkesin önünde karı koca arasında bir münakaşa başlamıştı. Kocasını kaybettiğini düşünen Utbe'nin kızı Hind, öfkesinden yerinde duramıyor, burnundan soluyordu. Zira henüz Ebû Süfyân'ın gördüklerine o şahit olmamış ve hislerinden arınarak salim kafayla düşünme fırsatı da bulamamıştı. Zaten yerinde duramayan bir şahsiyeti vardı; bulunduğu meclislerde sözünü dinletir ve edebiyata olan yatkınlığıyla insanların dikkatini de çekmeyi başarırdı.

Bugün de kendince yapması gereken adımları atıyor ve Mekkelilerin meselesine sahip çıktığını gösteriyordu! Halbuki Hind'in de, Hind'in babası Utbe'nin de düşünceleri dünde kalmış, artık Mekke'ye güneş bambaşka bir kıvamda doğuyordu. Onun için Ebû Süfyân, eliyle hanımı Hind'i işaret ederek Mekkelilere:

– Yazıklar olsun size, diye çıkıştı. Kitabın ortasından konuşuyordu; bugün aksine hareket etmenin imkân ve ihtimali yoktu. Macera adına atılacak her adım, bundan sonra Mekke'yi ciddi sıkıntılarla baş başa bırakırdı.

Hanımı Hind'in çıkışlarına da çok sinirlenmişti ve düne kadar birlikte omuz omuza mücadele verdikleri arkadaşlarının aklını başlarına getirmesi gerekiyordu; ciddileşen tavrıyla onlara şöyle seslenecekti:

– Sakın ola ki bu kadın, bir yanlışlık yapmanıza sebebiyet vermesin; zira Muhammed, asla karşı koyamayacağınız bir ordu ile kapınızın önündedir!

Kendisine dönüp de:

– Peki biz ne yapacağız, diye soranlara da şu cevabı veriyor ve hep aynı şeyi tekrarlıyordu:

– Müslüman olun ki, siz de kurtulasınız![119]

Mekkelilerin aklını başına getiren uyarılardı bunlar; doğru söze kimsenin diyebileceği bir şey olmazdı ve o gün Mekkeliler, çaresiz Ebû Süfyân'ın çizgisine gelmek zorunda hissedeceklerdi. İşin aslı ise, yıllar önce Müslümanlara, emniyet ve güven içinde Mekke'ye girecekleri müjdesini veren Kudret, Ebû Süfyân gibi mutedil bir lidere basiret ihsan etmişti ve o da böylelikle, kan dökülmeden Mekke'nin teslim olabilmesi için kendisine kaderin biçtiği bu rolü yerine getiriyor, tarihe derin bir not düşecek olan fethin zeminini hazırlıyordu.

---

[119] İbn Hişâm, Sîre, 4/22, 23; Taberî, Târîh, 2/331, 332; İbnü'l-Esîr, Kâmil, 2/228, 229

Ebû Süfyân'ın, Efendimiz'in Verdiği Haberler Karşısındaki Tavrı

Bundan böyle Ebû Süfyân, eski telakkilerinden kurtularak yeni adım attığı kültürü benimsemenin mücadelesini verecekti. İslâm'ı hazım sürecinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, zaman zaman ona takılır ve kimsenin muttali olmadığı zamanlarında başından geçen bazı hadiseleri onunla paylaşarak imanda bir miktar daha derinleşmesini arzu ederdi. Bir aralık Efendimiz'in gözü, yakınında duran Ebû Süfyân'a takılmıştı; çok düşünceli duruyordu. Zihnindeki sis perdesini kaldırıp onu şefkatle kucaklamak gerekiyordu ve ona dönen Şefkat Nebisi, hanımı Hind ile aralarında dün geçen bir hadiseyi şöyle hikâye etmeye başladı:

– Sen Hind'e, "*Sen bu işin, gerçekten Allah tarafından olduğunu düşünüyor musun?*" diye sordun ve o da, "*Evet, gerçekten de bunlar Allah tarafından.*" diye cevapladı; öyle değil mi?

Gerçekten de öyle olmuştu. Bütün bunları, fırsat buldukça kendi aralarında konuşup duruyorlardı ama bunu, bir Hind bir de Ebû Süfyân biliyordu! Sanki Efendiler Efendisi, Ebû Süfyân'ın kemal noktasında bir imana ulaşması için onu yakın takibe almış ve nefes alıp verişlerinden bile haberdar olduğunu gösteriyordu. Ebû Süfyân:

– Ben şehâdet ederim ki Sen, Allah'ın kulu ve Resûlü'sün, diye seslendi önce. İmanını yeniden ilan ediyordu! Ardından, duyduğu taaccübü şu cümlelerle seslendirdi:

– Adına yemin edilene and olsun ki, benim bu sözümü, bir Allah ve bir de Hind duymuştu!

Başka bir seferinde Ebû Süfyân, Kâbe'de oturmuş, zihninde çözemediği bir problemle meşguldü. Kendi kendine:

– Acaba Muhammed, hangi şey ile bize üstün geldi; O'nu bize üstün kılan gücün ne olduğunu bir bilebilsem, diyordu. Tam bu sırada omzuna bir elin dokunduğunu hissederek irkildi; arkasına

dönüp de baktığında, Allah Resûlü ile göz göze gelmişti. Dahası, omzuna değen elin sahibi kendisine:

– Allah'ın inayeti ile sana galip geldik, diyor ve zihnini kurcalayan bu sorunun cevabını veriyordu. Kelimelerin kalıbına döküp de henüz dudağından çıkarmadığı bir düşünceyi ancak Allah'ın Resûlü bilebilirdi ve içinden gele gele bir kez daha:

– Ben şehâdet ediyorum ki Sen, Allah'ın Resûlü'sün, diyecekti.

Bir başka seferinde ise Ebû Süfyân, Kâbe'yi tavafa başlamış, Allah Resûlü de tavafta onun yanına yaklaşmıştı:

– Ey Ebâ Süfyân, diyordu. "Seninle Hind arasında şöyle şöyle bir mevzu geçti mi?"

Bunu kendisine söyleyen Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), diğer yandan da tavafına devam ediyordu; aralarındaki mesafe uzamış ve Ebû Süfyân'ın içine yine bir kurt düşmüştü! Hanımı Hind'den şüpheleniyordu; mutlaka o gelip de, aralarında konuştuklarını Efendimiz'e anlatmış olmalıydı! Kendi kendine:

– Mutlaka Hind gelip de benim sırrımı ifşâ etmiş olmalı; ben ona şöyle şöyle neler yapacağımı iyi bilirim, diye diş bilemeye başlamıştı. Tavaf bittikten sonra Allah Resûlü'nün yeniden yanına geldiğini gördü; kendisine:

– Yâ Ebâ Süfyân, diye sesleniyordu. Belli ki O (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bazı şeyleri hissetmişti; durup dururken bir aile faciasına sebebiyet verilmemeliydi! Onun için şöyle devam etti:

– Gidip bunları Hind ile konuşma; çünkü bunları Bana Hind anlatmış değil ki senin sırrını o ifşâ etmiş olsun!

Ebû Süfyân için iman adına yeni bir kapı daha aralanmış oluyordu; öyle ki, bu kadar hadiseyi üst üste yaşayan Ebû Süfyân, henüz Efendimiz'i Resûlullah olarak tanıyamayanların olumsuz konuşmalarına şahit olduğu yerde onları uyaracak ve bütün bun-

lardan O'nun haberdar olduğunu söyleyecekti. Gerçekten de öyle oluyordu; fetih gerçekleşip de öğle ezanını okumak için Hz. Bilâl Kâbe'nin üstüne çıktığında, *Hakem İbn Ebi'l-Âs*, *Hâris İbn Hişâm*, *Süheyl İbn Amr* ve *Attâb İbn Esîd* gibi isimler oturup kendi aralarında meseleyi alayvârî bir üslupla dillerine dolamak istemişlerdi. Babası Esîd'i kastederek Attâb:

– Allah Esîd'e ne büyük lütufta bulunmuş; bak bugün, duyduğu zaman öfkeden kuduracağı şu sesi duymuyor, demişti. Hâris ise:

– Vallahi bilsem ki O hak üzeredir; gider ve O'na tâbi olurum, diye karşılık veriyordu. Süheyl İbn Amr da, Hâris'e katıldığını söylerken bu sırada bir başkası devreye girecek ve:

– Şu siyahî kölenin Kâbe damına çıkıp da böyle bağırdığını görmeden önce Allah, Saîd'in ruhunu kabzetmekle meğer ne büyük lütufta bulunmuş, diyecekti. Hakem İbn Ebi'l-Âs ise:

– Benî Cümeyh'e ait bir köle Ebû Talha'nın binasının üzerine çıkıp da böyle bağırabiliyor ya, bu gerçekten de çok büyük bir hadise, diyerek tepkisini dile getiriyordu. Onları dinlemekte olan Ebû Süfyân, konuşulanlardan rahatsızlık duymuş, önceki tecrübelerinden hareketle onlara şunları söyleyecekti:

– Ben bu konuda hiçbir şey diyemem! Zira eğer ben bir şey konuşacak olursam şu taşlar bile gidip O'na haber verirler!

Gerçekten de Ebû Süfyân'ın dediği olmuştu; Cibril-i Emîn gelmiş ve durumdan Allah Resûlü'nü haberdar etmişti. Bunun üzerine Sultan-ı Rusul Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), yanlarına gelecek ve onlara dönerek:

– Sizin şöyle şöyle dediğinizi biliyorum, diyecekti.

Yıldırım çarpmış gibi olmuşlardı; gerçekten de Ebû Süfyân haklı çıkmıştı! Bilhassa Attâb ve Hişâm, can evinden vurulmuşlar, Ebû Süfyân'ın geldiği çizgiye gelme adına teslim-i silah eylemek zorunda kalmışlardı; şöyle diyorlardı:

– Biz de şehâdet ederiz ki Sen, gerçekten de Resûlullah'sın! Zira şu söylediklerimize bizden başka kimse muttali olmamıştı ki gelip de onları Sana haber versin!

Bir aralık Ebû Süfyân, Allah Resûlü'nün yanına yaklaşacak ve kızı Ümmü Habîbe Vâlidemizle nikahını hoş karşıladığını ifade edip iyi bir okur yazar olan oğlu Muâviye'yi de kâtip olarak yanına almasını isteyecekti. Kendisi de beklenti içindeydi; ancak bu, o güne kadarki konumuyla ilgili bir beklenti değildi. Ne liderlik talebi vardı ne de insanlar nezdinde önde görünecek bir makam talep ediyordu. Bugüne kadar İslâm aleyhindeki tavırlarına keffâret olabilecek bir hizmet zemini arıyor, Allah Resûlü'nden onu talep ediyordu. Her üç isteğine mukabil Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün:

– Pekâla, diyecek ve Mekke'nin dirayetli reisinin gönlünü hoş tutmak isteyecekti.[120]

Huneyn ve Ebû Süfyân

Müslüman oluşunun üzerinden yaklaşık yirmi gün geçmişti; *Hevâzin* cihetinden gelen tehditler karşısında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabını o cihete yönlendirmiş ve Mekke'ye saldırı hazırlığı yapan bir problemi daha çözmek için hareket etmişti. Bu hareket, Ebû Süfyân ve ordusuna karşı değil; artık onun da içinde olduğu iman ordusunun müşriklere karşı bir çıkışını ifade ediyordu. İmansızlık cereyanına karşı mücadele vermek için Ebû Süfyân, ilk kez cepheye gidiyor, o güne kadar karşı çıktığı düşünceyle kol kola ve Allah Resûlü ile de omuz omuza cihada gidiyordu! Zira bundan böyle Ebû Süfyân,

[120] O gün için Ebû Süfyân'ın sözü edilen ifadelerinde, zahir itibariyle bilgi açısından bir çelişkinin olduğu gibi bir izlenim oluşmaktadır ki biz, bu çelişkiyi yansıtmamak için söz konusu ifadelerin şerh ve izahlarından da yararlanarak konuyu bu şekilde ifade etmeyi daha uygun bulduk. Konuyla ilgili bilgi için Bkz. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Meâd,*1/109-111

o güne kadar karşısında kılıç salladığı İslâm'ı müdafaa eden en önemli isimlerden birisi olacaktı. Bir farkla ki, yetmiş yıldır el üstünde tutulup Mekke'de riyaset görevini üstlenen Ebû Süfyân, belki de ömründe ilk defa bir nefer olarak cepheye doğru ilerliyor, liderliğinin gölgesinde o güne kadar göremeyip de kaçırmış olduğu fırsatları, rütbesiz ve sıradan bir nefer olarak yakalamaya çalışıyordu!

Huneyn'e doğru mesafe alırken ortaya koyduğu tevazu gözlerden kaçmayacaktı; ordunun arkasından yürüyor ve yüklerden düşen kılıç, kalkan, zırh veya diğer eşyayı toplayarak, bir kısmını deveye yüklüyor, diğer bir kısmını da omuzlayıp bizzat sırtında taşıyarak, geçmişini affettirme yolunda yakaladığı fırsatları değerlendirip Hak adına hizmet etmek istiyordu!

Savaş başladığında ise o, Resûlullah'ı müdafaa eden bir aslana dönüşecekti; Huneyn'in bidayetindeki çetin dönemde Efendimiz'in etrafında sebat eden yüz civarındaki insandan birisi de o gün Ebû Süfyân'dı. Hatta böyle bir çözülme karşısında endişesini dile getirerek bu çözülmenin, denize kadar gidebileceğini söyleyip etrafındakilerle bu kaygılarını paylaşmıştı.[121] O gün Ebû Süfyân'ın duyduğu bu kaygılar, aynı zamanda tedbir adına bir uyarı mahiyeti taşıyordu.

Bu esnada Efendiler Efendisi, bineğini mahmuzlayıp düşmanın üzerine sürmüş ve yeniden maya tutacak yeni bir hamle yapmıştı.

Savaş bitip de düşmanın hakkından gelindiğinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yaklaşık altı bin civarındaki esirle ilgilenme işini o gün *Ebû Süfyân*'a verecekti.[122]

---

121 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/168; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/87; 5/112; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/367; Taberî, *Târîh*, 3/74; İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 2/178

122 Esirler konusunda görevlendirilen sahabînin, Büdeyl İbn Verkâ olduğu da ifade edilmektedir.

Tâif

Huneyn'in hakkı verilip de düşman Tâif'e sığınınca Efendiler Efendisi'yle birlikte Ebû Süfyân da oraya yönelmiş ve burada savaşırken onun gözüne bir ok isabet etmişti. Bunca zamandır direnip de karşı çıktığı İslâm'ı müdafaa ederken Ebû Süfyân, şimdi Allah yolunda gazi oluyordu! Akan gözünü avucuna almış, üzülüp acı duyması gereken bir yerde:

– Bu benim gözüm; Allah yolunda feda ettiğim gözüm; bak şehid oldu, diye sevinç izhar ediyordu. Onun bu halini gören Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yanına yaklaşacak ve onu iki şey arasında muhayyer bırakacaktı; şöyle diyordu:

– Hangisini istersin; sana dua edip de eski yerine sağlam olarak Allah'ın onu iade etmesini mi, Cennette bir göz mü?

Ebû Süfyân, artık neyi tercih edeceğini iyi biliyordu ve Allah Resûlü'nden bunu duyar duymaz hemen kendini toparlayacak ve:

– Bilakis, Cennette bir göz, diye mukabelede bulunarak, nebevî iltifatın kendisi için cennette semere vermesini talep edecek, bunca yıldır hakikati göstermeyen avucundaki gözü yere çalacaktı.[123]

Daha dün denilebilecek bir dönemde iman kapısından içeri giren Ebû Süfyân'ın, ilk dönemeçte Huneyn'e çıkıp Tâif'te gözünü bırakması ve ardından da böyle bir muhasebe örneği ortaya koyması göstermektedir ki, artık o, sohbet-i nebevîden beslenmeye kendini adamış ve huzurda bulunmanın insibağına kendini salmış, fırsatları değerlendirip hemen her gün de iman adına yeni yeni derinliklere yelken açan yepyeni bir Ebû Süfyân'dır.

---

[123] İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1/452, 2/38, 6/144. Tâif'te bir gözünü kaybeden Ebû Süfyân, sağlam kalan diğer gözünü de, yıllar sonra oğlu Yezîd kumandasındaki orduyla birlikte Yermûk Savaşı'nda kaybedecektir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1/452; 2/38; 6/144; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414

Müellefe-i Kulûb

Tâif dönüşü *Ci'râne*'ye gelen Efendiler Efendisi, burada Ebû Süfyân'a da ihsanda bulunacak ve ona da yüz deve verecekti. Üstelik verdikleri, sadece bu develerle sınırlı değildi; o gün ona verdikleri arasında kırk ûkıyye[124] altın da vardı! Ayrıca Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân'ın oğulları *Yezîd* ve *Muâviye*'ye de benzeri cemilede bulunmuş; bir anda Ebû Süfyân ailesi, üç yüz deve ile yüz yirmi ûkıyye altın gibi muazzam bir servete sahip oluvermişti! Ahiretleri adına ellerinden tutan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), şimdi de dünyalarına el atmış, ihsanla onları şenlendirerek onları, Ebû Süfyân'ın kaybettiği liderlik koltuğunu aratmayacak bir iltifata mazhar ediyordu!

Bütün bunları gören Ebû Süfyân, kendini tutamayacak ve latife yollu Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şunları söyleyerek memnuniyetini dile getirecekti:

– Annem-babam Sana feda olsun; Sen, ne kadar da kerimsin! Bugüne kadar ben, hep Seninle harp ettim ama kendisiyle harp edilenlerin en hayırlısı yine Sensin! Daha sonra Seninle oturup güven iklimine girdim; gördüm ki semtine uğrayanlara güven dağıtanların da en hayırlısı da yine Sensin!

Belli ki bu iltifat, onun hoşuna gitmişti. Bunda bir yönüyle hakkı da vardı; zira kendisi problem etmese de, bazılarının aklına bunlar gelecek ve '*Dünkü Mekke lideri Ebû Süfyân'ın bugün düştüğü hallere bakın*' diyerek onu rencide edecek sözler sarf edeceklerdi. Şimdi ise Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân ailesinin farklılığını ortaya koyacak bir adım atmış ve kem sözlerle onu rencide etmesi muhtemel kişilerin ağzını kapatacak böyle bir

[124] Ûkıyye, Rıtl'ın on ikide biridir. Rıtl ise şehirlere göre farklılık arzetmekte, Mısır rıtlı, 449,28 gram; Suriye rıtlı, 3,202 gram; Beyrut ve Halep rıtlı ise, 2,566 gram olarak bilinmektedir.

adımla onun da gönlünü alacak bir cemilede bulunmuştu. Habîb-i Zîşân Hazretlerine şöyle dua ediyordu:

– Allah (celle celâlühu) Sana, hayr-ı kesiriyle mukabelede bulunsun![125]

Sonraki Yıllar

Bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu, Mekke yakınlarında bulunan ve *Kudeyd* adıyla anılan yerdeki *Menât* putunu yıkmak için tavzif edecek ve o da gidip yıllarca önünde temenna durduğu bu putu, pişmanlık ve intikam duygularıyla karışık bir itizar, aynı zamanda içten gelen bir huzur duyguları içinde yerle bir edecekti.[126]

Huneyn'den sonra Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu, *Muğîre İbn Şu'be* ile birlikte *Tâif*'e gönderecek ve *Sakîf*lilerle görüşerek anlaşma yapmalarını talep edecekti.[127] Kelime-i tevhidi söyleyerek Müslüman olduklarını ilan eden Tâif halkının o güne kadar önlerinde temenna durdukları ve *Lât* olarak bilindiği halde *Tâğiye* adını verdikleri putu yıkma görevini de yine aynı ikili üstlenmişti.[128]

Yeniden Medine'ye dönmek için yola koyulan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke valiliğine *Attâb İbn Esîd* adında ve yirmi bir yaşındaki genç bir ismi tayin etmişti.[129] Halbuki Hz. Attâb da fetih sonrasında Müslüman olmuştu. Hatta fetih günü Hz. Bilâl ezan okurken genç Attâb, yanında bulunanlara bu ezandan duyduğu rahatsızlığı ifade edecek ve babası Esîd'in bu gün-

125 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/14; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/714

126 İbn Hacer, İsâbe, 2/179

127 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/226

128 İbn Hişâm, *es-Sîre,* 5/227; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/181; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî,* 1/391;İbn Hacer, *İsâbe,* 5/403

129 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/177; İbn Hacer, *İsâbe,* 6/530; İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/144

leri görmemesinden duyduğu mutluluğu dillendirecekti. Bunu görüp duyan Ebû Süfyân o gün onu uyarmış, yaptığının yanlış olduğunu ifade ettikten sonra dağ ve taşın konuşulan her şeyi Allah Resûlü'ne ulaştırdığını haber vermişti. Zaten Hz. Attâb da o gün Müslüman olmuş ve bu olayın akabinde yaşanan böyle bir haberleşmeden sonra huzura gelmişti.

Şu da bir gerçek ki, ne o gün ne de o günden sonra Ebû Süfyân, böyle bir tavziften rahatsızlığını ifade edecek en küçük bir beyanda bulunacak ve daha düne kadar emrindeki bir delikanlı olan Hz. Attâb'a itaatte herhangi bir kusur göstermeyecekti. Halbuki bu, o günün telakkileri ve Ebû Süfyân'ın o güne kadar toplum nezdindeki konumu düşünüldüğünde kabullenilmesi zor bir husustu ve bu, Ebû Süfyân'ın büyüklüğünü ifade adına başlı başına bir husustu!

Yaklaşık yetmiş yıllık hayatını bir kenara bırakıp üzerine sünger çeken Ebû Süfyân, bundan böyle gelecek günlerini yepyeni bir Ebû Süfyân olarak yaşayacaktı. Sürekli el üstünde tutulan bir lider konumundan gelip ashab arasında sıradan bir Ebû Süfyân olarak ömrünün kalan günlerini geçirmek, bilhassa o günün telakkileri açısından sanıldığı kadar kolay olmasa da bu, onun için herhangi bir problem teşkil etmiyordu.

Bir aralık Efendimiz'in kâtipliğini de yapan Ebû Süfyân,[130] daha sonraları '*Arap'ın dört dâhisinden biri*'[131] olarak anılacak olan ve kendisi gibi ilk günlerden itibaren okuma yazma bilen oğlu Hz. *Muâviye*'yi de aynı görev için teklif edecek ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onun bu teklifini kabul ederek oğluna da kâtiplik vazifesi verecektir.[132]

---

130 A'zâmî, M. Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, 39

131 Bu dört dahinin diğer üçü ise, *Amr İbnü'l-Âs*, *Muğîre İbn Şu'be* ve *Ziyâd İbn Ebîh*'tir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1446; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 3/58

132 Bkz. Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe,* 168; İbn Hibbân, *Sahîh,* 16/189; Beyhakî, *Sünen,* 7/140; Zehebî, A'lâm, 3/123. Bazı kaynaklardan hareketle Hz. Muâviye'nin kâtiplik yaptığı ancak

Mekke'nin fethedilmesi, o güne kadar devam edegelen hicret uygulamasını da nihayete erdirmişti. Hicret sevabını elde edebilmek için bundan böyle halis bir niyet ile Allah yolunda mal ve canla koşturmaya ihtiyaç vardı. Onun için Ebû Süfyân da, zaman zaman Medine'ye geliyor ve Efendiler Efendisi'nin huzur ikliminden doyasıya istifade etmek istiyordu. Hz. Abbâs, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de hazır bulunduğu bir mecliste, *Âsım İbn Sayfiyy*, *Amr İbn Ebî Sayfiyy*, *A'cem İbn Süfyân* ve *Ali İbn Sa'd* gibi isimlerin ilk defa huzura gelişlerine şahit olacaktı.[133] Yine böyle bir gelişinde, *Necrân*lılarla yapılan anlaşmaya da şahit olmuş ve bundan sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu, Necrân'a emir tayin etmişti.[134]

Ancak zaman daralmıştı; semalar ötesinden davet gelmiş ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), çoktan ashabıyla vedalaşmaya başlamıştı. Nihayet gün geldi ve Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, kendisinden önceki peygamberler gibi *Rafîk-i A'lâ*'ya yükseliverdi. İşte o gün Ebû Süfyân, Allah Resûlü'nün valisi olarak *Necrân*'da bulunuyordu.[135]

Efendiler Efendisi'nin ebedî âleme yürümesi onun için de ayrı bir hicrandı ve daha sonra Ebû Süfyân, Mekke'ye gelecek ve bir

---

bu kâtipliğin vahiy kâtipliğinden daha çok diplomatik bir hüviyet arz ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1420; İbn Hacer, *İsâbe,* 2/193; İbn Kuteybe, Kitâbu'l-Meârif, 152, 153

133 Bkz. Hamîdullah, *Vesâik,* 135

134 İbn Hacer, *İsâbe,* 3/413, 5/336; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/714; Hamîdullah, *Vesâik,* 176, 179 Bazı rivayetlerde onun, Cüreş şehrine vali tayin edildiği ifade edilmektedir.

135 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/714; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/413; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/14. Bazı rivayetlerde Efendimiz'in irtihal ettiği gün Ebû Süfyân'ın Mekke'de olduğu, diğer bazılarında ise Yemen taraflarında görevli bulunduğu ifade edilmektedir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/714. Bütün bunlara ilave olarak Ebû Süfyân'ı Necrân'a vali olarak atayan kişinin Halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) olduğu da gelen bilgiler arasındadır. Şu bir gerçek ki Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh), Ebû Süfyân'ın valilik alanını genişletecek ve daha genel bir alanda hizmet etme imkânı verecektir.

miktar daha burada ikamet ettikten sonra yeniden Medine'ye dönerek kalan ömrünü burada geçirecekti.[136]

Bu sıralarda onun, dinden dönen *Zü'l-Hımâr* gibi bazı mürtedlerle karşılaştığı ve onlarla savaşarak, kıble değiştiren bu türlü oynak tiplerle ilk kez onun mücadele verdiği ifade edilecektir.[137]

Hulefâ-i Râşidîn Dönemi

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihali sonrasında gündeme gelen hilafet meselesine o da müdahil olacaktı. Ancak o, eskiye ait bütün telakkileri bir kenara bırakmış olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonrasında hilafet işlerini deruhte edecek kişi olarak Hz. *Ali*'yi görüyor[138] ve onun kapısını aşındırarak gelişmelere müdahil olmasını istiyordu.[139]

Bu sırada ismi öne çıkan ve bir taraftan da kendisine beyat edilmeye başlanan Hz. Ebû Bekir'in, bu işin üstesinden gelemeyeceğini düşünüyor, mensup olduğu kabile itibariyle onun hilafet makamını götüremeyeceğini söyleyerek, özellikle *Ümeyye*oğullarına seslenip bu işi *Hâşim*oğullarından Hz. Ali'nin üstlenmesi gerektiğini ifade ediyordu.[140] Gerekçesi de, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın

---

136 Efendimiz'in irtihali sırasında onun Mekke'de olduğu ve bu sırada Necrân'da, âmil olarak Amr İbn Hazm'ın bulunduğu yönünde de bilgiler vardır. Her iki bilgi için de Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/14

137 Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr,* 8/115

138 Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/237. Onun bu tavrına rağmen özellikle Şiiler, Ebû Süfyân hakkında olumsuz bir tavır takınmakta, neredeyse Müslüman olmadığını ve kalan ömrünü nifakla geçirdiğini söyleyecek kadar da ileri gitmektedirler.

139 Aslında onun bu tavrı, ataları Ümeyyeoğullarıyla Hâşimoğulları arasında tarihte yaşanmış hadiseleri artık önemsemediğini göstermektedir. Zira Ebû Süfyân'ın eski mantığına göre onun bugün, Hâşimoğullarından birisini desteklemesi mümkün değildir. Demek ki İslâm, eskiye ait bütün günahları temizlediği gibi onu, yanlış telakkilerden de kurtarmış, yepyeni bir Ebû Süfyân haline getirmişti.

140 Bkz. Belâzurî, Ensâb, 1/588. Halbuki Ebû Süfyân gibi bir isim, eskiye ait telakkileri üzerinden atamamış olsaydı, Hz. Ali gibi Hâşimoğullarından bir Halife yerine Ümeyyeoğullarından

mensup olduğu *Teym*oğullarının, Kureyş kabileleri arasındaki konumunun, diğerlerine nispetle zayıf durumda olmasıydı. Bu konumu, diğer kabilelerin kabullenmesinde bir zorluk olarak görüyor, bunun idarede bir zaafiyet oluşturacağından hareketle bundan sonra ortaya konulacak yönetim şeklini kabullenmede eksiklik olmaması için hilafeti, Efendimiz'in de mensup olduğu Hâşimoğullarından birisinin yürütmesi gerektiğini düşünüyordu.

Ancak Ebû Süfyân'a yükselen en büyük itiraz, bizzat Halife olarak aday gösterdiği kişiden gelecekti; onun bu ısrarı karşısında Hz. Ali çıkacak ve ona şunları söyleyecekti:

– Ebû Süfyân! Vallahi de senin bu yaptığın, fesat ve fitneden başka bir şey değildir; İslâm ve Müslümanlara düşmanlıktır! Bize göre de bu işin sahibi Ebû Bekir'dir![141]

Ebû Süfyân için mesele artık bitmişti ve genel kabulün Hz. Ebû Bekir'in hilafeti istikametinde cereyan ettiğini görünce bu ısrarından vazgeçecek ve gelip yeni Halife Hz. Ebû Bekir'e beyat edecekti.

Bütün bu gelişmeler, sadece o an için gelişmekte olan süreç hakkında her birisinden tezahür eden farklı görüşleri ifade ediyordu ve Halife tayin edilir edilmez mesele kapanacaktı; artık herkes yeni yönetime itaatini bildirmiş ve farklı görüşler de tarih olmuştu. Hatta hilafet konusunda kendisine muhalefet etmiş olmasına rağmen Halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh), Ebû Süfyân'ın oğlu *Yezîd*'i de birinci dereceden devlet memuru tayin edecek, çok geçmeden ve Hz. Ömer'in de ısrarıyla ona sancağı teslim ederek kumandan olarak öne çıkaracaktı.[142] Dahası da vardı; Halife Hz. Ebû Bekir'in *Şam* bölgesi istikametinde çıkardığı or-

başka bir alternatifi gündeme getirir ve tercihini, onun seçilmesi istikametinde kullanırdı. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/237

141 Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/237; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/974, 4/1679

142 İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 2/794, 4/1575; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/98.

dunun başında, Ebû Süfyân'ın oğlu Hz. *Yezîd* bulunurken, bu ordunun bir kanadını da yine onun bir diğer oğlu Hz. *Muâviye* kumanda ediyordu.[143] Bütün bu tercihler, bir yandan Ebû Süfyân için büyük bir onur anlamına gelirken diğer yandan onun, başlangıçta itirazı olsa da daha sonraları itibariyle hilafet makamıyla ilgili herhangi bir problem yaşamadığını göstermekteydi.

Oğullarını da kendisi gibi dirayetli yetiştirmişti; aynı zamanda onlar, sevk ve idare olarak büyük bir kabiliyete sahiptiler. Zaten Hz. Ömer de, genel uygulamasının aksine onları sırf bu özelliklerinden dolayı öne çıkarmak istiyordu. Ancak onlar, her şeye rağmen büyüklerine karşı saygıdan iki büklüm idiler; orduyu uğurlamak için Medine'nin dışına kadar çıkacak olan Halife Hz. Ebû Bekir'in, yürüyerek kendisine eşlik ettiğini görünce kumandan *Yezîd*, büyük bir hicap duyacak ve saygısından dolayı Halife'yi atına bindirip kendisi yürümek isteyecekti:

– Böyle olmaz; ya ben ineyim, ya sen de bin, diye Halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'e ısrar edince de:

– Hayır! Ne ben binecek, ne de sen ineceksin, cevabını alacaktı.[144]

İlerleyen yaşına rağmen Suriye fethini gerçekleştiren ordunun içinde o da bulunuyordu.[145] Şam'ın fethi sırasında onun büyük oğlu Hz. *Yezîd*, şehrin kapısını tutmuş, kardeşi Hz. *Muâviye* de öncü kuvvetlerle birlikte ilerliyordu.[146] Fethin başkumandanı Hz *Ebû Ubeyde*, *Hıms* seferine çıkmadan önce şehrin idaresini Ebû Süfyân'ın oğlu Hz. Yezîd'e bırakacak ve arkada bıraktıklarından emin olarak yeni bir cepheye doğru ilerleyecekti.[147]

143 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/331

144 Abdurrezzak, *Musannef,* 5/199; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 22/231; Beyhakî, *Sünen,* 9/89, 90

145 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1/452; 2/38; 6/144; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414

146 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/446

147 Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/794; Belâzurî, *Fütûhü'l-Büldân,* 1/155

Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın hilafeti döneminde *Necrân* amilliği görevini de devam ettirecek olan Ebû Süfyân'ın hayatı, bundan böyle hep Allah rızasını talep yolunda geçecek, hatta bu yolda o, sadece bir fert olarak değil, aile fertlerinin hepsiyle birlikte cepheden cepheye yürüyecekti.

Ölümsüzlük Bestesi Yermûk

Hicretin üzerinden on üç yıl geçmişti; yetmiş altı yılını geride bırakmış olmasına rağmen yılların tecrübeli lideri o gün, sol kanadını oğlu *Yezîd*'in idare ettiği ordunun bir neferi olarak *Bizans* ordularına karşı savaşa gidiyordu.[148] Daha doğru bir ifadeyle, sadece savaşa değil, eli kılıç tutanları cesaretlendirip savaştırmak için er meydanlarında insanları savaştırmaya gidiyordu! Zira o gün Ebû Süfyân, İslâm askerlerini savaş için teşvik eden en önemli isimlerden birisiydi. Daha savaş başlamadan önce bir araya gelen komutanların istişare hey'etine o da katılacak ve onlara:

– Bundan sonra ben, bir daha savaş için bir araya gelen böyle bir toplulukla meşveret edecek kadar yaşayacağımı sanmıyorum, diyerek, Rûm orduları karşısında İslâm askerlerini üç kısma ayırmalarının daha isabetli olacağı şeklinde nasihatlerde bulunacaktı. O gün ordunun başında bulunan Hz. Hâlid, Ebû Süfyân'ın verdiği bu taktiği uygulayacak ve yine onun da başını çektiği önde gelen isimlerin de katkısıyla askerlerin motivasyonunu doruk noktasına çıkarıp iki yüz kırk bin Rûm askerine büyük bir hezimet yaşatacaktı.[149]

İki oğluyla cepheye adını nakşeden Ebû Süfyân'ın yanında o gün, hanımı Hz. *Hind* ve kızı Hz. *Cüveyriye* de vardı; eski günle-

---

148 O gün Yermûk'ün başkumandanı Hâlid İbn Velîd idi ve Hz. Ebû Süfyân'ın diğer oğlu Hz. Muâviye de, Hz. Hâlid ordusunun sol kanadını idare eden Hz. Yezîd'in sancağını dalgalandırıyordu. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 13/120; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1678; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414

149 İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/6, 7

rine kefaret ararcasına cephenin hakkını veriyor ve İslâm adına büyük fedakârlıklara imza atıyorlardı.

Yermûk günü Ebû Süfyân, İslâm askerlerini Allah yolunda cihada teşvik eden en önemli isimlerden birisiydi; her fırsatta onlara sesleniyor ve Allah düşmanları karşısında savaşın hakkını vermelerini istiyordu. Bir tarafta *Mikdâd İbn Esved*'in okuduğu cihad ayetleriyle meselenin önemini yeniden hatırlayan İslâm askerleri, diğer tarafta Ebû Süfyân'ın çıkışlarıyla cesaretlenecek ve üstesinden gelinmez bir kıvama kavuşacaklardı. O gün cephede onu dinleyenler, geri döndüklerinde şu ifadelerini nakledeceklerdi:

– Ey Müslümanlar topluluğu! Sizler Arapsınız; ancak şu anda Acem topraklarında ehliniz ve beldenizden ayrı, Emîri'l-Mü'minîn ve Müslümanların yardımından da uzakta bulunuyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki, aynı zamanda sayıca çok ve güç itibariyle de zinde, size karşı da hınç dolu bir orduyla karşı karşıyasınız! Aynı zamanda siz, onların canlarını yakmış, kadınlarıyla beldelerine de acı salmış bulunuyorsunuz! Vallahi de yarın Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanız da bunların elinden sağ salim kurtulmanız da, en kötü şartlarda bile yürekten onlara karşı koymanıza ve sabır gücüne dayanmanıza bağlıdır! Dikkat edin; bu, devam edip duran bir sünnettir! Dünya arkanızda ve sizinle emîri'l-mü'minîn ile Müslümanların arasında nice çöl ve uzun uzadıya devam edegelen topraklar var! Burada, sabır ve Allah'ın vaat ettiğinden başka sizi düzlüğe çıkaracak herhangi bir güç de yoktur; en hayırlı dayanak da şüphesiz O'dur. Kılıçlarınızla kendinizi ortaya koyup birbirinizle yardımlaşın; ta ki sağlam kaleler gibi olun!

Er meydanındaki leventlere bu nasihatleri yapan Ebû Süfyân, ardından hanımı Hind ve kızı Cüveyriye'nin de aralarında bulunduğu kadınların arasına da gidecek ve onlara da benzeri uyarılarda bulunacaktı. Allah yolunda mücahede konusunda o kadar

duyarlıydı ki, yeniden askerlerin yanına gelecek ve onlara bir kez daha şöyle hitap edecekti;

– Ey İslâm cemaati! Gördüğünüz gibi artık düşmanla karşı karşıyasınız; unutmayın ki, Resûlullah ve Cennet önünüzde sizi beklerken, Şeytan ve Cehennem ise arkanızda fırsat kolluyor!

Daha sonra kadınların yanına da gidecek ve onlara da şu uyarıda bulunacaktı:

– Bugün kimi arkasını dönüp de kaçarken görürseniz, geri dönecekleri ana kadar şu taşlarla onlara saldırıp hadlerini bildirmekten geri durmayın![150]

Mutlak zafer adına önüne gelen herkesi uyaran Ebû Süfyân, bir aralık saflardaki dağınıklığı görünce oğlu Yezîd'in yanına gelecek ve ona da şu nasihatte bulunacaktı:

– Ey oğulcuğum! Öncelikle takvâ ve sabır gücüne dayan! Şu vadide bulunan her bir insanın hepsi de savaş meydanının hakkını veriyor; öyleyse sen ve senin gibi insanların sorumluluğunu üzerine alanların hali de ona göre olmalı! Baksana, bunların hepsi de, sabır ve nasihat konusunda insanların en liyakatli olanları. Allah'ın çizdiği sınırların dışına çıkmaktan korkarak takva çizgisini asla terk etme ve sakın ola ki, savaşırken ortaya koyacağın sabır ve elde edeceğin sevaplar konusunda onlardan geri durma! İslâm düşmanlarına karşı cesaret konusunda en önde sürekli sen ol![151]

Bir aralık Bizans'ın can havliyle saldırdığı demlerde arkadaşları arasındaki dağılmayı görünce üzülecek ve:

– Benî Asfar'a da ne oluyormuş, diyerek gördüklerine bir an-

---

150 Bkz. İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/8 vd. Gerçekten de o gün kadınlar, askerlerden geriye durmak isteyenleri karşılayacak ve onlara:

– Bizi bu insafsız Acemlere bırakıp da nereye gidiyorsunuz, diye çıkışarak yeniden savaş meydanına dönmelerini temin edeceklerdi. Bkz. İbn Kesîr, Bidâye, 7/14

151 İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/14

lam veremediğini söyleyecekti. Bu arada, omuz omuza savaştığı İslâm birliklerinin yanına da giderek onların moralini yükseltmeye çalışacak ve savaşın en çetin anlarında onlara şunları söyleyecekti:

– Allah.. Allah! Unutmayın ki sizler, İslâm'ın cengâverleri, Arapların iftihar kaynağı mücahidler ve İslâm'ın da Ensârısınız; bunlara gelince onlar, Rûm çocukları ve küfrün askerleri değil mi!

Daha sonra da ellerini kaldıracak ve:

– Allah'ım! Bugün, Senin günlerinden bir gün; ne olur Allah'ım! Kullarının üzerine nusret ve yardımını indir, diye yalvaracaktı.[152]

Nihayet düşman safları yarılıp da Bizans askerlerinin dağıldığını görecek ve bu sefer de şu cümlelerle sevincini paylaşacaktı:

– Zaten Benî Asfar'ın oğulları, krallar gibidir; hem de Rûm kralları! Onlarda yiğitlik ve erkeklik yoktur![153]

Saîd İbn Müseyyeb'in babasından naklettiğine göre, bir aralık Yermûk'te derin bir sessizlik olmuştu; o gün bu derin sessizliği yırtan sadece yanık ve gür bir ses duyuluyordu:

– Ey Allah'ın yardımı! Ne olur, yetiş imdadımıza!

Sesin geldiği cihete yönelen gözler, karşılarında Ebû Süfyân'ı göreceklerdi; tam bir teveccühle Rabbine yönelmiş, yürekten bir iltica ile O'ndan inayetini talep ediyordu![154]

Bir gözünü yıllar önce *Tâif*'te bırakan Ebû Süfyân'ın diğer gözü de o gün Yermûk'te kalacaktı. Başına gelen bütün bu olumsuzluklara karşı dişini sıkıyor ve sabrediyordu; zira biliyordu ki Allah (celle celâlühu), sabırla karşıladığı taktirde kaybettiği iki gözüne

---

152 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/336; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 2/106; İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/9

153 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/189; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1679

154 Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/336; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 2/106; İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/9

mukabil ona cenneti verecekti.[155] Artık o, bundan sonraki on iki yıllık hayatını, ancak kendisine rehberlik yapan bir hizmetçisinin yardımıyla sürdürebilecekti.[156]

Hz. Ömer'in hilafeti altında devam eden günlerden birisinde Hz. Ebû Süfyân, cepheden cepheye koşup İslâm adına büyük fetihler gerçekleştiren oğlu Hz. *Yezîd*'in ölüm haberiyle sarsılacaktı; *Amvâs*'ta karşılaşılan tâunda başkumandan Hz. *Ebû Ubeyde*'nin vefatından sonra yerine tayin edilen Hz. *Muâz İbn Cebel* de şehîd olmuş, yerine başkumandan olarak Ebû Süfyân'ın oğlu Hz. Yezîd tayin edilmişti. Ancak hızla yayılan hastalık, onu da pençesi altına almıştı ve çok geçmeden o da ebedî âleme intikal etmişti.[157] Belki de bu haberi alan Hz. Ebû Süfyân, bir baba olarak oğlundan ayrı kalışına üzülse de, Resûlullah davasına bir aile ferdini kurban vermekten dolayı da sürûr duyuyordu.

Taziyede bulunup acısını paylaşmak isteyen Halife Hz. Ömer, şehîd olan oğlu Yezîd yerine kumandan olarak diğer oğlu Hz. Muâviye'yi tayin ettiğini söylediğinde, çocuğu böyle bir makama layık görülecek her baba gibi o da çok sevinmiş ve Halife'ye minnet duyguları içinde teşekkür etmişti.[158]

Diğer taraftan hanımı Hind ile birlikte oğulları Hz. Muâviye'yi karşısına alacak olan Ebû Süfyân, onunla uzun uzadıya konuşacak ve her halükârda vazifesinin hakkını vermesi gerektiğine dair tembihlerde bulunup nasihat edecekti. Bunu yaparken oğlu Hz. Muâviye'ye, kendilerinden önce koşup da İslâm'a icabet eden

---

155 Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in naklettiği kudsî bir hadiste Cenâb-ı Mevlâ, "Kulumu, iki gözünü kör etmekle imtihan ettiğim zaman sabrederse, gözlerine karşılık cenneti veririm." müjdesini vermişti. Bkz. Buhârî, *Merdâ,* 7; Tirmizî, *Zühd,* 58; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 3/144

156 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/14; 3/189

157 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/794; 4/1575, 1576; İbn Sa'd, *Tabakât,*7/405; İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/95

158 Belâzurî, *Fütûhü'l-Büldân*, 1/167; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/332; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1416; Abdurrezzak, *Musannef,* 5/456

Muhâcirleri misal gösteriyor ve asla onların çizgisinden ayrılmaması gerektiğini tembih ediyordu.[159]

Veda Zamanı

Yılların yükünü üzerinde taşıyan bedeni yorulmuş ve yaşı da bir hayli ilerlemişti ama yine de ilerleyen bu yaşına rağmen cephelerin adamı olmaya devam ediyordu Hz. Ebû Süfyân.

Hanımı Hind ile birlikte Şâm'a gelmiş ve burada bulunan oğulları Hz. Muâviye'yi ziyaret edip Medine'ye geri dönmüştü. Onun için bu, dünya adına yaptığı son seyahati ifade ediyordu. Zira Ebû Süfyân, ebedi seyahate çıkmak ve uğrunda hırz u cân eylediği Allah Resûlü'ne kavuşmak üzereydi.

Hicretten bu yana tam otuz iki yıl geçmişti ve bu kadar yoğun hadiseleri bir ömre sığdıran Ebû Süfyân da, artık ebedî âleme yürümek üzereydi. Hilafet makamında o gün, yakın akrabası olan Hz. *Osman* bulunuyordu ve Hz. Ebû Süfyân, onun hilafeti zamanında Medine'de vefat edecekti.[160] Namazını, bizzat Halife Hz. Osman kıldıracak ve Mekke'nin dirayetli reisi Ebû Süfyân da, Medine mezarlığı Cennetü'l-Bakî'ye emanet edilecekti.

Vefat ettiğinde Hz. Ebû Süfyân, seksen sekiz yaşındaydı.[161]

159 Bkz. Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* 2/80; İbn Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd,* 1/2

160 O'nun, hicrî otuz bir, otuz üç ve otuz dördüncü yıllarda da vefat ettiğine dair bilgiler vardır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/14; 3/9, 189; 6/145; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1677

161 Doksan üç yaşında olduğuna dair de bir bilgi vardır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/14; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/414

HİND BİNTİ UTBE

Kureyş'in *Abdimenâf* kolunun *Abdişems*oğulları arasından *Utbe İbn Rebîa* ile *Safiyye Binti Ümeyye*'nin kızı olarak dünyaya gelmişti. İçinde neş'et ettiği ailenin Kureyş nezdinde ayrı bir itibarı vardı. Maddi imkânları açısından da varlıklı bir aileydi. Babası *Utbe*, Mekke idaresinde sözü dinlenen önemli isimlerden birisiydi. İşte bu şartlar altında neş'et edip büyüyen Hind, babası ile amcası *Şeybe*'nin otoritesi altında geçirdiği çocukluk günlerinden itibaren kendini hissettirecek, daha ilk dönemlerden itibaren de bulunduğu meclislerde farklılığını ortaya koymaya başlayacaktı.[162]

Hind, herhangi bir kadın değildi; Câhiliyye dönemindeki kadınların aksine sosyal hayatın bir parçası olarak kendini gösterecek ve bundan böyle karar mercilerinde sözü dinlenip kararlarına saygı duyulan birisi haline gelecekti. Kendine güveni tam, cesaret ve metaneti de hemcinslerinin önündeydi; fesahat ve beyan gücünü iyi kullanır ve aynı zamanda ailesinin konumunu kendi lehine değerlendirmesini çok iyi bilirdi. Zekâ ve fetanetindeki üstünlüğü gözlerden kaçmayan Hind, bu yönüyle keskin görüşlü bir kadındı. Bunun yanında Hind, Mekkeli kadınlar arasında me-

162 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 3/424

lahat-i vechiyesi[163] ve fiziki yönü itibariyle de dikkatleri üzerine topluyordu.

Babası onu, kendi kabilesi olan Mahzûmoğullarından *Hafs İbn Muğîre*[164] ile evlendirmişti; ancak çok geçmeden bu evliliğin yürümeyeceği ortaya çıkacaktı; zira Hind'in aksine Hafs, oldukça çekingen ve bir miktar da ağırkanlı, aynı zamanda da kavrayışı zayıf birisiydi. Buna rağmen atalarından kalma geleneği devam ettirir ve evinde sürekli misafir ağırlardı.[165] Evliliklerinin sona ermesi de bu sebeple olmuştu; insanların destursuz girebildikleri ziyafet evinde izzet ve ikrama devam ettikleri bir gün, dağılan misafirlerinin ardından kocası Hafs da, dışarıda yarım kalan işlerini görmek için oradan ayrılmıştı. Bu sırada zaten yorgun düşen Hind de istirahate çekilmiş ve uyuyakalmıştı.

İhtiyaçlarını giderip de evine gelen Hafs, bu sırada evinden çıkmakta olan birisini görünce şüphelenecek ve doğruca Hind'in yanına gelecekti. Hind uyuyordu. Şüphesi daha da artmıştı. Halbuki adam, ziyafete geç kalmış ve onun yokluğunda geldiği evinde, hanımı Hind'i uyurken görünce oradan ayrılmış ve gidiyordu. Dolayısıyla Hind'in bu gelişmelerden haberi bile yoktu. Büyük bir kuşku içinde o adamın evinde ne işi olduğunu sorup duruyordu! Hind, her ne kadar adamı görmediğini ve itham edildiği konuda herhangi bir şey bilmediğini söylese de Hafs'ın anlayacağı yoktu ve olayı daha da büyütecekti. Meseleyi tarafların ailelerine açacak ve artık Mekkeliler, Hind'e izafe edilen cürmü konuşur hale geleceklerdi!

Nihayet meselenin bir hakeme arzına karar verildi ve her iki aileden belli başlı temsilcilerle Yemen'e gidildi. Zira burada, sözüne güvenilir ve bu işlerde mahir bir kâhin vardı. Gelip durumu ken-

---

163 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 3/424; İbn Hacer, *İsâbe,* 8/155

164 İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/135; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 3/424. Kocasının ismi hakkında, '*Fâkih İbn Muğîre*' şeklinde de bir bilgi bulunmaktadır. Bkz. Ziriklî, *A'lâm,* 8/98; Halebî, *Sîre,* 3/44; Halebî, Mahmûd Tu'ma, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 2004, 34

165 Halebî, *Sîre,* 3/44; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 25/69

disine arz ettiklerinde ilgililerle uzun uzadıya konuşan kâhin, hem onunla birlikte huzuruna gelen diğer kadınları hem de Hind'i yakın takibine almış, reflekslerinde beyanlarındaki samimiyeti kontrol etmeye başlamıştı. Sonuç, Hind'in lehineydi ve Yemen'deki hakemlik onun beraatıyla sonuçlanacaktı.

O âna kadar hanımından şüphelenen ve ortalığı ayağa kaldıran kocası Hafs, Hind'den özür dilemeye çalışsa da artık Hind, bu evliliği kafasından silmişti. Kendisine yaklaşıp da yeniden evine davet eden kocasına asla yüz vermeyecek ve çok geçmeden de boşanacaklardı.[166]

Bu evlilikten geriye, *Ebân* adında bir çocuk kalmıştı.[167]

Önceki evliliğinden ağzı yanan Hind, başına yeni bir bela alma ihtimaline karşılık babası Utbe'ye:

– Ben, kendi işimi başkasına bırakacak birisi değilim; kendi kararımı kendim vermeden ne olur bir daha beni evlendirmeye kalkma, diyecek ve bu konuda babasını ikna edecekti. Halbuki o dönemde böyle bir tercih, hiç kimsenin görüp duymadığı bir adımdı; genelde evlilik işlerini evin büyüğü kararlaştırır, evin kızının haberi ancak karar kesinleştikten sonra olurdu! O günün toplumunda Hind, babasına ifade ettiği gibi sıra dışı ve dirayetli bir kadındı ve onun bu talebine karşılık babası Utbe de:

– Peki, dediğin gibi olsun, diyerek kızının isteğini kabul edecekti.[168]

Günlerden bir gün Utbe, kızı Hind'i karşısına alacak ve ona iki alternatiften bahsedecekti:

– Seninle evlenmek için kavminden iki kişi sana talip; ancak onların hiçbirinin ismini sana söylemeyecek, sadece özelliklerini

---

166 İbn Kesîr, *Bidâye,* 8/124; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid,* 9/264, 265; Halebî, *Sîre,* 3/44; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 25/69, 70; Halebî, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl,* 34, 35

167 İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/235

168 İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/235

arz edeceğim, diyor, birbirlerine benzer veya ayrı yönlerini sıralayıp sonunda onlardan herhangi birisini tercih edip etmeyeceğini soruyordu.

Dikkatlice babasını dinleyen Hind, birincisiyle ilgili olarak kendisinde oluşan kanaat ve evlilik sonrasında ortaya çıkması muhtemel problemleri birer endişe olarak dile getirdikten sonra:

– Bunu geç; bana adından bile bahsetme, diyecek ve daha kim olduğunu bile öğrenmeden teklifi geri çevirecektir. Bunun üzerine babası Utbe, ikinci adayın özelliklerini sıralamaya başlayacak ve yine adından bahsetmeden onu kızına tarif edecektir.

Önceki adayın aksine, büyük bir dikkatle babasını dinleyen Hind, heyecanlanacak ve henüz kanaatini ortaya koymadan:

– Peki, bu kim, diye soracaktır. Kızındaki değişimi görüp de bu işin olacağı yönünde bir kanaate ulaşan Utbe, vakit geçirmeden:

– Ebû Süfyân İbn Harb, diyerek kızının merakını gidermek isteyecek ve bunun üzerine son sözü söyleyecek olan Hind, Ebû Süfyân ile evlenecektir.[169]

Ebû Süfyân onun için yabancı değildi; üç kuşak yukarıdaki ataları Abdüşşems'te şecereleri birleşiyor ve bu yönüyle aynı zamanda akraba oluyorlardı.

Artık dengini bulmuş ve mutlu bir evliliği vardı; bu evliliğinden *Muâviye*,[170] *Cüveyriye*[171] ve *Ümmü Hakem*[172] adını verecekleri üç çocuğu dünyaya gelecekti.

Çocuklarına düşkün bir anneydi; onları yanından ayırmak is-

169 Düğün zamanı gelince Utbe, emanet takı almak üzere oğlu *Velîd*'i Ebu'l-Hukaykoğullarına gönderecek, ancak altınları alıp da geri dönmekte olan Velîd yolunu değiştirip ormana kaçarak onlarla birlikte ortadan kaybolacaktı. Hind'in, düğününde kendisine takılmak üzere emanet alınan bu altınlar, kardeşi Velîd'in bulunmasıyla birlikte ancak bir ay sonra ortaya çıkacaktır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/235-236

170 İbn Sa'd, *Tabakât,* 7/406; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1416

171 İbn Sa'd, *Tabakât, râ* 8/239

172 İbn Sa'd, *et-Tabakât,* 8/240

temez ve onlarla yakından ilgilenirdi. Bir gün küçük Muâviye'yi yanında görenler ona:

– Bu çocuk yaşarsa, kavmine lider olur, demişlerdi. Buna razı olmayacağını ifade eden bir tepkiyle dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Sadece kavmine lider olacaksa yazıklar olsun ona![173]

Zira Hind'in ferâseti, oğlu Muâviye'nin geleceğindeki parlaklığı görmüş, zekâ ve fetânetindeki farklılığın onu, yakın gelecekte el üstünde tutulur hale getireceğini düşünür olmuştu.

Hind'in aynı zamanda ağzı iyi laf yapardı; her geçen gün Mekke'deki konumu daha da belirginleşiyor, kocası Ebû Süfyân'ın kredisine paralel onun yıldızındaki parlaklık da giderek artıyordu. Yeri geldiğinde hitabetiyle, zaman zaman da şiirleriyle meclislerin aranan insanı haline gelmişti ve onun olduğu yerlerde artık söz, çoğunlukla ona bırakılır olmuştu.

Mekke idaresinde söz sahibi ve önde gelenleri arasında bile bu kadar sözü sayılan Hind'in, hemcinslerini ihmal etmesi düşünülemezdi; kadınları organize edip onlarla müşterek programlar yapar, belli meclisler tertip edip onları da kendisi gibi dirayetli olmaya çağırırdı. Özellikle Mekke müşriklerinin düşman ilan ettiği İslâm aleyhinde onları da kışkırtır, aynı karşı duruşu onlardan da beklerdi.

İslâm Karşısındaki Tavrı

İslâm'ın zuhûruyla Hind de safını belirleyecek ve babası ile amcasının yanında yer alacaktı. Karşı duruş konusunda zaman zaman kocası Ebû Süfyân'dan ayrılacak ve daha sert tedbirler alınması konusunda diğer önderlere daha yakın hale gelecekti.

---

173 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 3/121; İbn Hacer, *İsâbe,* 6/152

Kardeşi Ebû Huzeyfe, daha Mekke'nin ilk yıllarında Müslüman olmuş ve İbn Erkam'ın evinin müdavimlerinden birisi haline gelmişti. Babası ve amcasının çok ciddi tepkileriyle karşılaşsa da yolundan dönecek gibi gözükmüyordu. Kendi ailesi kadar aynı kayınpederi *Süheyl İbn Amr*'ın[174] tepkilerini de çekiyor olmasına rağmen durduğu yerden taviz vermiyordu. Çok asil bir duruştu; ancak öyle bile olsa Hind'in o gün hoşuna gitmeyen bir duruştu bu. İçten içe kardeşine kızıyor, onu ikna edip de yeniden saflarına katabilmek için uğraş veriyordu. Büyük bir azimle gayret ortaya koyup da kardeşi Ebû Huzeyfe'yi kendilerine benzetme hayalleri kurarken onun, kendisi gibi bir grup Müslümanla birlikte Habeşistan'a hicret ettiğinin haberiyle sarsılacaktı; kardeşi de kendisini, diğer kardeşlerini, anne-babasını, kabilesini ve Mekke'deki geleceğini bir kenara bırakmış, dünya adına önünde duran imkânları terk ederek başka bir diyara yelken açmıştı! Halbuki babası Utbe, ona ne umutlar bağlamış, diğer kardeşlere rağmen Ebû Huzeyfe'ye, kendisinden sonraki veliaht olarak bakar olmuştu. Utbe ve ailesi, şimdi çok yönlü bir kayıp içindeydi; yerine nasbetmek için yatırım yaptığı dayanağını kaybetmiş, üstelik onu '*karşı*' diye niteleyip düşman ilan ettiği grubun içinde görmeye başlamıştı. Bütün ümniyelerini boşa çıkaran bir tercihti bu ve o noktadan sonra baba Utbe, oğlu ile ilgili planlarını bir kenara bırakmak zorunda kalacaktı.

Anlamakta zorlanıyordu; onu böylesine parlak bir gelecekten koparan ve yarınının ne getireceği belli olmayan bir maceraya (!) yönelten güç ne olabilirdi! Muhammedü'l-Emîn'i o da tanıyıp biliyordu; ancak o gün o, Allah Resûlü'nün beyanlarındaki güce kulak bile vermek istemiyordu. Zira bambaşka bir çevrenin insanıydı ve içinde bulunduğu muhitte sürekli O'nun aleyhinde be-

---

174 Ebû Huzeyfe (radıyallahu anh), Mekke'nin dirayetli şairi Süheyl İbn Amr'ın kızı Sehle ile evliydi. Habeşistan'a hicret ettikten sonra burada bir erkek çocukları dünyaya gelecek ve adını *Muhammed* koyacaklardı. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 3/84

yanlarda bulunulur, akla hayale gelmedik yakıştırmalarla zihinlere ket vurulurdu. Hind'in düşünce mekânizması da, beynine nakşedilen bu ketlerin cenderesi altında idi ve o gün onun, bu çemberi kırıp da özgür düşünebilmesine imkân yoktu. Onun için bu gelişmeleri de bir türlü anlayamıyordu; bir taraftan Ebû Huzeyfe'ye kızıp iğbirarını izhâr etse de diğer yandan zihnini tırmıklayan bu türlü soruların zorlamasına mâni olamıyordu.

Gerçi bu ayrılık uzun sürmeyecekti; Habeşistan'a giden diğer arkadaşları gibi Ebû Huzeyfe de üç ay sonra geri gelecekti. Ancak bu geliş de bir şey değiştirmiyordu; Ebû Huzeyfe yine aynı Ebû Huzeyfe idi ve bütün ısrar, telkin ve tazyiklere rağmen çizgisinden zerre kadar taviz vermiyor, asırlardır devam edegelen gelenekler yerine Muhammedü'l-Emîn ile birlikte hareket etmeye devam ediyordu.

Daha sonra bu birliktelik onu, Utbe ailesinden tamamen koparacak ve diğer Muhâcirler gibi bu sefer de Ebû Huzeyfe Medine'ye hicret edecekti. Kardeşinin bu gidişine ayrıca yanıyordu; dönüşü olmayan bir yola girdiğini düşünüyor ve bundan böyle Mekkeliler gibi o da, öz kardeşini düşman ilan ediyordu!

Bundan böyle Mekke'de bütün hesaplar, işte bu düşmanlık üzerine yapılacaktı.

Bedir

İşte Bedir, bu hesaplaşmanın ilk adıydı; ellerinden kaçırdıklarını düşündükleri insanları orada hezimete uğratacak ve böylelikle bunca yıldır devam edegelen bir problemi kökünden halledeceklerdi.

Belki de ilk defa Mekkeliler, bir konuda bu kadar müttefik gözüküyordu; savaş hazırlıklarını tamamlama maksadıyla kocası Ebû Süfyân'ı Şâm'a göndermiş, diğer hazırlıkları da Ebu'l-Ha-

kem'in (Ebû Cehil) başını çektiği diğer Mekke önderleri üstlenmişti. Babası Utbe ile amcası Şeybe de bu önderler arasında bulunuyordu.

Ancak babası Utbe'nin, bu hamle içinde gönülsüz hareket ettiği gözlerden kaçmıyordu. Zira çoğunlukla ihtiyat ve temkin üzere yürüme taraftarı olan Utbe, savaştan ziyade o gün de barış ortamını tercih edenler arasındaydı. Onun için Bedir'e de gitmek istemiyordu. Hatta bu kararını kesinleştirdikten sonra Mekkelilere gitmeyeceğini ilan edecek, kabilesinin arasına dönerek mutat olduğu gibi kendi işlerine koyulacaktı. Şayet Ebû Cehil'in bitip tükenme bilmeyen hırsı ve insanları zor durumda bırakan uygulamaları olmamış olsaydı böyle bir iptilaya da maruz kalmayacaktı! İnsanları zaaflarıyla tanıyan ve adımlarını milimi milimine takip eden Ebû Cehil, Utbe'nin bu kararına muttali olur olmaz hemen bir senaryo hazırlayacak ve Ukbe İbn Ebî Muayt ile baş başa verip onu da yanlarında Bedir'e götürecek bir kumpas içine alacaklardı.[175] Niyet değiştiren babası Utbe de artık Bedir'e gidiyordu.

Kocası Ebû Süfyân katılmıyor olsa da Hind, babası, amcası ve kardeşleriyle birlikte Bedir'e gelenler arasındaydı. Mekkeli kadınları yönlendiriyor ve kendisi gibi onların da, etraflarında bulunan

---

175 Ukbe İbn Ebî Muayt'ı onun yanına gönderen Ebû Cehil, eline verdiği yağdanlık, yağ ve fitil gibi unsurları Utbe'nin önüne koymasını söyleyecek ve gerisini de Ukbe'nin ferâsetine bırakacaktı. Kabilesinin ileri gelenleri ve Mekkeli arkadaşlarıyla birlikte oturup sohbet ettikleri bir sırada Ukbe yanlarına yaklaşacak ve fitil, yağdanlık ve yağı Utbe'nin önüne koyduktan sonra geri çekilecekti. Bütün gözler bir anda Utbe ile önüne konulan malzeme üzerine odaklanmıştı. Zaten Ebû Cehil ile Ukbe'nin istekleri de bu idi. Olup bitenlere bir anlam veremeyen Utbe bir müddet sonra bu hareketin ne anlama geldiğini Ukbe İbn Ebî Muayt'a sorduğunda:

– Savaşa gitme niyetinden vazgeçtiğine göre artık sen de Mekkeli kadınlar gibi lamba temizler, fitil takıp ev işleri konusunda onlarla birlikte hareket edersin, diyordu. Utbe'yi beyninden vuran cümleydi bu; o güne kadar alnı ak dolaşan Utbe, bugünden sonra böyle bir yaftayı hoş göremezdi. Elinin tersiyle önüne konulanları bir kenara attığı gibi evine gelecek ve silahlarını kuşanmaya başlayacaktı. Yine Ebû Cehil'in dediği oluyordu; zira Utbe de artık onunla birlikte Bedir'e geliyordu. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* 1/281; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/24; İbn Hişâm, *Sîre,* 3/156

yakınlarını coşturarak Mekke ordusunun moralinin yükselmesi için gayret sarf ediyordu. Bunun için defler çalınıyor, şarkı ve neşidelerle askerlere moral verilmeye çalışılıyor ve okunan şiirlerle kahramanlık duyguları tetiklenmek isteniyordu.

Cumartesi güneşinin doğuşuyla birlikte babası Utbe'nin dönüş çağrısı da boşa gidecek, kocası Ebû Süfyân'ın taleplerini de kulak ardı eden Ebû Cehil'in yeni bir hamlesi ile bu gayretler de neticesiz bırakılacaktı.[176] Artık savaş başlamak üzereydi.

Ne gariptir ki ilk mübarezeye de Utbe, kardeşi Velîd ve amcası Şeybe çıkıyordu. Yürekleri ağızlara getiren anlardı bu demler; zira o günlerde savaşlar böyle bir mübareze ile başlar ve en cesur, en yürekli ve en güçlü cengâverlerin galibiyet/mağlubiyetlerine göre sonuç hakkında bir fikir elde edilmeye çalışılırdı. Bedir'de öne çıkan cengâverler, Hind'in en yakınlarından müteşekkildi. Bunun içindir ki onun heyecanı daha bir başkaydı.

Şimdi gözler Medine ordusu üzerindeydi; acaba bu üç cengâverin karşısına kimler çıkacaktı!

Derken üç kişi de onlar arasından ileri atılmıştı. Utbe'nin tanımadığı isimlerdi bunlar ve Allah Resûlü'ne seslenerek kendilerinden birilerini ve denk isimleri karşısına çıkarmasını talep ediyordu. Bu sırada öne çıkıp da Utbe, Şeybe ve Velîd'in karşısına dikilmek için hareketlenen bir isim Hind'in gözlerinden kaçmayacaktı. Bu, öz kardeşi Ebû Huzeyfe idi. Gerçi Muhammedü'l-Emîn böyle bir çıkışa müsaade etmemiş ve babası, kardeşi ve

---

176 Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kılıçlar çekilmeden önce son bir hamle daha yapmış ve Mekke ordusuna savaş yapmama çağrısında bulunmuştu. Haberi Mekkelilere ulaştıran Hz. Ömer'di ve ilk konuştuğu kişi Hakîm İbn Hizâm idi. Allah Resûlü'nün mesajlarını alan Hakîm İbn Hizâm, önce gelip Utbe ile konuşacak ve bu mesajı haklı bulan Utbe ile aralarında iş bölümü yapacaklardı; Utbe insanlara seslenip onları Bedir'den geri çevirecek, Hakîm İbn Hizâm da Ebû Cehil'e gidip onu ikna edecekti. Dedikleri gibi de yaptılar; ancak Ebû Cehil'in geri adım atmaya niyeti yoktu ve her şeye rağmen ordunun hedefini yeniden savaşa doğru yöneltecek ve büyük bir hırsla kendisi başta olmak üzere Utbe dâhil yetmiş kişilik Mekke önderleri için kaçınılmaz sonu hazırlayacaktır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/15, 16

amcasına karşılık onun mübareze yapmasını hoş karşılamamıştı. Ancak Ebû Huzeyfe'nin bu hamlesi, onu hiddetlendirmeye yetmişti; ardı ardına yaptığı hakaretlerden sonra kardeşi Ebû Huzeyfe'ye bakarak şunları söyleyecekti:

– Ne olacak; pörtlek dişli, dik başlı, gözü dönmüş ve gittiği yol itibariyle de insanların en şerlisi Ebû Huzeyfe! Genç ve güçlü bir delikanlı oluncaya kadar küçüklüğünde seni terbiye eden babana karşı böyle mi teşekkür edeceksin![177]

Hint bunu söyleyedursun kardeşi Ebû Huzeyfe'nin içi kan ağlıyordu; zira babası, amcası ve kardeşleri, körü körüne bir savaşın içinde yerlerini almış ve Allah'ın Resûlü'ne karşı kılıç kullanmak üzere Bedir'e kadar gelmişlerdi. Halbuki o, gelip de her birisinin Müslüman olmasını ne kadar yürekten istiyordu! Ancak bu onlara nasip olmayacaktı.

Olacak ya, Bedir'de herkesten önce cansız yere serilenler Utbe, Şeybe ve Velîd idi. Bir evlat ve kardeş olarak her ikisinin de yüreği yanıyordu. Ancak bu yanışta bile farklılık vardı; Hind, intikam hırsıyla yanıp tutuşurken Ebû Huzeyfe (radıyallahu anh), baba, amca ve kardeşinin imansız gidişine yanıyordu. Zira o gün üçü de, bir hiç uğruna ölmüşlerdi. Savaş bitip de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları gömerken yanlarında duracak ve:

– Ey Utbe! Ey Şeybe! Ey Ümeyye! Ey Ebâ Cehl!.. Allah'ın size vaat ettiği şeyleri gördünüz mü? Bana sorarsanız Ben, O'nun bana vaat ettiklerini aynen gördüm, diyecekti. İsimlerini de zikrederek Mekke müşriklerine seslenirken bir taraftan da Ebû Huzeyfe'nin yüzüne bakacak ve içinde duyduğu hüznü fark edip:

– Herhalde babanın bu durumuna çok üzüldün, diyecekti. Ebû Huzeyfe'nin üzüldüğü doğruydu ama sebebi başkaydı; döndü ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şunları söyledi:

---

177 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/159; İbn Sa'd, *Tabakât,* 3/84; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1631; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/166

– Hayır yâ Resûlallah! Bugün ben, ne babamın burada ölümüne, ne de *şurada ölecek* diye sizin daha önceden haber vermenize üzüldüm. Benim esas üzüntüm, babamın iyi huylu olduğunu, hilm ve faziletini bilmemden kaynaklanıyor! Onun bu özellikleri gün gelip de onu İslâm ile tanıştıracak diye beklerken başlarına bunların geldiğini görünce, yani beklediğimle değil de bu kötü sonuçla karşılaşınca esas ben buna üzüldüm!

Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun sırtını sıvazlayacak ve hayır duada bulunacaktı.[178]

Olacak ya, Bedir'de ilk ölenlerden birisi, Hind'in babası Utbe idi. Ardından amcası Şeybe ve sonrasında kardeşi Velîd de ölenler arasındaydı. Üstelik hepsi de, daha savaş başlamadan önce öldürülmüş ve birlikte geldiği ordunun moralini de alt üst etmişti. Mekke'nin dirayetli kadını Hind can evinden vurulmuştu! Çılgına dönmüş ve özellikle babasıyla amcasını öldüren Hz. Hamza'ya karşı hakaretler savurup intikam yeminleri ediyor ve içinde taşıdığı kin ve nefreti şiirin mısralarına döküyor, o gün kaybettiği yakınları için sürekli yakınıp dövünüyordu. Onu bu halde görüp de kendisine:

– Kimin için bu kadar ağlıyorsun ey Hind, diye soran bir başka kadın Şair *Hansâ*'ya dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Ebtah'ın iki yiğidine ağlıyorum ki onlar, her türlü kötülükten yöre halkını korurlardı;

Yazık oldu; hayır ocağı babacığım Utbe'ye ve yoksulların hâmisi amcam Şeybe'ye.

Halbuki onlar, Gâliboğullarının en soyluları, benzeri bulunmaz izzet sahibi kişilerdi![179]

Bedir'de kaybettiği babası ve amcası için üzülüp mersiyeler

---

178 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/159

179 Halebî, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, 35, 36

okuyan Hind'in acısı bunlarla da sınırlı değildi; ilk mübârezede ölen kardeşi Velîd'den başka bir diğer kardeşi *Şeybe*'nin de ölüm haberini almıştı; onun hakkında da şiirler söyleyecek ve böylelikle üzüntüsünü etrafındakilerle paylaşacaktı.[180]

Bir diğer ölüm haberi de Ebû Süfyân ailesindendi; üvey oğlu *Hanzala İbn Ebî Süfyân* da Bedir'de kalanlar arasındaydı. Üstelik Ebû Süfyân'ın bir diğer oğlu *Amr* da esir olarak Medine'ye götürülmüştü.

Bedir'in esas bilânçosu ise, ancak savaş bittiğinde anlaşılabilecekti; Müslümanlara Bedir'i mezar etmek ve üstünde âlem yapmak için buraya gelen Mekke ordusu, başta lider konumundaki *Ebû Cehil*, *Ümeyye İbn Halef* ve *Ukbe İbn Ebî Muayt* gibi en önemli isimleri olmak üzere arkada tam yetmiş cansız ceset bırakmıştı. Üstelik tablo sadece bununla da sınırlı değildi; Müslümanların elinde bir o kadar da esirleri vardı.[181]

Bedir'in manzarası yürek yakıyordu. Hind, babası, amcası ve kardeşinin cansız bedenleri yanına gelecek ve uzun uzadıya onlara bakacaktı; sanki taş kesilmiş, olduğu yerden hareket edemez hale gelmişti. Yanına yaklaşıp da kendisine:

– Baban, amcan, kardeşin ve aile efradından ölen diğerleri için ağıt yakıp da ağlamayacak mısın, diye soranlara dönüp şunları söyleyecekti:

– Şayet bugün ben ağlarsam ve ağladığımın haberi Muhammed ve arkadaşlarına da ulaşırsa, onları sevindirmiş olurum! Bu durumda kendimi de onlar nezdinde küçük düşürürüm! Nasıl olsa onlardan bir gün, intikamı alırım! Bundan böyle bana, başıma yağ sürünmek ve bu intikamı alacağım günü görünceye kadar Ebû Süfyân ile aynı yatağa girmek haram olsun!

---

180 Hatta bu Şeybe'nin Ramle adındaki kızıyla daha sonra Hz. Osman evlenecektir.

181 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/270; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/53

O gün Hind, diğer Mekkeliler gibi yakınlarının cesedini alıp Mekke'ye bile getirme fırsatı bulamayacak, gözü Bedir'de kalarak geri dönecekti.

Onun için gittikçe hırçınlaşan Hind'i hiçbir şey teskin edemiyor, hıncını etrafındakilerden almaya çalışıyordu. Yakınındakileri hedef haline getirmiş, bu vesileyle onlara hakaretler etmeye başlamıştı. Osman İbn Ebi'l-Âs ile evli olan amca kızı *Ramle Binti Şeybe* ve Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe ile evli olan kardeşi Velîd'in kızı *Fâtıma* da Müslüman'dı ve Bedir'de öldürülenler arasında onların babaları da bulunuyordu. Ancak buna rağmen onlar, Müslümanlıklarından taviz vermiyor ve her ne kadar babalarının İslâm'la tanışamadan gidişlerine üzülseler de temkinli davranıyor, bulundukları yerde sabit kadem kalmayı tercih ediyorlardı. Hind'i çileden çıkaran bir tercihti bu ve onlara gelerek ağzına geleni söyleyecekti. Tavırlarını hiç de hoş karşılamadığını ifade ettikten sonra şunları sıralıyordu:

Mekke'de ve Hacûn'un etrafından peşi peşine,

Üzerimize Allah bu kadar musibet yağdırmışken

Nasıl olur da sen, gidip babanı öldürenlerle aynı dini paylaşabilir;

Ve hâlâ onlarla birlikte oturup kalkabilirsin?

Yoksa sana, babanın ölüm haberi de mi gelmedi?[182]

Onunla aynı konumda olsa da amca kızı Hz. Ramle, imanı sayesinde bu sıkıntısını çabuk atlatmış ve babasının arkasından sadece acıyarak bakmayı tercih etmişti.

Bedir'de ava giden Mekke ordusu avlanmıştı; o güne kadar tatmadığı acıların bütünüyle birden karşılaşan Hind, dengesini

---

182 Bkz. Halebî, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, 313. O gün bu kadar karşı çıkıp da hakaretler ettiği amca kızı Hz. Ramle'nin haklı olduğunu Hind, ancak Mekke fethinden sonra anlayabilecek ve o günden sonra da onu, kendisinden daha akıllı birisi olarak tarif edecekti. Bkz. Halebî, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, 313

kaybetmişti. Metanetini koruyup kararlılık ve azmini ortaya koysa da can evinden vurulmuştu. Bir türlü hazmedemediği Bedir'in intikamını alacağı günü sabırsızlıkla beklediğini söylüyor, herkese ve bulduğu her fırsatta Medine'ye kin ve nefret püskürüyordu.

Bundan böyle Hind için Bedir, hatırlanmaması gereken bir yerdi; aslında onun için Bedir, sadece intikam demekti. O günden sonra hep yeni planlar yapacak ve ancak, yakınlarını öldürenlerden teker teker intikam almanın hayalleriyle avunabilecekti. Bulduğu her fırsatta ve gittiği her mecliste şiirler okuyup Bedir'in yasını tutuyor, Mekkelileri de intikam almaya teşvik ediyordu. Babası Utbe, amcası Şeybe ve kardeşi Velîd'in faziletlerini öve öve bitiremiyor ve yokluğunda onları göklere çıkarıyordu. Özellikle Bedir'de ön saflarda gördüğü Ashâb-ı Resûlullah'ın ölümünü bizzat görmek istediğini söylüyordu. Tabii ki ilk hedefi, Efendiler Efendisi'nin amcası ve süt kardeşi Hz. Hamza idi; babasıyla amcasının ölümünden sorumlu tuttuğu Hz. Hamza'yı paramparça edip ciğerini çiğneyeceğine dair yeminler ediyor ve o günden itibaren bu işi yaptıracak müsait birisini arıyordu.

Uhud

Onun için Uhud, acılarla dolu Bedir'in intikamı demekti; babası Utbe, amcası Şeybe ve kardeşleriyle üvey oğullarının intikamından başka bir şey düşünmüyordu. Bunun için *Vahşî* adındaki bir köleyi gözüne kestirmiş ve Hz. Hamza'yı öldürdüğü takdirde büyük mükâfatlar vaat etmişti. O gün için *Cübeyr İbn Mut'ım*'in kölesi olan Vahşî'ye Hind, Resûlullah'ın amcası Hz. Hamza'yı öldürdüğü takdirde kendisini izzet ü ikrama boğacağını vaat ediyor ve hediyelerle iğnâ edeceğini söylüyordu. Efendisi Cübeyr de farklı düşünmüyordu; Mekke'nin genel havasının oluşturduğu karamsar dünyasının etkisiyle o da, Bedir'in önü alınmaz aslanı Hz. Hamza'yı öldürdüğü takdirde Vahşî'ye hürriyete giden yolla-

rı vaat etmiş ve hiçbir bedel ödemeden kölelikten kurtulacağını söylemişti.[183]

Hind, Uhud'a doğru ilerleyen ordunun içinde ve etkili konumuyla geliyordu; onunla birlikte Mekke'den gelen ve özellikle aristokrat olanlarla birlikte organize ettiği on altı kadın daha vardı ve o gün Mekkeli kadınların başını da Hind çekiyordu! Aynı zamanda erkekleri de savaşa teşvik ediyor, şiirler söyleyip morallerini yüksek tutmaya çalışıyordu; bir taraftan yol arkadaşları def vurup raks ederken diğer yandan o, sesini yükselterek şöyle diyordu:

– Bizler, Târık yıldızının kızlarıyız;

Yumuşak ve süslü halılar serip, üzerinde salınarak yürürüz.

Şayet düşmanın üzerine yiğitçe giderseniz, size kucak açar, sıcak karşılarız.

Ancak bir de arkanızı dönüp kaçarsanız, o zaman biz de sizden yüz çevirir,

Dayanağı olmayan bir yastık misali sizden ayrılır ve irtibatımızı da kesiveririz.[184]

Hind'in kin ve nefreti o kadar aklını başından almıştı ki, Ebvâ'ya geldiklerinde, Efendimiz'in annesinin kabrini açıp parçalamak istemiş; ancak bunun, daha sonraları başkaları için de bir yol olacağı ve bundan sonra kendi mezarlarına da böyle muameleler yapılacağı endişesiyle Kureyş buna izin vermemişti.

Derken Uhud'a gelinmiş ve yine bir cumartesi günü savaş başlamış, kadınların sesleri daha bir gür duyulmaya başlamıştı; şiir ve neşideler okuyarak Mekke askerlerini Müslümanlara karşı teşvik ediyor, def çalıp dümbelek vurarak çığırtkanlık yapıyorlar-

---

183 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/59

184 İbn İshâk, *Sîre,* 3/306; Halebî, *Sîre,* 2/500-501; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* 5/284; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/16

dı! Bilhassa Hind'in süslü sözlerine kapılıp da heyecanlanmamak mümkün değil gibi gözüküyordu; galip geldikleri takdirde askerlere, takdire layık şeyler vaat ediyor ve belli ki onların her birini, gözünü budaktan sakınmayan bir insan azmanı haline getirmek istiyordu!

Heyhat ki, büyük umutlarla geldikleri Uhud da, Bedir'den farksız cereyan ediyordu. Yine bir mübareze ile başlayan savaşın seyri, intikam bir yana Bedir'i de aratacak mahiyetteydi. Teçhizat itibariyle de büyük üstünlüğe sahip üç bin kişilik Mekke ordusu, büyük bir mukavemet gösteren ve kendilerine nispetle elinde imkânı olmayan ancak yüreğindeki imanla çarpışan yedi yüz civarındaki İslâm ordusunun üstesinden bir türlü gelemiyordu! Hind gibileri çileden çıkaran gelişmelerdi bunlar. Mekke ordusunu cesaretlendirmek için bir taraftan var gücüyle gayret gösterirken diğer yandan da geri durup kaçan askerleri azarlıyor ve akıllarını başlarına almaları gerektiğini söylüyordu. Askerlerin kaçtığını görünce çılgına dönecek ve er meydanından kaçanları durdurmak için koşturup dururken de şunları söyleyecekti:

– Yazıklar olsun, Abdüddâroğullarına! Yazıklar olsun arkasını dönüp de kaçanlara!

Hâlbuki şimdi zaman, en keskin kılıçlarla en önde olma zamanıdır![185]

Yeniden bir hezimet dalgası kendini göstermiş ve Bedir'in intikamını almak bir yana, daha işin başında Mekke ordusu darmadağın oluvermişti! Dişini tırnağına takarak kaçışanları savaş meydanında tutmaya çalışsa da beyhûdeydi. İşte tam bu sırada arkasından bir kılıcın kendisine de kalktığını hissetmişti; arkasını döndüğünde *Ebû Dücâne* ile göz göze geliverdi! Meğer o gün,

185 İbn İshâk, *Sîre,* 4/14; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/64; Halebî, *Sîre* 2/500; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/16

Efendimiz'in kendisine uzattığı kılıcı alan Ebû Dücâne, hakkı verilmesi gereken bu kılıcı tutmuş, Uhud'da ayrı bir destan yazıyordu. O kadar ki, önüne çıkmaya kimse cesaret edemiyordu. İşte bu heybetle savaş meydanında ilerleye ilerleye Mekke ordusunun arkasına kadar gelmiş, kadınların bulunduğu yere adım attığının farkına bile varamamıştı.

Beri tarafta ensesindeki kılıcı derinden hisseden Hind'in bütün umutları yıkılmış, artık kendisi adına da yolun sonuna geldiğini düşünmeye başlamıştı. Halbuki ne hayalleri vardı ve buraya da hep bu hayallerini gerçekleştirmek için gelmişti! Hayatın sonuna geldiğini düşündüğü bu demlerde çığlığı basıp son bir umutla yardım dilenmekten başka çaresi yoktu. Onun için:

– İmdât, diye bağırmaya başladı. Tükenmiş bir insanın kulak yırtan avazlarıydı bunlar! Ancak işe de yarayacaktı; zira kulağına gelen bir kadın sesiyle irkilen Ebû Dücâne, kaldırdığı kılıcı Ebû Süfyân'ın hanımı Hind'in başından aşağıya indirmek üzere olduğunu fark edecek ve:

– Allah Resûlü'nün verdiği kılıcı bir kadının kanıyla kirletmek uygun olmaz, diyerek geri adım atacaktı. İmdât beklediklerinden yardım gelmemişti ama Hind'in hiç ihtimal vermediği bir şey gerçekleşiyordu; tam da işini bitirmek üzereyken Ebû Dücâne, son anda Hind'i öldürmekten vazgeçiyor ve âciz kalıp da ölümünü beklediği sırada yanından ayrılıp uzaklaşıveriyordu.[186]

Bir müddet öylece Ebû Dücâne'nin arkasından anlamsız anlamsız bakakalacaktı. Olup bitenlere bir anlam veremiyordu; nasıl olur da bir insan, bu kadar önemli bir fırsatı yakalamışken

---

[186] Savaş bitip de Medine'ye döndüklerinde kendisine:
– O gün Hind'i niye öldürmedin, diye bu hareketinin sebebi sorulunca meraklı bakışlara Ebû Dücâne şunları söyleyecekti:
– Resûlullah'ın verdiği bir kılıcı, kadın kanıyla kirletmek istemedim! Bkz. Bezzâr, *Müsned,* 3/194; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid,* 6/109

düşmanını bırakır ve öldürmekten vazgeçerdi! Zaten o gün, ne kadar düşünse de bunu anlayamayacaktı; sadece içindeki korkuyu bastırmaya çalışıyor ve bozuntuya vermemek için de, kimseye bir şey hissettirmemeye çalışıyordu.

Belli ki Hind'in daha dünya hayatında göreceği çok şey vardı. Hayatı bir kez daha kendisine bağışlanmıştı. Şayet o gün Hz. Ebû Dücâne'nin elindeki kılıç, Efendiler Efendisi'ne değil de başka birisine ait olmuş olsaydı, belli ki Uhud'dan sonra Hind Binti Utbe yaşamıyor olacaktı; bu yönüyle onu ölümden o gün, yine Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurtarmış oluyordu!

Hind, derin bir nefes almıştı; ancak bu, onun pes edeceği anlamına gelmiyordu; çok geçmeden toparlanıp yeniden eski kimliğine dönecek ve kaldığı yerden eski vazifesine devam edecekti. Yine Mekke ordusunun önünde duracak ve kadınlar gibi korkarak kaçan müşriklere çıkışıp onları durdurmak için kendini siper yapacaktı.

İntikam Hırsı ve Hz. Hamza

Umutlarının tükendiği sırada hiç beklemedikleri bir şey gerçekleşiyordu. Kaçışan Mekkelileri durdurmak için arkalarından seslenen Hind'in, kendilerini takip eden Müslüman askerlerinin de atlılar tarafından takip edildiklerini fark etmesi uzun sürmedi. Okçular tepesindeki zafiyeti çok iyi değerlendiren *Hâlid İbn Velîd* ve *İkrime İbn Ebî Cehil*, birlikleriyle beraber arkadan İslâm ordusunu kuşatıyordu! Bir anda sevinçten gözlerinin içi parlayıverdi; Uhud'un kaderi değişmek üzereydi!

Bu durumu Mekke ordusu da fark etmişti; artık kaçanlar da geri dönüyor ve iki ateş arasına aldıkları İslâm askerlerine daha acımasız saldırıyorlardı. Tam bir cenk meydanı haline gelen Uhud'da artık göz gözü göremez hale gelmişti.

O gün hürriyetten başka bir şey düşünmeyen Vahşî, efendisi Cübeyr İbn Mut'im ve Hind'in vaatlerinden sonra Uhud'a da, sadece hürriyet ümidiyle gelmişti. Tek bir hedefi vardı: Hz. Hamza'yı öldürüp hürriyete kavuşmak. Zaten o gün bugündür mızrak atıp duruyor ve sadece bu hedefi gerçekleştirip hürriyetini elde etmek için her fırsatta temrin yapıyordu.

İşte göz gözü göremez hale geldiği bu hengâmede sürekli fırsat kollayan Vahşî, nihayet kolladığı bu imkânı elde ettiğini görmeye başlamıştı. Hürriyete ramak kalmıştı. Büyük bir özenle ve bütün gücünü toplayarak elindeki mızrağı, saklandığı taşın arkasından Hz. Hamza'ya fırlatıverdi. Mızrak yerini bulmuştu; sinesine saplanan mızrağın geldiği yöne doğru nazar atfeden Hz. Hamza, Vahşî'nin üzerine yürüyüp işini bitirmek istese de artık iş işten geçmiş gözüküyordu.

Şehidlerin pîri Hz. Hamza'nın ruhunu teslim etmesi çok uzun sürmeyecekti. O âna kadar heyecanla bekleyen Vahşî, hedef haline getirdiği Hz. Hamza'nın ölümünden emin olur olmaz da yanına gelecek, mızrağını sinesinden çıkardıktan sonra karnını yaracak ve ciğerini de sökerek oradan ayrılacaktı.[187] Belli ki efendisi Cübeyr ve Hind'e elindekini gösterip hürriyet yanında Hind'in vaat ettiği mükâfatları da almak istiyordu.

Gerçi şehidlerin vücudunu parçalayan sadece Vahşî değildi; beri tarafta gözü kulağı Vahşî'nin getireceği haberde olan Hind de, kendisi gibi Mekkeli on altı kadınla birlikte ellerindeki kama ve hançerlerle Uhud şehidlerinin arasına dalmış, bir türlü teskin edemedikleri kin ve nefretleriyle onların kulak ve burunlarını kesip ellerindeki bıçak ve kamaları vücutlarına saplayıp bedenlerini paramparça etmekle meşguldü.

İşte böyle bir sırada Vahşî ile göz göze gelivermişti; ona doğru

---

187 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/179; İbn Sa'd, *Tabakât,* 3/10. Bazı rivayetlerde bu işi bizzat Hind'in yaptığı nakledilmektedir. Bkz.İbn Abdilberr, *İstîâb,* 1/373

hızlı adımlarla gelirken gözlerinin içi gülüyordu. Belli ki bir müjde ile geliyordu; Hind'in içini serinleten bir gelişti bu. Zira bir taraftan yanına doğru yaklaşırken diğer yandan da kanlı elini ona doğru uzatıyor ve avuçlarında tuttuğu cismi ona göstererek:

– İşte bu Hamza'nın ciğeri, diyordu.

Gözleri dört açılmıştı Hind'in; rüyalarına girip de hayallerini süsleyen bir konuda finali yakalamış olmanın heyecanı vardı üzerinde! Dünyalar onun olmuştu.

Önce büyük bir sevinçle kendisine uzatılan ciğeri aldı. Ardından, onu ağzına alarak çiğnemeye başladı; yutmak istemişti ama olmadı. Daha sonra da onu ağzından çıkararak dışarı attı. Bunu yapmakla, Hz. Hamza'ya duyduğu kin ve nefreti teskin ettiğini, babası, amcası, kardeşleri ve üvey oğluyla birlikte Bedir'de kalan Mekkelilerin intikamını aldığını düşünüyordu. El ve yüzü kanlar içinde kalmış olsa da içinde, hedefine ulaşmış olmanın sevinci vardı.

Hind rahatlamıştı ve ardından, bu duyguları kendisine yaşatan Vahşî'ye döndü; ortaya koyduğu bu başarıdan dolayı boynundaki kolyelerle üzerindeki kaftanını çıkarıp ona hediye etti. Bu kadar önemli bir işin üstesinden gelen Vahşî'ye verecekleri bunlarla da sınırlı değildi; Mekke'ye döndüklerinde kendisine on dinar da para vereceğini vaat ediyordu.

Ancak hâlâ içinde bastıramadığı duyguları vardı; hisleri, bu kadarının yeterli olmadığını söylüyordu. Fırsatını yakalamışken daha fazlasını yapmalı ve böylelikle Mekke ulularına karşı gelmenin ne demek olduğunu herkese göstermeliydi. Nefret hislerinin ağında iyice kendini kaybeden Hind, Vahşî'ye yeniden yöneldi; elinden tutup da kendisini Hz. Hamza'nın bedeninin olduğu yere götürmesini söylüyordu.

Derken yanına kadar gelmişlerdi; onu görmesiyle elinde taşıdığı hançerle Hz. Hamza'nın bedeni üzerine kapanması bir olu-

vermişti! Seyyidü'ş-şühedâ'nın mübarek vücudunu parçalıyordu! Çok geçmeden, burun ve kulaklarını da kesip gerdanlık diye boynuna astığı görülecekti![188]

Şimdi sıra, elde ettiği bu başarıyı (!) herkese ilan etmeye gelmişti; yüksek bir taşın üstüne çıkmış avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Yaptıklarını insanlara ilan ediyor, Bedir'in intikamını almış olmanın verdiği zafer sarhoşluğuyla, kendilerini yüceltip göklere çıkarırken Müslümanları yerden yere vurmak istiyordu. Şunları söylüyordu:

– Gördünüz mü, Bedir'in intikamını sizden nasıl da aldık,

İşte, savaş sonrası yeni bir savaş böyle acı bir ateştir.

Artık ben Utbe'ye, kardeşime ve onun amcasına da sabrederim,

Çünkü içimdeki ateşi söndürdüm ve yeminimi de yerine getirdim.

Hamza konusunda Uhud'da kendimi teskin ettim,

Karnını nasıl da yardım, tâ ciğerine kadar!

İşte bu, bugüne kadar duyduğum bütün sıkıntılarımı,

Günlerimi zehir eden acılarımı alıp götüren şeydir.

Bunları söyledikten sonra Vahşî'ye dönecek ve yere göğe sığdıramadığı, dünya durduğu sürece kendisine minnettar kalacağını ilan ettiği azatlı köle Vahşî için de şunları söyleyecekti:

– Bil ki, canımı yakıp dünyamı karartan acımı sen dindirdin ey Vahşî!

Hayatım boyunca Vahşî'ye ihsanda bulunmak boynumun borcu olsun;

---

188 Mekke'ye dönünceye kadar Hz. Hamza'nın kulaklarıyla burnu Hind'in boynunda asılı kalacaktı.

Hatta kabrimde kemiklerim çürüyünceye kadar![189]

Hind'den bu iltifatları alan ve durumdan efendisini de haberdar eden Vahşî, Mekke'ye dönecek ve döner dönmez de hürriyetine kavuşacaktı.[190]

Beri tarafta Uhud'un hüznünü yaşayan ashab-ı kirama da onun sesi geliyordu. Hind'in sevinç nârâlarına yine bir başka Hind cevap verecekti; beri tarafta *Hind Binti Üsâse* dayanamamış, Utbe'nin kızı Hind'e mukabeleye başlamıştı; daha nice Bedirlerin geleceğini ilan ediyor ve böylelikle Ebû Süfyân'ın hanımı Hind'in sesini kesmeye çalışıyordu.[191]

Bu sırada Uhud'da, yürekleri yakan başka bir çığlık daha yankılanıyordu:

– Vah benim emîrimin başına gelenlere; onu siyah bir köle öldürdü![192]

Hind Binti Üsâse'yi duymuyordu bile. Feryâd ü figân adına yükselen benzeri sesler onu oldukça memnun etmiş gözüküyordu ve Uhud'dan da bu sevinçle ayrılacaktı. Dönerken şunları söylüyordu:

– Gönlümde büyük bir ferahlıkla geri dönüyorum;

---

189 Halebî, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, 37, 38

190 Vahşî, Mekke fethinden sonra Müslüman olacaktı. Hatta onun Müslüman olması için Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), üst üste mektup yazıp gönderecek ve her şeye rağmen gelip İslam'ı kabul etmesini isteyecekti. Yanına geldiği zaman üstüne yürümek isteyenlere karşılık da, '*Onu bırakın; çünkü bir adamın Müslüman olması Bana, bin adamın öldürülmesinden daha sevimlidir*' buyuracaktı. Biraz oturup konuştuktan sonra sözü Uhud'a getirecek ve o gün amcası Hz. Hamza'yı nasıl öldürdüğünü soracak, anlatınca da gözüne pek fazla gözükmemesi gerektiğini söyleyecekti. Artık Hz. Vahşî, Müslüman olmadan önceki hayatını temizlemeye çalışan bir keffâret avcısıydı; cepheden cepheye koşuyor ve kendini affettirmeye çalışıyordu. Nihayet Yemâme'de karşısına çıkan Yalancı Peygamber Müseyleme'yi aynı mızrakla öldürecek ve '*Müslüman olmadan önce Resûlullah'tan sonra en hayırlı insanı öldürdüm; şimdi ise insanların en şerlisini.*' diyerek bir nebze olsun rahat nefes alacaktı. Bkz. Buhârî, *Meğâzî,* 23; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 3/501; İbn Hibbân, *Sahîh,* 15/483; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/20

191 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/40; İbn Hacer, *İsâbe,* 8/148

192 Bkz. Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 4/218

En azından dilediğim şeylerin çoğunu gerçekleştirdim!
Bedir ashabından, Kureyş'ten, Hâşimoğullarından,
Ve gerek Yesrib ehlinden veya başkalarından!
Buraya gelirken düşünüp de yapmayı planladığım ne varsa,
Artık yapacağımı yaptım ve hedefime de ulaştım sayılır![193]

Sonraki Günler

Hendek'e gelirken Hind'in başı daha dikti; içindeki fırtınalar dinmiş ve ayakları yere basmaya başlamıştı. Ancak neredeyse bir ay kıyısında bekleyip de geri dönmek zorunda kaldıkları Hendek, onlar için bir dönüm noktasını oluşturuyordu. Bugünden sonra Hicaz'daki gelişmeleri belirlemede Mekke'den ziyade Medine'nin sözü geçecekti; artık her geçen gün biraz daha eriyip küçülen Mekke, giderek otoritesini de kaybediyordu.

Hudeybiye bu manada bir ilk adımdı ve aynı zamanda bu adım, Mekkelilerin İslâm devlet ve otoritesini resmen kabullenmeleriyle neticelenecekti. Zira bir anlaşma gerçekleşmiş ve bu anlaşmanın bir tarafı olarak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye musâlahasına imza atmıştı.

Bu arada Hind, bir süredir dikkatini çeken kocası Ebû Süfyân'daki değişimi de yakın takibe almış, Mekke reisinin politikasında meydana gelen yumuşamanın sebeplerini anlamaya çalışıyordu.

İçten içe zafiyet yaşasa da anlaşmayı ihlal eden taraf yine Mekke olmuştu; Allah Resûlü'nün müttefiki *Huzâa* kabilesine bir gece saldırıp yirmi üç kişiyi öldürmüş ve böylelikle tek taraflı olarak Hudeybiye'yi feshetmişlerdi. Üstelik ne yaptıklarının hata olduğunu kabul edip anlaşmaya yanaşıyor ne de meydan okuma anlayışlarından taviz vermek istiyorlardı.

---

193 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/121; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/60; Kilâî, *İktifâ,* 2/100; Halebî, *Hayâtü's-Sahâbiyyât*, 132

Kocasının içinde bulunmadığı bu gelişmeleri Hind uzaktan seyrediyor, bundan sonra olacakları tahmin etmeye çalışıyordu. Yine kocası Ebû Süfyân'ın kapısına dayanmış ve çözümü de yine ondan bekler olmuşlardı.

Başlangıçta karşı çıkmış olsa da çaresiz Ebû Süfyân, Hudeybiye'nin geçerli olduğunu tescil edip sürenin bozulmaması için Medine'ye elçi olarak gidecek, ancak orada beklediği ilgiyi bulamayacak ve eli boş geri dönmek zorunda kalacaktı. Tabii olarak gelişi uzamış, kapısını çaldığı farklı insanları ikna adına attığı adımlar ona bir hayli zaman kaybettirmişti. Şimdi eli boş geri geliyordu; gecenin karanlığında girmişti Mekke'ye ve doğruca evine gitmeyi tercih edecekti. Kendisini karşılayan hanımı Hind, büyük bir beklenti içinde ona şunları söyleyecekti:

– Vallahi de o kadar geciktin ki, kendi kavmin bile seni töhmet altında bırakır oldu; bu kadar geciktiğine göre mutlaka iyi bir sonuçla dönmüşsündür! Zaten senin gibi erkek adamdan da bu beklenir!

Ancak durum, sanıldığı gibi değildi; ne dininden dönmüştü ne de anlaşmayla ilgili bir sonuç alabilmişti! Nihayet Hind'in yanına daha da yaklaştı ve bir taraftan içini döküp hasbihal ederken diğer yandan da başından geçenleri anlattı bir bir. Mekke'nin reisi Ebû Süfyân'ın tükenişini ifade eden cümlelerdi bunlar ve Utbe'nin kızı Hind, duydukları karşısında oldukça sinirlenmişti:

– Sen ne de kötü bir elçilik yaptın; hayırlı bir haberle dönmedin, diyerek kocası Ebû Süfyân'ı itab ediyordu. Sadece bununla da kalmayacaktı; hırsını alamayıp kocası ve Mekke reisi Ebû Süfyân'ın göğsüne bir tekme indirecekti.[194] Ebû Süfyân'ı, iki çözümsüzlüğün arasında bırakan gelişmelerdi bunlar; belli ki artık ne hanımı Hind dâhil Mekkelilerin dediklerini yapıp onları razı edebiliyor ne de Medine'de sözü dinleniyordu!

---

194 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/322; Halebî, *Sîre,* 3/9

Aslında bütün bunlar, kaderin onları yeni bir döneme hazırladığını gösteren gelişmelerdi ve çok geçmeden bu kaderle bizzat karşılaşacaklardı. Ancak henüz vakit tamam olmamıştı.

Gördüğü Rüyalar

Rüyasında, *Hacûn* tarafından bir kan selinin Mekke'ye doğru gelmekte olduğunu ve bunun, *Handeme* denilen bölgeye akarak bir miktar durduğunu, daha sonra da yok olup gittiğini görmüştü. Korku ve dehşetle uyanıp rüyasını kocası Ebû Süfyân'a anlattığında o da bu rüyanın ifade ettiği mana karşısında irkilmiş ve Mekkelilerin akıbeti konusunda endişe duymaya başlamıştı.[195]

Başka bir gece rüyasında zifiri bir karanlıkta kalmış, hiçbir şey göremez olmuştu; çok geçmeden sanki güneş doğmuşçasına her taraf bir anda aydınlanıvermişti! Bu aydınlığın merkezinde bulunan Muhammedü'l-Emîn, onu da imana davet ediyordu. İkinci gece yine rüyasına gelmişti; yolda yürürken karşısına çıkmış ve:

– Yolun en doğru olanına gel, diyerek yine onu imana davet ediyordu. Bu sırada sağ tarafında bulunan *Hubel* ile sol yanındaki *İsâf* da Hind'i kendilerine çağırmaktaydı. Üçüncü gece onun için tam bir kâbus olmuştu; cehennemin tam kenarında bulunuyordu ve Zebânîler de onu cehenneme atmak üzerelerdi! İşte tam bu sırada yine arkasında bir kurtarıcı belirmiş ve elbisesinden tutarak Hind'i geri çekmişti. Kendisini cehennemden kurtaran bu elin sahibini merak edip de arkasına baktığında karşısında yine Muhammedü'l-Emîn duruyordu. O'nun semtine girince ortada ne cehennem ne de Zebânî kalmıştı ve belli ki, yine O (sallallâhu aleyhi ve sellem) imdadına koşmuş ve cehenneme girip de cayır cayır yanmaktan Hind'i yine O (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurtarmıştı! Hâlbuki o güne kadar düşman bilip de aleyhinde nice kötülükler yap-

---

195 Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 5/205

ma yarışına girdiği Muhammedü'l-Emîn onu kurtarmak için bu gayreti ortaya koyarken diğer yanda ömür boyu önünde temenna durduğu Hubel, kendisini göstererek:

– Onu cehenneme atın, diye Zebânîlere bağırıyor, önünde saf bağlayanların hepsini cehenneme atmak için ayrı bir gayret gösteriyordu![196]

Bütün bunlar onun için adeta bir hazırlanma sürecini ifade ediyordu. Ne var ki her şeye rağmen o, henüz bunları değerlendirip makul bir sonuca gitme dirayetinden o gün mahrum bulunuyordu. Ancak o günler artık uzak gözükmüyordu.

Fetih Sonrası

Mekke artık diken üstündeydi ve kanlı baskın sonrası gönderdikleri ancak eli boş dönmek zorunda kalan Ebû Süfyân'ı, yeni bir çözüm üretmesi veya istihbarat toplayıp ona göre adımlarını belirleyebilmeleri için yeniden Medine istikametine gönderme kararı almışlardı.

Yanına aldığı iki kişiyle birlikte yola çıkan Ebû Süfyân, gecenin karanlığında gözünü aydınlatan on bin ışığın davetine o gece icabet edecek ve ardı ardına yaşadığı onca gelişmeden sonra gönül dünyasına aldığı bu zenginlikle birlikte Mekke'ye geri dönecekti. Artık Ebû Süfyân da Müslümandı. Belli ki kader ona çok kritik bir vazife biçmişti; yetmiş yıldır *Hubel*, *Nâile*, *İsâf* deyip birlikte oyalandıkları Mekkelileri intibaha getirecek ve akıllarını başlarına getirerek Mekke'nin kansız teslim olmasını temin edecekti. Merakla vereceği haberi bekleyenleri karşısına aldı ve:

– Ey kavmim, diye seslendi onlara. "Dikkat edin; ben Müslüman oldum, gelin siz de Müslüman olun! Çünkü Muhammed, asla karşı koyamayacağınız bir ordu ile gelmiş bulunuyor!"[197]

---

196 Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 5/255

197 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/333

Hind'i çileden çıkaran sözlerdi bunlar; nasıl olur da koskoca Mekke reisi Ebû Süfyân bu kadar kolay teslim oluverirdi! Üstelik şimdi o, bir de Mekkelileri teslim olmaya çağırıyordu!

Böyle durumlarda onun gibi birisi sessiz kalamazdı ve önce yanına yaklaştı kocasının. Ardından küçümseyen bir tavırla bıyığından tutup çekerek Mekkelilere şöyle seslendi:

– Düne kadar kahraman ve yiğit geçinen şu kocamış hain adamı öldürün; bir topluluk için o, ne kötü bir gözcü ve ne fena bir öncüdür![198]

Anlaşılan Hind, hâlâ eskinin pençesinde ve bugüne kadar yaşadıklarından da ders almış gözükmüyordu. Mekke'nin reisi Ebû Süfyân için zor bir durumdu; bir ömür boyu düşmanlık ettikleri kapıya yönelip de önünde temennâ durmanın öyle kolay olmadığını zaten kendisi de bizzat yaşamış ve görmüştü. Değişimi herkes bu kadar hızlı yaşayamayabilirdi; bunu da tabii karşılamak gerekiyordu. Fakat Hind, yerinde duracak gibi gözükmüyordu; herkesin önünde karı koca arasında bir münakaşa başlamış ve kocasını kaybettiğini düşünen Hind burnundan soluyordu. Zira henüz Ebû Süfyân'ın gördüklerine o şahit olmamış ve hislerinden arınarak salim kafayla düşünme fırsatı bulamıyordu. Ancak yine de insanları etkileme gücüne sahipti; çünkü o, Mekkelilerin itibar ettiği Utbe'nin kızıydı! Büyüklük yine Ebû Süfyân'da kalacaktı ve eliyle hanımı Hind'i işaret ederek Mekkelilere:

– Yazıklar olsun size, diye çıkıştı önce. Kitabın ortasından konuşuyordu; ifadelerindeki doluluk, sesinin tonu ve duruşundaki asalet aslında her şeyi anlatmaya yetiyordu. Baştan sona bir tecrübe konuşuyordu. Bugün aksine hareket etmenin imkân ve ihtimali yoktu. O da sinirlenmişti ve hanımı Hind'i göstererek düne kadar birlikte omuz omuza mücadele verdikleri arkadaşlarına şunları söyledi:

---

198 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/62; Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 5/223

– Sakın ola ki bu kadın, sizi aldatıp da bir yanlışlık yapmanıza sebebiyet vermesin; zira Muhammed, güç yetiremeyeceğiniz bir kuvvetle gelmiş bulunuyor ve zaten çok yakında kapınıza kadar da gelip dayanacaktır![199]

Şimdi akıllar başa gelmeye başlamıştı; tuzağa takılmış av gibilerdi; ne öfkelerinin kendilerine bir faydası vardı ne de karşı koyabilecek bir güce sahiptiler. Başlar öne eğilmiş ve çaresizlik içinde ne diyeceklerini bilemez hale gelmişlerdi. Galiba Ebû Süfyân'ın dedikleri doğruydu. Hem bu saatten sonra karşı koymak isteseler de o kadar orduyu nasıl temin edebilirlerdi ki! Onlar için zirveyi ifade ettiği halde Hendek'ten bile eli boş geri geldiklerini unutmamışlardı.

Geneldeki bu değişimi fark etmeye başlayan Hind, birkaç gündür gördüğü rüyaları hatırlamaya başladı; üst üste üç gündür geceleri gelip de kendisini sahil-i selamete çağıran, cehennemin kenarından tutup da sıkıntılarından onu kurtaran Muhammedü'l-Emîn şimdi Mekke'ye geliyordu. Rüyalarını hatırladıkça, âdeta onları yeniden yaşarcasına irkiliyordu; zira dehşetli manzaralardı ve uyandığında hâlâ bu manzaraların etkisindeydi:

– Bu da ne, diye soruyor ve bütün bu gelişmelere bir anlam vermeye çalışıyordu.[200]

Değişim Zamanı

Artık tekbir ve tehlil sesleri iyice yaklaşmıştı; her geçen zaman fethin daha da yaklaştığını haber veriyordu. Bu sesleri şüphesiz Ebû Süfyân ve hanımı Hind de duyuyordu; bir aralık hanımı Hind'in kulağına eğilecek ve evlerinin içine kadar gelen bu sesleri işaret ederek:

---

199 Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 5/62; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/333; Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 5/223

200 Bkz. Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 5/255

– Ne diyorsun, diyecekti. “Bunların hepsi de Allah’tan değil mi?”

Bunu söylerken ses tonunda bir yerme de vardı ve bununla o, Efendimiz’in müşriklere karşı aldığı galibiyeti kastediyordu. Ancak Hind’in ağzını bıçak açmıyordu. Belli ki düşünme sürecine girmiş, kendi kriterlerine göre gelişmeleri değerlendiriyordu.

Daha sonra bu ve benzeri konuşmalarını bizzat Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine haber verecek ve bütün bu haberler, Ebû Süfyân’ın imanda derinleşmesini temin ettiği kadar Hind’in yüreğinin de yumuşamasına vesile olacaktı. Hind kendisini şimdi, imana daha yakın hissediyordu. Habîb-i Kibriyâ hazretlerinin de haber verdiği gibi artık kocası Ebû Süfyân’ın sorduğu soruya:

– Evet, gerçekten de bunlar Allah tarafından, diyecek seviyeye gelmişti.[201]

Hind de değişiyordu; üst üste yaşadığı bu şokların neticesinde aklını başına toplayıp yumuşamış ve kocası Ebû Süfyân gibi o da teslim olma yoluna girmişti. Bir aralık, evlerinde bulunan ve gelip de üzerine mendiller bağladıkları büyük putun yamacına geçecek, elindeki keserle ona vurarak bugüne kadar kendilerini nasıl olup da aldattıklarına dair sözler söyleyip hayıflanacaktı. Bir taraftan ona vurup yerle bir ederken diğer yandan da şunları söylüyordu:

– Senin yüzünden meğer ne kadar da aldanmışız![202]

Ebtah’taki Beyat

Derken Hind de çözülmüştü; zira o gün kimi görmüşse Muhammedü’l-Emîn’e gidip beyat ettiğini öğreniyor ve Müslüman

201 Söz konusu rivayetlerden, Ebû Süfyân ve hanımı Hind arasında geçen ve Allah Resûlü’nün aynı kelimelerle bunları kendilerine haber verdiğini ifade eden hadiselerin birkaç kez cereyan ettiği anlaşılmaktadır.

202 İbn Sa‘d, *et-Tabakât,* 8/237

olduğunu görüyordu. Onu ciddi ciddi düşünmeye sevk eden adımlardı bunlar ve nihayet o da kararını vermişti. Kocası Ebû Süfyân'a yaklaşmış, Efendiler Efendisi'ni kastederek şunları söylüyordu:

– Beni de arkadaşına götür; çünkü ben, O'nunla birlikte Kâbe'de namaz kılanları gördüğümde anladım ki onlar, ilah yakıştırmalarının asla ulaşamayacağı bir ulu dergâha yönelip kullukta bulunuyorlar! Ben de gidip O'na tâbi olmak istiyorum![203]

Duyduklarına inanamıyordu Ebû Süfyân! Bunca zaman inat edip de kendisine karşı çıkan hanımı Hind de yola gelmiş ve geçmişini silmek üzereydi! Hemen gitmeli ve bunu Allah Resûlü ile paylaşmalıydı. Tam da bunları düşünürken Ebû Süfyân'ın aklına Uhud geldi; Allah Resûlü'nün en çok gözyaşı döktüğü hadise, amcası ve süt kardeşi Hz. Hamza'nın şehid edilmiş olmasıydı. Üstelik bu şehâdetin arkasındaki isim ve şehâdet sonrasında vücudunu paramparça eden kişi hanımı Hind idi. O günkü manzaralar hayalinde canlanınca kendisi bile ürpermişti. Belki de bunun için olacak ki, az önce sevincini bir an önce Efendimiz'le paylaşmak isteyen Ebû Süfyân geri adım atmış, kendi işini kendisinin çözmesi gerektiğini söylemeye başlamıştı. Âdeta hanımına, '*Beni bulaştırma!*' demek istiyordu. Zira nasıl bir tepkiyle karşılaşacağından emin değildi ve o gün Hind'i yalnız bırakmayı tercih edecekti![204]

Hind, kendi işini yine kendisi halledecekti; İkrime'nin hanımı *Ümmü Hakem*, Safvân İbn Ümeyye'nin hanımı *Fâhıte Binti Velîd*, kız kardeşi *Fâtıma*[205] ve Ebû Cehil'in kızı *Cüveyriye* gibi Mekkeli

---

203 Bkz. Halebî, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, 40

204 Bkz. Halebî, Sahâbiyyâtü'r-Resûl, 40

205 Kız kardeşi Fâtıma, Efendimiz'in amca oğlu ve Ebû Tâlib'in oğlu Akîl ile evli idi. Özellikle Bedir'den sonra o da hep babası, amcası ve kardeşini dillendirir ve her fırsatta etrafındakilere onları sorardı. Yine:

– Utbe nerede? Şeybe nerede? Velîd nedere, diyerek aynı konuyu dile getirdiği bir gün kocası Akîl ona:

– Şayet böyle giderse hepsini cehennemde yanı başında bulacaksın, deyivermişti. Duydukları karşısında çılgına dönen Fâtıma, kocasına birçok söz sayıp dökmüş ve o gün bu söz aralarının

dokuz kadını da yanına alarak, Mekke'nin ilk yıllarından itibaren Allah Resûlü'nün yanında yer alan akrabaları Hz. Osman'a müracaat etmeyi düşünmüştü; onun yardımını alıp huzura gitmeyi planlıyordu! Ona gelmiş:

– Bizler de Resûlullah'a beyat etmek istiyoruz; yardımcı olabilir misin, diyordu.

Hz. Osman'ı da sevindiren bir tercihti bu ve cevaben:

– Evet, diye mukabele ederek onları Resûlullah'ın huzuruna getirecekti. Bu sırada Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Safâ Tepesi'nin eteklerinde yeni Müslüman olan Mekkelilerin beyatlarını kabul ediyordu.

Nihayet erkeklerin beyatından sonra sıra kadınlara gelmişti; vakit yaklaştıkça Hind'in heyecanı artıyor ve bir türlü üzerinden atamadığı tarifi imkânsız bir baskının altında kaldığını hissediyordu. Zaten bundan dolayı yüzünü kapatmış ve tanınmamak için de kendini gizlemeyi tercih etmişti.

Safâ Tepesi'nde ayrı bir heyecan yaşanıyordu; Hz. Ömer (radıyallahu anh) yine Resûlullah'ın yanında durmuş, uzaktan işaretle Allah Resûlü'ne beyat eden kadınların sözlerini Efendiler Efendisi'ne intikal ettiriyordu.

Bu beyat sırasında Safâ tepesi alışılmadık bir diyaloğa daha sahne oluyordu; Efendiler Efendisi'nin taleplerine mukabil Hind, alışılmışın aksine cevaplar verecek ve yine fıtratını konuşturarak başkalarının cesaret edemediği bir tavır sergileyecekti. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara:

– Hiçbir şeyi Allah'a şerik koşmamak üzere Bana beyat et, diye seslendiğinde o başını kaldırmış ve:

---

açılmasına sebep olmuş, yuvaları yıkılma noktasına gelmişti. Durumdan haberdar olan Hz. Osman devreye girecek ve Hz. Abbâs ile Hz. Muâviye'yi de yanına alarak meseleye el koyacak ve dargın tarafları yeniden barıştıracaktı. Bkz.: Halebî, Sahâbiyyâtü'r-Resûl, 299, 300

– Vallahi de Sen, erkeklerden istemediğin şeyleri biz kadınlardan talep ediyorsun, demişti. Efendiler Efendisi:

– Hırsızlık da yapmayacaksınız, deyince:

– Allah'a yemin olsun ki ben, zaman zaman Ebû Süfyân'ın malından alıyorum; bunlar bana helâl midir haram mı bilmiyorum, diyecekti. Bunu duyan Ebû Süfyân'ın hemen devreye girdiği görülüyordu:

– Bugüne kadar aldıklarının hepsi de helâl olsun!

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) devam ediyordu:

– Zina da etmeyeceksiniz!

– Yâ Resûlallah, diye sesleniyordu Hind. "Hür bir kadın hiç zina eder mi?"

Aynı zamanda bu, onun karakterindeki niteliği ortaya koyan bir seslenmeydi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) devam ediyordu:

– Çocuklarınızı da öldürmeyeceksiniz!

En ilginç cevap yine Hind'den yükseliyordu:

– Tabii, onları küçükken biz büyütelim; sonra büyüyünce de sizler öldürün; bunu Sen ve onlar çok iyi bilirsiniz!

Zira iki kardeşi ve üvey oğlu Hanzala, Bedir'de öldürülmüştü ve belki de bu çıkışıyla onları hatırlatıyordu! O kadar ki, onun bu cümlesini duyan Efendiler Efendisi ile beraber Hz. Ömer de tebessüm etmeye başlamıştı.

Resûlullah'ın talebi devam ediyordu:

– Ellerinizle ayaklarınız arasında bir iftira uydurup da getirmemek üzere de beyat ediniz!

Bu talep, Hind'in daha çok hoşuna gitmişti; zira yıllar önce ilk kocasının böyle bir iftirasına maruz kalmış ve bundan dolayı yuvası yıkılmıştı. Onun için bunun ne manaya geldiğini en iyi bilen kişi olarak şunları söyleyecekti:

– Vallahi gerçekten de iftira, çok çirkin bir iştir; çoğu zaman bağışlamak daha güzel bir davranıştır!

Efendiler Efendisi'nin son şartına sıra gelmişti:

– İsyan da etmeyeceksiniz!

O güne kadar hep el üstünde tutulan Hz. Hind yine:

– Sadece emr-i ma'ruf konusunda, diye seslendi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Ömer'e dönerek:

– Bunların beyatını alıp kabul et ve onlar için Allah'tan istiğfar dile; çünkü Allah (celle celâlühu), bağışlaması bol, affı da engin olandır, buyurdu.

Şimdi beyat da gerçekleşmişti; ne eski defterler karıştırılmış ne de bunu hissettirecek bir harekette bulunulmuştu. Aksine en kritik yerde bu kadar konuşmasına bile tepki verilmemiş, dilediği gibi konuşma rahatlığı hissetmişti. Belli ki artık içini daha aşikâr dökebilirdi; içten gelen bir yönelişle Efendimiz'e dönerek:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Allah'a hamd olsun ki O (celle celâlühu), kendi rızası için seçtiği dinini üstün kıldı ki, Seninle aramızda olan akrabalık bağlarının bana da faydası olsun! Yâ Muhammed! Artık ben, Allah'a inanan ve Resûlü'nü de tasdik eden bir kadınım!"

Diğerlerinden farklı olarak onun bu tavrı, Allah Resûlü'nün de dikkatini çekmişti; kim olabileceğini tahmine çalışıyor, ancak yüzünün kapalı oluşundan dolayı bunu fark edemiyordu. Belki de tanımıştı; ancak kendisini tanıtacağı âna kadar tanımamış gibi görünmeyi tercih etmişti. Nihayet cesaretini toparlayan Hind, ani bir hareketle yüzündeki peçeyi kaldırdı ve Allah Resûlü'nden şefaat dilenircesine:

– Ben, Utbe'nin kızı Hind'im, dedi. Boynu büküktü; bunca yıldır ortaya koydukları aklına geliyor ve onların hicabının altında eziliyordu.

Ancak olan olmuştu ve şimdi yeni bir dünya söz konusuydu; buna göre, mazide kalan bütün kötülükler silinip gider ve Müslüman olan şahsın, âdeta yeni dünyaya gelmişçesine hayata yeniden başlama imkânı olurdu. Onun için Şefkat Nebîsi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), iltifat dolu bir ses tonuyla ona:

– Sen de hoş geldin, buyurdu. İfadelerindeki sıcaklık, Hind'in endişelerini silip götürecek mahiyetteydi ve onu daha da cesaretlendirecekti. Zira Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), yaptıklarını başa kalmamış, amcası ve süt kardeşi Hz. Hamza'dan söz açmamış ve eski defterleri karıştırma eğilimi bile göstermemişti! İlk intiba itibariyle kendisinde hâsıl ettiği enginlik karşısında cesaretini daha da toplayan Hind, içini dökmeye devam ediyordu:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Allah'a yemin olsun ki, daha düne kadar yeryüzünde, bana en sevimli gelen çadır sahipleri, Senin aleyhinde oturup da kalkanlardı; ancak benim için bugün en sevimli olan şey, senin çadırında bulunanların izzet ve cemale dûçâr olmasından başkası değildir!"

Yılların dirayetli kadını Hind, şimdi yeniden dünyaya geliyordu; bütünüyle geçmişini silmiş ve artık yepyeni bir hayata el salıyordu! Üzerindeki baskılar artık yok olup gitmiş, o güne kadar hissetmediği kadar bir hiffet hissediyordu; sanki uçacak gibiydi! Eve döner dönmez de hazırlık yapacak ve izzet ü ikram adına cariyesi ile birlikte Allah Resûlü'ne yiyecek gönderecekti.

Çadırını *Ebtah*'ta kuran Allah Resûlü'nün yanına bir aralık, hayâ ve edebini takınmış vaziyette bir cariye gelecek ve elindekileri Efendiler Efendisi'ne uzatarak şunları söyleyecekti:

– Yâ Resûlallah! Bu hediyeyi Sana benim hanımefendim gönderdi ve Senden özür diliyor ve diyor ki: "*Bugün için bizim koyunlarımız kuzulamadı ve onun için kuzularımız çok az!*"

Bunu söylerken de, *şayet kuzularımız daha gürbüz olsaydı aslında*

size körpe kuzular kesip onları kızartarak gönderirdik demek istiyordu. Bunun üzerine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Koyunlarınız konusunda Allah (celle celâlühu) size bereket nasip etsin ve onların daha da çoğalmasını nasip etsin, diyerek koyunlarının bereketle daha fazla doğurması için onlara dua edecekti.[206]

Sonraki Yıllar

Bundan böyle Hz. Hind de iyi bir Müslümandı; geçmişe ait olumsuzluklarını silmeye çalışıyor ve var gücüyle İslâm adına hareket ediyordu. Müslüman olduktan sonra da kocası Ebû Süfyân'la birlikte hareket ediyor, savaş meydanları bile olsa onun bulunduğu her önemli hamlede o da yer almak istiyordu.

Kocası Ebû Süfyân'la birlikte Yermûk'e de bu niyetle gelmişti. O gün Ebû Süfyân ailesinden Yermûk'e gelen, sadece o değildi; iki oğlu Hz. *Yezîd* ve Hz. *Muâviye* ile kızı Hz. *Cüveyriye* de bu savaşa iştirak edenler arasındaydı. Günlerdir uzayıp giden savaşın bir türlü neticelenmemesi onu da endişelendirmişti. Kocasıyla birlikte oğullarını karşısına alıyor ve Bizans'a karşı daha bir cesaretle savaşmalarını tavsiye ediyordu. Onun için Yermûk, Uhud'un kefâreti gibiydi; İslâm askerleri arasında dolaşıyor ve Bizans askerlerini kastederek:

– Kılıçlarınızın hakkını verin de şu sünnetsizlerin işini bitiriverin, diyordu.

Halife Hz. Ömer'e karşı büyük bir minnet duyuyordu. Kocası Ebû Süfyân ile birlikte oğulları Hz. Muâviye'nin yanına gelecek

---

206 Bu duanın bereketiyle daha sonraları aynı cariye, koyunlarının hiç beklemedikleri kadar çoğaldığı ve peygamberî duanın bereketini çok açık bir şekilde gördüklerini anlatacak ve Hind de, '*Bu, Resûlullah'ın duasının bereketinden başka bir şey değil!*' diyerek bugüne kadar hep güneşin altında kaldığını ve bir türlü gölgeye çıkamadığını, ancak buna, Allah Resûlü'ne yaklaştığı zaman muktedir olduğunu ifade ederek hamd edecektir.

ve kendisini Şam'a vali tayin eden Halife hakkında ona şunları söyleyecekti:

– Allah'a yemin olsun ki ey oğulcuğum! Senin benzerini başka birisi doğurmamıştır! Bak Halife Ömer'in senin hakkında hüsn ü zannı var; sakın ola ki onu bu zannında yalancı çıkarma! İster hoşuna gitsin ister gitmesin, sakın ola ki onun sözünden dışarı çıkma!

Her geçen gün Hz. Hind de kaçınılmaz sona doğru ilerliyordu. Tâif ve Yermûk'te gözlerini kaybeden Hz. Ebû Süfyân'a hizmette kusur etmemeye çalışsa da artık yaşlanmıştı. Günler yavaş yavaş onu da ebedî yolculuğuna taşıyordu. Derken Hz. Ömer'in hilafet zamanında bir gün Hz. Hind de vefat edecekti. Onun ebedi âleme yürüdüğü gün bir başka vefat haberi daha geliyordu; Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın babası pîr-i fânî Ebû Kuhâfe de Hakk'a yürümüştü.[207]

[207] İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1923; İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/163

SÜHEYL İBN AMR

Amr İbn Abdişems'in oğlu olarak dünyaya gelmişti. Annesi, Huzâaoğullarından Kays İbn Dabîs'in kızı Hubeyy idi. Kureyş'in Âmirî koluna mensup olan Süheyl İbn Amr'ın şeceresi, altı kuşak yukarıda Efendimiz'in dedelerinden Lüeyy İbn Gâlib ile birleşiyordu.

Kıvrak bir zekâsı vardı ve çok geçmeden Kureyş arasında parmakla gösterilen birisi haline gelecekti. Nerede ve nasıl konuşacağını bilir, hitabet sanatına hâkim olduğu gibi o günün en yaygın iletişim şekli olan şiirin dilini de incelikle kullanırdı. Üst dudağında hafif bir yarık vardı; insanlar arasında da bu farklılığıyla iştihar ediyordu.

Daha hayata adım attığı dönemden itibaren Süheyl İbn Amr, '*Kureyş'in hatîbi*' olarak ün salacak ve meclislerin aranan adamı haline gelecekti. Kısa sürede ünü Hicâz'da yayılan ve *Ebû Yezîd* künyesiyle de tanınan Süheyl İbn Amr, sadece Mekke'de değil, dört bir yanda '*Kureyş'in kudretli şairi*' olarak bilinen bir söz üstadı haline gelivermişti. Büyük kalabalıklar, onun etrafında bir araya gelip halkalanıyor ve keyif alıp neşelenebilmek için dudaklarından çı-

kacak olan beyanlarını beklemeyi itiyat haline getiriyorlardı.

Tabii olarak el üstünde tutulan bir kişilik haline gelmişti. O da bunun hakkını vermeye çalışacak, kendisine iltifat edip saygı gösterenlere izzet ü ikramda bulunmayı itiyat haline getirecekti. Özellikle Mekke'ye dışarıdan gelen hacıları ağırlar ve elindeki imkânları bu istikamette kullanmaktan çekinmezdi.

O da, Mekke'deki genel anlayışın zemininde yetişmişti; diğerleri gibi Kâbe'deki putların önünde temenna duruyor, kurbanını kesip taleplerini de onlara arz ediyordu. Aynı zamanda o günkü Mekke kültürü içinde neş'et eden Süheyl İbn Amr, Kureyş'in kolları arasında yaşanmakta olan siyasî kavgaların da içinde bir isimdi. Vahiy sonrasında Allah Resûlü'ne karşı çıkacak olmasının temelinde de, muhtemelen kuşaklar arası yaşanan bu kavgalar yatıyordu.

Mekke Yılları ve İslâm Karşısındaki Tavrı

İşte Süheyl İbn Amr'ın ününün bu kadar yaygınlaştığı, Mekke idaresinde daha ön sıralarda yer almaya aday olduğu böyle bir dönemde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) risalet vazifesiyle serfiraz kılınmış ve insanları Allah'a imana davet etmeye başlamıştı. O günün Mekke'sinde bu, bütün dikkatleri üzerinde toplayan bir gelişmeydi; Süheyl İbn Amr için, kendisini dinleyen kalabalıkların tadı kaçmış, dikkatler de yeni gelecek haberler üzerinde yoğunlaşmıştı! Henüz ortada büyük kitlelerin saf değiştirmesi söz konusu olmasa da, daha şimdiden yarınları görebilen Süheyl İbn Amr, bu kalabalıkların nereye gideceğini tahmin edebiliyor ve ona göre tavır belirliyordu!

Diğer taraftan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun için yabancı sayılmazdı; ne de olsa aynı kabilenin insanıydı! Bugüne kadar üzerine toz kondurmamış, duydukları güvenden dolayı da kendisine, adından daha çok '*Emîn*' diye seslenmeyi tercih

etmişlerdi. O'na duydukları güvenden dolayı en değerli eşyalarını O'na getirip emanet eder, en mahrem konularını O'na açıp paylaşmaktan çekinmezlerdi.

Ancak bütün bunlara rağmen Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hira'dan böyle bir vazife ile inişi hiç hoşlarına gitmemişti. Birkaç kişi bile olsa insanların, kendi peşlerini bırakıp da Efendimiz'in yanına gitmesi onları çileden çıkarmış, ikballerinin elden gideceği endişesiyle bundan sonraki hayatlarını, her türlü imkânı kullanarak O'nu ve O'nunla birlikte hareket edenleri durdurmaya adamışlardı! Özellikle Ebû Cehil, Ebû Leheb, Velîd İbn Mugîre ve Ukbe İbn Ebî Muayt gibilerin bu konudaki tavrı çok netti; düşmanlıktan başka gözlerini bir şey görmüyor, karşı gördüklerini yok etmekten başka bir şey düşünmüyorlardı!

Süheyl İbn Amr'ın çevresiydi aynı zamanda bunlar; özellikle kabile mantığının hüküm sürdüğü o günün Mekke'sinde bu, ayrı bir önem arz ediyordu. Zira bu çevrenin bir parçası haline gelen Süheyl İbn Amr, Ebû Cehil'in kızı *Hanfâ* ile evlenmiş ve bundan böyle de, kayınpederinin çizgisinde bir hayatı kendine rehber edinmişti! Tabii olarak Mekke'nin bu günlerinde o da, Allah Resûlü'ne karşı çıkıyor, karşı çıkmakla da kalmayıp O'nu ve ashabını durdurmak için bütün imkânlarını seferber edenlerin arasında ve en önlerde yer alıyordu!

Yakınlarının Tercihi

İşin garip tarafı, Allah Resûlü'ne gidip de teslim olanların arasında, Süheyl İbn Amr'ın kardeşleri *Selît,*[208] *Sekran*[209] ve *Hâ-*

---

208 Selît İbn Amr, kardeşi Süheyl İbn Amr'a rağmen Habeşistan'a hicret edenler arasındadır; Kendi adını verdiği oğlu da burada dünyaya gelmiştir. Ashab-ı Bedir'den olan Hz. Selît'i Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), daha sonraları Yemâme reislerinden Hevze İbn Alî ve Sümâme İbn Üsâl'e elçi olarak gönderecektir. Yemâme günü şehid olmuştur. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 6/15; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/537

209 Süheyl İbn Amr'ın bir diğer kardeşi olan Sekrân İbn Amr da ilk Müslümanlardandı. Mekke

tıb[210] da vardı; kendisine rağmen gitmiş ve semalar ötesinden akıp gelen bu tatlı su kaynağından istifade etmeye başlamışlardı. Kureyş'in kudretli hatibi olarak Süheyl İbn Amr'ı, yakınları bile dinlemiyordu; defalarca konuşmayı denese de sözünün bir tesiri olmuyor, kardeşlerini yeni tercih ettikleri bu yoldan çeviremiyordu! Zaten çok geçmeden üçü de Mekke'yi terk edecek, iman adına yaşanmaz hale getirilen bu beldede her gün ayrı bir sıkıntı yaşamaktansa dinlerini daha rahat yaşayabilecekleri emin bir belde arayışına girecek ve '*hicret*' deyip Habeşistan diyarına göçeceklerdi.

Süheyl İbn Amr gibiler için bu, kabullenilebilir bir durum değildi; kendisine rağmen yakınları Mekke'yi terk ediyordu ama elinden de bir şey gelmiyordu! Özellikle o günün şartları içinde düşünüldüğünde bu, katlanılır bir durum değildi. Üstelik onu, daha başka sürprizler de bekliyordu; zira onun gibiler için artık her gün yeni bir haber demekti; yüreği pıt pıt atıyor ve yarın ne ile karşılaşacağını bilememenin korkusuyla yaşıyordu. Haksız da değildi; zira çok geçmeden kızı *Ümmü Gülsüm* ve damadı *Ebû Sebre İbn Ebî Ruhm*'ün[211] de Müslüman olduğu haberini alacaktı. Onlar da Habeşistan yolunu tutmuş, amcaları gibi kendilerini daha emin ve eslem bir beldeye atmışlardı!

şartları dinlerini yaşamaya müsaade etmeyince o da, hanımı Sevde Binti Zam'a ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş ve burada vefat etmişti. Hz. Sekrân'ın, Mekke'ye döndükten sonra burada vefat ettiğine dair de bir bilgi vardır. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Hatîce validemizin vefatından yıllar sonra ilk defa hayatını birleştirdiği Annemiz Hz. Sevde (radıyallahu anhâ), bu sahabînin arkada bıraktığı emanetidir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/460; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/134

210 Hz. Hâtıb, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz İbn Erkam'ın evine girmeden önce Müslüman olmuştu. İki Habeşistan hicretinde de bulunmuştur. Habeşistan'a ilk hicret eden kişi olarak da bilinmektedir. Ashab-ı Bedir'den olan Hz. Hâtıb, Ebû Hâtıb diye de anılmaktadır. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 2/165; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/230

211 Ebû Sebre İbn Ebî Ruhm, Ebû Seleme'nin anne bir kardeşi ve bu yönüyle de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hala oğlu oluyordu; zira her ikisinin de annesi, Berre Binti Abdilmuttalib idi. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/183

Süheyl İbn Amr'ı çileden çıkaracak haberlerdi bunlar! Ancak elinden de bir şey gelmiyordu; öfke ve nefretle oturup kalksa da, arkalarından yutkunmaktan başka elinden birşey gelmiyordu. Tek yapabildiği, dilindeki ustalığı kullanarak aleyhte konuşup şiirler söylemek, aynı tuzağa (!) düşmemeleri için kitlelere seslenip dikkatlerini çekmekti; her geçen gün etrafını boşaltan bu güce karşı hakaret ve nefret içeren sözler söylüyor, aleyhte konuşarak insanları yanında tutmak istiyordu!

Bu da çözüm olmamıştı; zira Süheyl'in bir diğer kızı *Sehle* de bu tatlı su pınarından doyasıya içmeye başlamış ve daha ilk günler denecek kadar erken bir dönemde kocası ile birlikte o da Müslüman olmuştu.[212] Halbuki onu Süheyl, yakın arkadaşı Utbe'nin oğlu *Ebû Huzeyfe* ile evlendirmiş, böylelikle Mekke idaresindeki saygın yerini, bir de bu evlilikle iyice perçinlemek istemişti. Ancak o ne garip tecelli ki, damadı Ebû Huzeyfe de, babası *Utbe*, Amcası *Şeybe*, kardeşi *Velîd*, kız kardeşi *Hind* ve eniştesi *Ebû Süfyân*'a rağmen gelip Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e teslim olmuştu![213]

Haberi duyar duymaz endişesini duyduğu hususla karşılaşması çok gecikmeyecekti; zira Süheyl'in kızı Sehle de, kocası Ebû Huzeyfe ile birlikte Habeşistan'a hicret edecek[214] ve namazlarını

212 Aynı zamanda Ümmü Selît, Ümmü Bükeyr ve Ümmü Sâlim diye de bilinen Hz. Sehle Binti Süheyl İbn Amr, rahatsızlığı sebebiyle Allah Resûlü'nün yanına gelip durumunu izah edince Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, her namaz için gusül abdesti almasını söylemiş, yaşadığı zorluk sebebiyle de öğle ile ikindiyi, akşamla da yatsı namazını cem etmek suretiyle günde üç defa gusül abdestiyle iktifa etmesine izin vermiştir. Bkz. Ebû Dâvûd, *Tahâre,* 111; Dârimî, *Tahâre,* 783; Beyhakî, *Sünen,* 1/352; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/370; İbn Hacer, *İsâbe,* 7/716

213 Ebû Huzeyfe'nin Müslüman oluşu, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Erkam'ın evine girmesinden önceki zamana tekabül etmektedir. Bkz. Hâkim, *Müstedrek,* 3/247; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/159; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1631

214 Allah Resûlü'nün okuduğu secde ayetinin akabinden müşriklerin de Kâbe'de secdeye kapanmalarının, '*Artık Mekkeliler de Müslüman oldu.*' şeklinde Habeşistan'a yansıması üzerine, '*Herkesin Müslüman olduğu yerde Resûlullah'tan ayrı kalmanın bir anlamı yok.*' diye düşünen Ebû Huzeyfe de, ailesiyle birlikte yeniden Mekke'ye gelecek ve hicrete kadar Efendiler

burada daha rahat kılıp Kur'ânlarını burada daha açıktan okumak isteyeceklerdi. Allah Resûlü'ne o kadar yürekten bağlı idiler ki, gurbet yurdu Habeşistan'da dünyaya gelen oğullarına O'nun adını koyacak ve o günden sonra onu '*Muhammed*' diye çağırıp diyar-ı gurbette Efendiler Efendisi'ne olan özlemlerini dillendirmek isteyeceklerdi.[215]

İşte adeta etrafını boşaltan bütün bu gelişmeler karşısında Kureyş'in kudretli şairi Süheyl İbn Amr, uzaktan bakmakla yetinmiş ve diliyle hakaret etmekten başka elinden bir şey gelmemişti. Yanından kopup giden her bir yakınıyla birlikte sanki yüreğinden de bir parça gidiyordu; artık onun için her gün bir hicran, her gece de bitmek bilmeyen bir işkenceye dönmüştü!

Süheyl İbn Amr'ın İki Oğlu

Bardağı taşıran son damla, oğlu *Abdullah*'ın da Müslüman olduğunu duymuş olmasıydı; küplere binmişti! Öylesine kızmıştı ki, durumdan haberdar olur olmaz yanına çağırdığı öz oğluna, akla hayale gelmedik işkenceler etmeye başladı. El ve ayaklarından bağlamış, kaçmaması için de bir yere hapsetmişti onu. Neredeyse kardeşleri, damatları ve kızlarına yapamadıklarının acısını da oğlu Hz. Abdullah'tan çıkarıyor, yeniden eski dinine döndürebilmek için sabah-akşam acımasızca şiddet uyguluyordu!

Hz. Abdullah için artık Mekke, bir kâbustu; binbir türlü hakarete muhatap oluyor ve tâkati tükeninceye kadar baba dayağı yiyordu! Amcalarıyla eniştelerinin arkasından o da Habeşistan'a gitmek istemişti ama buna bir türlü imkân bulamıyordu. Ancak başka da bir çare gözükmüyordu; ne yapıp edip bu çile yumağın-

---

Efendisi'yle birlikte burada kalacaktır. Hicret sonrasında Ensardan Abbâd İbn Bişr ile kardeş ilan edilecek olan Ebû Huzeyfe (radıyallahu anh), elli üç yaşlarındayken Yemâme'de şehid düşecektir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 3/159

215 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 3/159, 370

dan kurtulmalıydı! Ve.. babasının yokluğunu fırsat bilip bir gün prangalarını çözerek kendini Habeşistan diyarına atıverdi!

Elbette bu, Süheyl için ayrı bir yıkımdı; elindeki oğlunu da kaçırmış, uslanması (!) için başvurduğu bütün çarelere (!) rağmen bir türlü söz dinletememişti! Hayıflanıyor; bir daha eline geçirirse neler yapacağını söyleyip öz oğluna karşı diş biliyordu.

Ancak ilk Habeşistan hicreti çok uzun sürmemişti; Kâbe'de Kur'ân okuyan Efendiler Efendisi, tilavet secdesi gerektiren bir ayet okuyunca secdeye gitmiş, duydukları beyanın belagatına hayran kalan Mekke müşrikleri de, O'nu takip ederek aynı hareketi yapmışlardı! Herkesi sevindiren bir manzaraydı bu ve işin detayına inilmeden bu tablo Habeşistan'a, "*Mekkeli müşrikler de Müslüman olmuş!*" şeklinde intikal etmişti.

Habeşistan'da bayram yaşanıyordu! Mekkeliler de Müslüman olmuşsa, diyar-ı gurbette bu sancıyı çekmenin bir anlamı olamazdı. Aynı zamanda bu, Mekke'de işkence ve baskının da sona erdiğinin bir müjdesiydi ve ilk Habeşistan muhâcirleri, gidişlerinden üç ay sonra yeniden Mekke'ye dönüyorlardı. Hz. Abdullah da onlar arasındaydı.

Mekke'ye yaklaşıldığında işin gerçek boyutu anlaşılmıştı anlaşılmasına ama artık iş işten çoktan geçmişti. Zihinler, yeniden Habeşistan'a dönmekle Mekke'de kalmak arasında gidip gelirken durumdan haberdar olan Mekkeliler çoktan harekete geçmiş ve Hz. Abdullah gibiler için yeniden işkence dönemi başlamıştı! Artık Süheyl, kendisini aldatıp da kaçan bir oğul olarak gördüğü Hz. Abdullah'a karşı daha acımasız davranıyor ve âdeta öncekilerin de intikamını alırcasına dövüyordu. Öyle ki bir aralık Hz. Abdullah, babasının bunca baskı ve şiddeti karşısında takatini yitirecek ve gönlü mü'min olarak kalmasına rağmen babasının bu anlamsız tekliflerine '*evet*' deme ihtiyacını duyacaktı.[216]

---

216 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 2/122

Süheyl'i rahatlatan bir gelişmeydi bu ve '*hizaya gelen oğlu Abdullah*' üzerindeki baskı ve şiddete hemen son verecek, '*uslandığını*' düşündüğü oğluna yeniden şefkatle yaklaşmaya başlayacaktı. İçten içe yanıp kavrulan Hz. Abdullah, vahanın içinde suya kavuşan seyyah misali kısmen rahat bir nefes almış, sabah akşam köpürüp duran bir işkenceden kurtulmuştu! Kurtulmuştu kurtulmasına ama onun için esas işkence şimdi başlamıştı; zira yaptığı işin ne ölçüde doğru olduğunu bilemiyor ve Allah Resûlü'ne ihanet etmiş olma endişesiyle oturup kalkıyordu. Çok geçmeden kader ortağı Hz. Ammâr'ın da benzeri bir durumla karşı karşıya kaldığını, anne ve babasını gözü önünde şehid edenlerin baskısı karşısında diliyle kelime-i küfrü söylemek zorunda bırakıldığını duyacak; onu teselli etmek için Resûlullah'ın ifadeleriyle[217] Cibril-i Emîn'in getirdiği müjdeyi[218] işitince bir nebze rahat nefes alacaktı. Hz. Abdullah'ın bu hali, Bedir'e kadar devam edecek ve küfrün karanlık dünyası arasında kaldığı bu süre içinde adeta o, her gün yeni bir ölümle kavrulup gözlerini her sabah ayrı bir hicranla açmak zorunda kalacaktı!

Süheyl İbn Amr'ı başka bir sürpriz daha bekliyordu; tam Abdullah'ın dönüşüyle sevinme fırsatı bulmuşken bu sefer de küçük oğlu *Ebû Cendel* Müslüman olmuştu![219] Onun gibi dirayetli bir baba için bütün bunlar, üstesinden gelinemeyecek kadar ağır bir yük demekti. Nasıl olur da Süheyl gibi kudretli bir baba, oğullarına söz dinletemez ve babalarına rağmen kıble değiştirmelerine müsaade edebilirdi! Sarsıntı üstüne sarsıntı yaşıyordu! Artık hapis ve işkence, Hz. Abdullah'ın kardeşi Ebû Cendel'in vazgeçilmez azığı haline gelmişti! Gerçi Süheyl de artık tecrübeliydi; Hz. Abdullah'tan sonra küçük oğlu Ebû Cendel için

---

217 Hâkim, *Müstedrek,* 2/389; Beyhakî, *Sünen,* 8/208

218 Bkz. Nahl, 16/106. Ayrıca bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* 14/182; İbn Kesîr, *Tefsîr,* 2/589; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân,* 10/180

219 Süheyl İbn Amr'ın, Utbe adında bir oğlunun daha olduğu ifade edilmektedir.

daha kalıcı tedbirlere başvuruyor ve onun da bir yolunu bulup kaçmaması için sağlam zincirlerle bağlayıp dayanılmaz işkenceler uyguluyordu!

Yaşadığı bunca olayın faili olarak Allah Resûlü'nü görüyordu; Etrafındaki insanların bir bir kıble değiştirdiğini gördükçe Resûlullah'a karşı olan kin ve nefreti bir kat daha artıyor, onun için de her fırsatta aleyhinde konuşma lüzumu duyuyordu. Artık Süheyl, iman ve Kur'ân karşısında bayrak açmış, Allah ve Resûlullah'a karşı duranların sözcüsü gibi hareket etmeye başlamıştı; keskin diliyle meclislerde şiirler söylüyor ve her fırsatta Mekkelileri, İslâm aleyhinde hareket etmeye davet ediyordu.

Etkili de oluyordu; zira Kureyş nezdinde asil bir isim ve kritik noktalarda fikrine müracaat ettikleri bir kişiydi; özellikle siyasî ve askerî konularda kapısını aşındırırlar ve kendileri için dönüm noktasını oluşturan yerlerde onu, önlerinde görmek isterlerdi. Konuştuğunu dinletir ve meydanları istediği istikamette yönlendirirdi! *Ebû Tâlib*'in huzuruna girip de yeğeni Muhammedü'l-Emîn'i kendilerine teslim etmesini talep eden topluluğun içinde o da vardı. Efendiler Efendisi'nin, yeni yüzlere İslâm'ı anlatmak için *Tâif*'e gittiği sıralarda O'nu öldürme konusunu masaya yatırıp yeniden Mekke'ye sokmama kararını alanlar arasındaki etkin isimlerden birisi de yine o idi. Hicret öncesinde *Dâru'n-Nedve* denilen meclislerinde bir araya gelip de Allah Resûlü'nü öldürme kararı alanlar arasında da Süheyl İbn Amr bulunuyordu. Kendi oğulları dâhil birçok mü'mine işkence edenlerin başını o çekiyor, Efendimiz'e karşı yürütülen her türlü olumsuzluğun içinde çoğu zaman o da yer alıyordu! Ebû Süfyân ile birlikte gönderdikleri ve Medine'ye saldırmak için savaş malzemesi tedariki maksadıyla Şam'a giden kervanı Allah Resûlü'nün de takip ettiğini duyunca Kureyş'i bir araya toplamış ve onları savaş için teşvik edip şöyle sesleniyordu:

– Onlar sizin kervanınızın peşine düşmüş iken sizler, Muham-

med ve arkadaşlarını kendi hallerine mi bırakacaksınız! Mal isteyene işte mal; silah isteyene de işte silah![220]

Hicretle fırsatı kaçırdıklarını düşünüp de bu fırsatı elde edebilmek için Bedir'e yönelen ordunun içindeki liderlerden birisi de yine Süheyl idi; yaklaşık bin kişilik orduyu maddî imkânlarıyla finanse eden ve develer keserek onların yiyecek ihtiyacını karşılayan birkaç kişiden birisi olan Süheyl İbn Amr, daha sonra intikam için Uhud'a gelen ordunun içinde de yerini alacak, önceki gayretleri neticesiz kalınca etraftaki kabileleri de ayartıp Medine üzerine yürüyen Ahzâb ordusunun önderliğini yapanlardan birisi de yine o olacaktı.

Efendimiz'in (s.a.s.) Tavrı

Bütün bunlar yaşanırken Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), asla onlarla irtibatını kesmiyor ve yollarını her fırsatta birleştirerek şartlanmışlıklarından kurtulabilmeleri için yeniden onlara hitap etmeyi deniyordu. Etrafında gördüğü insanların imansızlığı karşısında kendini helak edercesine bir üzüntü duyan[221] ve tabir yerindeyse hayatını onların kurtuluşuna adayan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), muhtemelen Süheyl İbn Amr'ı da gemisine alabilmek için defalarca onunla görüşüp konuşmuş, yemeklerine davet edip gönlüne seslenmek istemişti ama o gün için Süheyl, etrafını saran ve küfürde alem haline gelmiş *Ebû Cehil*, *Ebû Leheb*, *Ukbe İbn Ebî Muayt*, *Ümeyye İbn Halef* ve *Velîd İbn Muğîre* gibi isimlerin baskı ve olumsuz etkisinden sıyrılıp bu davete müspet cevap verememişti. Elbette bunun temelinde, tarihten beri süregelen rekabet hissinin de tesiri vardı. Kendisine rağmen

---

220 Halebî, *Sîre,* 2/377; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/194; Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd,* 4/21; Kilâî, *İktifâ,* 2/41

221 Bu konuyu Kur'ân, "Onlar iman etmiyor diye üzüntüden nerdeyse kendini yiyip tüketeceksin." cümleleriyle ifade edecektir. Bkz. Şuarâ, 26/3; Kehf, 18/6; Fâtır, 35/8

yüreğinden birer parça olarak gördüğü kardeşleri, kızları, damatları ve oğullarının tercihi de etkili bir sebepti. Bakış zaviyesi yanlış olduğu için doğruyu görme ihtimali yoktu; adeta her türlü fırsatı değerlendirip yollarını birleştiren, en kritik noktalarda bir bahane bulup önüne çıkan ve her defasında sözü getirip sohbet-i cânâna bağlayan Fahr-i Kâinat Hazretlerine küfrün bu şartlanmışlığı içinde bakıyor ve bu bakışla da bir türlü gerçeği göremiyordu.

Ebû Kubeys Tepesi'ne çıkıp da:

– Şu dağların arkasında bir ordu var; size saldırması an meselesidir, desem Bana inanıp tasdik eder misiniz, sorusuna karşılık:

– Evet, diye mukabelede bulunanlar arasında o da vardı. Ancak o gün için bu, onların gelip de Resûlullah'a iman edeceği anlamına gelmiyordu; aksine her geçen gün yeni bir güçle karşılarına çıkıyor olmasından duydukları endişeyle tavırlarını daha da sertleştiriyor, kalıcı çözümler arayışı içine giriyorlardı.

Mekkelilerin kapalı kapı ve kalpleri Hakk'a açılmayınca Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) etraftaki kabilelere yönelmiş ve onlarla konuşup Allah'a imana davet etmeye başlamıştı. Bunun için gittiği yerlerden birisi de Tâif'ti. Ne gariptir ki, O'nun bu maksatla gidişini bile fırsat bilecek ve aralarından çıkmışken bir daha Mekke'ye sokmama fikrinde birleşeceklerdi.

Tâiflilerin de Mekkelilerden farkı yoktu; ayaklarına kadar gelen fırsatı tepmiş, ayak takımını ileri sürerek Allah Resûlü'nü taş yağmuruna tutmuşlardı. Hz. Zeyd ile birlikte kan revan içinde kalmışlardı!

Mekkeliler için bu, sevinilecek bir haberdi; bugüne kadar uyguladıkları siyasetin tutarlılığı (!) konusunda kendilerine pay çıkarıyor ve bundan sonra yapmayı planladıklarını gerçekleştirmek için haklılıklarından (!) kimsenin şüphe etmemesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Onların bu tavrını bilen Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Tâif dönüşünde Hira'ya yönelecek ve yıllardır gelip de Rabbiyle baş başa halvet yaşadığı bu mekânda dinlenmeyi tercih edecekti. Oradan Mekke'ye haber gönderdi; Allah'ın Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Beytullah'a girebilmek için '*emân*' talep ediyordu! Bunun için haber gönderdiği üç isim, *Ahnes İbn Şerîk*, *Mut'im İbn Adiyy* ve *Süheyl İbn Amr* idi. Ahnes İbn Şerîk'in bahanesi hazırdı ve böyle bir emânı veremeyeceğini beyan ederek bir kenara çekiliverdi. Süheyl de farklı düşünmüyordu:

– Ka'boğullarına böyle bir emânı, Âmiroğulları asla veremez, diyerek bu talebi geri çevirecek ve o da kabul etmeyecekti. Mut'im İbn Adiyy onlar gibi düşünmüyordu; evine gelerek silahını kuşanacak ve kabilesinin ileri gelenlerini de yanına alarak Kâbe'ye gelip Muhammedü'l-Emîn'e emân verdiğini ilan edecekti![222]

Aleyhinde olduğunu bildiği halde kendisiyle yakınlık kurmaya çalıştığı Süheyl'in tavrında herhangi bir değişiklik yoktu; o yine bildik konuşmalarına devam ediyor, şiirleriyle Allah Resûlü'nü hedef almaktan çekinmiyordu. Bir gün sözleri Resûlullah'ı o kadar incitmişti ki, aleyhlerinde bedduada bulunmak istediği kimseler arasında Süheyl de bulunuyordu.

Medine'deki Kıvılcım

Günler hep böyle şeb-i yeldâ, geceler de kasvetle devam edecek değildi; onlar farkına varmasalar da Medine'den gelen altı kişi meseleyi kavramış ve böylelikle Medine'ye bir kıvılcım düşmüştü.

---

[222] Bkz. İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/137. Mut'im İbn Adiyy, Bedir öncesi ölmüştü. Oğlu Cübeyr ise, Bedir esirleri arasında bulunuyordu. Onun esirler arasında olduğunu gören Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), babasını hatırlatacak ve şayet babası Mut'im yaşıyor olsaydı ve bugün esirler konusunda kendisinden bir talebi olmuş olsaydı, onun hatırına Bedir esirlerini serbest bırakacağını söyleyecektir. Bkz. Buhârî, *Fardu'l-Humus,* 16; *Meğâzî,* 12; Ebû Dâvûd, *Cihâd,* 120

Katlanarak devam edecek bir kıvılcımdı bu; ertesi yıl on iki kişi olarak Akabe'de buluşup söz verecek, bir yıl sonra da yetmiş beş kişiyle birlikte Efendiler Efendisi'ni Medine'ye davet edeceklerdi.

Mekkelilerin hoşlanmadıkları haberlerdi bunlar. Nasıl olur da Medine'den birileri gelir ve O'na iman edebilirdi! İnsanların iradelerini de kendi iradelerine bağlı görmeye alışmış olanlar için bu, kabullenilemez bir durumdu ve hadlerini bildirmek (!) üzere hemen peşlerine düşeceklerdi. Bunlar arasında ilk sırayı Süheyl İbn Amr alıyordu. O gün *Münzir İbn Amr* ve *Sa'd İbn Ubâde*'yi ele geçirmişlerdi. Elleriyle ayaklarını bağladıkları Hazrec'in lideri Sa'd İbn Ubâde'den, bulduğu ilk fırsatta ellerinden kaçan Münzir İbn Amr'ın hıncını da almaya çalışıyor, gür saçlarından tutup çekiştiriyor ve acımasızca vuruyorlardı! Günlerce devam edecek bir işkenceydi bu.

Mekkelilerin insafına (!) teslim edilen Sa'd İbn Ubâde bu çileyi yaşarken Süheyl İbn Amr zaman zaman kontrole gelir ve muhatabının uslanıp uslanmadığına (!) bakardı. Yine şatafatlı bir kalabalıkla birlikte Süheyl İbn Amr'ın yanına geldiğini gören Hz Sa'd, canına tak eden bu işkenceden kurtulabilmek için onu kastederek:

– Şu insanlar arasında eğer birisinde hayır var ise, o mutlaka bu adamdadır, diyecekti. Etrafındaki kalabalığın tavırlarından babacan birisi olarak elinden tutacağını ümit ediyordu. Ancak yanılmıştı; küfrün insafı yoktu ve o gün bu küfrü iliklerine kadar yaşayan Süheyl İbn Amr'da şefkatin zerresi bile yoktu. İstihzâî tavırlarla yanına yaklaşıyordu; her halinde kin ve nefret nümâyândı. Zaten yaklaşır yaklaşmaz da, Hz. Sa'd'ın yüzüne şiddetli bir tokat savuracaktı.

O günün Mekke'sinde, Kureyş'ten hayır gelmeyeceği bir kez daha belli olmuştu; ne garip tecelli ki, Hz. Sa'd'ı o gün bu işkenceden kurtaran isim de, Mut'im İbn Adiyy'den başkası değildi![223]

---

[223] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/223; İbn Hişâm, Sîre, 2/449, 450

Bedir

Hicretle ellerinden kaçırdıkları Müslümanlar ve Allah Resûlü'nü yok etme planlarıyla hareket eden Ebû Cehil ordusunun içinde elbette Süheyl İbn Amr da vardı. Sadece bu ordunun içinde bulunmakla kalmıyor, elindeki imkânları bu orduya katılmak isteyip de imkân bulamayanlar için kullanmaktan çekinmiyordu. Yol boyunca askerler için günlük dokuz veya on deve kesme işini üstlenenlerden birisi de yine Süheyl İbn Amr idi. Yanına, Habeşistan dönüşü ehilleştirdiğini düşündüğü oğlu Abdullah'ı da almış, baba olma konumunu da değerlendirerek onu da cepheye sürmüştü.

Durumdan haberdar olan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisiyle savaşmak üzere Mekke'den ayrılan ordunun içinde kimlerin olduğunu soracak ve gelenler arasında Rebîa'nın iki oğlu *Utbe* ve *Şeybe*, *Ebu'l-Bahterî İbn Hişâm*, *Hakîm İbn Hizâm*, *Hâris İbn Âmir*, *Tuayme İbn Adiyy*, *Nadr İbn Hâris*, *Zem'a İbn Esved*, *Ebû Cehil İbn Hişâm*, *Ümeyye İbn Halef* ve *Amr İbn Abdivüdd* yanında *Süheyl İbn Amr*'ın da olduğunu öğrenince:

– İşte bu Mekke, ciğerparelerini sizin önünüze attı, buyuracaktı.[224]

Kin ve nefret duygularıyla Bedir'e kadar gelen Süheyl İbn Amr'ı bir sürpriz de burada bekliyordu; babasıyla birlikte gönlündeki biricik sevgilisine karşı savaşmak için gelmek zorunda kalıp da Resûlullah'a karşı kılıç kullanma konumunda bırakıldığı için yol boyunca için için kendini yiyip bitiren oğul Abdullah, safların iyice yaklaştığı Bedir'de yer değiştirecek ve babasını kendi haline bırakarak Allah Resûlü'nün yanına kaçacaktı. Gerçi o güne kadar gönlünün biricik sevgilisi O (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğu gibi Hz. Abdullah da hep O'nunlaydı; ancak şimdi, kalbinin yanında bedeniyle de bir vuslat yaşamaya başlamıştı. Babasına inat bütün

224 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/163; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/28

sıkıntılarından kurtularak gerçek huzura kavuşmanın rahatlığını yaşıyordu.

Elbette onun bu tercihi, baba Süheyl için ayrı bir yıkımdı. Üç kardeşi, iki kızı ve damatlarından sonra büyük oğlu Abdullah'ı temelli kaybetmişti! Bu da yetmiyormuş gibi onu, belli ki bir de karşı cephede kendisine ve arkadaşlarına karşı savaşırken görecekti! Öfkesinden ne yaptığını bilemez bir hâldeydi; elinden gelse öz oğlunu bir kaşık suda boğacaktı! Bedir'de karşısına çıkarsa ona neler yapacağını sayıp döküyor ve öz oğlu için tehdit üstüne tehditler savuruyordu![225]

O gün Mekke ordusu, saflarını terk eden ikinci bir şahsın daha karşı tarafa geçtiğine şahit olacaktı; daha dikkatle bakıldığında bunun, yılların kudretli hatibi Süheyl İbn Amr'ın yanından ayrılmayan müttefiği ve dostu Umeyr İbn Avf'tan başkası olmadığını göreceklerdi! Daha savaş başlamadan iki cephede kaybeden bir kumandan gibi çöküntü yaşıyordu Süheyl İbn Amr; öfkesinden bağırıp çağırsa da artık yapabileceği pek bir şey kalmamıştı!

Bu şartlar altında savaşa daha bir hışımla adım atıyordu; ikisi için de diş biliyor ve oğluyla dostunu yanından çekip alanlarla vuruşmak için can atıyordu!

Derken savaş başlamıştı; ancak Bedir'in seyri, ne Ebû Cehil ne de Süheyl İbn Amr'ın arzusu istikametinde cereyan ediyordu. Üç beş saat içinde Mekke ordusu çözülmüş ve Bedir'de yetmiş kadar can bırakarak geri kaçmak zorunda kalmışlardı. Üstelik bunların çoğunu, Ebû Cehil, Utbe, Şeybe, Zem'a İbn Esved, Ümeyye İbn Halef gibi liderler oluşturuyordu.

Kureyş'in kudretli şairi Süheyl İbn Amr da esirler arasındaydı; kendisi gibi yetmiş kişi de Bedir'de teslim olmak zorunda kalmış,

---

225 Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 2/685

ne niyetlerle geldikleri Bedir'de elleri kolları bağlı kalakalmışlardı! Ashab arasından onu, *Mâlik İbn Duhşum* etkisiz hale getirip esir etmişti. Ancak Süheyl'in aklı, o güne kadar hiç tanımadığı atlılarda kalmıştı; beyaz elbiseler içindeki heybetli duruşlarıyla, alın ve ayakları sekili atlarına binmiş, Bedir vadilerinde bir o yana bir bu yana koşturuyorlardı! Sanki sema ile Bedir arası, bu atlılarla dolup taşmış, bu azamet ve heybet karşısında Mekke ordusunun âdeta eli kolu bağlanıvermişti! Yıllar sonra huzura gelip de Müslüman olunca bugünü hatırlayacak ve o gün müşahede ettiklerini etrafındakilere şu cümlelerle aktaracaktı:

– Bedir günü ben, alnı ve ayakları sekili atlara binmiş beyaz elbiseli insanlar gördüm; sanki sema ile yeryüzü arasını doldurmuş gibiydiler! Aslında Mekke ordusunu perişan edip onları etkisiz hale getirenler de, hedefleri belli ve attıkları adımı da bilerek atan bu insanlardan başkası değildi![226]

Süheyl İbn Amr'a Açılan Şefkat Kucağı

Süheyl İbn Amr'ın da esirler arasında bulunduğunu öğrenen Hz. Ömer, bir çırpıda Allah Resûlü'nün yanına gelecek ve Kureyş'in kudretli hatibini kastederek Efendimiz'e şu teklifte bulunacaktı:

– Yâ Resûlallah! Bırak da onun dişlerini sökeyim ki, dili sarksın; bir daha da hiçbir yerde ve ebediyen Senin aleyhinde konuşamasın![227]

Hz. Ömer hassasiyetiydi bu; ona göre o gün, Efendiler Efendisi'ne uzanan her el kırılmalı, uzanan her dil de kökünden sökülmeliydi! Yetiştiği zeminin gereğini yerine getiriyor ve kendi tabiatını konuşturuyordu. Allah Resûlü'nden azıcık bir işaret gö-

226 Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ,* 1/332; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/214; İbn Kesîr, *Bidâye,* 3/281

227 Hâkim, *Müstedrek,* 3/318; İbn Hişâm, *Sîre,* 3/200; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/41; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/213

rüverseydi, oracıkta Süheyl'in dişleri yere dökülür ve sarkan diliyle Süheyl, meramını anlatamaz bir zavallı haline geliverirdi!

Ancak orada, şefkat nebisi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) vardı; O, sadece bugünü düşünmüyor, muhataplarının ebedi hayatlarını da kurtarabilmek için olabildiğince af tarafını tercih ediyordu. Mekkelilerden sadece belli kişileri kurtarmakla yetinmeyecek ve onların hepsini cennete götürecek bir şefkat örneği ortaya koyacaktı. Zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem), yüzde yüzü hedeflemiş ve Hz. Ömer'in görmediklerini de görüp ona göre konuşuyordu. Aynı zamanda bu, iki yönlü bir terakkiyi ifade ediyordu; zira Hz. Ömer gibi bir fıtrat da, her gün yeni bir mesafe katediyordu. O gün de Nebevî yönlendirme yine devreye girecek ve Hattâb oğlu Ömer'e dönerek Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şunları söyleyecekti:

– Hayır, yâ Ömer! Asla böyle bir şey yapma! Zira Ben, hiç kimseye müsle[228] yapmam; Ben, risâlet vazifesiyle serfirazım! Aksi halde Allah da Bana aynı mukabelede bulunur!

Daha sonra Hz. Ömer'i yanına yaklaştıracak ve kulağına da şunları fısıldayacaktı:

– Onu da bırak yâ Ömer! Bırak ki gün gelir o da, senin hoşuna giden işler yapar!

Olup bitenleri şaşkınlıkla seyreden Süheyl, hayretler içinde kalmıştı; Muhammedü'l-Emîn, geçmişte yaptıklarını nazara alarak intikam peşinde koşmuyor, Mekkeli yandaşları gibi kin ve nefretle oturup avucuna düşenlere işkence etmeyi düşünmüyordu! Elindeki imkânların teker teker tükendiği bir sırada, hiç beklemediği bir sıcaklıkla yüz yüze gelivermişti! Bir taraftan da kendi yaptıklarını düşünüyor ve gördüğü muameleye bir anlam vermeye çalışıyordu.

Ancak o gün için Süheyl, içinde bulunduğu ruh haletinden

---

228 Müsle, savaş şartlarında karşı tarafın ölü veya esirlerine işkence edip onların uzuvlarına farklı şekillerde zarar vermenin adıdır.

sıyrılıp da konuyu objektif bir gözle değerlendirebilecek bir kıvamda değildi; ne bu dilden anlayacak bir seviyeye ulaşmıştı ne de öylesine bir vicdan duruluğuna sahip bulunuyordu! Zaten çok geçmeden Kureyş devreye girmiş ve esirlerini serbest bırakmak için değişik girişimlerde bulunmaya başlamışlardı. Zaten Allah Resûlü'nün istişaresinden de esirleri fidye karşılığında serbest bırakma kararı çıkmış, esaret bedelini ödeyemeyecek olanlar için de on Medineliye okuma yazma öğretme şartı getirilmişti.

Süheyl İbn Amr'ı esaretten kurtaracak ilk adımı *Mikrez İbn Hafs* atmıştı; gelip onun yerine kendini rehin olarak teslim etmek istemiş:

– Onun ayakları yerine benim ayaklarımı bağlayıp Süheyl İbn Amr'ı serbest bırakın ki, gidip size fidye bedelini göndersin, diyerek Süheyl İbn Amr'a bedel gönüllü olarak ayağını esaret prangasına uzatmıştı! Bunu yaparken halinden çok memnundu; zira Süheyl gibi bir lideri esaretten kurtarmanın hazzını yaşıyor, onun gibi birisi için attığı bu adımdan duyduğu sevinci, şiirin diliyle herkese ulaştırmaya çalışıyordu.

Gerçekten de o gün Mikrez'in bu teklifi kabul görecek ve ona bedel serbest kalan Süheyl İbn Amr Mekke'ye geri döndükten sonra fidye bedelini göndererek Mikrez İbn Hafs'ın da serbest kalmasını temin edecekti.[229]

Hudeybiye

Bedir'de canını zor kurtaran Süheyl İbn Amr, bundan sonra da boş durmayacak ve Allah Resûlü'nün aleyhinde konuşup faaliyet göstermeye devam edecekti. Etraftaki kabileleri de ayartıp daha büyük bir ordu ile Medine'ye gelip de Hendek'le karşı kar-

---

229 Bkz. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 6/9; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 9/68; İbn Hişâm, *Sîre,* 3/199; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/41; İbn Hacer, *İsâbe,* 6/206

şıya kalanların arasında o da vardı; yandaşları gibi o da, büyük bir hışımla buralara gelmişti ama yapabileceği pek bir şeyin olmadığını görüp günlerce yutkunarak beklemek zorunda kalmıştı!

Yine elleri boş dönmek zorunda kalacaklardı; uzayıp giden gecelerde şiddetli bir soğuk ve karşı konulmaz bir fırtınaya yakalanmış, eşyalarını bile toparlamaya fırsat bulamadan Hendek'i terk ediyorlardı!

Hicretin üzerinden altı yıl geçmişti. Medine'den yeni haberler geliyordu; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bin dört yüz ashabıyla birlikte çıkmış Mekke'ye geliyordu. Üstelik yanlarında savaşmak için silahları da yoktu; ihramlarına bürünmüş, yanlarına kurbanlık develerini de alarak yola koyulmuşlardı! Gelenlerin arasında, Süheyl İbn Amr'ın Bedir'de saf değiştiren öz oğlu Hz. Abdullah da bulunuyordu!

Bu haberi alan Kureyş, hemen bir araya gelecek ve ibadet maksadıyla bile olsa mü'minleri Mekke'ye sokmama kararı alacaktı; öz vatanlarını ziyaret imkânı tanımıyor, başkaları gelip ibadetlerini burada yapabilirken, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabına Allah'a kulluk için bile izni vermiyorlardı!

Mekke'de büyük bir hareketlilik başlamıştı; özellikle Ebû Cehil'in oğlu İkrime, Ümeyye İbn Halef'in oğlu Safvân, Velîd İbn Muğîre'nin oğlu Hâlid ile kudretli şair Süheyl İbn Amr'ın başını çektiği bir grup kafa kafaya vermiş, ibadet maksadıyla bile olsa Müslümanları Mekke'ye sokmayacaklarını söyleyip karşı koymak için hazırlık yapıyorlardı.

Bırakın Mekke'ye girmeyi, onun yakınına bile yaklaşmalarına izin vermeyeceklerdi! Bunun için yaklaşık otuz kilometre yol alacak ve Hudeybiye denilen yerde konuşlanarak direniş kararı alacaklardı.

Dedikleri gibi de yaptılar; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)

ile ashabının yoluna çıkılmış, Beytullah'a gidip tavaf etmelerine bir türlü izin verilmiyordu! Ziyaret arzusu içlerini yakıp kavursa da hissî davranmamak gerekiyordu.

Derken karşılıklı olarak hey'etler gelip gitmeye başladı. Hz. Osman, kendini ortaya koymuş ve ikna için gitmişti ama bütün gayretler sonuçsuz kalıyordu. Mekkelilerin uzlaşmaz tutumları karşısında bir türlü anlaşma zemini bulunamıyordu. Durumun ciddiyeti o seviyeye gelmişti ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabını bir ağacın altında toplayarak herkesten teker teker yeniden söz alacak ve ashabından bir kez daha kendisine, ölümüne beyatta bulunmalarını isteyecekti.

O gün karşı çıkıyorlardı çıkmasına ama giderek güçlenen Allah Resûlü ve ashabına karşı yeni bir savaşı da göze alamıyorlardı! Bunun içindir ki, Resûlullah ile en son görüşen elçileri Urve'nin, aralarına döndükten sonra ortaya koyduğu kanaat ve telkinleri, Mekke idaresi üzerinde etkili olmuştu. Nihayet Kureyş, anlaşma yapmak üzere, siyasî alanlarda hep önde görmeye alıştıkları Süheyl'i elçi olarak gönderiyordu. Tek şartları, mü'minleri bu sene Kâbe'ye sokmamaktı. Aksi halde bunun dillere dolanmasından ve Arapların, haklarında ileri geri konuşacaklarından endişe ediyorlardı.

Büyük bir kararlılıkla yola koyulan Süheyl, kendinden emin adımlarla yürüyordu; cephede yüz yüze vuruşma cesareti gösteremeseler de masa başında kazanmak için geliyor ve dediğini yaptırmadan geri dönmeme niyetiyle Allah Resûlü'ne yaklaşıyordu. Onun gelişini görünce Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Kureyş bu adamı gönderdiğine göre sulh istiyor, diyecek ve daha onu görür görmez Kureyş'in sulh arayışı içinde olduğunu anlayacaktı. Ashab-ı kiram hazretlerini de ümitlendiren gelişmeydi bu. Üstelik Habîb-i Zîşân Hazretleri, giderek kendisine yaklaşan Süheyl'in isminden de tefe'ül ederek:

– Şüphesiz ki işiniz yoluna girdi ve kolaylaştı, buyuracaktı; zira Süheyl, kelime olarak '*kolaycık*' anlamına geliyordu.

Ancak Süheyl'in niyeti hiç de kolaylaştırmak değildi. Zira o güne kadarki kindarlığı bir kenara bırakıp da gelmek öyle kolay değildi. Üstelik Bedir günü elinden kaçan oğlu Hz. Abdullah da karşısında duruyordu. İçini bütünüyle intikam duyguları sarmıştı ama şimdi bunların sırası değildi ve:

– Gel, seninle aramızda bir anlaşma akdedelim, dedi.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu arzuluyordu ve uzun uzun konuşuldu; sonunda belli başlı hususlarda mutabakata varılarak bir anlaşma kararı alındı. Artık sıra, ittifak edilen anlaşmanın maddelerini yazılı bir metne dönüştürmeye gelmişti. Kâinatın İftihar Vesilesi Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), anlaşma metnini yazması için yanına Hz. Ali'yi çağırdı:

– Yaz, diyordu. "Bismillahirrahmanirrahîm!"

Süheyl'in aklını başından alan ifadelerdi bunlar ve hemen itiraz etti:

– Rahman da ne? Vallahi ben onu tanımıyorum. Bunu ben bilmiyorum; sil onu ve "*Bismikallahümme*" diye yaz!

Süheyl'in bu anlamsız çıkışına şahit olanlardan itiraz sesleri yükseliyordu:

– Vallahi de biz, "*Bismillâhirrahmanirrahîm*"den başkasını yazmayız!

Ancak Allah Resûlü'nün beklentileri daha farklıydı ve Süheyl'in dediğini yapmasını söyledi Hz. Ali'ye. Ardından da:

– Yaz, dedi. "Bu, Allah'ın Resûlü Muhammed'le Amr'ın oğlu Süheyl'in arasında…"

Daha sözünü bitirmeden yeniden araya girdi Süheyl:

– Vallahi de, diyordu. "Senin Resûlullah olduğunu bilip inan-

mış olsaydık, ne Kâbe'yi ziyaretine engel olup yolunu keser, ne de seninle bu kadar savaşıp kan dökerdik. Onu sil ve kendi adınla babanın adını, '*Muhammed İbn Abdullah*' diye yaz!"

Küfrün mantığını anlamak zordu; bir türlü kabullenmek istemeseler de hakikatin rengi değişmiyordu; onun için Efendiler Efendisi:

– Allah'a yemin olsun ki, sizler yalanlasanız da ben Allah'ın Resûlü'yüm, buyurdu ve ardından da Hz. Ali'ye dönerek:

– Yaz, dedi. "Bu, Abdullah oğlu Muhammed ile Amr'ın oğlu Süheyl'in üzerinde ittifak ettikleri anlaşmadır!"

Hz. Ali için bundan daha büyük bir hicran olamazdı; yıllardır uğrunda canhıraşâne çarpıştığı Allah Resûlü'nün Rahmânî tescilli unvanını silmeye eli varmıyordu!

Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) talepleri vardı:

– Bizimle Kâbe arasında engel olmaktan vazgeçin ve onu tavaf edelim, diyordu ama Süheyl'in taviz vermeye hiç niyeti yoktu. Arapların, verdikleri bu tavizi konuşmalarından endişe duyduğunu söylüyordu. Bu kadar samimi talep ve isteklere de bütünüyle karşı durmamak gerektiğini anlamıştı; onun için bu ziyaretin, gelecek yıl olabileceğini ifade ediyor, bu yıl aynı konuda ısrar edilmemesi gerektiğini söylüyordu.

Metnin yazıya geçme işi devam ediyordu; Süheyl İbn Amr:

– Senin dinini kabul etmiş bile olsa bizden birisi size gelip sığınırsa onu bize geri vereceksiniz, dedi.

Kabullenilecek gibi değildi ve yine etraftan:

– Sübhânallah! Müslüman olarak gelmişken bir insan, nasıl olur da müşriklere geri verilebilir, sesleri yükseliyordu.

Zorlu bir süreçten sonra nihayet anlaşma tamamlanmış ve buna göre Allah Resûlü'yle ashabı o yıl geri dönerek Medine'ye gidecek, umre vazifelerini gelecek yıl gerçekleştireceklerdi. Anlaşmanın en önemli yanı, bundan böyle sıcak savaşa son verilmiş

olmasıydı; on yıl süreyle karşılıklı sulh akdedilmiş ve kılıçlar da kınlarına konulmuştu! Velisinin izni olmadan Medine'ye gelenlerin, gerisin geriye Mekke'ye gönderilmesi, buna mukabil pişman olup da Medine'den Mekke'ye sığınanların burada kalması da, karşılıklı ittifak edilen hususlardandı.

Hz. Ömer gibi müteheyyiç fıtrattaki insanları tahrik eden maddelerdi bunlar ve göz göre göre Mekkelilere taviz verildiğini düşünüp yapılanlar karşısında tahammül sınırlarını zorluyor, hatta bu hareketlerinden dolayı daha sonra pişman olup nedamet duysalar da o gün, Allah Resûlü'ne kadar gelip düşüncelerini açıkça ifade etmekten çekinmiyorlardı!

Ebû Cendel

Yapılan anlaşmanın yazıya dökülme işi de artık neticelenmiş, Hudeybiye süreci başlamıştı. İşte tam bu sırada uzaktan, demir zincirlerini sürüyerek yürümeye çalışan takati tükenmiş birisinin geldiği görüldü. Bir anda gözler, canını zor kurtarıp da 'bir ümit' diyerek kendini Hudeybiye'ye atan bitkin insana çevrilmişti! Daha dikkatlice bakıyorlardı. Özellikle Süheyl İbn Amr, Mekke cihetinden gelen bu kaçkına haddini bildirmek için keskin nazarlarla onu süzüyor, yapılan anlaşmanın kendisine kazandırdığı güçle onun hakkından nasıl geleceğini hesap ediyordu. Çok geçmeden düşe kalka yaklaşan bu gencin, Süheyl'in küçük oğlu *Ebû Cendel* olduğu anlaşılacaktı; babasının yokluğunu fırsat bilerek işkenceden kurtulmuş ve kendini, Hudeybiye'ye kadar gelen mü'minlerin şefkat kucağına atmıştı.

İkinci oğlunun da kaçıp Müslümanlara sığınmak için geldiğini gören Süheyl İbn Amr, öfkeden küplere binmişti; kardeşleri, kızları ve damatlarının Habeşistan hicretleriyle yıllardır büyük oğluyla yaşadığı maceralar aklından şimşek hızıyla gelip geçiyordu! Elinde bir Ebû Cendel kalmıştı; ancak şimdi o da gelmiş saf

değiştirmek için kendini Hudeybiye'nin silm atmosferine atmaya çalışıyordu; hem de babasına rağmen!

Kendi haline bırakamazdı ve hemen oracıkta tokatlamaya başladı oğlunu.. yakasından tuttu ve bir müddet sürükleyip tartakladı daha sonra.. ardından da Allah Resûlü'ne yönelerek şunları söyledi:

– İşte, yâ Muhammed! İlk icraatımız bu olacak ve vereceksin bunu bana. Zira bu gelmeden önce benimle senin arandaki anlaşma tamam olmuş ve iş bitmiştir. Bundan sonra ben, anlaşmayı bozamam ve Allah'a yemin olsun ki bundan sonra da asla sizinle bir anlaşma içine girmem!

Yürekler yakan bir manzaraydı bu ve şefkat-i etemmin sahibi kendini ortaya koyarak:

– Benim için ona izin ver, talebinde bulunacaktı. Ancak o günkü Süheyl'in katı kalbi bunu dinleyecek değildi ve inatla talebini tekrarlıyor, yapılan anlaşmayı iptal edip gelinen noktayı sıfırlama tehdidinde bulunuyordu!

Kavga ve gürültünün olmayacağı on yıla kim bilir nice güzellikler sığıştırılabilir, böyle bir zeminde nice muhtaç gönle girilip onların da cennete gideceği bir yol bulunabilirdi! Ayrıca böyle bir zeminde kim bilir ne zulümlerin önü alınabilir ve akması muhtemel nice kanın da heder olmasına engel olunabilirdi! Zaten Cibril-i Emîn'in getirdiği beyanlar, sulhun bir esas olduğunu bildiriyor ve Kur'ân cemaatini böyle bir zemine davet ediyordu. Öyleyse bu şartlar altında Ebû Cendel'e kapı aralamaya imkân yoktu; yürek yakan bir karar olsa da, hayr-ı kesir için bu kadarına katlanmaktan başka çare gözükmüyordu!

Tam '*buldum*' derken yeniden babasının şiddetine maruz kalan Ebû Cendel'in çığlık çığlık yükselen feryadı, Hudeybiye'yi inletiyordu:

– Ey Müslüman cemaati! Dinimden dolayı bana yaptıklarını bile bile beni müşriklere mi teslim ediyorsunuz? Hâlbuki ben, Müslüman olarak geldim. İçinde bulunduğum hali de görüyorsunuz!

Haklıydı; bugüne kadar neler yaşadıklarını bir o biliyordu! Bugünden sonra yaşayacaklarını tahayyül ettikçe feryâdı bir kat daha artıyor, iliklere kadar işleyen bir ses tonuyla ve her şeye rağmen şefkat dilenircesine bağırıyordu. Manzara, herkesin kol ve kanadını kırmaya yetmişti.

Şefkatte zirve olan Habîb-i Zîşân Hazretleri Ebû Cendel'in yanına yaklaşacak ve rahmetle okşayan bir ses tonuyla ona şunları söyleyecekti:

– Ey Ebâ Cendel! Dişini sık ve mükâfatını Allah'tan bekleyerek biraz daha sabret! Gün gelecek ve mutlaka Allah, senin gibi zayıf kalanların da imdadına koşacak, bir çıkış yolu gösterecektir. Şu anda biz, bunlarla bir anlaşma yaptık ve buna göre onlar bize, biz de onlara Allah için söz verdik. Gadredip sözümüze sadakatten ayrılamayız!

Bu kadar sıkıntıya ancak Resûlullah hatırına katlanılabilirdi ve Ebû Cendel, Allah ve Resûlü'ne itaatin ne olduğunu da bilen bir insandı; şefkatle kendini okşayan nebevî bakışlarla bir nebze rahatlamış, sabır kuvvetini içinde bulunduğu zamana teksif ederek geçmiş sıkıntılarını zihninden silip gelecek kaygılarından da sıyrılmıştı! Evet.. bugün bu sıkıntıları yaşamış ve halen yaşamakta olsa da, bizzat Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) müjdeleriyle bunların hepsinin de mazide kalacağını anlamış, ufukta beliren bu kurtulma hayaliyle Hudeybiye'yi inletmekten vazgeçmişti!

Ebû Cendel teskin olsa da Hudeybiye'de hâlâ hızını alamayanlar vardı; Süheyl İbn Amr'a olan öfkesinden yerinde durmakta zorlanan Hz. Ömer, bir çırpıda Ebû Cendel'in yanında belirivérecekti. Yerinde zor duruyordu; bir taraftan sabır tavsiye ediyor-

du ama diğer yandan da kılıcının kabzasını Ebû Cendel'e uzatmış, babası Süheyl'i kastederek ona şunları söylüyordu:

– Şüphesiz bunlar müşriklerdir ve bunlardan birinin kanı, köpek kanından daha değerli değildir!

Niyeti çok açıktı; Resûlullah'a iman ve itaati olmasa o işi kendisi severek yapardı. Ancak bu, arkası kesilmez kan davalarına sebebiyet verir ve henüz sulha yeni adım atılmışken bitme tükenme bilmeyecek kavgalara yeniden kapı aralanmış olurdu. İşin en temizi, bu işi Süheyl'in oğlu Ebû Cendel'in yapmasıydı ama o gün Ebû Cendel, elini baba kanına bulaştırma niyetinde değildi! Resûlullah'ın bakış ve ifadeleri onun için yeterli olmuş, başka bir yola tevessül etmeye ihtiyaç bırakmamıştı.[230]

Zincirleri içindeki Ebû Cendel, gözü ve gönlü Hudeybiye'de kalmış olarak, babası Süheyl İbn Amr ile birlikte yeniden işkenceye dönüyordu!

İşkenceden Kaçıp Medine'ye Sığınanlar

Mekke'deki kasvet her geçen gün daha da artarak devam ediyordu. Evet, bir anlaşma yapılmıştı yapılmasına ama bu, Mekke'de işkence yaşayanlara merhem olmuyor, onları katlanarak devam eden sıkıntılarından kurtarmaya yetmiyordu. Böyle bir anlaşmanın varlığını biliyor olsalar da bu işkencelere katlanılacak gibi değildi! Her şeye rağmen kaçmayı kafaya koyanlar vardı; ilk fırsatı değerlendirecek ve mihnet dolu bu sıkıntılardan kurtulacaklardı!

İlk adımı atan, Ebû Basîr'di; canına tak eden bu işkenceden kurtulmak için can havliyle kendini Medine'ye atmıştı; yıllardır hayalini kurduğu Medine'ye ve Allah Resûlü'ne kavuşacak, bun-

[230] O gün yaptığı bu hareketin ne anlama geldiğini Hz. Ömer, "Ebû Cendel'in, kılıcı almasını ve babasının boynunu vurmasını arzu ettim. Ancak o, babası konusunda cimrilik etti ve artık anlaşma geçerli oldu!" diyerek anlatacaktı. Bkz. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 4/325; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 9/227; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/287; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/123

dan sonraki hayatını gönlünün derinliklerinden gelen bir kulluk azmiyle geçirecekti! Bu niyetle yola dökülmüştü dökülmesine ama Kureyş'in onu kendi haline bırakmaya niyeti yoktu; arkasından hemen harekete geçen Mekkeliler, *Ahnes İbn Şerîk* ile *Ezher İbn Abdimenavf*'ın yazdığı mektupla birlikte *Huneys İbn Câbir*'i Medine'ye gönderme kararı aldılar; Huneys gidecek ve Hudeybiye'yi hatırlatıp Ebû Basîr'i teslim alıp geri dönecekti! Bu yolculukta yanına kölesi *Kevser*'i de almıştı. Ebû Basîr'den üç gün sonra Medine'ye gelmişlerdi:

– Seninle birlikte yaptığımız anlaşmanın şartlarını biliyorsun, diyorlardı. "Arkadaşlarımızdan her kim Sana gelirse onu bize iade etme konusunda aramızda şahitler tutmuştuk; öyleyse şimdi Sen bize arkadaşımızı gönder!"

Zor bir karardı. Ama benzeri zorluklar yaşanmadan umumi sulhun temini de mümkün gözükmüyordu. Onun için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Basîr'i yanına çağırarak, kendisini almak için Mekke'den gelen iki kişiyle birlikte geri dönmesini emretti.

Ebû Basîr de şoktaydı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Onlar, dinim konusunda bana baskı yapıp da geri döndürmek için fırsat kollarlarken Sen beni müşriklere mi gönderiyorsun?"

Medine'de yürek yakan manzaralar yaşanıyordu; gönül istemese de Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye'ye göre Ebû Basîr'i Mekkelilere teslim etmek zorunda idi. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri Ebû Basîr'i karşısına alarak, şefkat dolu bir ses tonuyla şunları söylemeye başladı:

– Ey Ebâ Basîr! Senin de bildiğin gibi biz, o kavimle bir anlaşma yapıp bazı sözler verdik; dinimize göre bu anlaşmayı yok sayıp da gadreden biz olamayız! Ancak şu kadar var ki Allah (celle celâlühu), hem senin hem de senin konumundaki diğer Müslüman-

lar için de mutlaka bir çıkış yolu ve çözüm ihsan edecektir!

Süheyl İbn Amr'ın oğlu Ebû Cendel'e Hudeybiye'de söylediği sözlerine benzer ifadelerdi bunlar.

Çaresiz Ebû Basîr, Mekke'nin temsilcileriyle birlikte yola düşecek ve gönlünü bıraktığı Medine'yi arkada bırakarak terk etmek zorunda kalacaktı. Onu Mekke'ye yaklaştıran her bir adım aynı zamanda, kin ve nefret ateşine de yaklaştırmış oluyordu. Mekke'ye döndüğünde karşılaşacağı manzaraları düşündükçe sıkıntı üstüne sıkıntı yaşıyor, bir türlü kendini oraya gitmeye ikna edemiyordu.

Derken dinlenmek için mola verdikleri yerde bir fırsatını bulmuş, kendi kılıcıyla Huneys İbn Câbir'i öldürmüştü. Efendisinin öldüğünü gören Kevser ise, korkudan rengi solmuş vaziyette kendini Medine'ye zor atmış, canını zor kurtarmıştı!

'*Bir ümit*' deyip yeniden Medine'ye gelen Ebû Basîr'i Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yeniden gönderecek ve o da Îs denilen yere gidip yerleşerek burada karargâh kuracaktı. Onun buraya yerleştiğini duyan Mekke mü'minleri akın akın Îs'e yönelmeye başlayacaklardı.

İşin beri tarafında Süheyl İbn Amr, Müslümanlara sığınmak için Medine'ye giden ve geri getirilirken Huneys'i öldürüp kaçan Ebû Basîr'den intikam alınmadıkça Kâbe'nin duvarından sırtını ayırmayacağına dair yemin etmiş:

– Bu adamın diyeti ödenmedikçe şu sırtımı Kâbe'nin duvarından ayırmayacağım, diyerek ağıt tutuyordu. Onu bu halde gören yakın arkadaşı Ebû Süfyan, Süheyl İbn Amr'ın damarına basarcasına yanına yaklaşıyor ve:

– O adamın diyeti asla ödenmez; o boşa gitmiştir, diyerek kitabın ortasından konuşmayı yeğliyor, Süheyl'in çabalarının beyhûde olduğunu vurgulamak istiyordu.[231]

---

231 Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 4/293; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/125

Süheyl İbn Amr için işin daha da acı yanı, Hudeybiye'den zorla geri çevirdiği küçük oğlu Ebû Cendel'in de, Mekke'den kaçıp Ebû Basîr'in ekibine katılmış olmasıydı! Öz kardeşleri, kızları, damatları ve büyük oğlu Abdullah'tan sonra şimdi bir de küçük oğlu Ebû Cendel'in yokluğuyla iki büklümdü; üst üste gelen bunca kayıp onu iyice yıpratmış, hitabetiyle kitlelere yön veren Süheyl İbn Amr, kendi yakınlarına tesir edemeyen bir 'yalnız' olarak kalakalmıştı!

Anlaşmanın İhlali

Anlaşma yapılmıştı yapılmasına ama sözünde durmayan yine Kureyş olmuştu; gecenin karanlığında ve yüzlerini de kapatarak Huzâa kabilesine saldıran Kureyş, çoluk çocuk demeden yirmi üç kişiyi öldürmüş ve böylelikle bilerek Hudeybiye'yi ihlal etmişti. Bu ihlalde başı çekenlerden birisi de Süheyl İbn Amr idi; Ebû Cehil'in oğlu *İkrime* ve Ümeyye İbn Halef'in oğlu *Safvân* ile baş başa vermiş, yanlarına aldıkları ayak takımlarıyla birlikte Mekke'nin kaderini değiştirecek bir adım atıyorlardı!

Yavaş yavaş muhalefet etmeye başladıkları liderleri Ebû Süfyân'ın yokluğunu fırsat bilmişlerdi; zira bu sırada Ebû Süfyân, ticaret için Şam cihetinde bulunuyordu! Adeta bu üçlü, elebaşlarının Bedir'de kaldığı günden bu yana bayrağı teslim almış ve küfre baş haline gelmişlerdi. Onun için Allah Resûlü'ne gelen Cibril-i Emîn, Habîb-i Zîşân'ın bu tip küfür önderleriyle mücadele etmesini söyleyecekti.[232] Çünkü Süheyl, Bedir'e kadar hep *Ümeyye İbn Halef*, *Ebû Cehil*, *Utbe İbn Ebî Rebîa* gibi küfrün imamları sayılan isimlerle kol kola yürümüş, bugün de arkada kalanlarla birlikte bayrağı taşıyanlardan birisi haline gelmişti.

Yaptıkları işin ne anlama geldiğini ve ortaya çıkan vahameti daha sonra anlayacaklardı ama artık iş işten çoktan geçmişti.

232 Bkz. Tevbe, 9/12

Şam'dan dönen liderleri Ebû Süfyân'dan medet ummaya başlamışlardı! Bu sırada Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından birisini göndermiş, müttefiklerine karşı yapılan böyle bir saldırı sonucunda onları üç husustan birisini tercih etmeye davet ediyordu: Öldürülen Huzâalıların kan bedelleri olan diyeti ödemek ve bu cinayeti işleyenleri kendilerine bırakmak veya bunun bir savaş ilanı olduğunu kabullenmek.

Aslında onlar da pişmanlardı; attıkları bu adımın, fiilen Hudeybiye'nin ihlâli anlamına geldiğini biliyorlardı! Ancak gururlarına yedirip de Resûlullah'ın bu taleplerine müspet cevap vermeyecek, üstelik meydan okumaya devam edeceklerdi!

Fetih Günü

Artık vakit tamamdı; Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabıyla yine istişare etmiş ve yetmiş küsur insanla ayrıldığı bu emin beldeye on binlerle hareket etmişti. Ebû Süfyân'ın çabaları da, bu noktadan sonra bir şey ifade etmeyecekti. Kudretli lider Ebû Süfyân, onca gayrete rağmen Medine'den eli boş dönüyordu!

Ebû Süfyân'ın eli boş gelmesi onları iyice telaşlandırmış ve onu Medine istikametinde yeniden yola vurmuşlardı; bu sefer yanında *Hakîm İbn Hizâm* da vardı. Hatta yolda gelirken yanlarına *Büdeyl İbn Verkâ*'yı da almış, böylelikle Huzâalılarla aralarında öyle büyük bir problemin olmadığı izlenimi vermek istemişlerdi!

Gecenin karanlığında on bin ateşle aydınlanan Hudeybiye ile karşılaştıklarında, tarifi imkânsız karmaşık duygular içine girecek ve kendilerini derdest eden ashaba teslim olmak zorunda kalacaklardı. O gecenin karanlığında Ebû Süfyân, yakın arkadaşı Hz. Abbâs'ın da gayretleriyle aydınlık bir dünyaya adım atmış, Hakîm İbn Hizâm da aynı adımı takip ederek arkasından gelmişti.

Beri tarafta ise, Safvân İbn Ümeyye, İkrime İbn Ebî Cehil ve Süheyl İbn Amr, hâlâ karşı koymanın hayalleriyle çırpınıyor, yanlarına aldıkları bir grup insanla birlikte *Handeme* denilen yerde bir araya gelip ashab-ı kirâm ve Allah Resûlü'nü Mekke'ye sokmama planları yapıyorlardı! Ama nafileydi!

Handeme, daha düne kadar birlikte hareket ettikleri *Hâlid İbn Velîd*'in girdiği yerdi. Allah'ın kılıcı haline gelmiş bir yüreğe karşı durmanın imkânı yoktu ve o gün bunu gören kafadarların her biri bir başka yöne dağılmış, canlarını kurtarmak için farklı yönlere kaçışmaya başlamışlardı! Zira artık yapabilecekleri pek bir şey kalmamıştı; çünkü kader, Müslümanların yoluna su serpmiş ve rüzgâr da bugün onların lehine esiyordu.

Her şeye rağmen Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların iman etmelerinden ümitliydi; zira Süheyl, yıllardır Allah Resûlü'nün, gelişini gözlediği bir adamdı. Ashabına dönmüş ve aralarında Süheyl İbn Amr'ın da bulunduğu dört kişinin, Müslüman olmak için hazırlık yaptıklarının haberini veriyordu!

Meydan okuyanlar, meydanı boş bırakıp kaçmak zorunda kalmışlardı; Safvân İbn Ümeyye, Habeşistan'a geçmek için Cidde'ye, İkrime de Yemen istikametine yola koyulmuştu. O gün çaresiz kalan Süheyl İbn Amr ise, evinin kapılarını üstüne kapayıp Mekke'de kalmayı tercih edecekti.

Evine girip de kapısını üzerine kapatanların da emniyette olduğu haberini alınca, bir nebze rahatlamıştı; endişeleri yok değildi; ama Bedir'de şefkatle muamele eden Fahr-i Kâinat, bugün de aynı şefkati gösterecek gibiydi! Ancak bundan emin olmadan gün yüzüne çıkmaya da cesaret edemiyordu.

o güne kadar Mekke'de, bu kadar gelişme yaşanırken o, ilk defa devre dışı kalmıştı; gizlendiği yerden gelişmeleri takip etmeye çalışıyor, içine düştüğü durumdan kurtulabilmek için türlü türlü planlar yapıyordu. Ancak nafileydi; attığı her adım onu sarp

bir yokuşa sürüklüyor, her bir hamlesi onu çıkmaz bir sokağa götürüyordu.

O güne kadar her türlü hareketin içinde ve en öndeki yerini alan biri olarak Süheyl, Mekke'de dünya çapında bir hadise yaşanırken nasıl evinde oturabilirdi? Çok geçmeden yanına çağırdığı torunlarıyla haber gönderdi oğlu Hz. Abdullah'a. Yıllardır işkence edip arkasından diş bilediği oğlundan medet umuyordu! Net bir arzusu vardı; Muhammedü'l-Emîn'den kendisi için de emân dilemesini istiyordu. Öldürüleceğinden endişelenmişti. O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) yerine kendisini koyuyor ve böyle bir imkânı elde ettiğinde neler yapacağını düşünüp hakkında idam fermanları çıkarıyordu! Böyle bir fırsatı Kureyş elde etmiş olsaydı, neler yapmazlardı ki!

Babasının haberini alan oğul Abdullah'ın sevincine diyecek yoktu; yılların sıkıntı ve hicranını bütünüyle unutturan bir gelişmeydi bu ve bir çırpıda koşacak, soluğu Resûlullah'ın huzurunda alacaktı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Babam.. babam Süheyl için de emân verir misin?"

Resûl-ü Ekrem, insanları yaşatmak için vardı ve:

– Evet, dedi. Anlamıştı ve sevinçle ilave etti:

– Allah'ın emânıyla o da emindir.. ortaya çıksın artık!

Sonra da yanındakilere yöneldi ve yüksek sesle şunları tembih etti:

– Sizlerden her kim Süheyl İbn Amr ile karşılaşırsa, sakın kötü nazarla bakıp incitmesin onu. Açığa çıksın ve gizlenmesin artık o da. Ömr-ü hayatıma yemin olsun ki Süheyl, akıllı ve şeref sahibi birisidir; zaten Süheyl gibi birisinin, İslam'a cahil kalması da düşünülemez. Zaten o da, bugüne kadar bulunduğu yerin kendisine fayda vermediğini anlamış bulunuyor!

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunları duyan Hz. Abdullah, bundan sonraki gelişmeleri görürcesine ve heyecan dolu adımlarla yola koyulacak, bir çırpıda babasının yanına gelecekti; sevincine diyecek yoktu. Allah Resûlü'nün ifadelerini ona anlatırken yüreği yerinden fırlayacak gibiydi; sevincini bastırmaya çalışsa da buna imkân bulamıyor, yıllarca kendisine dünyayı dar eden babasını da aynı safta görüyor olmanın heyecanını duyuyordu.

Geldi ve Resûlullah'tan duyduklarını anlattı babasına bir bir. Oğlunun getirdiği haberle sevinen ve karşı koyduğu kapıdan yine şefkat gören Süheyl İbn Amr, on ikiden vurulmuştu! Tükendiğini düşündüğü yerde hayata yeniden başlama fırsatı bulmuş gibiydi. Düne kadar kin ve nefretle dolduğu, fırsatını bulsa bir kaşık suda boğmak istediği oğlu Hz. Abdullah'a bakıyor ve içinde büyük bir sıcaklık hissediyordu. Sevincine diyecek yoktu; o ana kadar endişeyle solan yüzüne renk, inkisardan bağı çözülen dizlerine de derman gelmişti. Oturduğu yerden kalkıp da sağa sola yürümeye başlarken, titreyen dudaklarından şu cümleler dökülüyordu:

– Vallahi de O (sallallâhu aleyhi ve sellem), küçükken olduğu gibi büyüyüp güç sahibi olduğunda da aynı tavrı sergileyen en büyük iyilik sahibi!

Bununla şüphesiz o, küçüklüğünden beri tanıyıp durduğu halde yirmi bir yıldır her fırsatta aleyhinde olduğu Allah Resûlü'nü kastediyordu. O güne kadar yaptığı kötülüklerin kapağını bile kaldırmadığı gibi güç dengesi bütünüyle kendi lehinde olmasına rağmen böyle bir şefkatle tecelli ediyor, her fırsatta hayatına tuzak kurup ölümüne ferman kesenleri bile büyüklüğünün şanına yakışır bir tavırla karşılıyordu!

Babasındaki bu değişim, oğul Abdullah'ı da sürûra gark etmişti; karşılıklı oluşan muhabbetin ikliminde dünkü sıkıntıların tamamı eriyip gitmiş, yerini muhabbet dolu yüreklere bırakmıştı. Yeniden hayata tutunduğunu gören Süheyl, kendisiyle bu kadar yakından

ilgilenen oğluna bakıyor ve onun sevinmesiyle de ayrıca mesrûr oluyordu. Onun için bu an, zihninde şimşeklerin çaktığı yepyeni bir zamanı ifade ediyordu; eskiye ait ne varsa bir kenara atıp artık gelişmeleri daha objektif bir nazarla değerlendirmeye çalışıyordu.

Kesin kararını vermişti; oğlu Hz. Abdullah ile birlikte Kâbe'nin yolunu tuttu. Kureyş'in kudretli hatibi Süheyl İbn Amr Kâbe'ye geliyordu! Ancak bu geliş, öncekilerden çok farklıydı!

Kâbe yollarında ayrı bir emniyet tesis edilmiş, kimse Süheyl İbn Amr'a sert nazarla bakmıyor ve onu rencide edecek en küçük bir davranış içine girmiyordu! On bin nüfuslu Mekke'ye bir o kadar daha insan gelmiş olmasına rağmen etrafta ahenksizliği işmâm eden herhangi bir olumsuzluk göze çarpmıyordu. Yol boyunca hiçbir engelle karşılaşmayacak ve eskiye inat güven veren Mekke sokaklarını geçip Kâbe'ye gelecekti.

Kâbe'deki Karşılaşma

Bu sırada Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *Zeyd İbn Hârise* ve *Bilâl-i Habeşî* ile birlikte Kâbe'nin içine girip direklerinin arasında namaz kılmış ve ardından da Kâbe'nin eşiğine çıkarak merakla bekleşen insanlara şöyle sesleniyordu:

– Benden ne bekliyor; size ne yapacağımı sanıyor ve ne yapmamı arzu ediyorsunuz?

Kureyş'in konuşacak mecali kalmamıştı; zira kendi öz yurdundan kovan da, köşe başlarını tutup Mekke'yi O'na yaşanmaz hale getiren de, defalarca hayatına kastedip öldürmeye yeltenen de kendileriydi. Derin bir sessizlik kaplamıştı Kâbe'nin avlusunu; başlar öne eğilmiş ve kimsenin ağzını bıçak açmıyordu! Bir müddet devam eden bu sessizliği bozan ses, nihayet arkalardan yankılandı:

– Hayır murâd ediyor ve hayır bekliyoruz. Zira Sen, kerim bir

kardeş ve kerim oğlu bir kerem sahibisin; biz de Senden kerem bekleriz!

Bir anda gözler, arkadan gelen bu sese doğru yöneldi; inanılamayacak bir görüntüydü gözlere çarpan. Zira bu sesin sahibi, dünkü can alıcı düşman Süheyl İbn Amr'dan başkası değildi! O günkü Mekkeliler için, yıllardır önlerine düşüp de düşmanlık bayrağını en zirvelerde taşımayı itiyat edinmiş ve bulduğu her fırsatı, aleyhte konuşmak suretiyle değerlendirdiğini düşünen bu ağızdan çıkanları anlamak zordu. Allah (celle celâlühu) nelere kâdirdi; Süheyl de gelip bunları söyleyebildiğine göre, arkada gelip de teslim olmayacak kimse kalmayacağı anlaşılıyordu. Gelişmeler o kadar hızlıydı ki; tam manasıyla Mekke'de şok üstüne şok yaşanıyordu!

Sesin sahibini Resûlullah da görmüştü. Söz sultanıydı ve Süheyl'in bu sözleriyle neyi kastettiğini O da anlamıştı. Zaten O (sallallâhu aleyhi ve sellem) da farklı düşünmüyordu. Yüzünde bir tebessüm belirdi ve yüreklerine işleyen bir ses tonuyla, olgun başaklar gibi sararıp solan simalara şunları söyleyiverdi:

– Haydi gidin; hepiniz hürsünüz!

Kerem sahibi Hz. Yûsuf'un kardeşlerine seslenmesi gibi bir âlicenaplıktı bu ve bu kadar büyük bir âlicenaplık karşısında, yirmi bir yıldır kaskatı duran kalpler de yumuşamış, kitleler halinde insanlar İslâm'a giriyorlardı!

Süheyl için de vakit tamamdı. Her şeye rağmen böylesine bir hoşgörü eritmişti onu da ve bu kadar büyük bir lütfun, ancak bir Nebi eliyle gerçekleşebileceğini görmemek olmazdı. Ve kitleler arasında İslâm'ı tercih edenlerle beraber o gün, o da kelime-i şehâdeti söylemeye başladı.[233]

Sanki Süheyl, yeniden doğmuştu. Zaten iman, çok farklı bir

---

233 Onun, henüz Müslüman olmadığı halde Huneyn'e katıldığı ve burada yaşanan zaferin ardından gelip Kelime-i Tevhid'i söylediğine dair de bir rivayet vardır. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/342

sermayeydi ve o da, bu sermayeyi elde etmede geç kaldığı günlere yanmaya başlamıştı. Meğer yirmi bir yıldır aleyhinde olup arkasından akla hayale gelmedik kötülükler planladığı, ağzına geleni söyleyip kitleleri O'na karşı kışkırtmak için her türlü yola başvurduğu Habîb-i Zîşân Hazretleri, yeryüzüne ayak basan en şefkatli insanmış da bugüne kadar bundan Süheyl bîhaber yaşamıştı! Düşündükçe hayıflanmaktan kendini alamıyor; bir taraftan maziye bakıp utancını gizlemeye çalışırken, diğer yandan da arkadaşlarından bazıları gibi ebedi kaybedişle dünyadan göçmeden önce O'nu tanıyor olmanın sevincini yaşıyordu! Geç de olsa bulmuştu ya, gerisinin ne önemi vardı! Bu gelişiyle eskiye ait ne kadar günahı varsa temizlenerek huzura girmişti girmesine ama o, kendini bir türlü affedemediği bu zeminde kendi kendine söz verecek, aynı kaynaktan doyasıya istifade eden diğerleri gibi o da, bundan böyle iki kat bir gayretle mazisine keffaret arayışı içine girecekti! Kendi kendisine şu sözü vermişti:

– Vallahi de, bugüne kadar müşriklerle beraber ne kadar savaşa katılmışsam aynı miktar savaşa katılarak öncekilerin olumsuzluğunu sileceğim. Onlarla beraberken ne kadar mal harcayıp vermişsem, mutlaka bir mislini de şimdi sadaka olarak ortaya koyacağım. Umulur ki ancak böylelikle, önce yaptıklarımın izini silip geçmişime ait olumsuzlukları temizlemiş olurum![234]

Dünkü muannit ve çetin Süheyl'in yerinde artık, kılı kırk yararcasına bir hassasiyetle oturup kalkan zühd sahibi bir mücâhid duruyordu!

Huneyn

Hak adına bu sözü veren Hz. Süheyl için ilk fırsat *Huneyn*'di; *Hevâzin*'in genç kumandanı *Mâlik İbn Avf*'ın macera arayışlarına al-

[234] Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr,* 4/103; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/214

danan kitlelerin, Mekke'ye saldırmak üzere Huneyn vadisine doğru akın ettiklerinin haberi geliyordu. Durumu tetkik için Allah Resûlü'nün gönderdiği sahabi de geri dönmüş, gelişmelerin doğru olduğu haberini getirmişti. Öyleyse, onlar Mekke'ye saldırmadan önce harekete geçilmeli ve düşman Mekke dışında karşılanmalıydı!

Bu sıralarda Efendiler Efendisi'nin, daha düne kadar küfür adına bayrağı taşıyan Safvân İbn Ümeyye ve Süheyl İbn Amr gibi insanlardan borç para talep ettiği görülecekti. Belli ki, bu dünyaya henüz adım atan bu insanlarla daha çok zaman geçirmek istiyor ve içlerinde oluşan muhtemel problemleri daha seri çözmeyi hedefliyordu! Aynı zamanda her meseleyi hayır adına değerlendirmenin adıydı bu!

Nihayet ordu harekete geçince Süheyl İbn Amr da Allah Resûlü'yle birlikte Huneyn'e gidecekti.[235] Hz. Süheyl'in ilk cihadıydı bu; ömrünü verip de düne kadar aleyhte kışkırtıp, teşvik ettiği insanlara karşı savaşıyordu! Bundan böyle o da, hayır adına nerede bir hareket varsa, en ön saftaki yerini alacak ve kendi kendine verdiği sözü yerine getirmeye çalışacaktı; zira Süheyl İbn Amr, iyi bir muhasebe insanı olmuş, geçmişini silmenin gayretiyle artık en önde koşturuyordu! Mü'minlere karşı çetin tavırlı Kureyş'in Süheyl'i kaybolmuş ve yerine, kendini Allah için adamış bir mücahid Hz. Süheyl gelmişti.

---

[235] O gün henüz Müslüman olmadığı, ancak buna rağmen Allah Resûlü'yle birlikte Huneyn'e katıldığına dair de bir rivayet vardır. Bu bilgiye göre Süheyl İbn Amr, Huneyn zaferinin ardından kendisine de '*müellefe-i kulûb*' çerçevesi içinde yüz deve verildiğinde Ci'râne'de Müslüman olmuş demektir. Bkz. Hâkim, *Müstedrek,* 3/317. Bu durumda Efendiler Efendisi'nin ondan borç para istemesi, daha ayrı bir anlam kazanmaktadır. Zira o gün borç para istediği diğer isim Safvân İbn Ümeyye de henüz Müslüman olmamış, hatta Allah Resûlü'nden, düşünmek için iki ay mühlet istemişti. Onun bu isteğine mukabil Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, dört ay süre vermişti ki, ondan borç para istemesinin altında muhtemelen, bu süre içinde onun da gönlünü kazanma hedefi de yatmaktaydı. Bkz. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 3/400; Abdurrezzak, *Musannef,* 7/169, 170; Abdurrezzak, *Musannef,* 8/180; Hâkim, *Müstedrek,* 2/54; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 6/88

Huneyn sonrası yapılan ganimet taksiminde Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), savaşa gelirken kendisinden borç para istediği Süheyl İbn Amr'a da yüz deve verecekti! Bununla O (sallallâhu aleyhi ve sellem), ruh dünyasında yılların oluşturduğu pas ve kiri silip atmak ve onun konumundaki insanların, İslâm adına daha hızlı mesafe almalarını temin etmek istiyordu. Yıllar önce yaşadıkları kıtlık günlerinde kendilerine gönderilen yardımı kabul etmeyip de geri çeviren Süheyl İbn Amr, o gün Allah Resûlü'nün bu tercihini kabullenecek ve Efendimiz'e olan minneti bir kat daha artacaktı. Bir ömür harcansa elde edilemeyecek kadar büyük böyle bir servetin, karşılıksız kendisine verildiğine şahit olanlar gibi Hz. Süheyl de o gün, gördüğü cömertlik karşısında küçük dilini yutacak hale gelmişti! Meğer gerçekten de inadın gözü kördü! Nasıl olmuştu da, yanı başlarında iken bu keremi görememiş ve Habîb-i Kibriyâ'nın kadrini bilememiş, kadrini bilememek bir yana her fırsatta karşısına dikilip yoluna taş koymaya çalışmışlardı!

Büyük İnkılâb

Mekke'nin büyük hatibi kürsü değiştirmiş, artık İslam'ı haykıran gür bir sese inkılâb ediyordu. Büyük bir inkılâbdı bu; zira düne kadar Mekke müşrikleri adına meydanlarda haykıran Süheyl İbn Amr, bundan böyle mü'minlerin kuvve-i maneviyesini destekleyen en önemli hatiplerden birisiydi! En kritik noktalarda çıkıp büyük kitlelere hitap edecek ve kalabalıkların yanlış sokaklara dalmasına izin vermeyecekti!

Artık Mekke'de, yepyeni bir Süheyl İbn Amr vardı; fevt ettiği günlerine gözyaşı döküp bu kadar engin bir şefkati tanıyamamış olmasına yanıp hayıflanıyor, üstelik bugüne kadarki hayatını O'nu durdurabilmek için zayi ettiğine yanıp duruyordu! Kureyş'in Süheyl'inin yerinde artık, gönül dünyası hareketli yepyeni bir mü'min duruyordu! Allah korkusundan gözlerinde yaş eksik ol-

muyor, geceleri sabahlara kadar namaz kılıp gündüzlerini de hep oruçla geçiriyordu. Yapabildiği kadar nafile namaz kılıp oruç tutuyor, her fırsatta verdiği sadaka ile de zamanlarına ayrı bir kıymet katmak istiyordu. Nafile olarak ortaya koyduğu bu gayretlerle o, geçmiş günlerine keffaret arıyor, gecelerini teheccüdle aydın kılarken gündüzlerini de bir mücâhid olarak er meydanlarında kıymetlendirebilmek için cepheden cepheye koşturuyordu!

Konumunu ileri sürerek ne kendisi için bir makam talebinde bulunmuş ne de farklılık beklentisi içine girmişti! Tek hedefi, yıllardır boşa geçirdiği ömrünün geri kalan kısmını hayır yolunda değerlendirip eski günahlarını affettirebilmekti. Müslüman olmakla onların temizlendiğini öğrenmiş olsa da o, bir türlü kendisini affedemiyor, bilerek yaptığı bu yanlışları yine kendi iradesiyle temizleyip huzur-u ilâhîye öyle gitmek istiyordu!

Fetih sonrası Müslüman olanlardan bir kısmının yaptığı gibi o Medine'ye hicret etmeyecek ve Mekke'de kalmayı tercih edecekti. Çünkü artık hicret sona ermişti; İslâm yurdu haline gelen Mekke, artık endişe edilip kendisinden kaçılacak bir belde değil, insanların güven duyduğu emin bir belde haline gelmişti. Bunu, bizzat Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bildirmiş ve bundan sonrası için yapılması gerekenlerin, Allah yolunda cihad ve niyet olduğunu ifade etmiş:

– Böyle bir davet aldığınızda hiç beklemeden hemen bu davete icabet edin,[236] buyurmuştu.

Hüsn-ü Şehâdet ve Bir Muhasebe

İşte artık Hz. Süheyl, bu davete icabet edenlerin en önünde yer alıyordu; o güne kadar omuz omuza olduğu arkadaşlarını da aynı istikamette teşvik ediyor, onların da hızlı mesafe almalarını istiyordu!

---

[236] Buhârî, *Cihâd,* 1, 27; Müslim, *İmâre,* 86

O günden sonra Süheyl İbn Amr'ı görenler, İslâm adına ortaya koyduğu tavırdan dolayı hakkında hep hüsn-ü şehâdette bulunacak ve hassasiyetleri karşısında ona gıpta ile bakacaklardı. Bu hayranlıklarını gelip kendisine söyleyenler de vardı. Ancak Süheyl İbn Amr, aynı zamanda derin bir muhasebe insanıydı; başkalarının kendisi için ne dediklerinden daha çok kendi kanaatini nazara alır ve eski günlerini hatırlayıp onların hacaletiyle iki büklüm olurdu.

İşte bir hüsn-ü şehâdet örneği ve yine işte Süheyl İbn Amr'ın muhasebe adına ortaya koyduğu müthiş hassasiyeti. Bir gün *Saîd İbn Müslim*, onun hakkında şunları söyleyecekti:

– Müslümanlığı gecikip de ancak Fetih'ten sonra gelip teslim olan Kureyş ileri gelenleri arasında, namaz kılıp, oruç tutma ve sadaka verip tasaddukta bulunma gibi ahiret hayatına hazırlık anlamında yapılan her türlü hayır işlerinde Süheyl İbn Amr kadar hassas ve duyarlı olanını görmedim! Mazide kalan eski günleri yâdına düşünce, adeta damarlarındaki kan çekilir ve rengi solar, ne kadar da çok ağlardı! Kur'ân okurken kendinden geçer, kalp atışları başkalaşır ve ritmi değişirdi! Zaman zaman *Muâz İbn Cebel*'in yanına gider ve ona Kur'ân okutarak dinlemeye durur ve ardından da hıçkıra hıçkıra ağlardı. Bir aralık Muâz İbn Cebel Mekke'den ayrılmış ve uzaklara gitmişti. Buna rağmen Süheyl, onun izini sürüyor ve okuduğu Kur'ân'ı dinleyip günahlarına ağlamak için sıklıkla yanına gidip onun zengin dünyasından istifade etmekten geri durmuyordu. Kendisine:

– Yâ Ebâ Yezid! Kavminin bu adamla ihtilafını görüp bildiğin halde ne diye bu Hazreçlinin yanına gidip de sana Kur'ân okumasını istiyorsun ki, denilerek yolunu değiştirmesini isteyenlere prim vermiyor, onlara şöyle sesleniyordu:

– İşte.. başımıza gelenler bir defa geldi ve şüphesiz bizi, geride bırakanlar da bunlardı! Ömrüme yemin olsun ki ben, her şeye

rağmen bu adama gidip gelirim. Zira biliyorum ki İslâm, cahiliyye işlerini ortadan kaldırmıştır. Allah (celle celâlühu), cahiliyye döneminde adları bile bilinmeyen nice insanları İslâm ile gün yüzüne çıkarmış ve el üstünde tutulacak bir kıymete yükseltmiştir. Keşke bizler de, bunlar gibi davranıp önceden teslim olabilseydik!

Bu, Süheyl İbn Amr'ın artık nasıl bir muhasebe insanı olduğunu gösteren beyanlardı. Ancak onun ifadeleri sadece bunlarla sınırlı değildi; kendisinden önce gelip de Hakk'a teslim olan azatlı kölesine bile hayranlıkla bakıyor ve şöyle devam ediyordu:

– Neyse ki Allah, kadın ve erkekler olarak benim ailemden de birilerine bu imkânı lutfetti de ben, şimdi onlarla teselli olabiliyorum! Şu eski kölem *Umeyr İbn Avf*'ı ne kadar da seviyorum.. ve bunun için de ben Allah'a hamd ediyorum. Ümit ediyorum ki Allah, bunların dualarıyla benim elimden tutar ve cahiliyye halleri üzerine öldürülen benim arkadaşlarımın başına gelenlerden de beni korur!

O güne kadar yaptıkları aklına geldikçe utancından yerin dibine girecek hale geliyor ve bu hacaletini de etrafındakilerle şöyle paylaşıyordu:

– Bundan önce Bedir, Uhud ve Hendek gibi nice savaşlara katıldım ki bunların bütününde ben, Hakk'a karşı çıkan bir muannit idim. Hudeybiye'deki anlaşma ve bunu kâğıda dökme işi bana verilmişti. O gün Resûlullah'a karşı ısrarla dönüp tekrar tekrar taviz isteyişimi ve bâtıl bir dava için ortaya koyduğum gayretleri hatırlıyorum da, Allah Resûlü'nden öylesine utanıyorum ki! Hâlbuki bugün ben Mekke'de, Allah Resûlü ise Medine'de bulunuyor!.. Halbuki bizim şirk içinde olmamız, bütün bunlardan daha büyük bir günah değil miydi.!? Bedir gününü hatırlıyorum da.. o gün ben, müşriklerin arasında idim ve oğlum Abdullah ve eski kölem Umeyr İbn Avf'a bakıyordum. İkisi de benimle karşılaşmamaya özen gösteriyorlardı. O günlerde henüz ben, cehalet günlerimi

yaşadığım için hakkı göremiyor, o ikisine Allah'ın lutfettiği hayırdan mahrum bulunuyordum![237]

Bundan sonrası için oğlu Hz. Abdullah, Süheyl İbn Amr'ın hayranlıkla baktığı bir muallimdi; aklına geldikçe etrafındakilere onun için şunu söylerdi:

– Meğer İslâm adına Allah (celle celâlühu), oğlum için ne de çok hayır murad etmiş![238]

Kendisinin de İslâm'la tanışmasına vesile olan oğlu için Süheyl İbn Amr, bu şekilde hayranlığını ifade ededursun oğul Abdullah da, Bedir günü gelip de Efendimiz'e sığınmış olmasının hem kendisi hem de babası hakkında hayırlara vesile olduğunu söyleyecekti.[239]

Veda Haccı

Süheyl İbn Amr Mekke'de bu muhasebe ile yanıp dururken hac ibadeti farz kılınmış ve Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, bu vazifeyi îfa etmek için yeniden Mekke'ye geliyordu! Çocuklar gibi sevinmişti Hz. Süheyl; zira O'nunla birlikte haccedecek ve böylelikle bir nebze de olsa yılların hasretini gidermeye çalışacaktı!

Mekke'de yeni bir bayram daha yaşanıyordu! Yüz binler, sel olmuş Arafat'a doğru akarken bu selin arasında şüphesiz Süheyl İbn Amr da vardı; Efendiler Efendisi'nin en yakınında durmaya çalışıyor, bir taraftan cemal-i vechine bakmaya hicap etse de diğer yandan yakınında bulunup da huzurundaki insibağdan daha fazla istifade etmeyi düşünüyordu.

Arafat mahşer yeri gibiydi; Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) burada ümmetiyle vedalaşıyordu! Özellikle Cibril-i Emîn'in burada

---

237 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/490; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk,* 3/427

238 İbn Hacer, *İsâbe,* 4/123

239 İbn Sa'd, *Tabakât,* 3/406

getirdiği son mesaj,[240] dinin tamam olduğunu ve artık vazifenin sona erdiğini haber veriyordu. Halbuki Süheyl gibiler O'nu, daha yeni bulmuşlardı; tam 'buldum' derken firakın acısı yüreklerine düşmüş, hüzünden iki büklüm olmuşlardı. Mesaj açıktı ve aralarında, Hz. Ömer gibi bir kenara çekilip de ağlaşanlar vardı! Habîb-i Kibriyâ da bu hüznün sebebini soracak ve aldığı cevap karşısında, gerçekten de böyle bir ayrılığın varlığını tasdik edecekti.

Bu hüzünle geçti Arafat. Ardından Müzdelife vardı; akşam ile yatsı namazı burada kılınmış, gecenin aydınlığında yüz binler, dua olup burada Rahmânî dergâha yükselmişti. Sabahın aydınlığıyla birlikte aynı kalabalık, Mina'ya akın edecekti. Hac menasikinin büyük oranda sona erdiği yerdi Mina; cemrelere taş atılıp kurbanlar kesilecek ve traş olunarak artık ihramdan da çıkılacaktı!

Gözler Resûlullah'ın üzerindeydi; bir kenara çekilip de O'nu doyasıya uzaktan süzenler, en yakınına sokulup da ayağının tozuna yüz sürenler vardı! Şüphesiz o gün Süheyl İbn Amr da, Allah Resûlü'nün en yakınındaki isimlerden birisiydi.

İşte, Efendiler Efendisi'ne en yakınlardan birinin, Süheyl İbn Amr için naklettiği manzara: Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor:

– İşte bu zatı ben, Veda Haccı'nda Resûlullah'ın yanında gördüm. Haccını tamamlamış, kurbanını kesiyordu. Yanında birisi vardı; daha dikkatlice bakınca bunun Süheyl'den başkası olmadığı anlaşılmıştı. Evet Süheyl'di bu.. Amr'ın oğlu Süheyl… Hudeybiye'de işi zorlaştıran.. anlaşma metninden '*Bismillahirrahmânirrahîm*'i çıkarıp, '*Rahmân*' ve '*Rahîm*'i sildiren.. imzadaki '*Resûlullah*'a bile tahammül edemeyip 'Abdullah'ın Oğlu Muhammed' diye değiştirten Süheyl! Avuçlarını açmış ve Resûlullah'ın mübarek başından düşen telleri topluyordu! Bu arada yere dökülenler de vardı; onları da teker teker alıyor, toz ve toprağını silkeledikten sonra

240 Bkz. Mâide, 5/3; Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* 6/79; Suyûtî, *İtkân,* 1/86

yüzüne gözüne sürüyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyordu! Bir ara Hudeybiye'deki hali aklıma geldi; hani '*Bismillâhirrahmânirrahîm*' ve '*Muhammedün Resûlullah*'ı yazdırmamak için inat etmişti ya, ona da İslam'ı bahşedene ne kadar hamd ettim, bir bilseniz![241]

Büyük Hüzün ve Tarihi Misyon

Nihayet ayrılık günü gelip çatmış ve kendisinden önceki peygamberler gibi Allah Resûlü de, ince perdenin öbür tarafına geçerek Hakk'a vâsıl olmuştu. Ancak bu, ashabı adına büyük bir hicran demekti; o güne kadar hep aralarında görmeye alışkın oldukları Resûlullah'ı artık beden itibariyle müşahede edemeyecek ve hatıralarının çağrıştırdığı zeminde hep hasret soluklayacaklardı. Bir türlü kabullenmek istemiyorlardı; Hz. Ömer gibi kılıcını çekip yürüyenler, O'nun olmadığı yerde Medine'yi terk edip meçhûle doğru kendini uzlete salanlar vardı!

Derken Hz. Ebû Bekir'in itidal çağrısıyla yankılandı Medine; insanlara seslenmiş ve duygulardan arınarak yeniden realite çizgisine davet etmişti onları. İlk anda çalkalanan Medine artık durulmaya yüz tutmuş, yüzler yeniden ebedî kapıya, Hayy u Kayyûm'a müteveccih hale gelmişti! Hz. Ömer gibiler artık kılıçlarını kınına koymuş, Medine yeniden sükûn yaşıyordu!

Bu haberin yankıları etrafta dalga dalga devam edecekti. Acı haber Mekke'ye de gelmişti; zaten yeni Müslüman olan Mekkeliler, aldıkları bu acı haberle yıkılmışlardı! Medine gibi Mekke de, hicran yasına durmuştu. Bu arada Resûlullah'ın yokluğunu fırsat bilerek eski hallerine dönmeyi yeğleyenler de yok değildi; nefisler devreye girmiş ve Şeytan da, üzerine düşeni kusursuz yerine getirme yarışı içindeydi! Büyük bir herc ü merc vardı!

Mekke'nin genç valisi *Attâb İbn Esîd*'i de endişelendiren tep-

---

241 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/245

kilerdi bunlar. Ancak o, elinden geleni yapsa da kitleleri durdurmaya güç yetiremiyordu. Belli ki bu demler, daha güçlü hatiplere ihtiyaç duyulduğu demlerdi.

Süheyl İbn Amr gibilere iş düşüyordu… Düne kadar aleyhte kullandığı hitabet kürsüsünde hayır adına haykırıp beyan gücünün hakkını verme fırsatı çıkmıştı önüne… Zor bulduğu bu değerleri kolay bırakanları görünce, sanki damarlarındaki kan çekilivermişti; durumdan vazife çıkarmış ve bir çırpıda Kâbe'ye gelmişti. Sesini daha büyük kalabalıklara duyurmak istiyordu; yürekten bir davetle Mekkelileri çağırıyor, onlara önemli şeyler söyleyeceğini ilan ediyordu!

Hatiplerinin bu talebine karşılık vermemek olmazdı ve çok geçmeden Kâbe avlusunu doldurmuşlardı. Cahiliyye günlerindeki kötü beyanlarının üzerine birer sünger çekme fırsatıydı bu Süheyl için… Allah'ın kendisine verdiği hitabet nimetinin hakkını işte şimdi verecekti! Derken Kâbe'nin eşiğine çıkarak onlara seslenmeye başladı.

Allah'a hamd ile başladı sözlerine ve ardından da övgü dolu sözlerle O'nu tenzih etti. Daha sonra sözü Allah Resûlü'ne getirip herkes için mukadder olan yolculuğun, Habîb-i Zîşân için de geçerli olduğunu bildirdi ve hemşehrilerine:

– Ey Mekkeliler, ey Kureyş topluluğu, diye seslendi. "İslam'ı tercihte sona kaldığınız yetmiyormuş gibi sakın ha, ondan mahrum olmada da ilk sırayı almayasınız; sakın ola ki, İslâm'a geç gelip de ondan erken gidip irtidat edenler olmayın! Vallahi ben biliyorum ki bu din, güneş ve ay doğup batmaya devam ettiği sürece ayakta kalacak, asla gurûb yaşamayacak ve onların ulaştığı her yere ulaşacaktır! Sakın ola ki şu durum, sizi aldatmasın! Zira şu benim size hitap ettiğim yerde Allah Resûlü'nü ben:

– Benimle birlikte '*Lâ ilâhe illallah!*' deyin ki Araplar sizin çizginize gelsin ve Acemler de size cizye versin, dediğini hatırlıyo-

rum! Vallahi de bizler, hiç şüpheniz olmasın ki Kisrâ ve Kayser'in hazinelerini Allah yolunda infak edeceğiz! Baksanıza, daha düne kadar bizler, kâh O'nunla alay ediyor kâh tasdik ediyorduk; buna rağmen gelinen noktayı görüyorsunuz! Unutmayın ki bu işin arkası da gelecek ve Resûlullah'ın verdiği müjde tahakkuk edecektir!"

Süheyl İbn Amr'ın söyleyecekleri bunlarla sınırlı değildi; titreyen ses tonuyla devam edecek ve şunları da paylaşacaktı Mekkelilerle:

– Ey insanlar! Kim Muhammed'e kulluk ediyor idiyse bilsin ki Muhammed ebedi âleme yürümüştür! Her kim de Allah'a ibadet ediyorsa bilsin ki Allah, Hayy'dır ve asla ölümlü değildir! Şüphesiz ki İslâm, dünya durduğu sürece baki kalacaktır! Evet.. Allah bugün size, Nebi'nizin ölüm haberini ulaştırdı… Halbuki O, sürekli aranızda bulunuyor! Size bir haber daha ulaştırıyor ki o da ölümdür.. Kimse kalmayacak ve herkes mutlaka bir gün ölecektir. Bilmiyor musunuz ki Allah bize şunları söylüyor:

– Sen de ölümlüsün onlar da ölümlü…[242]

– Muhammed, ancak bir Resûldür; O'ndan önce de nice resûller gelip geçti. Şayet O ölse veya öldürülse sizler, gerisin geriye dönecek misiniz..!?[243]

– Her nefis, her an ölümü tatmakla karşı karşıyadır.[244]

– Zat-ı Bâri dışında her şey helâk olacaktır.[245]

Öyleyse Allah'tan korkun ve dininize iyi sarılıp Rabbinize tevekkülde kusur etmeyin. Çünkü Allah'ın dini, bâki ve süreklidir; Allah'ın kelimesi tamamdır.. Şüphesiz ki Allah, dinine omuz verenlerin yardımcısıdır ve dinini aziz kılmak da O'na

---

242 Zümer, 39/30

243 Âl-i İmrân, 3/144

244 Âl-i İmrân, 3/85

245 Kasas, 28/88

aittir. Şüphesiz Allah, sizi en hayırlı yerde cem edip bir araya getirmiştir.[246]

Hz. Ebû Bekir'in Medine'deki çıkışına benzer bir çıkıştı Süheyl'in bu seslenişi de… Sanki kulağını Medine'ye dayamış öylece konuşuyordu. Ancak konuştukları bunlarla da sınırlı değildi; Mekkeli muhataplarını ikna adına îrad ettiği bu hutbeden sonra, yaşadıkları acı haberin yeni bir yükselişe de vesile olacağını haykıracak ve her şeye rağmen çizgisini koruyamayanların akıllarını başlarına almak için de şunları söyleyecekti:

– Şüphesiz ki bu, İslâm'a sadece güç kazandıracaktır. Şunu da iyi bilin ki, hâlâ kalbinde kuşku taşıyanın kellesini almak da bize düşer![247]

Süheyl İbn Amr'ın hitabeti Mekkelilere tesir etmiş ve beklenen neticeyi vermişti; onun bu çıkışından sonra Mekke'de sular durulacak ve insanlar yeniden eski çizgilerine dönerek dinlerinde sebat yemini edeceklerdi!

Süheyl İbn Amr'dan bu desteği gören Mekke'nin genç valisi Hz. Attâb için artık işler daha kolay demekti!

Hz. Ömer'in Muhasebesi

Mekke ve Medine arası haberler gidip geliyordu; nihayet Süheyl'in Mekke'deki bu haykırışının haberi de Medine'ye ulaşmıştı. Başlangıcında yüzlerde bir burukluk meydana gelse de ortada, neticesi itibariyle sevinilecek bir durum vardı!

Haberi duyduğunda yanında bulunanlar, Hz. Ömer'in imrenerek tebessüm ettiğini görüyorlardı; zira kulağına gelen bu haberle Hz. Ömer, kendisini mazinin derinliklerine götüren ha-

---

246 Süheyl İbn Amr'ın o günkü konuşmalarını ifade eden farklı rivayetler birleştirilerek verilmiştir. Bkz. Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ,* 1/229; İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 2/187; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk,* 3/427

247 İbn Hişâm, Sîre, 6/89

yallerine teslim olmuş, sanki Bedir'de yıllar önce yaşadığı ânın içinde bulmuştu kendini! Açıktan müşahede ettiği Allah'ın kudreti karşısında iki büklüm olmuştu. Zira dün sökmek istediği dişlerin arasından bugün, böylesine bir hitabet ortaya çıkmış ve yine dün kendisini bu kadar hiddete sevk eden Süheyl İbn Amr, bugün Allah ve Resûlullah'ı hoşnut edecek ne büyük bir gayret ortaya koymuştu! İşte iman, böyle bir potansiyeli içinde barındırıyordu; o gün bundan mahrum olan Süheyl de bu tadı tatmış, ne büyük bir işin üstesinden gelmişti. Demek ki iman, hem bir güç hem de kuvvet demekti ve onu elde edince insan, kâinata meydan okuyacak bir zirveye oturabiliyordu! Efendimiz'in o gün verdiği müjdeyi hatırlattıktan sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh), etrafındakilere şunu söyleyecekti:

– Ben şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlü'dür ve O'nun getirdiği de haktır!

Kimse bir şey anlamamıştı. Ancak o, ne demek istediğini sorarcasına yüzüne bakanlarla sevincini paylaşmaya devam ediyordu:

– Demek ki Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana, '*Bırak onu ey Ömer! Bırak ki gün gelir o da, senin hoşuna giden işler yapar.*' derken kastettiği günler bugünlermiş![248]

Bunları söyledikten sonra, âdeta o günleri yeniden yaşarcasına Bedir'i anlatmaya başlayacak ve o gün, esirler arasında gördüğü Süheyl İbn Amr için neler düşündüğünü paylaşacak, onun gibi bir adama böylesine büyük hizmetler gördüren Allah'a hamd edecekti.

Sonraki Günler

Artık Hz. Süheyl, Halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın en büyük destekçilerinden birisiydi; nerede kendisine iş düşse oradaki

[248] İbn Hişâm, Sîre, 2/300; Hâkim, *Müstedrek,* 3/318; İbn Hacer, *İsâbe,* 3/213

yerini alır ve sözün inceliklerini kullanarak insanları hak ve hakikatin etrafında yeniden birleştirirdi. Namaz kılıp da zekât vermek istemeyenler, ortalığa ayrılık tohumları ekip de fitne kaynatmak isteyenler, kendini bir yere koyup da peygamber olduğunu iddia edenlerle savaşında hep onunla birlikte olacak, Habîb-i Kibriyâ'yı bulduktan sonra başka yol arayışı içinde olanlara seslenerek onları yeniden aynı çizgiye çağıracaktı.

İlerleyen yaşına rağmen oğullarıyla birlikte cepheden cepheye koşuyordu. Geç bulduğu Resûlullaha daha erken kavuşabilmek için cephelerde şehâdet kolluyor, ancak her defasında yine kolu kanadı kırık olarak geri dönüyordu.

Büyük oğlu Hz. Abdullah, onun şiddetle arzu ettiği bu yolda kendisinden yine önce yürümüştü; imanda en önde olduğu gibi şehâdette de babasını geride bırakmış, Yemâme'de kalarak dostlar diyarında ahbâb ile kalıcı bir vuslat yaşamıştı.

Bir baba olarak ayrılığın hüznünü yaşasa da, Yemâme'nin şehidi oğlunun arkasından hayranlıkla bakıyordu.

İşte bugünlerden birinde kapısında gür bir ses duyacaktı; bu, kendisini taziyeye gelen Halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) idi.[249] Bu kadar kısa zamanda aldığı mesafeye bakıp hayranlıkla izlediği Süheyl İbn Amr ile konuşacak ve şehid olan oğlunun acısını paylaşacaktı. Uzayıp giden konuşmalarının arkasından bir aralık Süheyl:

– Şehid, ailesinden yetmiş kişiye şefaat eder, diyerek Efendimiz'in konuyla ilgili beyanını zikretti Halife Hz. Ebû Bekir'e. Gözünden yaş döküyor, hıçkırıklarına hâkim olmaya çalışıyordu. Kelimeler dudaklarından zor çıkıyordu; kesik kelimelerle Halife'ye şunları söyledi:

---

249 Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın, hac vazifesini yapmak üzere Mekke'ye geldiği ve bu sırada Süheyl İbn Amr'ı da ziyaret ederek taziyede bulunduğu da ifade edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,*3/406; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam,* 4/93; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 1/490

– Ümit ediyorum ki oğlum, şefaat işine ilk önce benden başlar![250]

Hz. Ömer ve Hz. Süheyl

Günler günleri kovalıyor ve zaman onu da merhun vakte hazırlıyordu. Bu sırada ilk Halife Hz. Ebû Bekir de yola revan olmuş, Müslümanların işine Hz. Ömer nezaret ediyordu. Onun hilafet günlerinde de Hz. Süheyl tavrını değiştirmeyecek, fırsat buldukça Halife'nin yanına gelerek hasret giderecekti. Bir gün *Hâris İbn Hişâm* ile birlikte gelmişlerdi Hz. Ömer'in yanına. Halife'yi aralarına almış ve eski günleri yâd etmeye başlamışlardı. Bu arada huzura, Hz. *Ammâr*, Hz. *Suheyb* ve Hz. *Habbâb* gibi ilk günün gözdeleri Muhacirler gelmeye başladı. Yanına her defasında giren bir muhacir karşısında Hz. Ömer, ikisinden de bir miktar yer vermelerini istiyordu. Zira Hz. Ömer'e göre, ilk günlerin çilesini çekenler el üstünde tutulmalı ve sonrakilere nispetle en önde bulunmalılardı.

Huzura gelenlerin sayısı artınca Hz. Hâris ile Hz. Süheyl, Halife Hz. Ömer'den bir hayli uzaklaşmışlardı. Üstelik Ensâr'dan da gelenler vardı ve mekân o kadar dolmuştu ki, Hz. Süheyl ile Hz. Hâris, Halife Hz. Ömer'e en uzak noktaya kadar gitmek zorunda kalmış, derken kendilerini dışarıda buluvermişlerdi.

Hz. Hâris, Hz. Ömer'in bu tavrını kastederek Süheyl İbn Amr'a sitem ediyordu:

– Bize yapılanları görüyorsun değil mi?

Hz. Süheyl daha temkinliydi:

– Bence levm edilecek bir adam değil o, diye başladı sözlerine. Daha sonra konuyu, esas mihverine getirdi; zira bu haklı bir tercihti. Şunları söyledi ona:

---

[250] İbn Sa'd, *Tabakât,* 3/406; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/193

– Gel, biz kendimizi levm edelim. Zamanında onlar da davet edildi biz de; ancak onlar, davete icabette erken davranırken bizler, aynı daveti aldığımız halde arkalarda kaldık!

Ancak buna da bir çözüm bulunmalı, kaybedileni kazanmanın da bir yolu olmalıydı. Kararlarını vermişlerdi; dışarıda bekleyecek ve Halife'nin huzurundakiler dağıldıktan sonra yeniden içeri girerek ondan bir çözüm isteyeceklerdi.

– Ey mü'minlerin emiri, diyorlardı. "Bugün bize yaptıklarınızı hepimiz gördük ve bunun sebebinin, kendimize ait bir kusurdan kaynaklandığı konusunda da ittifak ettik. İlk etapta elimizden kaçırdığımız bu fazileti sonradan yakalayabilmek için ne yapmamız gerektiği konusunda bize de bir yol gösterir misin?"

– Şu yoldan başka bir çözüm bilmiyorum, dedi Hz. Ömer ve eliyle Rûm taraflarını işaret etti. Bununla o, '*Allah için gidin o taraflara ve şehid oluncaya kadar cihâd edin.*' demek istiyordu.[251]

Başka bir gün yine geleceklerdi. Bu sefer aralarında Ebû Süfyân da vardı. Kapıya kadar dayanmış, Halife ile görüşmek için sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlardı. Ancak bu sıra, bir türlü kendilerine gelmiyordu; yine öncülere öncelik veriliyor, kapıya çıkan görevli sırasıyla Hz. Ammâr, Hz. Bilâl ve Hz. Süheyb'i içeri alıyordu! Hiç şüphe yok ki bunlar, Allah ve Resûlullah'ın da sevdiği isimlerdi; Mü'minlerin Halifesi de, aynı nazarla bakıyor ve sevilenleri sevmede hassas davranıyordu!

Ancak bu, kapılarda beklemeye alışık olmayan Ebû Süfyân gibileri celallendirmişti; duydukları rahatsızlığı şu cümlelerle dile getiriyorlardı:

– Hayatımda bugünkü gibi bir durumla hiç karşılaşmadım. Görmüyor musunuz, şu kölelere öncelik hakkı verilerek izin çıkıyor da, bizler burada oturmuş bekletiliyoruz! İşin garibi, yüzümüze bile bakılmıyor!

---

251 Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/672

Süheyl İbn Amr'a yine iş düşüyordu; duruma müdahale edip hakkın hatırını teslim eylemeliydi! Bunu yaparken Ebû Süfyân gibi bir lideri de rencide etmemek gerekiyordu; onun için, çoğu zaman Resûlullah'ın yaptığı gibi meseleyi umumileştirip herkese seslenmeyi denedi; önceki seslenişine benzer bir çıkıştı bu:

– Ey cemaat, diyordu. "Ne diye yüzünüzü buruşturup duruyorsunuz ki! Şayet bu durumdan hoşlanmıyorsanız, öncelikle bunun sebebini kendinizde arayın ve kendinizi kınayın. Başlangıçta onlar da davet edildi, sizler de aynı daveti aldınız. Ancak onlar buna icabette ellerini çabuk tutup onu kabul ederken, bu daveti gözardı edip de geç kalanlar sizlersiniz! Ömer'in kapısında gördüklerinizle onların durumuna haset ediyorsanız iyi bilin ki Allah'ın cennette onlar için hazırladıkları bundan daha fazladır!"

Daha sonra da, anlayacakları dilden konuşarak bir kıstas ortaya koyacak, eskiyle yeni durum arasında makul bir kıyaslama yaparak eski efendilere şunları söyleyecekti:

– Vallahi de onların, daha önce hareket edip de ilkler arasındaki yerlerini almaları elbette sizin şu anda kapıda durup da münakaşasını yapıp durduğunuz bu halinizden daha hayırlı ve faziletlidir![252]

Bütün bunlar, hakkı temsilin bir neticesiydi elbette. Zaten Halife Hz. Ömer'in ilk tavsiyesi, zihnindeki yerini koruyordu; öyleyse Allah ve Resûlü'nü hoşnut edecek bu yolda yürümeli ve '*rıza*' ufkunu yakalayacak bir çözüm için adım atılmalıydı. İşin burasında Hz. Süheyl, işte bu yolu hatırlattı arkadaşlarına:

– Ey insanlar! Durumu görüyorsunuz; şüphe yok ki bunlar, vallahi de sizlerin önüne geçmiş bulunmaktalar! Zaten başka yolu da olamazdı ya! Öyleyse sizler de, Allah yolunda cihada kendinizi adayın ve böylelikle Allah'ın, size şehâdet lütfedeceği zamana gözlerinizi dikip beklemeye durun!

---

252 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 6/211; Hâkim, *Müstedrek,* 3/318; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve,* 1/732

Söylemek yetmiyordu; söylenilenleri fiilen gösterip insanlara örnek olmak, hitabetin ayrı bir boyutunu ifade ediyordu. İşte Süheyl İbn Amr da, bunları söyler söylemez cübbesini toparlayacak ve oradan ayrılacaktı. Zira onun için mesaj çok açıktı! Ayrıca, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştu:

– Sizden birinin bir saat Allah yolunda mücâhede etmesi, ailesi içinde bir ömür boyu kullukta bulunmasından daha hayırlıdır.[253]

Mekke'yi çok seviyordu ama onun derdi, vatanı değildi; olamazdı da! Kendi kendine söz verdi:

– Ben de ölünceye kadar nefesimi hep Allah yolunda tüketecek, şehid oluncaya kadar da cephelerden asla ayrılmayacağım! Bundan böyle ben, Mekke'ye dönmeyi de asla düşünmüyorum![254]

Gerçekten de Süheyl, geç kalıp da en öne geçmek istercesine gayret gösteren bir kul olarak sözünün eri çıkacak ve bir daha da Mekke'ye geri dönmeyecekti! Ailesini de yanına alarak[255] kendini Şam taraflarına atmıştı. Allah yoluna adadığı ömrünü cephelerde geçirecek ve böylelikle oğlu Hz. Abdullah'ın ardından Allah'ın, bir şehâdet de kendisine nasip edeceği günü bekliyordu!

Vuslat Günü

Yermûk, o günün en güçlü devleti olan Bizans'la hesaplaşmanın adıydı. Başkumandan Hz. Hâlid onu, atlı bir birliğin başında emir olarak görevlendirmişti. '*Belki şimdi*' diyor ve şehâdete uzanabilmek için can atıyordu! Tam beklediği fırsattı; sevinci her halinden belli oluyordu!

---

253 Hâkim, *Müstedrek,* 3/317

254 Hâkim, *Müstedrek,* 3/317

255 O gün Süheyl İbn Amr'ın ailesinden Mekke'de sadece kızı Hind kalmıştı. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/672; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb,* 4/232

Bizans çetindi. Üst üste hamleler yapılıyordu ama bir türlü düşman dize getirilemiyordu! O gün Süheyl İbn Amr da, Hz. İkrime gibi gözünü karartacak, geri dönmemek üzere Bizans'a saldırmayı deneyecekti. Zira Allah (celle celâlühu), kendisini İslam için ortaya koyabileceği bir fırsat vermişti ona… Aynı zamanda bu, geçmişini temizleyip huzura tertemiz çıkma fırsatıydı onun için!

Fırsata el uzatmak üzereydi; Ebû Cehil'in oğlu *İkrime*, amcası ve kayınpederi *Hâris İbn Hişâm* ve aralarında Hz. *Muğîre*'nin de bulunduğu bir grup cemaatle birlikte yaralanmış o da baygın yatıyordu. Süheyl İbn Amr da şehâdete yürüyordu!

Yardım için yanlarına koşanlar vardı; ellerinde matara, bir yudum su ile gelmişlerdi. Kavuran sıcak altında yanan dudakları serinletebilmek için yanlarına yaklaşıp içmesi için suyu Hz. İkrime'ye uzattılar. O da yaralıydı ve susuzluktan yüreği yanmıştı. Elleriyle kavradı ve içmek için tam ağzına götürmüştü ki, azıcık ileride yatan kanlar içindeki Hz. Süheyl'e[256] ilişti gözleri. Kureyş'in kudretli hatibi dururken kendisi içemezdi ve hemen suyun ona götürülmesini isteyen bir hareket yaptı eliyle:

– Ondan başlayın, diyordu güçlükle.

Son demlerinde Hz. İkrime'nin bu fedakârlığı sevindirmişti Hz. Süheyl'i. Ebû Cehil gibi bir adamın neslinden Allah (celle celâlühu), aşırı ihtiyacı olduğu demlerde bile kardeşini kendisine tercih edecek kadar hassas İkrime gibi bir aslan çıkarmıştı! Kendisi gibi oracıkta yaralanmış şehâdet bekleyenler de farklı değildi; Allah (celle celâlühu), nelere kâdirdi!

Minnet duygularıyla aldığı suyu içmek için dudaklarına götürürken onun gözüne de yakın arkadaşı Hâris takılıverdi; gözlerini

256 Bazı rivayetlerde Süheyl İbn Amr yerine Ebû Cehil'in üvey kardeşi ve İkrime'nin de amcası Ayyâş İbn Ebî Rebîa'nın adı geçmektedir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb*, 3/1084. Buna göre ortada, ya raviden kaynaklanan eksik bir tesbit bulunmakta veya o gün ağır yaralanan Hz. Süheyl'in, iyileşerek sonraki bir savaşta şehadete ulaştığı anlaşılmaktadır.

dikmiş Hz. Süheyl'in elindeki suya bakıyordu! Belli ki, onun da ihtiyacı vardı. Fedakârlık sırası kendisine gelmişti ve Hz. Süheyl de vazgeçti hakkından; el işaretiyle onun Hz. Hâris'e ulaştırılmasını söylüyordu.

Suyu Hz. Hâris'e getirenler büyük bir şok yaşıyordu; zira az önce Hz. Süheyl'in elindeki suya nazar atfeden Hz. Hâris Hakk'a yürümüştü! '*Bari Süheyl..!*' deyip onun yanına geldiler alelacele. Ancak Hz. Süheyl de yaşamıyordu artık! Aramış ve bugün de aradığını bulmuştu!

Bir yudum su ellerinde kalakalmıştı; doğruca Hz. İkrime'nin yanına gittiler; ancak ona da yetişememişlerdi. Giderken bile ders veriyorlardı! Ellerindeki bir yudum su, hiç birine nasip olmadan hepsi de yola revan olmuş, dünyaya çoktan veda etmişlerdi.[257]

Şehâdet haberlerini alan Başkumandan Hz. Hâlid yanlarına gelecek, gördüğü manzara karşısında gözyaşlarına hâkim olamayacak ve büyük bir gıpta hissiyle haykırıp:

– Benim yerime sizler ha, diye gürleyecekti. Zira Hz. Hâlid'in de onlardan farkı yoktu; onun için de şehâdet, her köşe başında aranan bir yitikti ve kendisinden önce ona ulaşan yol arkadaşlarının ardından hayranlıkla bakakalacaktı.[258]

---

257 İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 3/1084; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam,* 4/123; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 3/468

Süheyl İbn Amr'ın Safer günü veya hicretin on ikinci veya on sekizinci yılında Amvâs tâununda şehid olduğu da söylenmektedir. Özellikle Halife Hz. Ömer'le olan diyalogları nazara alındığında bu ihtimalin daha kuvvetli olduğu ifade edilebilir. Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, 3/317; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/672; İbn Sa'd, *Tabakât,* 5/453; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 6/211; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/487

258 İbnü'l-Cevzî, *Muntazam* 4/123

İKRİME İBN EBÎ CEHİL

Mahzûmoğulları arasında her geçen gün kendi ağırlığını hissettiren *Amr İbn Hişâm*'ın oğlu olarak dünyaya gelmişti. Körü körüne karşı çıkıp da cehalete babalık yaptığı için daha sonraları babası Amr'a Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), cehaletin babası manasında '*Ebû Cehil*' diyecek ve bundan böyle onun adı hep Ebû Cehil olarak anılır olacaktı. Annesi ise, Hilâl İbn Âmiroğullarından *Ümmü Hâlid Binti Mücâlid*[259] künyesiyle meşhur bir kadındı.

Tahmin edileceği üzere İkrime, müreffeh bir zeminin insanıydı; isteklerine sınır konulmayan bir ortamda yetişecek, talep ettiği şeye ulaşmada herhangi bir zorlukla karşılaşmayacaktı. Zira Ebû Cehil ailesi, zengin bir yapıya sahipti; istedikleri her şeyi rahatlıkla elde eder ve bu konuda önlerine çıkan her türlü engeli aşmak için kendilerini yegâne hak sahibi olarak görürlerdi. Şayet bu arzularını yerine getirmek için adım attıklarında karşılarına herhangi bir engel çıkarsa, güçlerini kullanarak onu en kısa zamanda etkisiz hale getirmeyi de çok iyi bilirlerdi! Özellikle Mekke idaresindeki konumunu iyi değerlendiren Ebû Cehil'in politikası, şehre dışarı-

---

259 İbn Sa'd, *Tabakât,* 5/444; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 17/371; İbn Hibbân, *Sikât,* 3/310. Bazı kaynaklarda Ebû Cehil'in hanımının adı, sadece 'Ümmü Mücâlid' olarak da zikredilmektedir.

dan gelenlerden çok yönlü istifade (!) etme üzerine kurulmuştu; yeri geldiğinde beğendiği emtiaya el koyar, işine geldiği zaman da, yüzünü bile kızartmadan borcunun üzerine yatmayı müktesep hakkı olarak telakki ederdi.

Babasının bu kural tanımaz tavırlarının zemininde gelişip boy atan ve şuuraltını hep bu türlü uygulamalarla besleyen İkrime de, artık babasından farksız bir delikanlıydı; Ebû Cehil'den tevârüs ettiği baba mesleğini (!) devam ettirmede kusur göstermeyecek, sonraki yıllarına da bu kültürün yönlendirmesiyle adım atacaktı.

Gelişip gürbüz bir delikanlı olduğunda Baba Ebû Cehil onu, amcası Hâris İbn Hişâm'ın kızı *Ümmü Hakîm*[260] ile evlendirmişti. Bundan böyle ona, '*Ebû Osman*' diye hitap edilecekti.

Yakın arkadaşı ve kız kardeşinin de damadı olan *Hâlid İbn Velîd* de aynı kabilenin mensubuydu ve adeta birer ikiz gibi büyümüşlerdi.[261] Bir diğer yakın arkadaşı ise *Safvân İbn Ümeyye* idi. Aynı zamanda Safvân İbn Ümeyye, İkrime'nin eniştesi oluyordu.[262] Cehâletin dört bir yanda kol gezdiği Mekke'de özellikle bu üçlü, bundan böyle yedikleri ayrı gitmeyecek kadar birbirlerine düşkün can yoldaşı olarak görüleceklerdi.

Ata binmekten hoşlanırdı. Yerinde duramaz bir yapıya sahipti. Bundan dolayıdır ki, daha küçük denilebilecek yaşlardan itibaren kavgaların aranan adamı haline gelmiş, kendisinden daha büyük yaştakilerin arasında savaş meydanlarına süvari olarak çıkar olmuştu! Bu yolda can yoldaşları Hâlid İbn Velîd ve Safvân İbn

260 Ümmü Hakîm (radıyallahu anhâ), Hâlid İbn Velîd'in kız kardeşi Fâtıma Binti Velîd'in kızıydı; Mekke ordusuyla birlikte Uhud'a gelen kadınlar arasında o da bulunuyordu. İkrime'nin şehâdetinden sonra Hâlid İbn Saîd ile evlenecek, evlendikleri gün şehid olan kocasından sonra eline aldığı çadır direğiyle yedi kişiyi öldürecektir. Evlendikleri gün kurdukları çadırın bulunduğu köprü, Ümmü Hakîm köprüsü olarak bilinmektedir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 17/40; İbn Hibbân, *es-Sikât* 1/221; İbn Sa'd, *Tabakât,* 4/99; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1933

261 İbn Hacer, *İsâbe,* 8/193; İbn Hayyât, *Tabakât,* 1/299

262 İbn Hacer, *İsâbe,* 8/47

Ümeyye de kendisini yalnız bırakmıyor, herhangi bir tehlikenin hissedildiği her köşede birlikte hareket ediyorlardı!

Savaş meydanlarında gösterdiği yiğitlik dillere destandı; can yoldaşlarıyla birlikte çıktıkları her badireyi aşar, önlerine geleni dize getirip en kısa zamanda hedefine ulaşırlardı! O günlerde olduğu gibi daha sonraki yıllarda bile onların bu yiğitlikleri gözlerden kaçmayacak ve savaşın sonucunu tayinde bir kıstas olarak görülecekti. Yıllar sonra onların da çaresiz kalıp savaş meydanından kaçtığını duyacak olan bir şair o gün şöyle seslenecekti:

– Şayet Safvân ve İkrime de kaçmışsa, Müslümanların kılıçları ensemizde demektir![263]

Her Mekkeli gibi o da İnsanlığın Emîni'ni tanıyordu; farklı olduğunu biliyor ve içinde bulunduğu karanlık dünyaya rağmen apaydın çizgisini takdir edemeden geçemiyordu! Zaten aralarında çok az yaş farkı vardı.[264] Ancak daha ilk günlerden itibaren dünyalarının farklı olduğunu görmüş ve her şeye rağmen O'na yakın durmayı hiç düşünmemişti. Zira kendi ailesiyle Allah Resûlü'nün çevresi arasında ciddi bir rekabet yaşanıyordu; o Mahzûmoğulları Hâşimoğulları ile amansız bir rekabete girmiş, Mekke idaresini bütünüyle elde etmekten başka bir şey düşünemez hale gelmişti. Özellikle babası Ebû Cehil'in gözünü idare hırsı bürümüş, onu elde etmek için her türlü yolu kendine mübah görüyordu! Bütün bunlar İkrime üzerinde ciddi bir baskı oluşturacak ve Muhammedü'l-Emîn'in de aralarında bulunduğu Hâşimoğullarına hep düşman nazarıyla bakacaktı. Onun için

263 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/68; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/160; Hâkim, *Müstedrek,* 3/269; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 17/372. Bu ifadeleriyle şair, muhtemelen Hendek Savaşı'nı kastetmektedir. Zira İkrime ve Safvân İbn Ümeyye o gün, saldırıp zayiat vermek üzere geçtikleri Hendek'ten bu tarafa can havliyle kendilerini zor atmış ve arkalarına bile bakamadan kaçmak zorunda kalmışlardı.

264 İkrime'nin, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört yaş daha küçük olduğu ifade edilmektedir.

daha çok kendi kabilesinin gençleriyle birlikte hareket etmeyi yeğliyordu.

Baba Faktörü

Gözünü reislik sevdası bürümüş olan baba Ebû Cehil, Mekke idaresine göz dikmiş ve büyük bir hırsla, kendisini geleceğin reisi olarak o makama hazırlıyordu; menfaati adına yapmayacağı kötülük, başvurmayacağı şirretlik olmazdı ve onun için insanlar, ona bulaşmaktansa yollarını değiştirmeyi daha sağlıklı görür, yön değiştirmeyi tercih ederlerdi. Zaten büyük çoğunlukla gücünü de, kural tanımaz bu şirretliğinden, hukuk bilmez bu arsızlığından alıyordu!

Sebebi ne olursa olsun babasının kurduğu otoritenin zemininde yetişen oğul İkrime de, bu yapının içinde bir mekâna oturtulacak ve gençlik yıllarını hep bu otoritenin kredisini kullanarak geçirecekti. Bu sebeple hep el üstünde tutuluyor ve hem babasının hem de kendisinin şerrinden emin olunabilmesi için de sürekli itibar görüyordu! İmkânlarının çokluğu sebebiyle zaten kendi ayakları üzerinde durabiliyor, kimseye de '*eyvallah*' etmiyordu!

Yaklaşık on binlik nüfusuyla küçük bir kasabayı andıran Mekke'de o gün *Velîd İbn Muğîre*, *Ümeyye* ve *Übeyy* kardeşler, *Süheyl İbn Amr*, *Âs İbn Vâil*, *Ahnes İbn Şerîk*, *Ukbe İbn Ebî Muayt*, *Ebû Leheb*, *Utbe* ve *Şeybe* kardeşler gibi isimler, onun etrafındaki önemli şahıslar arasındaydı. Hemen her köşe başında bunlardan birisiyle karşılaşır ve tabii olarak da olgunluk dönemine doğru yol alırken tepkilerini, onlardan aldığı sinyallere göre şekillendirir, nabzı da onların nabzına göre atardı. Zaten Mahzûmoğulları, Kureyş'in en önemli kollarından birisiydi ve belli başlı görevleri üstlendikleri Mekke'de saygınlıkla karşılanan kalabalık bir yekûnu oluşturuyorlardı. Bu yekûnun içinde Ebû Cehil ailesinin başlı başına bir ağırlığı vardı; atalarından tevârüs ettiği krediyi kullanmayı çok iyi

bilen Ebû Cehil için bundan sonra her fırsat, üzerine çıkıp da maksadına ulaşacağı hedefini gerçekleştirmek için kaçırılmaması gereken yeni bir adımı ifade ediyordu.

Özellikle Allah Resûlü'nün vahiyle serfiraz kılınışından sonra değişen dengeler arasında çaresiz kaldığını düşünen Ebû Cehil'in şiddet içeren davranışlarının temelinde de, aynı kaygılar kendini gösterecekti; hedefine ulaşmak için yol alırken baş edip de üstesinden gelemeyeceği bir güç halinde karşısına risâlet gerçeği çıkıverince o da, emellerine engel olarak gördüğü bu gerçeğe karşı kendince savaş başlatacaktı. Tek başına üstesinden gelemeyeceğini gördüğü bu karşı çıkışta yanına başkalarını da almayı ihmal etmeyecek ve böylelikle, bundan sonrası itibariyle Mekke'de yeni bir kamplaşmaya kapı aralanmış olacaktı.

Ebû Cehil, insanları zaaflarıyla tanıyan bir adamdı; kiminle hangi ortamda neler konuşması gerektiğini çok iyi bilir, hangi insana nasıl yaklaşıldığında yanına çekebileceğini de iyi hesap ederdi! Keşfettiği bu zaafları kullanmada ayrı bir maharet sergileyen Ebû Cehil, vicdanında hakikati aramaya başlamış nice insanı yolundan geri çevirecek ve onları da İslâm'a birer düşman haline getirmek için uğraş verecekti.

Vahiy Sonrasında Takındıkları Tavır

Hira'daki vuslat, Mekke'de iplerin koptuğu ânı gösteriyordu; zira asırlardır devam edegelen bu rekabet zemininde Ebû Cehil ailesi, tam da ipi göğüsleme hülyaları kurarken Allah Resûlü'ne vahiy gelmişti. Başta İkrime'nin babası Ebû Cehil olmak üzere kabilesinin ileri gelenlerini çileden çıkaran bir gelişmeydi bu. Çantada keklik olarak gördükleri hülyaları böylelikle suya düşmek üzereydi ve onun için hemen tavır belirleyecek, Efendiler Efendisi'ne şiddetle karşı çıkacaklardı. Karşı çıkışlarındaki mantığa belki kendileri bile inanmıyor, bile bile ve körü körüne tepki

veriyorlardı ama aksi halde tek hedef haline getirdikleri Mekke idaresinde hâkimiyet kurma hayallerinin de suya düşeceğini görüyor ve bu görüşün sarhoşluğuyla sonucu hesap edemeden hemen tepki veriyorlardı.

Onlar böyle düşünedursun kabile arasında ilk çatlak, yine en yakınlarından gelmişti; amcaları *Ayyâş İbn Ebî Rebîa*[265] ve *Seleme İbn Hişâm*[266] çok erken denilebilecek günlerde gelip Allah Resûlü'ne teslim olanlar arasındaydı. Böyle bir tercihten sonra babası Ebû Cehil'in, kardeşleri bile olsalar onlara nasıl diş bileyip hakaretler ettiğini, küfürler sıralayıp köşe başlarında sıkıştırdığını görüp duruyor ve aynı izi takip ederek kendisi de amcalarına karşı babasının çizgisinde bir tavır sergiliyordu.

Bu gayretlerinde bütün bütün yalnız da değillerdi; babasıyla birlikte hareket eden diğer amcaları *Abdullah İbn Rebîa*[267] ve *Hâ-*

---

265 Ebû Cehil'in anne bir kardeşi ve aynı zamanda amca oğluydu; Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), İbn Erkam'ın evine girmeden önce Müslüman olmuş, ardından da Habeşistan'a hicret etmişti. Burada doğacak olan oğluna Abdullah adını verecekti. daha sonra Mekke'ye dönen Hz. Ayyâş, Hz. Ömer'le anlaşıp Medine'ye hicret etmek isteyecek, ancak Ebû Cehil ve bir diğer kardeşi Hâris İbn Hişâm'ın tuzağına takılarak yeniden Mekke'ye dönmek zorunda kalacaktı. Bundan sonra Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun da adını zikrederek namazlarında kunut okuyacak ve onların bu çileden kurtulması için dua edecektir. Ebû Cehil ve Hâris İbn Hişâm ile anne bir kardeştir; annelerinin adı, Esmâ Binti Muharribe'dir. Hz. Ayyâş'ın Yermûk günü şehid olduğu bilinmektedir. Onun Mekke'de öldüğünü ifade eden, zayıf da olsa bir rivayet daha vardır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 22/554; Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra,* 1/319; İbn Hacer, *İsâbe,* 7/484

266 Daha ilk günlerde Müslüman olacak olan Seleme İbn Hişâm, Habeşistan'a hicret eden ilk Muhâcirlerdendir. Daha sonra Mekke'ye dönecek olan Hz. Seleme'nin, Medine'ye hicret etmesine müsaade edilmeyecek ve bundan dolayı Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir diğer kardeşi Ayyâş İbn Ebî Rebîa'nın da adını zikrederek namazlarında onlara dua edecektir. Uzun yıllar Mekke'de işkence gören Hz. Seleme, ancak Hendek Savaşı'ndan sonra hicret edebilecek ve Resûlullah'ın ebedî yolculuğuna kadar Medine'de kalacaktır. Sonraki yıllarında Şam cihetine gidecek olan Hz. Seleme, kardeşi Hâris İbn Hişâm ve yeğeni Hz. İkrime ile birlikte şehid olacaktır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 4/130; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/643

267 Abdullah İbn Rebîa, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olacaktı; Huzâalıların öldürdüğü adamların diyetini ödeyebilmek için Allah Resûlü'nün kendilerinden borç para istediği adamlardan birisi de o idi; o gün Efendiler Efendisi'ne kırk bin dirhem borç para vermişti. Huneyn

ris İbn Hişâm[268] Müslüman olan kardeşlerine karşı Ebû Cehil'in yanında yerlerini almış, kardeşleri bile olsa onlara karşı alınacak herhangi bir tavır karşısında, babasının talep ettiği her türlü desteği vermekten çekinmediklerini ifade ediyorlardı.

İşte İkrime, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve İslâm'a karşı en çetin muhalefetin olduğu, yer yer gel gitlerin yaşandığı ve kendi içinde çatırdayan böyle bir muhitte duruyordu. Bundan böyle babası Ebû Cehil, hayatını İslâm karşıtlığına adayacak ve büyük bir hırsla hayatını, Allah Resûlü'nün müspet adımlarını engellemeye vakfedecekti. Artık o, Mekkeliler üzerinde kurduğu baskıyı da kullanarak köşe başlarını tutuyor ve muhataplarının zaaflarından da faydalanarak insanları, evrensel değerlere karşı büyük bir iştahla örgütlemeye çalışıyordu. Özellikle Efendiler Efendisi'nin, risalet göreviyle Hira'dan döndükten sonra babasının ortaya koyduğu bu politika İkrime'nin de gözünden kaçmıyor, karşı taraf olarak gördüğü insanların hayatını ortadan kaldırmaya göre şekillenmiş bu adımları büyük bir dikkatle takip ediyordu. Artık o da, neredeyse her taşın altından babası Ebû Cehil'in çıktığının farkınday-

---

dönüşü bu borcunu ödeyecek olan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona:

– Allah senin ailene ve malına bereket versin, diye dua edecek ve ardından da:

– Borç alanın üzerine düşen, onu ödemek ve teşekkür etmektir, buyuracaktı. Daha sonraları Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu, Yemen taraflarında bir bölge olan Cened'e vali tayin edecektir. Hz. Osman'ın muhasarası sırasında ona yardım için gelirken Mekke yakınlarında atından düşecek ve orada vefat edecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/897; İbn Hacer, *İsâbe,* 4/79

268 Hâris İbn Hişâm da Mekke fethinden sonra Müslüman olacaktır; Hz. Ali (radıyallahu anh) onu öldürmek isteyince kız kardeşi Ümmü Hâni (radıyallahu anhâ) ona emân verecek, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu emâna istinad ederek onu affedecektir. Hâlid İbn Velîd'in amca oğlu olan Hz. Hâris, aynı zamanda Hz. Ömer'in annesi *Hanteme*'nin de amca oğludur. Hz. Hâlid'in kız kardeşi Hz. Fâtıma ile evlidir. Huneyn'e katılan Hz. Hişâm'a da Allah Resûlü yüz deve verecek ve böylelikle onun da gönülden ve sağlam bir Müslüman olmasını hedefleyecektir. Daha sonra malı ve ailesini de alarak Şâm taraflarına cihada giden Hz. Hişâm, Yermûk günü şehid olacaktır. Kardeşi Ayyâş ve yeğeni İkrime ile birlikte bir yudum suyun kendilerine nasip olmadığı kişilerden birisi de odur. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/153; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 5/296; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1084

dı. Bütün bunlar onun için bir modeldi ve o da babası gibi artık, toplumun nabzını elinde tutmaya çalışıyor ve İslâm'a hafif meyledenlerin durumunu babasına haber vererek haklarından gelmeye çalışıyordu. Bunu yaparken önce sağdan yaklaşıp muhataplarını ikna etmeye çalışıyor, ikna olmadıkları yerde ise tehdit ve şiddet unsurlarını kullanarak ikna olmak (!) zorunda bırakıyorlardı. İkna olmayanların hali ise, o andan itibaren yürek dağlıyordu!

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çoğunlukla evlerine de geldiğini görüyordu. Ancak bu, her defasında babasını çileden çıkarıyordu; niyetteki samimiyeti göremeyecek kadar gözleri dönmüştü ve her defasında ayrı bir hakaretle kapıları kapatıyor, Efendiler Efendisi'nin daha fazla acı ve ıstırap çekmesi için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Yine kapılarına kadar gelip de babasına:

– Ey Eba'l-Hakem! Seni Allah'a davet ediyorum; gel ve sen de Allah ve Resûlü'ne teslim ol, diye seslendiğinde Ebû Cehil'in, İnsanlığın Emîni'ne şunları söylediğine şahit olacaktı:

– Ey Muhammed! Sen ne zaman bizim ilahlarımız hakkında kötü sözler söylemekten vazgeçeceksin! Yoksa Sen, yapman gereken vazifeyi yaptığın konusunda bizden şahadette bulunmamızı istiyorsan, biz Senin bu vazifeyi yaptığına şahidiz! Vallahi bilsem ki Senin dediklerin gerçektir, gelip Sana tâbi olurum![269]

O gün bunları söyleyen babasının içindeki sesi seslendirmediğini de biliyordu. Önemli olan muhalefetti ve babası da onu yapıyordu; gerçek niyetini ve içinin sesini dillendirmiyor, kendince Allah Resûlü ile alay ediyordu! Zira o da biliyordu ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetin beklediği Son Nebi idi!

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) açısından o gün yeni bir umut daha yarına kalmış, mahzun olarak Ebû Cehil'in yanından ayrılmıştı. Bu sırada yanlarına *Muğîre İbn Şu'be*'nin geldiğini görmüş-

---

[269] İbn Ebî Şeybe, *Musannef,* 7/255

lerdi. Yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen candan bir arkadaştı. Sır nedir bilirdi ve zaman zaman bir araya gelip dertleşirlerdi. Onun gelişini görünce babası Ebû Cehil'de bir rahatlamanın olduğunu görmüştü İkrime. Az önce morali bozulup alt üst olan Ebû Cehil tebessüm ediyordu. Yanına gelir gelmez de, ufukta ilerlemeye devam eden Muhammedü'l-Emîn'i göstererek başladı sözlerine. Sanki vicdanının üzerindeki küller bir nebze aralanmış ve yaptığına pişman olmuşçasına konuşuyordu:

– Vallahi ben de biliyorum ki, O'nun dedikleri hakikatin ta kendisi, diye başladı sözlerine. 'Niye?' dercesine bir hayıflanma vardı ifadelerinde. Her hali, realitenin doğruluğuyla kendi doğrularının çatışmasına sahne olan bir yerde duruşunu aksettiriyordu. Şöyle devam etti:

– Fakat gel gör ki, bunu bir türlü kabullenemiyorum! Çünkü bugüne kadar Kusayyoğulları ile aramızda hep rekabet oldu; onlar, "*Hacıları ağırlama işi bize ait.*" dediler; kabullendik! "*Onlara Zemzem ikram etme işini biz uhdemize aldık.*" dediler boyun eğdik! "*Genel kararların alındığı Nedve meclisini organizeyi de biz yaparız.*" dediler, ona da bir şey demedik! "*Sancaktarlık görevini de biz uhdemizde yürütürüz.*" dediler buna da "*Evet*" dedik! Arkasından, onlar yemek yedirip insanlara izzet ü ikramda bulundu; bizler de aynısını yaptık; ta ki, onlarla at başı yarışır hale geldik! Şimdi onlar, "*Bizden bir de peygamber var.*" diyorlar ki vallahi de ben bu işe gelemem![270]

O gün bunları söylüyor olsa da Ebû Cehil için değişen bir şey olmayacaktı; haksızlığı hak telakki eden anlayışına göre de bu gayet mantıklıydı. Bütün imkân ve mâmelekini Allah Resûlü'ne düşmanlığa adamıştı; O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmanlık söz konusu olduğu her yerde artık başı o çekiyor, şiddet içeren bir uygulama olduğu yerde de mutlaka insanları bu şiddetin içine o sürüklüyordu!

---

270 İbn Ebî Şeybe, *Musannef,* 7/255, 256

Gücünü, güçsüzlerin üzerine kurduğu imparatorluğundan alıyordu; zaaflar üzerinde bir saltanat kurmuş, insanları yönlendirmede bu zaafların dilini iyi kullanarak herkesi bu imparatorluğunun birer kölesi görmeye başlamıştı. Artık tek politikası vardı; İslâm düşmanlığı. Kime ve neyi ne zaman söyleyeceğini çok iyi hesap eder, bu bilgisini sırf din düşmanlığı istikametinde kullanmaktan zevk alırdı! Ölçü nedir bilmezdi; dilinden akanlar da işin cabası!

Mekke'deki Umumi Hava

Bundan böyle Mekke'de her gün yeni bir terör havasına şahit olunuyordu; başını Ebû Cehil, Ukbe İbn Ebî Muayt, Âs İbn Vâil, Velîd İbn Mugîre ve Ümeyye İbn Halef gibi baş aktörlerin çektiği bu kargaşada ezilen taraf, ne yazık ki hep Müslümanlar oluyordu! Bir nebze İslâm'a ilgi duyanların hemen yanına yaklaşılır ve önce akıllarına hitap edilerek bu yoldan vazgeçme telkinlerinde bulunulurdu. Bu dilden anlamayanlar için tehdit kültürü devreye girer ve maddi-manevi yaşanacak kayıplardan söz açılırdı! Bütün bu badireleri aşarak İslâm tarafına geçenler için ise, artık hayat zehir demekti; sabah-akşam akla-hayale gelmedik işkencelere maruz bırakılır ve başkalarına da örnek olması için meydanlarda inim inim inletilirlerdi! *Yâsir* ailesinin yaşadıkları, *Bilâl-i Habeşî*'nin Fârân dağlarına kadar ulaşıp da geriye gelen sesinin yankıları, *Habbâb İbn Erett* gibi kimsesizlerin dayanılmaz işkencelere maruz bırakılmaları, hep bu düşmanlık zemininde ortaya çıkan tahammülsüz uygulamalardı!

Bu süreç içinde İkrime de, babasının bir kopyası gibi hareket etmeye başlamıştı; her türlü gelişmeye babasının gözüyle bakıyor ve onun arzularını yerine getirmek için can atıyordu.

Mekke'yi yaşanmaz hale getirmişlerdi. Habeşistan hicretlerinden sonra Allah Resûlü'ne yeni bir hedef gösteriliyordu ve O da (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabını Medine'ye yönlendirerek yeni bir

hicret daha başlatmıştı! Çok geçmeden kendisi de yola revân olacak ve çok sevdiği Kâbe'den ayrılık söz konusu olsa da Medine'ye hicret edecekti!

O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicretine mâni olabilmek için ellerinden gelen her şeyi yapmış; ancak buna imkân bulamamışlardı! *Dâru'n-Nedve* denilen iştişare meclislerinde Allah Resûlü'nü öldürme kararı almışlar; ancak buna da muktedir olamamışlardı! Kaçırdıkları her fırsat onları bir kat daha öfkelendiriyor, Resûlullah'ın hayatını ortadan kaldırabilmek için bütün güçlerini seferber ediyorlardı!

Ancak olmayacaktı; zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem), inayet-i ilahi ile korunma altına alınmış, Rahmânî çizgide sıyânet görüyordu! Bütün gayretlere rağmen yoluna devam etmiş ve şimdi otağını kurduğu Medine'de yepyeni bir dünyanın temellerini atıyordu!

Aslında bu, Mekkeliler için bir rahatlama demekti; rahatsızlık duydukları insanlar ve onların temsil ettiği düşünceler aralarından ayrılıp gitmiş ve başka bir beldeye taşınmıştı. Ancak onlar, muhalif gördükleri düşüncenin başka bir yerde hüsn-ü kabul görmesine de iyi nazarlarla bakmıyor, tahammülsüzlük gösteriyorlardı. '*Karşı*' olarak tanımladıkları bu düşünce ve sahiplerini tamamen yeryüzünden silmeden rahat edecek gibi gözükmüyorlardı!

Bütün güçlerini bir araya getirecek ve bunun için büyük bir kervan tertip edeceklerdi. Maksatları, elde ettikleri kârla Medine üzerine saldırmak ve Mekke'de iken yapamadıklarını Medine'de gerçekleştirmekti. *Ebû Süfyân*'ın başını çektiği bu kervanda, aynı zamanda Mekke'den hicret etmek zorunda kalan ashabın geride bıraktıkları malları da vardı; onları da almış ve Şâm'da satarak yine onlara karşı kullanılacak silaha dönüştürmek istemişlerdi!

Efendiler Efendisi'nin de haberdar olduğu bu arzularını istedikleri gibi gerçekleştiremeyeceklerini hisseder hissetmez de, daha kervanın dönüşünü bile beklemeden ordu hazırlayacak ve

büyük bir keyifle Bedir'e doğru yol almaya başlayacaklardı. Bu yolculukta başı hiç kuşkusuz, yine Ebû Cehil çekiyordu!

Bedir

İkrime de, Babası Ebû Cehil'in kumanda ettiği ordunun içinde geliyordu Bedir'e. Tahmin edileceği gibi o gün o, Safvân İbn Ümeyye ve Hâlid İbn Velîd ile birlikte süvarileri sevk ediyordu! Büyük bir iştiha ile Bedir'e doğru ilerleyen Ebû Cehil, baştan sona kadar öldürme hülyaları kurduğu Müslümanların cesetleri üzerinde âlem yapmanın hayalleriyle mahmurdu. Onun için yanına çalgıcı kadınlarla bol miktarda şarap da alıp Bedir'e gelmiş, mutlak gördüğü zaferin kutlamasını Bedir'de yapmanın hayaliyle yanıp tutuşuyordu. Attıkları her adım onları, mutlak bir zafere (!) yaklaştırıyordu!

Ancak sonuç, hiç de onun beklentisi istikametinde gelişmeyecek ve neredeyse başlamadan ve daha ne olduğunu bile anlama fırsatı bulamadan sona eren Bedir, Ebû Cehil'e de mezar olacaktı; hatta o gün Ebû Cehil, oğlu İkrime'nin gözü önünde öldürülecekti; arkadan yetişip babasına kılıç kaldıran Hz. *Muâz*'a bir kılıç darbesi de o indirmişti ama bu, babasını kurtarmaya yetmemişti!

Onun için meselenin daha da acı tarafı, babası Ebû Cehil'in cansız bedenini Bedir'de bırakıp da geri dönmüş olmaktı; o hengâmede fırsat bulamamış ve diğerleri gibi o da babasını alıp Mekke'ye götürme imkânına sahip olamamıştı. Gerçi onların bırakıp da kaçtıkları yetmiş bedeni Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı Bedir'e gömecek ve hayatlarına kastetmek için oraya gelmiş olsalar bile onları kurda kuşa yem etmeyecek, böylelikle insanlık adına büyük bir ders daha vereceklerdi.[271] Ancak ne İkrime, ne de onun gibi eli boş Mekke'ye dönmek zorunda

---

[271] Buhârî, *Salât* 109; Müslim, *Cihâd,* 107

kalanların diğerleri, Efendiler Efendisi'nin bu insanî mesajını anlayacak konumda idi!

Çılgına dönmüşlerdi; kendisi gibi babası *Ümeyye İbn Halef*'i Bedir'de bırakan yakın arkadaşı ve eniştesi Safvân İbn Ümeyye ile intikam yeminleri ediyor ve babalarının kanını yerde koymayacaklarına dair birbirlerine söz veriyorlardı.

Artık İkrime'nin yükü daha da ağırlaşmıştı; zira babası Ebû Cehil Bedir'de öldürülünce, Mahzûmoğullarının reisliği de ona kalmıştı.[272]

Uhud

Bedir'in intikamını almak için geldikleri Uhud'da, Ebû Süfyân'ın kumanda ettiği Mekke ordusunun sol ciheti onun uhdesindeydi; bir başka yakın arkadaşı Hâlid İbn Velîd ile birlikte süvarileri yönlendiriyor ve Bedir'de kaçırdığı fırsatı yakalayıp, başta babası olmak üzere diğer akrabalarıyla Mekkelilerin intikamını almaya çalışıyordu.

Uhud'a da, Ebû Cehil'in Bedir'deki mantığıyla geliyorlardı; elde edeceklerini düşündükleri zaferin üzerinde âlem yapmak için kadınlarıyla birlikte Uhud'a geliyorlardı! O gün Mekke müşriklerini savaşa karşı cesaretlendirmek, yakınlarının intikamının alındığını görüp de ortalığı şenlendirmek ve erkeklere moral olmak için Uhud'a kadar gelen kadınların arasında, İkrime'nin hanımı *Ümmü Hakîm* de bulunuyordu. Anlaşılan Uhud'da, intikam alma yarışında Mekkeli erkekleri yalnız bırakmak istemiyorlardı. Özellikle Mekke ordusunun lideri Ebû Süfyân'ın hanımı *Hind*, Bedir günü ölenlerden Ümeyye İbn Halef'in oğlu Safvân İbn Ümeyye'nin hanımı *Berre Binti Mes'ûd* ve Mekke'nin siyasi gücü Amr İbn Âs'ın hanımı *Reyta Binti Münebbih* ile birlikte gelmişlerdi.

---

[272] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* 1/323

Savaşın en çetin olduğu demlerde de meydana inecek, ellerindeki kama ve bıçaklarla şühedâ-i Uhud arasında dolaşıp ölümsüz kahramanların kulaklarıyla burunlarını kesecek, uzuvlarını parçalayıp intikam adına *müsle*[273] yapacaklardı.

Derken savaş başlamıştı ve yine başladığı gibi bitmek üzereydi; bütün gayretlere rağmen rüzgâr, bir türlü istedikleri cihetten esmiyordu. Uhud'un bidayetinde Mekke ordusuna yine kaçmak düşmüştü; Allah Resûlü'nün ortaya koyduğu stratejiler karşısında, daha ne olduğunu bile anlamadan bozgun yaşamaya başlamışlar ve geldikleri istikamette Mekke'ye doğru kaçıyorlardı!

İşte ne olduysa bundan sonra oldu; müşriklerin kaçtığını gören elli okçu, Efendimiz'in özel tembihlerine rağmen bulundukları yeri terk edecek ve onlar da kaçan Mekke ordusunu arkadan takip etmeye başlayacaklardı! Bu, o âna kadar beri tarafta tetikte bekleyen süvarilerin başındaki Hâlid İbn Velîd ve İkrime İbn Ebî Cehil için kaçırılmayacak bir fırsat demekti; hemen saldırıya geçecek ve Uhud'un kaderini değiştirecek hamleyi başlatacaklardı. Belli ki Allah (celle celâlühu), gelecekte huzura gelip de teslim olacak olan *Ebû Süfyân*, *Hâlid İbn Velîd* ve *İkrime İbn Ebî Cehil* gibi istikbalin sahabîlerine Uhud'da avans veriyor, savaşın acı tablosu içinde bile onlar için, onurlarını kırmadan Müslüman olabilme yollarını kolaylaştırıyordu.

İşte bu demler, Allah Resûlü'nün mübarek dişlerinin kırıldığı, miğferinin halkalarının kırılarak yanaklarını incittiği ve yetmiş tane candan arkadaşının da cepheden vuslata erdiği demlerdi.

Beri tarafta her şeye rağmen yeniden toparlanmayı da görmüş, gözleri korkmuştu; o ana kadar elde ettikleri zafere (!) yeni bir

---

273 Daha önce de geçtiği üzere müsle, hızını alamayan düşman müntesiplerinin, daha fazla intikam alma hırsıyla karşı taraftan öldürdükleri insanların burun ve kulak gibi uzuvlarını kesip gözlerini de oyarak parçalamalarına denilmektedir.

gölge daha düşürmek istemiyorlardı. Bedir de, Uhud'un bidayeti de bir realiteydi ve yeni bir hesaplaşma başlamadan Uhud'dan ayrılma kararı alacaklardı.

Bu kadarcık bir avansla yetinerek geri dönüyorlardı; Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri ve ashabın acı çekip şehit olanlar için gözyaşı döktüğü, sıkıntıların katlanıp musîbetin artarak geldiği bu manzara o gün, İkrime gibileri sevindirmeye yetmişti. O gün, Uhud'un eteklerine kadar gelen Mekke ordusunun lideri Ebû Süfyân:

– Bu gün, Bedir'e bedel bir gündür,[274] diyecekti. Bununla o, bir taraftan Mekkelilerin genel kanaatine tercüman olurken diğer yandan da, ortaya çıkan tabloda kurdukları üstünlüğü (!) kabul ettirmek istiyor ve Bedir'in intikamını aldıklarını söyleyerek teselli olmaya çalışıyordu.

Hendek

Bu sefer karşı konulamaz bir ordu ile geliyorlardı; eli silah tutan herkesi içine alan bir orduydu bu. Etraftaki kabileler de bu sefer kendileriyle kol kola vermiş, üstelik Medine'de bulunan Benî Kurayza'nın da lojistik destek sözünü almışlardı. Zaten işin esasında bu savaşı isteyip organize edenler de onlardı; Mekke'ye kadar gelmiş ve son bir hamle ile neticeye gitme zamanlarının geldiğini söyleyerek Mekkelileri de ümitlendirmişlerdi.

Hendek'e doğru ilerlerken İkrime, yine Hâlid İbn Velîd ve Safvân İbn Ümeyye ile birlikte hareket ediyordu. Kendilerinden emindiler; omuz omuza verip sadece yürüyüverseler bile Medine'yi ezip geçeceklerini düşünerek geliyorlardı. Bu sefer Uhud'da olduğu gibi zaferi tereddütle karşılamayacak, kimsenin şüphe duymayacağı bir sonuca imza atacaklardı.

Şimdi ise hiç beklemedikleri bir sonuçla karşı karşıya kalıver-

---

[274] İbn Hişâm, *Sîre,*4/42; İbn Hibbân, *Sikât,* 1/231

mişlerdi; Mekke'den çıktıklarını haber alan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabıyla birlikte gece gündüz demeden Medine'nin etrafında hendek kazmaya başlamış ve bunu yaparken de bütün yolları tutarak attıkları bu adımdan Mekke ordusunun haberdar olmasının önüne geçmek istemişti.

Gerçekten de öyle oldu; karşılarına hendek gibi bir sürpriz çıkınca şaşkına dönmüş ve onu aşabilmek için günlerce fırsat kollamışlardı. Hatta bir keresinde dar bir geçit bulmuş ve atlarını mahmuzlayarak *Dırâr İbn Hattâb*, *Nevfel İbn Abdullah*, *Hübeyre İbn Ebî Vehb* ve *Amr İbn Abdivüdd* ile birlikte hendeği aşarak mü'minlerin bulunduğu tarafa geçmişlerdi. Ancak bu geçiş de onlar için ayrı bir işkenceye dönüşecekti; zira arkadaşlarından bazıları geri gelemeyecek ve onlar da, kendilerini askerin bulunduğu tarafa zor atacaklardı![275] Yine işler ters gidiyordu; er meydanında meydan okumak sökmemiş, karşılarına Hz. Ali gibi bir arslan çıkmıştı! Şecaatiyle dillerden düşmeyen Amr İbn Abdivüdd, o gün Hz. Ali'nin kılıcıyla yere serilince işin o kadar da kolay olmadığını görecek ve çareyi yine kaçmakta bulacaklardı. O gün *İkrime*, mızrağını bile almaya vakit bulamayacak ve kendini beri tarafa atarak canını zor kurtaracaktı![276]

Bütün bunlar yaşanırken İkrime, Ebû Süfyân'ın sağ kolu gibi hareket ediyordu. En kritik noktalarda Gatafanlılarla Benî Kurayza arasında gidip gelecek ve müşterek hareket edebilmek için savaşın devam ettiği bu ortamda liderleri Ebû Süfyân ile aralarındaki haberleşmeyi o temin edecekti.[277]

Uzun bekleyişlerin sonunda yine elleri boş geri dönüyorlardı; Hendek'te de aradıklarını bulamamışlardı. Ancak her geçen gün, güçlerini kaybettiklerinin de farkındalardı. Üstelik Medine

---

275 İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/68; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/181

276 İbn Sa'd, *Tabakât,* 4/135; İbn Hişâm, *Sîre,* 4/184; İbn Hacer, *İsâbe,* 4/725

277 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/189; İbn Hibbân, *Sikât,* 1/271; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/97

ordusu her geçen gün karşılarına daha güçlenmiş olarak çıkıyordu.

Hudeybiye

Daha fazla gayret ve daha fazla şiddet bekledikleri bir dönemde liderleri Ebû Süfyân'ın Hendek sonrasında takip ettiği ılımlı politika onları rahatsız etmeye başlamıştı. Üstelik bu politika her geçen gün daha da ılımlı hale geliyor, İkrime gibi şiddet bekleyenlerin moralini bozuyordu. İş öyle bir noktaya gelmişti ki, artık İkrime gibi kişiler, Mekke'nin liderine muhalefet etmeye başlamışlar ve Medine söz konusu olduğunda, kendilerini yeterince temsil edemediğini açıkça ifade etmekten çekinmiyorlardı. Aynı zamanda bu, açıkça bir muhalefet anlamına geliyordu! O günden sonra Mekke, yeni bir oluşuma daha sahne olacak ve bundan böyle *Safvân İbn Ümeyye*, *Süheyl İbn Amr* ve *Hâlid İbn Velîd* yanında İkrime de, önemli dönüm noktalarında bu muhalif kadronun aranan isimleri olarak yerini alacaktı. Bu türlü kritik ortamlarda, liderleri Ebû Süfyân'ı bile dinlemiyor, bizzat olaylara müdahale ederek Mekkeliler adına daha hızlı hareket etmeye çalışıyorlardı.[278]

Hudeybiye öncesinde Kureyş'in, Kâbe'yi ziyaret maksadıyla gelen Efendimiz ve ashabını Mekke'ye sokmama görevini verdiği üç kişiden birisi de, tabii olarak İkrime idi; ne pahasına olursa olsun mü'minleri Mekke'ye sokmayacak ve böylelikle Hicaz'da, kendi aleyhlerinde bir kelime bile konuşulmasına fırsat vermeyeceklerdi! O gün bunların her birisi, evlerinde ziyafetler tertip ediyor ve böylelikle etraftaki kabileleri de kendi yanlarına çekip kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlardı.[279]

---

[278] Onların bu bağımsız hareketlerinden dolayı bazı yorumcular, 'Ebû Süfyân'ın eski otoritesini kaybettiği ve Mekke idaresini bu muhalif kadroya kaptırdığı' şeklinde bir anlayışa sahip olacaklardır. Bkz. Halebî, *Sîre,* 2/653

[279] İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/95; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/594

Bu arada ortamı yumuşatmaya çalışanlara sert tepkiler veriyor ve asla bir arada olamayacaklarını ifade ediyorlardı.[280]

Aracılarla işin çözülmeyeceğini gören Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabı arasından *Hırâş İbn Ümeyye*'yi, *Sa'leb* adındaki kendi devesini vererek Kureyş'e gönderecekti; maksadı, savaş niyetinde olmadığını ve sadece umre maksadıyla geldiğini bir daha anlatmaktı. Ancak o gün İkrime o kadar tahammülsüzdü ki, Hz. Hırâş gelir gelmez kılıcını çekecek ve onu devenin ayaklarına indiriverecekti; o kadar kin ve nefretle doluydu ki neredeyse Hz. Hırâş'ı da öldürecekti. Onun bu kadar öfkeli olduğunu gören *Ahâbîş* kabileleri hemen müdahale edecek ve Allah Resûlü'nün elçisini öldürmesine müsaade etmeyeceklerdi.[281]

Bütün ısrarlara rağmen yine dedikleri olmuş ve umre yolcuları Mekke'ye giremeden, ancak bir anlaşma yaparak Medine'ye geri dönmüşlerdi. Gerçi bu anlaşma da bir yönüyle onların, Medine İslâm Devleti'ni kabullenmeleri anlamına geliyordu; ancak 1400 kişinin elini kolunu sallayarak ve tekbir, tehlîl sesleri arasında Kâbe'yi tavaf etmesiyle kıyaslandığında onlar için yine de verilebilecek bir taviz gibi duruyordu.

Sonraki günlerden birinde yakın arkadaşı ve akrabası Hâlid İbn Velîd'i yanına gelirken görmüştü; gelişindeki farklılık dikkatini çekmiş ve bir yönüyle onu da telaşlandırmıştı. Belli ki farklı bir durum vardı; zira Hâlid İbn Velîd'in yürüyüşü bile değişmiş, heybetli duruşunu daha düşünceli bir hâl bürümüştü.

Yanına gelir gelmez de ona açılmayı denedi. Ağabeyinin gönderdiği mektuptan bahsediyordu; meğer Hudeybiye'den dönerken Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ağabeyi Hz. Velîd'e kendisini sormuş, ancak o Hâlid İbn Velîd hakkında yeni bir malumat verememişti. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve

280 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/594

281 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/281; İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/96; Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* 26/85

sellem), ağabeyinin yanında kardeşi Hâlid'i anlatmaya başlamış, fetanetinden zekâsındaki kıvraklığa, şecaatinden de er meydanlarındaki kahramanlığına kadar âdeta ona destan kesmişti. Onun gibi birisinin İslâm'a cahil kalamayacağını ifade eden beyanlardı bunlar ve yanından ayrılır ayrılmaz Hz. Velîd, kardeşi Hâlid İbn Velîd'e mektup yazmış, Allah Resûlü'nün beyanlarını ona naklederek bir an önce Medine'ye gelmesini söylemişti.

İşte mektubu okuduktan sonra derin bir murakabe içine giren Hâlid İbn Velîd, şimdi İkrime'nin yanına geliyor ve yılların can yoldaşı olarak ona, "Haydi! Gel, beraber gidelim!" teklifinde bulunuyordu.

Can yoldaşı bile olsa o gün için İkrime, Medine söz konusu olduğunda herkesin üzerini çizecek bir ruh hâline sahipti ve tahmin edileceği üzere Hâlid İbn Velîd'e müspet cevap vermeyecek, onu ilk defa yalnız bırakacaktı.[282]

Anlaşmanın İhlali

Mekkelilerle yapılan Hudeybiye Anlaşması sonrasında bazı kabileler gidip Mekke ile ittifak edip pakt kurarken bazıları da gelip Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile anlaşma yapmışlardı. Buna göre her iki tarafla da anlaşan kabileler, anlaşmanın tarafları gibi muamele görecek ve onlardan birisine yapılan saldırı, aynı zamanda anlaşmanın taraflarına yapılmış kabul edilecekti. Aynı zamanda bu, o güne kadar önüne gelen güçlünün tokatladığı ortadaki kabilelerin de bir nebze rahata kavuşması anlamına geliyordu. Ancak bu, çok uzun sürmeyecek bir beklentiydi; zira Mekkelilerin buna tahammülleri yoktu ve günü gelince gerçek yüzlerini göstererek onların üzerine saldırıp anlaşmayı ihlâl etmekten geri durmadılar.

---

282 İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/273; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm,* 1/293

Kureyş, *Benî Bekr*, *Benî Nüfâse* ve *Vetîr* ile omuz omuza vermiş, Hudeybiye Anlaşması'yla rahat nefes alan ve bu güvenle yurtlarında sessizce bir hayat süren *Huzâa*lılara, gecenin karanlığında ansızın baskın yapmış, çoğunluğu çoluk çocuk, kadın ve yaşlılar olmak üzere tam yirmi üç kişiyi öldürmüşlerdi! Bu baskında Kureyş ileri gelenlerinden *Safvân İbn Ümeyye*, *Huveytıb İbn Abdiluzzâ*, *Şeybe İbn Osman* ve *Mikrez İbn Hafs* gibi önemli isimler yanında *İkrime İbn Ebî Cehil* de vardı. Sadece bu baskına katılmakla da yetinmemiş, saldırıda yer alanlara her türlü silah, binek ve mühimmat yardımında da bulunmuşlardı! Hatta kendilerinin işin içinde olduklarını belli etmemek ve bu sebeple mevcut anlaşmayı açıktan ihlal etmiş olmamak için yukarıda ismini zikrettiğimiz Kureyş ileri gelenleri, gecenin karanlığına rağmen yüz ve gözlerini de kapatmış, kendilerini gizlemek zorunda hissetmişlerdi!

Açıkça bu, Hudeybiye'nin ihlâli anlamına geliyordu. Hadiseden haberdar olur olmaz Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara elçi gönderecek ve üç alternatif sunacaktı:

– Öldürülen Huzâalıların diyetlerini ödemek.

– Cinayeti işleyenleri kendilerine teslim etmek.

– Anlaşmanın ihlâl edildiğini kabul etmek.

Kureyş, bu maddelerin hiçbirine yanaşmıyordu; üstelik "Ne diyet öder, ne de arkadaşlarımızı teslim ederiz!" diyor ve meydan okumaya da devam ediyorlardı. Bundan sonrasının nasıl cereyan edeceğini kestirmek zor değildi; Mekkelilerin bu tavrı karşısında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) harekete geçecek ve yeniden yüzünü Mekke'ye çevirecekti.

Büyük Fetih

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), iki kişiyle çıkmak zorunda kaldığı Mekke'ye artık on bin kişilik bir orduyla geliyordu. Bu

öyle bir gelişti ki, Mekke'nin kapısına dayanacakları âna kadar hiç birinin haberi olmayacak, çözüm adına da herhangi bir hazırlık içine giremeyeceklerdi. On bin ateşin aydınlığında gözü açılan Ebû Süfyân'ın getirdiği haber içlerinde derin bir sızı meydana getirmişti. Göz göre göre tükenişlerine şahit oluyorlardı. Büyük fetih başlamıştı.

Bu demler, Süheyl İbn Amr ve Safvân İbn Ümeyye ile İkrime'nin paniklediği demlerdi. Ne yapacaklarını şaşırmışlardı! Giderek yalnız kalıyorlardı; zira büyük çoğunluğu itibariyle Mekkeliler, kendilerine yapılan davete kulak vermeyi düşünüyor, acele hareket edilmemesi gerektiğini düşünenlerin bir kısmı da, bekleyip sonucun rengine göre hareket etmeyi tercih ediyorlardı.

İnsanların genel kanaati ne olursa olsun İkrime gibiler için böyle bir tercih, arkada bıraktıkları koskoca bir ömrü inkâr anlamına geliyordu; bu sebeple hemen harekete geçerek karşı koyma kararı aldılar. Şimdi onlar, kendilerine bu karşı koyuşta destek olacak yeni yüzler arıyorlardı. Kendi aralarında:

– Muhammed'i asla elini kolunu sallayarak Mekke'ye sokmayız, diyor ve Mekkelileri de karşı koymaya teşvik ediyorlardı. Bu hevese kapılan *Hüzeyl*, *Eslem*, *Benî Bekr* ve Kureyş'ten bazı insanlar çoktan hazırlık yapmaya başlamışlardı![283]

---

[283] Dîloğullarından *Cimâş İbn Kays* adında bir adam, Kureyş liderlerinin davetini alır almaz evine gidecek ve hazırlık yapmaya başlayacaktı. Bu farklılığı gören hanımı hemen sordu:

– Bu hazırlık da niye? Kimin için hazırlanıyorsun?

– Muhammed ve arkadaşları için, diye cevapladı. Hanımı önceden Müslüman olmuştu ama bunu kocasından gizliyordu. Onun için:

– Vallahi de ben, hiçbir gücün Muhammed ve ashabının önünde durabileceğini sanmıyorum, dedi. Adam kendisinden çok emindi ve şunları söyledi:

– Görürsün; hatta onlardan birisini sana hizmetçi olarak getireceğim; çünkü sen buna muhtaçsın! Kadın:

– Yazıklar olsun sana! Sakın böyle bir şey yapıp Muhammed'le savaşmaya kalkma! Vallahi de sen, şayet Muhammed ve ashabını görmüş olsaydın böyle davranmaz ve fikrinden vazgeçerdin, deyince de:

– Görürsün, deyip şiirler okuyarak işine koyuldu.

Nihayet kendince hazırlıklarını tamamlamış ve karşı duruşa geçmişlerdi; Safvân İbn Ümeyye ve Süheyl İbn Amr'larla birlikte *Handeme* denilen yerde bir araya gelmiş, İslâm ordularının gireceği ânı beklemeye durmuşlardı.

Kader onların karşısına, yılların can dostu Hâlid İbn Velîd'i çıkarıvermişti. Daha düne kadar yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen ve cephelerdeki gözüpek hamlelerini çok iyi bildikleri Hz. Hâlid ile çarpışacaklardı! Daha uzaktan görür görmez ok yağmuruna tuttukları ordunun kumandanı olarak Hz. Hâlid'i karşılarında bulunca sonucun nasıl tecelli edeceğini tahmin etmeleri zor olmayacaktı. Aslında onlar için bu, daha işin başındayken yenilgiyi kabullenme anlamına geliyordu; zaten sonuç da farklı tecelli etmeyecekti; kısa süren bir çarpışmanın ardından büyük kayıplar vererek çareyi bir kenara kaçmakta bulacaklardı.

Kuaykı'ân dağının *Hıcr* tarafına bakan yanına geldiklerinde artık Kâbe düşmüştü; arkalarını dönüp acı acı bakıyorlardı. Kâbe'yi tavaf edenlerin oluşturduğu coşkuyu tarife imkân yoktu; büyük coşkuyla dillendirilen tekbir ve tehlil seslerine ilk defa bu kadar yakından şahit oluyorlardı. İrkilmişlerdi; şaşkınlık ve hayretlerini gizleyemeyecek ve kendi aralarında konuşmaya başlayacaklardı.

Nihayet Safvân İbn Ümeyye, İkrime İbn Ebî Cehil ve Süheyl İbn Amr'larla birlikte Handeme denilen yerde bir araya gelip Mekke'ye o bölgeden giren Hâlid İbn Velîd kumandasındaki birliklerle karşılaşmaya başladılar; kılıçlarını çekmiş ve onları Mekke'ye sokmayacaklarını söylüyorlardı! Bir anda Hz. Hâlid ordusunu ok yağmuruna tutuvermişlerdi.

Ancak karşılarında Hz. Hâlid gibi birisi vardı ve kısa süren bir çarpışmanın ardından büyük kayıplar vererek çareyi bir kenara kaçmakta buldular. Her birisi bir tarafa yönelmiş, kimisi evinin yolunu tutarken bir kısmı da dağ başlarına doğru kaçmayı denemişlerdi. Yara bere içinde kalan Cimâş da evine gelmişti; şiddetle kapıyı vuruyordu. Kapıyı açar açmaz onu karşısında bitkin ve ürkek halde gören hanımı sordu:

– Hani, bana vaat ettiğin hizmetçi nerede? Sabahtan beri ben burada seni bekliyorum!

– Git başımdan ve çabuk kapat şu kapıyı, diyordu Cimâş. Sonra da, yine şiirinin dilini konuşturarak, Safvân İbn Ümeyye, İkrime İbn Ebî Cehil ve diğerlerinin nasıl dağılıp çözülüverdiklerini, her birinin korkudan bir tarafa kaçıştığını ve yaşadıkları hezimeti anlatmaya başlayacaktı. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 5/67; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/296

Kısa süreliğine de olsa acı acı yudumladıkları bu manzara karşısında şimdi, boyunları bükük bir durum değerlendirmesi yapıyorlardı; o gün İkrime, özellikle *Bilâl-i Habeşî*'nin Kâbe üzerine çıkıp da okuduğu ezanı duyduktan sonra babası Ebû Cehil'i kastederek:

– İyi ki Allah, Ebu'l-Hakem'e ikramda bulundu da, şu kölenin söylediklerini ona duyurmadı, diyordu. Zira gördüğü tablo, babası Ebû Cehil gibileri yüreğinden vuracak ve kalbindeki ritmi de bozacak bir tabloydu. Onun gibi bir firavun, böyle bir sonuca nasıl katlanabilirdi![284]

Diğerlerinin de söyleyecekleri vardı; onlar da içlerini dökmüş ve şimdi sıra, kellelerini kurtarmaya gelmişti; çil yavrusu gibi dağılıyorlardı; kimisi evinin yolunu tutarken bir kısmı da dağ başlarına doğru kaçmayı denemiş, o güne kadar hep önde gözükenler ise çareyi Mekke'yi terk etmekte bulmuşlardı. Yılların yorduğu ve bugünün de bitkin düşürdüğü İkrime, arkasına bile bakmadan artık Yemen istikametinde yol alıyordu.

Genel Af ve Bu Aftan İstisna Tutulanlar

O gün Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), her şeye rağmen genel bir af ilan etmiş ve:

– Haydi gidin; hepiniz hürsünüz, diyerek eski yaptıklarından dolayı kimseyi muâhaze etmeyeceğini açıkça beyan etmişti. Zaten O'nun dünyasında kimseye düşmanlık besleyip kin gütmek yoktu! Onun için kendisini can düşmanı olarak görenleri bile müsamaha ile karşılıyor, gelmelerini kolaylaştırmak için de belli başlı kimselerin evine girip de sığınanların, kendi evinde kalıp da beklemeyi tercih edenlerin ve Kâbe'ye gelip onun güven soluklayan iklimine dehalet edenlerin de emniyette olduğunu söylüyordu.

---

284 İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/232

Ancak bu umumi aftan istisna tutulanlar da yok değildi; İkrime, bu dört isimden birisiydi; *Abdullah İbn Hatal*, *Mikyas İbn Subâbe* ve *Abdullah İbn Sa'd İbn Ebî Serh* ile birlikte İkrime için de hüküm verilmiş, bugüne kadar ortaya koydukları *hukukullah* ihlallerinden dolayı öldürülmeleri gündeme gelmişti.[285]

İsmi geçen dört kişinin de geçmişi çok karanlıktı; o güne kadar Mekke'deki her taşın altından onlar çıkmış ve haklı haksız demeden birçok insanın canını yakmışlardı. Zulüm üzerine kurdukları bir dünyaları vardı; güçlerini kullanarak başkalarını susturuyor ve her seferinde kendilerini haklı göstermeyi becerebiliyorlardı.

Büyük fetihle birlikte roller değişmişti; mazlumun hakkını almak da bir vazifeydi ve böyle bir vazife söz konusu olduğunda Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanların en duyarlısı olduğu görülürdü. Zira adaletin temin edilmesi de O'nun vazifeleri arasındaydı. Cemiyet içinde sesini çıkaramayan hak sahiplerinin hakkını almak da, elbete Resûlullah'ın vazifeleri arasındaydı. O'nun bu hâlini aktarırken Hz. *Âişe* Vâlidemiz, şahsına karşı yapılan bütün kötülükleri affetmekle birlikte, toplumu tehdit eden bu türlü cezaları uygulamada O'nun kadar hassas davranan bir başkasının olmadığını ifade edecekti.[286] Zira bugün *kamu hukuku* diyebileceğimiz ve sosyal yapıyı tehdit eden bu türlü cürümlerde, zamanında müdahale edilip de mücrimler cezalandırılmazsa, sosyal hayat felç olur ve merkezi otoriteden ümit kesen insanlar, kendi işlerini kendileri görmek isterlerdi ki bu, yeni bir kaos anlamına gelirdi. Aynı zamanda bu türlü cürümler *hukukullaha* karşı da bir baş kaldırmayı ifade ediyordu. İşte defteri bu türlü cürümlerle kabarmış İkrime, o güne kadar attığı bu türlü yanlış adım-

---

285 Bunların ilk ikisi yakalanıp cezaları infaz edilirken İkrime ve Abdullah İbn Sa'd İbn Ebî Serh, o gün kendilerine verilen emânla kurtulacak ve bundan sonraki hayatlarını birer sahabî olarak devam ettireceklerdi. Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef,* 7/404; Bezzâr, *Müsned,* 3/350; Hâkim, *Müstedrek,* 2/62;

286 Buhârî, *Menâkıb,* 23; Müslim, *Fedâil,* 77

larından dolayı istisna tutuluyor ve idam edilmesi gereken dört kişilik listeye giriyordu. Zaten kaçışı da bunu teyit ediyordu; zira kendisi hakkındaki kararı önceden tahmin etmiş, öldürüleceğinden emin olduğu için kaçıp başını kurtarmak istemişti.

Yemen'e Uzanan Şefkatli El

Mekke'nin kudretli reisi Ebû Cehil'in oğlu lider İkrime kaçıyordu; kendini sahile atmış, İslâm'a girmektense ölmeyi tercih edeceğini söylüyordu! Aslında bunu söylerken ölümden beter bir tercih yaptığının farkında bile değildi! Neyse ki vefalı bir hanımı vardı!

Ümmü Hakîm Binti Hâris, Ebû Süfyân'ın hanımı *Hind* ve Ebû Cehil'in kızı *Cüveyriye*[287] gibi o güne kadar müşterek hareket ettiği yakın arkadaşlarıyla birlikte huzura gelmiş, Mekke fethinin akabinde Müslüman olmuştu. Şimdi ise, yine eski arkadaşlarından on kadarıyla birlikte *Safâ* Tepesi'nin eteklerinde gelip Allah Resûlü'ne beyat ediyorlardı; meğer ne sıcak bir yuvaya kavuşmuşlardı!

Ümmü Hakîm, beyat edip kendisini kurtarmıştı ama bir vefa örneği sergileyerek bugüne kadar aynı yastığa baş koyduğu kocası İkrime'nin de elinden tutmak, onu da Allah Resûlü'nün gemisine alıp ebedi hayata beraber yürümek istiyordu! Bu kadar yaklaşmışken cesaretini toplayıp huzur-u Resûlullah'a girdi ve:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Amca oğlum İkrime, Senden korkup terk-i diyar eden İkrime, kendini sahile doğru, Yemen tarafına attı; Senin onu öldürteceğini sanıyor; ona da emân verir misin, yâ Resûlallah!"

---

[287] Ebû Cehil'in kızı Cüveyriye (radıyallahu anhâ), Hz. Bilâl'in ezanından sonra Müslüman olmaya karar verecek ve kendisi gibi Mekkeli kadınlarla birlikte gelip Safâ Tepesi'nde Allah Resûlü'ne beyat edecek ve daha sonra da, kendisi gibi Fetih sonrasında Müslüman olan ve Allah Resûlü'nün Mekke'ye vali olarak tayin ettiği Attâb İbn Esîd ile evlenecekti. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 8/262; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/846; İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 1/332

Ortada bir realite vardı ama başka bir gerçek daha vardı; bir insan Müslüman olunca, eski defterlerinin hepsi tertemiz hale gelir ve anasından doğduğu günkü kadar safvet kazanırdı. Zaten Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanları insanca yaşamaya davet ediyordu; Ebû Cehil'in oğlu bile olsa, Rabbe kul olduktan sonra her şey değişirdi ve Resûl-ü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu samimi talep karşısında yine nebevî rahmetini konuşturacak, Ümmü Hakîm'e dönerek:

– O da emindir, buyuracaktı.

Dünyalar onun olmuştu. Hâlbuki yol uzun ve önünde aşması gereken derin nehirler vardı. Ancak huzuru bulan her bir sahabî gibi Ümmü Hakîm de, kurtulduğu andan itibaren hayatını başkalarını kurtarmaya adayacak kadar bir keyfiyet elde etmiş, kurtarması gereken ilk insan olarak da hayat arkadaşı İkrime'nin peşinden gitmeyi kararlaştırmıştı. Kendini düşünmemiş, '*Kadın başıma ne yapabilirim ki!*', '*Kaçmasaydı!*' veya '*Ne yapalım; o da, o kadar adam öldürmeseydi!*' gibi bahanelere sarılıp Mekke'de kurulan huzur sofrasından daha çok istifade etmeyi aklının ucundan bile geçirmemişti. Gerçi böyle düşünseydi yine kimse onu itap edip yaptığının yanlış olduğunu söyleyemezdi. Zira o günlerde bir kadının şehirlerarası yolculuğu, imkânsız denilecek kadar zordu. Belki de hiç kimsenin aklına bile gelmezdi; ama bu, Ümmü Hakîm'in aklından çıkmayacak bir husustu.

Derken Ümmü Hakîm, yol boyunca karşılaşabileceği muhtemel tehlikeleri de göze alarak hiç vakit kaybetmeden yola koyuldu. Akla ziyan badirelerle dolu bu yolculuk esnasında, bir nebze olsun güven verir düşüncesiyle yanına *Bizans*'lı uşağını da almıştı. Yemen'e kaçan kocasının peşinden, onu geri getirmek için gidiyordu!

Olacak ya, daha yolun başında ihanete uğruyordu; kendisini koruması ve yol boyunca güven vermesi için yanına aldığı Bi-

zanslı uşak, onu rahatsız ediyor ve olmadık taleplerde bulunuyordu. Bir kadın olarak, tek başına ona karşı koyup da kendini koruyamayacağını biliyordu; ancak işi, kendi gücüyle halletmeye kalktığında yenik düşeceğinin de farkındaydı. Öyleyse zekâsını kullanarak bu işin üstesinden gelmeli ve zarar görmeden içinden sıyrılmalıydı; onun için öncelikle açıktan karşı çıkarak tepki vermedi; sadece zaman kazanmaya çalışıyor, ümidini yitirmesine fırsat vermeden mesafe almak istiyordu. Maksadı, yol boyunca kendisine yardım edecek birileriyle karşılaşmak ve onların yardımını talep ederek bu sıkıntıdan kurtulmaktı.

Bu da olacaktı; *Ukel* kabilesinin yakınlarından geçerken onlardan yardım talep etmiş ve onlar da, fedakâr kadın Ümmü Hakîm'in isteklerine karşılık ona destek vererek Bizanslı uşağı kıskıvrak yakalayıp bağlayıvermişlerdi!

Şimdi Yemen yolunda Ümmü Hakîm (radıyallahu anhâ) tek başına yol alıyordu. Yürümekten ayakları şişmiş ve yorgunluktan bitkin düşmüştü; ancak yine de azminden bir şey kaybetmemiş, canını dişine takmış Yemen'e doğru gidiyordu.

Gemideki Muhasebe

Diğer tarafta ise İkrime, sahilde bulduğu bir kayığa binmiş, karşı sahile doğru denizde yol alıyordu. Havada bir kasvet vardı; şiddetli bir fırtına çıkmış ve kabaran dalgaların arasında binmiş olduğu kayık da sallanmaya başlamıştı. Her geçen dakika rüzgârın şiddeti arttığı gibi dalgaların da boyu giderek yükseliyordu. Derken dalgaların arasında zaman zaman kaybolan kayık batma tehlikesiyle karşı karşıya gelivermişti; ölüm endişesiyle başını kurtarmak için çıktığı yolda canından olmak üzereydi ve çareyi *Lât* ve *Uzzâ*'ya sığınmada bulacaktı.

Bu arada kayığın sahibi de telaşlanmış, onlara:

– Sakın ihlâstan ayrılmayın; çünkü sizin zikrettiğiniz bu ilahların bugün ne size ne de bir başkasına faydası olabilir, diye sesleniyordu. Belki de bu ifadeleriyle kayıkçı, İkrime'ye Lât ve Uzzâ'nın adını anarak onlardan kurtuluş dilemenin yanlış olduğunu hatırlatmak istiyordu. Ancak o, henüz bu inceliği kavrayacak kıvamda değildi.

Endişelerini iyice artıran sözlerdi bunlar. Fırtına ve dalgalarla birlikte Mekke-Medine arasında gidip geliyor, zihninde alıp verdiği sorulardan sıyrılıp bir türlü çıkış yolu bulamıyor, kendini kenara çekemiyordu. Göz göre göre ölümle burun buruna gelmiş, '*kurtuldum*' derken batmak üzereydi!

Bir aralık kendini toparladı ve son bir ümitle kayığın sahibine dönerek:

– Peki, öyleyse ne diyeyim, diye sordu. Ses tonu ve ifadelerinde ayrı bir çaresizlik okunuyordu; Amr İbn Hişâm'ın oğlu İkrime, sıradan bir kayıkçıdan medet umar hale gelmişti!

– Lâ ilâhe illallah, demesini ve kurtuluş için de sadece Allah'tan yardım dilemesini söylüyordu kayıkçı.

Şimdi daha da karmaşık hale gelmişti zihni; zira bunca yıldır Medine ile hep bu yüzden kavga etmiş, Mekke'den de bu sebeple kaçmıştı. Ölümle burun buruna geldiği şu anda yine karşısına çıkıyordu.

Öfkelenmişti. Canı iyice sıkılmıştı ve:

– Ben zaten bundan kaçıp da buraya geldim, diye tepki gösterdi önce. Ancak kayıkçının söz ve tavırlarından da bir hayli etkilenmişti; içten içe kendisini kemiren bir düşünce sarmıştı benliğini. Belki de onun için bu, bir dönüm noktasını ifade ediyordu. Şimdi etrafında kendisini etkileyecek Mekkeli arkadaşları yoktu; hayatın gerçekleriyle baş başa kalmıştı. Bir adım ötesi ölüm demekti ve ne yapıp edip bu badireden kurtulmalıydı.

Tutunacak başka bir dalının kalmadığını görüyordu. Allah.. ihlâs.. yürekten O'na yönelme… Kayıkçının tavsiyelerinin gerçekten de işe yarayıp yaramayacağını düşünüyordu. Aynı zamanda bu kadar engin deniz, dağlarvârî dalga ve şiddetli fırtınaya hükmeden bir güç olmalıydı. Kendisine bile faydası dokunmayan, kuru ve câmid ilah yakıştırması Hubel veya Lât'ın üstesinden gelebileceği şeyler değildi bunlar. Gerçekten de adam doğru söylüyordu; kendi kendine mırıldanmaya başladı:

– Şayet şu denizde beni ihlastan başka kurtaracak bir şey yok ise, peki beni karada kim kurtarabilir ki, diyordu. "Beni denizde kurtaran, karada haydi haydi kurtarır! Baksanıza bunu, Araplarla Acemlerin, hatta teknedeki adamın bile bilmesi ne garip!"

Bunca yıldır görmemek için gözünü kapatan İkrime, kaçarken gerçeğin ta kendisini görmek üzereydi. Alelacele çıktığı yolda denizin kabarıp dalgaların yükselmesi de, kayığı sallayıp belli bir istikamette sürükleyen fırtına da, kayıkçının hikmetvârî ifadeleri de hep onu bir kapıya davet eder gibiydi. Zaten bunca yıldır o kapıya davet alıp durmuştu ama her defasında bir bahaneyle atlatmak istemiş, üstelik davetin sahibine de düşmanlığı hayatının en önemli meselesi haline getirmişti. Şimdi vicdanı onu avuçlarının arasına almış, durması gereken yeri salıklıyordu. Kim bilir bu ruh hâleti içindeyken daha neler düşünmüştü; söylemek isteyip de ifadede zorlanır gibi bir hali vardı ve nihayet:

– Demek ki esas din, Muhammed'in getirdiği dindir, dediği duyuldu.

Söylemişti bunu söylemesine de, ne dünyası kararmış ne de dünyanın sonu gelmişti. Halbuki o güne kadar etrafında bunu söyleyenlerin dünyasını başlarına yıkan da o idi. İçini bir nedamet sarmıştı; sanki bir ömrün muhasebesini yapar gibiydi. Evet, gerçek kapıya yönelmenin zamanı gelmişti. Kayıkçının cümlelerini hatırladı yeniden ve:

– Allah'ım, diye yalvarmaya başladı. "Şayet beni bu durumdan sağ salim kurtarırsan, doğruca Muhammed'e gidecek ve elimi eline koyarak O'na beyat edeceğim. Büyük ihtimalle her şeye rağmen O'nu, yine affedici, merhametli ve kerem sahibi olarak bulacağımı ümit ediyorum!"[288]

Ebû Cehil'in oğlu ve Mahzûmoğullarının yeni lideri İkrime dize gelmişti; Fetih'te başını kurtarmak için Mekke'den kaçan İkrime şimdi, içe doğru bir fetih yaşıyordu.

Tihâme'deki Buluşma

Beri tarafta ise hanımı Ümmü Hakîm, *Tihâme* sahillerine kadar gelmiş, kocasına ait bir iz arıyordu.

Bu kadar azmi Allah (celle celâlühu) boşa çıkarmayacaktı; ileride gördüğü karartıya yaklaştıkça kalbi daha hızlı atmaya başlamıştı. Zira gözüne ilişenin, kocası İkrime olduğunu tahmin ediyordu. Gerçekten de öyleydi. Aradığını bulmuş olmanın heyecanıyla uzaktan el işaretleri yapıyor ve kocasını, kendi varlığından haberdar etmek istiyordu.

Uzaktan birisinin garip işaretler yaptığını İkrime de görmüştü; belli ki bir şeyler demeye çalışıyordu. Önce geçiştirip yoluna devam etmeyi düşündü. Zira diyâr-ı gurbette onun kiminle işi olabilirdi ki! Oralı bile olmayacaktı; zira alâkasız birisi, kim bilir yine kendisinden ne taleplerde bulunacaktı!

Ancak garip şahıs kendisine doğru hızlı adımlarla geliyordu; gelmekle de kalmıyor, ona seslenerek daha candan bir görüntü sergiliyordu. Belli ki peşini bırakmayacak olan bu şahısla en azından bir miktar ilgilenmeli ve daha sonra da başından bir bahaneyle savarak yoluna devam etmeliydi. Bu niyetle dönüp gelen şahsa tekrar baktı; bu bir kadındı. Daha bir dikkat kesildi; gelen, kendi

---

288 Ebû Dâvûd, *Cihâd,* 117; Nesâî, *Tahrîm,* 14

hanımı Ümmü Hakîm'den başkası değildi! Kendisine sesleniyor ve yanına çağırıyordu. Belli ki çok önemli bir gelişme vardı; belki o da kaçmıştı! Arkasından buralara kadar gelen hayat arkadaşını almadan gidemezdi ve hemen onun geldiği yöne doğru hareket etti.

Merakı bir kat daha artmıştı; aklına o kadar soru üşüşmüştü ki, hiçbirisine cevap bulamıyor ve hanımının buralara kadar gelişine bir anlam veremiyordu. Önce, ne diyeceğini bilemediğini ifade eden nazarlarla uzaktan süzdü onu. '*Senin buralarda ne işin var?*' dercesine işaretler yapıyor, bir an önce cevabını almak isteyen soru dolu nazarlarla bakıyordu hanımına.

Onun bütün bu telaşlarına rağmen ferasetli kadın Ümmü Hakîm, hikmetle hareket etmeye devam edecekti; kendisini şaşkınlıkla süzen kocasına şefkat dolu bir tonla:

– Ey amca oğlu, diye sesleniyordu.

Derken birbirlerine daha da yaklaşmışlardı; şöyle devam etti Ümmü Hakîm (radıyallahu anhâ):

– Ben, insanların en iyiliksever olanının, hilm ü silmi zirvede temsil edeninin ve insanlar arasında en fazla başkasına yardımcı olmaya çalışanının yanından geliyorum; sakın kendini helak etme!

Hanımı Ümmü Hakîm'in sözleri bir nebze rahatlatmıştı İkrime'yi. Ne de olsa daha büyük bir tehlikenin olmadığı hissediliyordu. Ancak merakını giderecek kadar bir bilgiye de ulaşmış değildi; onun için hâlâ beklenti içinde hanımına bakıyordu. Mütereddit bakışlı İkrime'ye, beklediği müjdeyi şu ifadelerle verecekti:

– Senin için ben, Resûlullah'tan emân diledim ve O da (sallallâhu aleyhi ve sellem), senin için güvence verip seni affettiğini söyledi!

Daha fazla söze hacet yoktu; bu cümleden hareketle İkrime, ayrıldığı andan itibaren Mekke'de yaşanan her şeyi çözmüştü. Ne büyüklüktü bu! Mekke'nin ilk yıllarından beri babasının başını

çektiği her türlü şirretliğe, daha sonra da kendisinin yürüttüğü akla hayale gelmez kötülüklere rağmen şimdi O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bütün bunları yapanları affettiğini söylüyor, onları da sinesine almaya hazırlanıyordu! Herhangi bir insanın göstereceği âlicenaplık değildi bu!

Aklına kayıktaki muhasebe geldi. Zaten o da sahil-i selâmete ulaşmak üzereydi. Aynı zamanda hanımı Ümmü Hakîm'deki değişime gözü takılmıştı; ifadelerinden yürüyüşüne kadar sanki her şeyiyle değişmiş gibi duruyordu. Ayrı bir asalet kisvesine bürünmüş, keskin nazarlarıyla sanki ruhunu ısıtıyor, aynı asalete onu da davet ediyordu.

'*Resûlullah*' dediğine göre kayınpederi *Hâris İbn Hişâm* gibi hanımı Ümmü Hakîm de Müslüman olmuştu. Zaten üzerindeki farklılık da bunu gösteriyordu. Ancak İkrime, hanımı Ümmü Hakîm'in kadın başına gidip de kendisi için emân dilemesini, bu emânı aldıktan sonra da bu kadar tehlikelere göğüs gererek ardına düşüp buralara kadar gelmesini anlamakta zorlanıyordu. O gün için bu, hayal edilemeyecek kadar büyük bir fedakârlıktı; hür erkekler bile böylesi yolculuklarda akla hayale gelmedik badireler atlatır, hür iken adım attıkları bu türlü yolculuklar çoğu kez kölelikle nihayete ererdi. Bir kez daha baktı vefalı hanımına ve şaşkın bakışlarla sordu:

– Bunu gerçekten yaptın mı?

– Evet, diyordu metanetle Ümmü Hakîm. "Evet, O'nunla ben konuştum ve senin için emân istedim!"

İşte gerçek manada bir eş de böyle günlerde belli olurdu; işlerin yolunda gittiği dönemlerde herkes yakında durur, yardım etmeye çalışırdı; gerçek babayiğitler ise, ancak böylesine kritik noktalarda kendini gösterir ve gereken adımı atmaktan çekinmez, hatta bunu yaparken de nice tehlikelere göğüs gererlerdi!

Ardından Mekke'de olup bitenleri anlattı bir bir… Işığa koşan kelebekler gibi insanların Kâbe'ye yöneldiklerinden, Mekke'de tecelli eden engin hoşgörü ve şefkat meltemlerinden, kendisi gibi kaçıp da yolunu kaybettirmek isteyenlerin bile geri geldiklerinde el üstünde tutulduklarından bahisler açtı ona… Onun için de farklı olmayacaktı; yalvaran bir ses tonuyla, İkrime'nin de Mekke'ye dönmesini istiyordu! Zira bir sözle gelmişti yanına; herkese şefkatle muamele eden, kimseye eski yaptığı kötülüklerini hatırlatıp da mahcubiyet yaşatmayan, canına kastedenleri bile affedip baş tacı yapan Muhammedü'l-Emîn veriyordu bu sözü. Biliyorlardı; bir kere söz verdikten sonra O'na aksini yaptıracak başka bir güç bulunmazdı.

Kıbleye Yolculuk

İkrime, gerçek yolculuğa şimdi çıkmak üzereydi; şimdi yüzünü kıbleye çevirmiş, Allah Resûlü'nün kumanda ettiği gemiye binecek ve böylelikle her türlü fırtına, dalga ve endişeden emin olacaktı! Fedakâr hanımı, kitabın ortasından konuşuyordu ve onun bu teklifini kabul ederek gerisin geriye yola çıktı; artık karı-koca Mekke'ye geliyorlardı!

Yolda gelirken Bizanslı uşaktan ve yapmak istediği kötülükten de bahsetmişti hanımı ona. Duydukları karşısında deli divane olan İkrime, gözünün yaşına bakmadan, ulaştığı yerde Bizanslı uşağı öldürecek ve böylelikle, mürşidi olarak başına taç yaptığı hanımına kem gözle bakma cesareti gösteren birisine haddini bildirmiş olacaktı.

Hızlı adımlarla Mekke'ye doğru yol alıyor, günlerinin çoğunu yolda geçiriyorlardı; attıkları her adım onları bir miktar daha Mekke'ye yaklaştırırken, her ikisi de tarifi imkânsız duygular içindeydi. Bundan böyle her ikisi için de her şey yeni ve orijinal olacaktı; kim bilir ileride onları ne sürprizler bekliyordu!

Dinlenmek için mola verdikleri bir konakta İkrime, uzun müddet ayrı kaldığı hanımı Ümmü Hakîm'le aynı yastığa baş koymak istemişti; hiç beklemediği bir tepkiyle karşılaşıyordu! Kureyş'in dirayetli liderine kendi hanımı '*Hayır!*' diyordu. Sebebini öğrenmek için sert bakışlar atfettiği hanımı Ümmü Hakîm, yine aynı metanet ve olgunluk içinde şunları söyledi ona:

– Olmaz; ben Müslüman'ım; sen ise hâlâ kâfir!

Başka bir zaman bunları duymuş olsaydı sonucun nasıl tecelli edeceğini herkes görürdü; ancak şimdi her şey değişmişti. O güne kadar bir dediğini iki etmeyen hanımı bambaşka biri olarak karşısında duruyordu. Aman Allah'ım! Ne büyük değişimdi; '*kâfir*' oluşunu ileri sürerek kocasını yanına bile yaklaştırmıyordu! İmanın farkını, imandaki gücü ve bu potansiyelin insanı nasıl dönüştürdüğünü görüyor, iradesinin hakkını veren hanımını gözünde bir kat daha büyütüyordu. Bir aralık ona:

– Senin, benim aramıza girip de talebimi yerine getirmene engel olan şey, mutlaka çok büyük bir iş olmalı, dedi. Ardından da gözlerini ufuklara kilitleyip derin derin düşünmeye başladı; talebinden çoktan vazgeçmişti. Şimdi o, hiç düşünmediği kadar enginliklere dalmış, İslâm'ın insana kazandırdığı bu asaleti bugüne kadar niçin göremediğine hayıflanıyordu. Demek ki İslâm, insanı bu kadar değiştiren bir değerler mecmuasıydı!

Mekke'deki Karşılama

Beri tarafta ise, ashabıyla birlikte Kâbe'de oturup sohbet eden Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir aralık gözünü ufuklara dikecek ve büyük bir dikkatle etrafındakilere bazı tembihlerde bulunup şöyle diyecekti:

– Şu anda sizin yanınıza Ebû Cehil'in oğlu İkrime, mü'min ve muhâcir olarak geliyor; sakın ola ki, onun babası hakkında kötü

bir söz söylemeyin! Çünkü ölü hakkında uygunsuz ve kötü söz söylemenin ölüye herhangi bir fayda veya zararı olmadığı gibi sadece onun arkada bıraktıklarını tahrik edip onlara eziyet verir![289]

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), henüz Mekkelilerin göremediği İkrime'nin gelişini haber veriyordu; üstelik mü'min ve muhâcir olarak gelişini! Aynı zamanda onun gelişiyle birlikte ortaya çıkması muhtemel yanlışlıkların da önünü alabilmek için ashabının dikkatini çekiyor ve yıllar önce ölüp gitmiş Ebû Cehil'in bugün arkasından konuşarak vakit kaybetmemek gerektiğini hatırlatıyor, onun sevenlerini de gemiye alabilmek için her mü'minin kulağına küpe olması gereken ikazlarda bulunuyordu.

Ashab-ı kiram da heyecanlanmıştı; daha düne kadar öldürüleceklerin listesinde olan bir adam daha geliyordu. Ancak belli ki bu geliş, ölüm değil bilakis hayata yeniden doğuşu ifade edecekti. Şayet Allah Resûlü'nün bu ikazları olmasaydı, İkrime'nin şahsında Ebû Cehil'e söz sayacak mecliste çok insan vardı; zira ondan çekmeyen muhâcir yok gibiydi. Demek ki her hadiseyle aynı zamanda küllî bir eğitim gerçekleşiyor, insanlığa muallim konumuna yükselen ashabın herhangi bir yanlışa imza atması da önlenmiş oluyordu.

Derken vakit gelmiş ve İkrime de Mekke'ye girmişti. Hedef belliydi; doğruca Allah Resûlü'nün yanına, Kâbe'ye geliyordu. Vazife yapacağı birliğe gelip teslim olan bir er gibi O'na yönelmiş ve kendini O'nun sıcak iklimine bırakmak üzereydi.

Hanımı Ümmü Hakîm ile birlikte Kâbe'ye geldiklerinde Allah Resûlü'nü, ashabın sohbet halkasının arasında göreceklerdi. Resûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları görmüştü; uzaktan İkrime'nin gelişini görür görmez hemen oturduğu yerden fırlayıp ayağa kalktı; kollarını iki yana açmış, kendisine doğru ilerleyen İkrime'ye yürüyordu. Ashab-ı kiram da hayret içinde kalmıştı; sanki

---

289 Hâkim, *Müstedrek,* 3/269; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1082

yıllardır birbirini göremeyen iki can dostun, hiç beklenmedik bir anda ve sürpriz bir şekilde buluşmasını andıran bir manzaraya şahit oluyorlardı. O kadar ki, İkrime'nin gelişini gören Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), sürûrundan üzerindeki ridanın yokluğunu bile hissetmeyecekti! Sanki geçmişe ait ne kadar olumsuzluk varsa hepsi unutulmuş ve hüküm, sadece bundan sonra ortaya konulacak güzellikler üzerine bina ediliyordu; onun için Efendiler Efendisi ona:

– Hoş geldin ey hicret süvârisi, diye iltifat edecekti. Onca yaşadıklarından sonra bir de böylesine bir enginlik, İkrime'yi eritmeye yetmişti! Bir bugüne kadar kendi yaptıklarına bir de kucağını açıp da kendisini sinesine sarmaya hazırlanan Allah Resûlü'nün duruşuna bakıyordu! Üstelik babasının yaptıkları… Ne garip ki, beklenenin aksine, ümmete firavun olan Ebû Cehil'in kötülüklerini ima edici en küçük bir emareye bile şahit olamıyordu.

Şimdi sıra, o âna kadar hissettiklerini doğrulatmaya gelmişti; onun için Sultanlar Sultanı'na döndü ve yüzündeki peçeyle yan tarafta duran hanımı Ümmü Hakîm'i göstererek:

– Yâ Muhammed, dedi. "Bu, Senin bana emân verdiğini söylüyor; doğru mu?"

Az önce kollarını açıp da kendini candan kucaklayan merciden, kadife misal bir ses yükseliyordu:

– Doğru söylemiş; sen de emniyettesin!

İkrime, eskinin üzerini çizip mazisine son noktayı koymak üzereydi; elini, Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerinin elinin üzerine koymuş, hakkı olduğu halde hayatını bağışlayıp kendisine kucak açan Habîb-i Kibriyâ hazretlerine karşı duyduğu mahcubiyetle şunları söyleyecekti:

– Bu hâl, teslimiyet hâlidir; zaten şayet öldürmüş olsaydın, günahkâr ve hata ile âlûde bir insanı öldürmüş olacaktın! Şayet

affedersen, o zaman da bir yakınının elinden tutup onu ihyâ etmiş olacaksın!

Her hareket ve her cümle onu, adım adım huzura yaklaştırıyordu; şimdi sıra esas meseleye gelmişti ve bu sefer İkrime:

– Senin beni davet ettiğin şey de nedir, benden ne istiyorsun yâ Muhammed, diye seslendi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de:

– Allah'tan başka ilah olmadığına ve Benim de, O'nun Resûlü olduğuma şehadet etmeye, namazı dosdoğru kılmaya, zekâtı vermeye ve şunu, şunu yapmaya davet ediyorum, buyurdu. Onu İslâm'ın temel meselelerini yerine getirmeye davet ediyordu. Bunun üzerine İkrime, Efendimiz'i takdir eden şu cümleleri sıralamaya başladı:

– Vallahi de Sen beni, sadece hayra, güzel ve en iyi olana davet ediyorsun; zaten daha önce de yâ Resûlallah, Sen bizi bunlara davet edip dururdun! Çünkü Sen, bizim en doğru sözlümüz ve insanlara karşı iyiliği en bol olanımızdın! Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed de, O'nun Resûlü'dür!

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, onun elini kavrayarak beyatını kabul edecekti.[290]

Bir gönül, hem de önemli bir gönül daha İslâm'la tanışmıştı ya, dünyada Allah Resûlü'nden daha huzurlu bir başkası yoktu! Sevincini de yine Hz. İkrime ile paylaşmak istedi:

– İnsanların istedikleri gibi sen de Benden bir şey iste ki, onu sana vereyim!

Ancak İkrime farklıydı; onun dünyasında dünya malı diye bir talep yoktu. Belli ki, geç bulduğu huzurdan daha fazla istifade etmek istiyordu. Bir anlık insibağın kahramanı Hz. İkrime'nin gözü dünya malında değildi; boynunu bükmüş Efendimiz'e şunları söylüyordu:

---

290 Hâkim, *Müstedrek,* 3/270; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1082, 1084; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/850

– Senden ben, dünya malı istemiyorum; aksine dünya malı yönüyle ben, Kureyş'in en zenginiyim! Benim Senden başka bir istediğim var; o da, Sana karşı yaptığım bütün düşmanlıklardan, kötülük adına attığım bütün adımlardan, yüzüne söylediğim bütün çirkin sözlerden ve gıyabında ettiğim her türlü kelamdan dolayı Allah'ın beni affetmesi için istiğfarda bulunup bana dua etmendir!

Gönlünün dilini konuşturan İkrime doğruyu söylüyordu; onun için Şefkat Peygamberi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ellerini açacak ve Hz. İkrime için şöyle dua edecekti:

– Allah'ım! Bana karşı yaptığı bütün düşmanlıklarından, Senin nûrunu söndürmek için attığı her türlü adımdan, Benim aleyhimde konuşup da hakkıma girdiği her türlü olumsuzluktan ve gerek yüzüme karşı gerekse aleyhimde sarf ettiği bütün çirkin sözlerden dolayı onu affeyle!

Rahmân'ın kapısındaki en sevgili kuldan bu enginlikte bir duaya mazhar olmanın sevincini iliklerine kadar yaşayan Hz. İkrime, Şefkat Nebisi'ne dönecek ve:

– Ben bu kadarına razıyım yâ Resûlallah, diyerek memnuniyetini ifade edecekti. Bununla da kalmayacaktı. İkrime füze hızıyla mesafe alıyordu! Öncekiler gibi o da eski günlerinin hacaleti içindeydi. Her ne kadar affedilmiş olsa da o, bir türlü kendisini affedemiyordu. Efendiler Efendisi'ne dönecek ve şu sözü verecekti:

– Allah'a yemin olsun ki, yâ Resûlallah! Bugüne kadar Allah yolundan insanları alıkoymak için harcadığım malımın iki katını bundan böyle Allah yolunda harcayacağım ve Allah yolunun yolcularına karşı çıkıp da ortaya koyduğum gayretin iki mislini de yine Allah yolunda sarf edeceğim! Ömrüm olduğu sürece de kendimi Allah yoluna adayıp koşturacak ve böylelikle kendimi affettirmek için gayret sarf edeceğim![291]

---

[291] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/850; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1083

Ölüden diriyi çıkaran Allah (celle celâlühu), ölüden daha beter ve kaskatı bir kalbin hamili Ebû Cehil sulbünden ve ümmete firavunlukta alem olmuş bir evden İkrime gibi bir mücâhid çıkarıyordu!

Sözünün eri bir insandı; bugünden sonra Hz. İkrime, Allah Resûlü'ne o gün verdiği sözün gereği olarak cepheden cepheye koşacak, böylelikle şehadete uzanıp kendini affettirmeye çalışacaktı!

Bir Rüya ve Resûlullah'ın Taaccübü

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), rüyasında Cennet'e girdiğini görmüştü; orada gözüne takılıp da hoşuna giden bir üzüm asmasına şahit olunca:

– Bu kimin için, diye sormuştu:

– Ebû Cehil için, diye cevaplıyorlardı. Ancak aldığı cevaba bir türlü anlam veremiyor, kendi kendine:

– Ebû Cehil gibi birisinin Cennet'te ne işi var? Allah'a yemin olsun ki o, asla Cennet'e giremez, diyordu. Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu rüyasını o gün, *Ümmü Seleme* validemizle de paylaşmıştı.

Nihayet Fetih sonrasında Ebû Cehil'in oğlu Hz. İkrime gelip de Müslüman olunca Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yine Ümmü Seleme validemize dönecek ve:

– Ey Ümme Seleme! İşte o buydu, buyuracaktı. Bu ifadeleriyle O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cennet'te gördüğü asmayı Hz. İkrime ile tevil ediyor, rüyasını hak olarak gösteren Rabbine de hamd ediyordu.[292] Zira artık Hz. İkrime, İslâm düşmanlarının en büyük hasmı haline gelecek ve bundan sonraki hayatını iki misli bir gayretle İslâm'ı müdafaaya adayacaktı.

---

292 Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr,* 3/412; Hâkim, *Müstedrek,* 3/271; İbn Hacer, *İsâbe,* 4/538

Onun için ilk fırsat *Huneyn*'de kendini göstermişti; Mekke fethinin hemen akabinde gerçekleşen bu sefere katılan Hz. İkrime, o gün büyük yararlılıklar gösterecek, Allah Resûlü'ne verdiği sözde ne kadar sadık olduğunu fiilen ispat edercesine görülmedik kahramanlıklara imza atacaktı.[293]

Huneyn sonrası taksimat yaparken Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. İkrime'ye de iltifat edecek ve İslâm adına daha hızlı mesafe almak maksadıyla ve *müellefe-i kulûb* olarak ona da ganimetten elli deve pay verecekti.[294]

İkrime'nin Medine Günleri

Mekke'nin fethinden sonra hicrete gerek kalmadığı ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu açıktan ilân ettiği halde Hz. İkrime Medine'ye gelmiş, Allah Resûlü'ne daha yakın durmaya çalışıyordu. Ancak canını sıkan bazı davranışlarla da karşılaşmıyor değildi; henüz meselenin künhüne tam vâkıf olamayan bazı insanlar, babası hakkında söz söyleyip Ebû Cehil'in oğlu olduğu için kendisine de:

– Allah düşmanı Ebû Cehil'in oğlu, diyerek laf dokundurmaya çalışıyorlardı. Canı çok sıkılmıştı; durup dururken babasının aleyhinde söz sayılıp hakaret ediliyor, böyle bir babanın oğlu olduğu için kendisine de yan gözle bakılıyordu.

Evet, söylenilenler doğruydu; gerçekten de babası tam bir Allah düşmanıydı. Ancak konuşulanların yanlış olmadığını biliyor olsa da, bunlar karşısında duyduğu hüznü gizleyemiyor, geçmişini kurcalayıp ailesine karşı bu kadar kırıcı olmalarını da hazmedemiyordu. Ne de olsa o babanın oğluydu; kendi iradesinin dışında bir takdirdi bu ve dayanamaz hale gelince, büyük

---

293 İbn Sa'd, *Tabakât,* 7/404; Halebî, *Sîre,* 3/39

294 Bkz. Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, 5/396, 399

bir mahcubiyet ve eziklik içinde gelip önce Ümmü Seleme validemize açtı konuyu:

– Bu gidişle burada dayanamayacak, Mekke'ye döneceğim, diyordu.[295]

Hz. İkrime'nin hüznünü paylaşan mü'minlerin annesi Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), mü'minlerine sahip çıkacaktı; doğruca Allah Resûlü'nün yanına geldi ve durumu kendisine arz etti. Bunun üzerine Efendiler Efendisi, namaz sonrasında insanlara dönecek ve bir daha benzeri tavır ve davranışlara girmeme konusunda Hz. İkrime'yi incitenleri şöyle uyaracaktı:

– İnsanlar madenler gibidir; cahiliyye günlerinde hayırlı olanlar, anlayışlarını geliştirip kullandıkları sürece İslâm'da da hayırlıdır! Öyleyse, sakın ola ki bir Müslüman, herhangi bir kâfirden dolayı eziyete maruz kalmasın! Sakın ola, ölüp gitmiş birisinden dolayı yaşayanlara eziyet vermeyin![296]

Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) meseleyi burada da bırakacak değildi; bundan böyle Hz. İkrime'ye, '*Ebû Cehil'in oğlu İkrime*' manasında '*İkrime İbn Ebî Cehil*' denilmesini yasaklayacak ve böylelikle meseleyi kökünden çözmüş olacaktı.[297]

İz bırakan ikazlardı bunlar ve o günden sonra ashab-ı kiram hazretleri, ne Hz. İkrime ne de başka birisi için benzeri ifadeleri kullanacak, mazisinde ne türlü kabahatler olursa olsun mü'min olarak mescide gelen herkesi karşılıksız ve candan bir istekle sinesine basacaktı.

---

295 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk,* 5/316. Başka bir rivayette konuyu gelip Hz. İkrime'nin bizzat Efendimiz'e anlattığı ifade edilmektedir. Buna göre onu bu kadar hüzünlü gören Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabına dönecek ve Hz. İkrime'yi işaret ederek onlara şöyle seslenecekti:

– Onun babasına kötü söz söylemeyin; çünkü ölünün arkasından kötü beyanda bulunmak, arkada kalanları rencide eder! Bkz. Hennâd, *Zühd,* 2/561; Hâkim, *Müstedrek,* 3/269; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1082

296 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk,* 5/316

297 Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 20/247; Halebî, *Sîre,* 3/40

Konu sadece burada da kalmayacaktı; bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı arasında durmuş, onlara İslâm'ın güzelliklerinden bahsediyordu. Sözün bir yerinde konuyu yine Hz. İkrime'ye getirdi; onu anlatırken vakt-i zamanında bir Ensâr'ı öldürdüğünden bahsediyordu. Ancak ortada dikkat çekici bir durum vardı; bu kadar acı bir tabloyu anlatırken Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebessüm ediyordu. Dikkat çekici bir durumdu ve O'nun bu tebessümü başka bir Ensâr'ın gözünden kaçmayacaktı; Allah Resûlü'ne döndü ve Efendimiz'in tavrındaki bu farklılıktan duyduğu taaccübünü şu şekilde dile getirdi:

– Yâ Resûlallah! Senin kavminden bir adam bizden birisini öldürüyor ve Sen tebessüm ediyorsun!

Belki Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle bir tepki bekliyordu. Ona döndü ve herkesin duyacağı şekilde şunları paylaştı:

– Hayır! Ben esasen, her ikisinin de Cennet'te aynı dereceyi ihraz edecek olmalarına tebessüm ediyorum![298]

Yeni İkrime

Aynen söz verdiği gibi artık eski İkrime gitmiş, yerine bambaşka bir İkrime gelmişti; her şeye rağmen eski günleri aklına geldikçe hicap duyuyor, utancından bakışlarını gizlemeye çalışıyordu.

Babasının da öldüğü Bedir gününü hiç unutamıyordu; o gün kendisi de büyük tehlikelerle karşılaşmış, ancak bunların hepsini küçük sıyrıklarla atlatmıştı. Hâlbuki babası gibi o da Bedir'de ölmüş olsaydı, ne bugünleri görüp huzur soluklayabilecek ne de ahiret adına önünü aydınlatacak bir menbadan istifade edebilecekti. Onun için başı sıkışıp da yemin etme lüzumu hissettiğinde:

---

[298] İbn Hacer, *İsâbe,* 3/419, 5/772

– Bedir günü beni ölümden kurtaran Allah'a hamdolsun ki, diye başlar ve bugünleri görüp de Müslüman olduğuna ayrıca hamd ederdi.[299]

Artık yeni İkrime, ibâdet ü taâtıyla göz dolduran ve insanların hayranlıkla baktıkları bir muhasebe insanı haline gelmişti. O güne kadar putçuluk düşüncesinin içinde ve onun önde gelen müdafii konumundaki İkrime, bundan böyle önüne gelen putu kırmaya kendini adamıştı; Kureyş'ten kimin evinde bir putun olduğunu duysa oraya gider ve onu da yerle bir etmeden geri gelmezdi. Çünkü Allah Resûlü'nün bir gün:

– Allah'a iman eden herkes, evinde bulunan putları ya parçalayıp bir kenara atsın ya da onları ateşe verip yaksın,[300] buyurduğuna şahit olmuştu. Bunun içindir ki kendisini, Allah Resûlü'nün bu arzusunu yerine getirmeye adadığını düşünüyor ve varlığından haberdar olduğu putu yere çalıp dağıtmadan rahat edemiyordu.

Yıllarca karşı çıkıp da aleyhinde konuştuğu Allah kelamı Kur'ân'ı yüzüne yaklaştırıp yanağına koyuyor ve:

– Rabbimin kelamı, diyerek gözyaşı döküyordu.[301] Bunu yaparken o kadar içtendi ki, görenlerin de gözü yaşarır, samimiyeti karşısında insanlar, hayranlıklarını gizleyemezlerdi.

Başına gelen bela ve musibetler karşısında mütehammil bir yapısı vardı. Dünyanın binbir türlü zahmet ve meşakkatlerine karşı da aynı tahammülü gösterir, geldiği noktadan kendisini geri çekecek hiçbir davete icabet etmezdi. Müslüman olup da Allah Resûlü'nün huzuruna geldiği günden sonra onu, Allah ve Resûlü'nün hoşnut olmadığı bir zeminde asla göremeyecek ve günah

---

[299] Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, 17/371; İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve, 1/730; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, 1/323

[300] İbn Hibbân, *Sikât,* 2/60

[301] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 17/371; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid,* 9/385; İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/34

adına herhangi bir zemine adım attığına da kimse şahit olamayacaktı.[302]

Veda Haccı için ashabıyla *Arafat*'ta buluştuğu demlerde Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu, *Hevâzin*'e zekât memuru olarak gönderecekti.[303] Daha düne kadar onları da Medine'ye saldırı konusunda teşvik edip ayartmaya çalışan İkrime, şimdi Hevâzinlilere nasihatlerde bulunuyor ve mâli ibadetlerini hakkıyla yerine getirebilmeleri için onları, daha duyarlı olmaya davet ediyordu.

Zaman ilerleyip giderken bir gün Medine'den gelen acı haberle yıkılacaktı; Fahr-i Kâinat Efendimiz Hakk'a yürümüştü. Bu haberi aldığında o, Allah Resûlü'nün zekât memuru olarak Yemen'in *Tibâle* denilen bölgesinde bulunuyordu. Oradaki işini bitirir bitirmez hemen yola koyulacak ve Resûlullah'ın Halifesi Hz. Ebû Bekir ile omuz omuza istikbale yürümek için yeniden Medine'ye geri dönecekti.[304]

Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve İkrime

Artık İkrime, Halife Hz. Ebû Bekir'in âdeta eli kolu mahiyetindeydi; hilafet sınırları içinde nerede olumsuz bir dalgalanma meydana gelmişse onu oraya gönderir ve o da, Halife'nin kendisine verdiği bu görevi muvaffakiyetle tamamlayıp yüzünün akıyla Medine'ye geri dönerdi. Fahr-i Kâinat Efendimiz'in refîk-i a'lâya yürümesinin akabinde kendini iyiden hissettirip dinden dönme şeklinde ortaya çıkan problemlerin üzerine yürümede Hz. Ebû Bekir'in sağ kolu haline gelmişti. Özellikle *Benî Hanîfe* yurdu, *Yemen* ve *Ummân* gibi yerlerden gelen irtidat haberleri üzerine Halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) onu, ilgili yerlere gönderecek ve gittiği her yerde Hz. İkrime, meseleye el koyarak Allah Resûlü'-

302 İbn Kesîr, *Bidâye,* 7/34

303 İbn Sa'd, *Tabakât,* 7/404; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1082; İbn Hacer, *İsâbe,* 4/538

304 Kilâî, *İktifâ,* 3/92; Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân,* 2/436

nün Halifesi Hz. Ebû Bekir'in isteklerini yerine getirip muvaffakiyetle geri dönecekti.[305]

Eskiden beri bilinen kahramanlıklarını devam ettirebilmesi için ayrıca Halife onu, ordunun değişik kademelerinde istihdam edecek ve bu yönüyle de Hz. İkrime'nin tecrübelerinden istifade etmeyi düşünecekti.[306]

Özellikle Bizans ve Fars topraklarından gelen tehlikelere karşı durabilmek ve Allah yolunda cihad edebilmek için bundan sonra *Şâm* cihetine gidecek ve o günden sonra da hayatı hep cephelerde geçecekti.

Halife Hz. Ebû Bekir'in gözünü dolduran gayretleri vardı. Zaten o da işinin başındaydı; zaman zaman askerler arasında dolaşır ve ihtiyaçlarını bizzat tespit ederek gidermek isterdi. Bir gün, içinde onun da bulunduğu orduyu teftiş için gelmişti. Böylelikle zayıf gördüklerine imkânlar sunup güçlerini takviye etmek istiyordu. Bir aralık vadide bulunan bir bölük dikkatini çekti ve yanlarına kadar gitti. Bu bölük, Hz. İkrime'nin bölüğüydü. Tanımıştı; yanına yaklaştı ve selam verdikten sonra kendisine de yardım etmek istediğini söyledi.

Ancak bütün ısrarlara rağmen Hz. İkrime oralı olmuyordu. Dünya malında gözü yoktu zira ve belki de, cephede varlık göstermenin dünya nimetlerine sahip olmakla bir ilgisinin olmadığını göstermek istiyordu. Nihayet Halife'ye döndü ve şunları söyledi:

– Benim yardıma ihtiyacım yok; yanımda iki bin dinar var! Sen o yardımları başkalarına gönder!

Onun bu müstağni tavrını gören Halife Hz. Ebû Bekir'e (radıyallahu anh) sadece hayır dua etmek kalıyordu![307]

---

305 İbn Sa'd, *Tabakât,* 7/101; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/257; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 1/336; İbn Kesîr, *Bidâye,* 6/323

306 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 2/219; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ,* 1/311; İbn Hacer, *İsâbe,* 2/45

307 Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ,* 1/312

Hz. İkrime'nin Bayram Günü

Hicretin üzerinden on beş yıl geçmiş ve cephelerin adamı Hz. İkrime için de artık vuslat vakti yaklaşmıştı; şehadet arzusuyla cepheden cepheye koşarken huzur-u ilahiye gitmek istiyordu. O güne kadar çıktığı her meydanı, kendisini Habîb-i Yârine kavuşturacak bir zemin olarak telakki etmişti ama bir türlü nasip olmamıştı. Habîb-i Kibriyâ'nın adını dört bir yana ulaştırmak için seferden sefere koşmuştu ama şehadet beklediği bu yolda bir türlü aradığını bulamamıştı.

Şimdi yeni bir zemine doğru hareket vardı; Bizans'la yaka-paça olunacaktı. Hiç şüphesiz Hz. İkrime de, Halife Hz. *Ömer* adına Bizans'a doğru ilerleyen ordunun içine katılacak, bir türlü nail olamadığı güzelliklerle hemhal olabilmek için *Yermûk*'e doğru yol almaya başlayacaktı.

O günün tek kutuplu dünyasının lideri konumundaki Bizans, büyük bir orduyla gelmişti. Belli ki Yermûk, zor bir dönüm noktasını ifade ediyordu. Başkumandan, yakın arkadaşı Hz. Hâlid idi ve Hz. İkrime de, adına yakışır fedakârlıklara imza atmaya hazırlanıyordu.

Derken iki ordu karşı karşıya gelmiş ve sıra, savaş öncesi yapılması âdet halini alan karşılıklı mübarezeye gelmişti. Çok geçmeden askerler, İslâm ordusu adına mübareze için öne çıkanların, *Ka'kâ' İbn Amr* ile Hz. *İkrime* olduğunu göreceklerdi. Koskoca Bizans ordusu adına öne çıkanların hakkından gelmiş ve Yermûk'ün ilk adımını İslâm'ın lehinde başlatmıştı.

Sonraki günlerde de durum farklı olmayacaktı; Bizans adına önüne gelenin hakkından geliyor ve İslâm ordusunun moralini yükseltecek hamlelere imza atıyordu. Önünde durulmaz ve karşı konulmaz bir arslan gibiydi; gözünü karartmış, yılmadan savaşıyordu! Bir aralık göğsünden ve yüzünden yara aldığı görülecekti;

onun bu gözüpekliğini fazla bulup da kendisini uyarmak isteyen arkadaşları:

– Allah'tan kork! Biraz da kendini düşün; kendini bu kadar helâk etme, dediklerinde şöyle hafifçe yüzlerine bakacak ve onlara acı bir tebessümle mukabelede bulunacaktı:

– Daha düne kadar ben, Lât ve Uzzâ için kendimi ortaya koyuyor ve bir hiç uğruna savaşıp aynı şeyleri yapıyordum; ne yani, tam da Allah ve Resûlü için fırsat bulmuşken kendime dikkat etmeye şimdi mi başlayayım! Hayır, hayır; vallahi de ebediyen olmaz; bırakın da şimdi ben, Allah ve Resûlü yolunda ebediyet şerbeti içeyim![308]

Adeta o gün Hz. İkrime'nin, er meydanında savaşı yeniden inşâ eder gibi bir hali vardı! Günlerdir devam edip de bir türlü netice alamadıkları savaş meydanında, himmetini milletine adamış, adeta tek başına bir ümmet olmuştu. Bir taraftan düşman saflarına doğru kendini salıp ilerlerken, diğer yandan da Bizans ordusuna dönüp şöyle nârâ atıyordu:

– Daha düne kadar ben, her köşe başında Resûlullah'a karşı savaşmış bir adamım; sizinle savaştan mı çekinip geri duracağım!

Önünde durmaya imkân yoktu; düşman saflarına doğru ilerleyip pervasızca aralarına dalıyordu. Sanki er meydanına inmiş, elini tutup da beyat ederken Resûlullah'a verdiği sözü yerine getircesine ve yiğitçe savaşıyordu.

Özellikle son gün saçını başını taramış, sanki düğüne gider gibi bir tavır takınmıştı. Gerçekten de o gün, onun için bir zifaf gibiydi; zira o gün Hz. İkrime, Habîb-i Ekremi'ne kavuşacaktı; hem de O'na, yıllardır arzulayıp da candan istediği cepheden, bir fâni için en kestirme yoldan gidiyordu.

---

[308] Onun bu sözünün, Fıhl gününe ait olduğu ve bu sözünden sonra da şehâdete ulaştığı ifade edilmektedir. Bkz. Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ,* 1/312

Nihayet gözünü karartmış Bizans ordusunun kalbine dalmak üzereydi; arkasında kendisini sevenlerden de aynı şeyi istiyordu:

– Bugün ölümüne and içmeye ne dersiniz!

Onu bu çıkışına şahit olan Başkumandan Hz. Hâlid hemen yanına gelecekti. Belli ki yılların yakın arkadaşı Hz. İkrime'yi kaybetmek istemiyordu; yanına yaklaştı ve:

– Böyle yapma, diye ikaz etti Hz. İkrime'yi. "Böyle yapma! Çünkü bugün burada senin şehid edilip öldürülmen, biz Müslümanlara çok ağır gelir!"

Ancak o kararını çoktan vermişti; Gönlünün Gülü'ne kavuşmak için Yermûk'ü fırsat biliyordu. Bir taraftan büyük bir kararlılıkla hazırlığını devam ettirirken diğer yandan da Hz. Hâlid'e laf yetiştiriyordu:

– Çekil yolumdan ey Hâlid! Tabii, senin Resûlullah ile geçirdiğin günler bana göre daha fazla; halbuki ben ve babam, daha düne kadar Allah Resûlü'ne karşı en çetin insanlardık! Halbuki bugün bak, yeni bir fırsat var önümde; şimdi zaman, babam ve benden kaynaklanan o eski günahları temizleyip affettirme zamanı!

Belli ki artık kimseyi dinleyecek hâli yoktu. Üzerinde âdeta bayram neşvesi vardı. Kafasına koymuştu; belki de vuslat arzusuyla ne yaptığının farkında değildi! O gün onun bu davetine ilk icabet eden, yine amcası ve kayınpederi *Hâris İbn Hişâm* olacaktı. Ardından başkaları da gelecek ve o noktadan itibaren hep birlikte, cephede olmanın hakkını vereceklerdi.

Artık İkrime için vakit, vuslata erme vaktiydi; düşman saflarının arasına daldı ve gözlerden kayboluverdi!

Güneş gurûb edip de meydanda olup bitenler ortaya dökülünce, Hz. İkrime de ağır yaralı olarak bulunacaktı; vücudunda yetmiş küsur ok, mızrak ve kılıç yarası vardı!

Onu bu halde bulanlar, hemen alıp yılların yakın arkadaşı ve

Yermûk'un başkumandanı Hz. Hâlid'in yanına götüreceklerdi. Onu bu halde gören er meydanlarının bükülmez bileği Hz. Hâlid, büyük bir üzüntü duyacak ve imrenerek baktığı Hz. İkrime'nin başını dizine koyarak hayranlıkla onu uzun uzun seyredecekti.

Çok geçmeden yanlarına, Hz. İkrime'nin oğlu Amr da[309] getirilecekti; diğer dizine de onun başını koyacak olan Hz. Hâlid'in gözünün önünden mazi akıp gider gibiydi; başlarını sıvazlayıp yüzlerini şefkatle okşarken, belki de Allah'ın kudretini tefekküre dalmış, Ebû Cehil'in babalık yaptığı bir aileden ardı ardına böylesi kahramanları çıkaran Rabbine hamd ediyor, kendi adına da benzeri dileklerde bulunuyordu!

Bu sırada yanına, onu Yemen illerinden alıp huzura getiren hanımı Ümmü Hakîm geldi; oğlunun şehâdetinden sonra kocası da ona veda etmek üzereydi. Kim bilir yüreği kaç parça olmuştu ve bu manzara karşısında gözyaşı dökmeye başladı. Teselli etme sırası şimdi İkrime'deydi. Onun bu halini görür görmez, kendini toparlayıp ciddileşti ve ona:

– Sakın ağlama, diye tembihte bulundu. Arkasından da:

– Zira ben, zaferi görmedikçe ölmeyeceğim, dedi. Bu yönüyle o, Hakk'a yürürken bile İslâm'ın izzetini düşünecek kadar bir keyfiyet insanı olduğunu gösteriyordu.

Çok geçmeden bulunduğu yere, amcası ve kayınpederi Hâris İbn Hişâm da getirilmişti; o da ağır yaralıydı. Ağır yaralıydı ama onun derdi de farklı değildi; sanki bayram yerine gider gibi bir neşve içindeydi. Onun gönlü de hep İslâm'ın izzetiyle doluydu. Gözlerinin içi gülüyordu. Yanında son demlerini yaşadığını gördüğü damadına döndü ve:

– Müjde, dedi. "Allah (celle celâlühu) bize zafer nasibetti!"

---

309 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/338; İbn Hacer, *İsâbe,* 4/593. Hz. Amr, Hz. İkrime'nin tek oğluydu; biricik oğlunu da Resûlullah davasına kurban vermiş ve arkasında, neslini devam ettirecek bir nefes bile bırakmamıştı. Bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât* 3/310

İkrime'nin beklediği müjdeydi bu ve bu müjdeyi alan İkrime'nin ayağa kalkmak istediği görüldü. Ayağa kalkmak için yanındakilerden yardım talep ediyordu. Üzerinde, huzurda bulunmanın hassasiyeti vardır. Belli ki Resûlullah temessül etmişti. Büyük bir ihtiramla ve güçlükle kıpırdattığı dudaklarından şu cümleler dökülür:

– Yâ Resûlallah! Sana vermiş olduğum sözü yerine getirebildim mi? Râkib-i Muhâcir'in, Sana verdiği sözü yerine getirdi mi?

Müthiş bir muhasebeydi bu. Yemen'den geldiği gün Allah Resûlü'ne verdiği sözü hatırlatıyordu. Âlem şahit ki o, bu sözü yerine getirmişti. Yine de boynu bükük duruyordu; halinde, 'Kendimi affettirmiş olarak huzuruna gelebilir miyim?' dercesine bir duruş hâkimdi. Kendini hâlâ bırakmamış, olması gerektiği yerde duruyor ve Yüce Dergâh'a yöneliyordu; Hz. Yûsuf misali:

– Allah'ım! Canımı Müslüman olarak al ve beni de salih kullarının arasına ilhak et,[310] diye dua ettiği duyuldu. Aynı zamanda bu, dünya kelamı adına onun son cümlesiydi.[311]

Şehadet şerbetini içmek üzere olduğu bu demlerde canı su istemişti; rahmet-i Rahmân'la serinlemek üzereyken belli ki dünyadan son nasibinin de bir yudum su olmasını murad ediyordu. Onun bu arzusunu duyan ve aynı talepte bulunup da kendisine bir matara uzatılan amcası ve kayınpederi Hâris İbn Hişâm, ağzına götürdüğü matarayı:

– Bunu ona verin, diyerek yeğeni ve damadı İkrime'ye götürmelerini söyleyecekti.

Kendisine uzatılan bu matarayı tam dudaklarına götürmüştü

---

310 Yûsuf, 12/101

311 Bkz. Gülen, M. Fethullah, İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur, Nil Yayınları, İstanbul, 2007, 1/240; 2/93

ki, ileriden bir başkasının da aynı dertten muzdarip olduğunu ifade eden sesi yükseliyordu:

– Su!

Gözünün ucuyla sesin geldiği yöne baktı; sesin sahibi, diğer amcası Ayyâş İbn Ebî Rebîa idi. Hz. İkrime'nin susuzluktan çatlayan dudakları da hareket ediyordu; eğilip ne dediğini anlamak istediklerinde, onun da:

– Bunu ona götürün, dediğini duyacaklardı. Son talebini de yerine getirmiş, uzattığı matarayı Hz. Ayyâş'a götürmüşlerdi. Ancak artık çok geçti; zira Hz. Ayyâş son nefesini vermişti. Matara elde kalakalmıştı. *Bari öncekiler* deyip Hz. İkrime ve Hz. Hâris'in yanına geldiklerinde onların da aynı durumda olduklarını göreceklerdi; o gün Hakk'a yürürken bile fedakârlık adına dünyaya ders veren Yermûk'ün kahramanları çoktan pervâz etmiş, dünya ile ukbanın arasındaki o incecik perdenin öbür tarafına geçmişlerdi.[312]

Şehid olduğu gün Hz. İkrime, altmış iki yaşındaydı.[313]

---

312 Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân,* 3/260; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1084; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye,* 2/318

313 Hz. İkrime'nin şehadet zamanı ve yeriyle ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır; onun, *Ecnâdeyn* günü, Dımeşk'ın fethinde şehid olduğunu söyleyen bilgiler yanında hicri on üçüncü yılda ve Hz. Ebû Bekir zamanında *Merecü's-Sefer* günü şehid olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* 5/444; İbn Hibbân, *Sikât,* 3/310; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1083

SAFVÂN İBN ÜMEYYE

Kureyş'in dirayetli adamı Ümeyye İbn Halef'in oğlu olarak dünyaya gelmişti. Kureyş'in Cemûh koluna mensuptu. Babası gibi annesi *Safiyye Binti Ma'mer* de, Kureyş'in aynı kolunun bir ferdiydi. Mekke idaresinde söz sahibi bir aileye mensup olmanın ayrıcalıklarıyla geçirdi çocukluğunu; insanlardan hürmet görür ve meclislerde el üstünde tutulurdu!

Babası Ümeyye onu, Kureyş'in önde gelenlerinden Velîd İbn Muğîre'nin kızı *Fâhıte* ile evlendirmişti; geleceğin lideri olarak kayınbiraderi *Hâlid İbn Velîd* ile birlikte omuz omuza yürüyor, her geçen gün Mekke'deki otoritesini daha da artırıyordu!

Hira'daki vuslat sonrasında Mekke'de büyük bir gerginlik yaşanmaya başlamıştı. Özellikle babası *Ümeyye* ile amcası *Übeyy*'in bitip tükenme bilmeyen bir kin ve nefreti vardı; her türlü şiddeti reva görüyor ve '*inandım*' diyenlere Mekke'yi dar ediyorlardı! Kayınpederi *Velîd İbn Muğîre* de, bu kargaşaya ateş atıyor, kayınbiraderi Hâlid de aynı yolda babasına yardım ediyordu! Yetiştiği muhit böyle olunca Safvân İbn Ümeyye'nin alacağı tavır da belliydi; her türlü davete kulak tıkıyor ve bir türlü hakikati olduğu gibi kabullenmek istemiyordu.

Damadı *Amr İbn Saîd İbni'l-Âs*[314] ile kızı *Fâtıma*, daha Mekke'nin ilk yıllarında Müslüman olmuş ve ikinci Habeşistan hicretinde Mekke'yi terk ederek oraya gitmişlerdi; artık çevrelerinin baskısından kurtulmuş, imanlarını açıktan ilan edip namazlarını da rahatlıkla kılabiliyorlardı! Kendisine rağmen gelişen böyle bir tercih, Safvân İbn Ümeyye'yi de hiddetlendirecek, ancak elinden bir şey gelmeyecekti.

Bir müddet sonra Safvân İbn Ümeyye, Habeşistan'dan gelen vefat haberiyle sarsıldı; kendisi gibi şiddet yanlısı Mekkelilerin kin ve nefretlerinden kaçıp da Habeşistan'a hicret eden kızı Hz. Fâtıma vefat etmişti![315] Bir baba olarak vicdanında yanma meydana gelse de bunu, kin ve nefret duygularıyla bastırıyor, zaten defterinden sildiği kızının ölümünü aklına bile getirmek istemiyordu! Zira Safvân, babasını aratmayacak bir kin tüccarı haline gelmiş, adeta hayatını Müslüman olduğunu duyduğu insanlara kötülüğe adamıştı.

Allah ve Resûlü'ne düşmanlıkta merkez haline gelmiş böyle bir ortamda gözünü açan hanımı Fâhıte de, kocası Safvân İbn Ümeyye'den geri kalmıyor, yaptıklarından dolayı kocasını alkışlayıp teşvik ediyordu.

Kızıyla damadı elinden kaçmış olsa da kölesi *Ebû Fükeyhe* avucunun içindeydi; sırf Müslüman olduğu için onu alır ve Mekke'nin dışına götürerek bayılıncaya kadar işkence ederdi. Zaten aile olarak buna çok yatkın bir yapıları vardı; Bilâl-i Habeşî de bu ailede işkence görenlerden birisiydi; Hz. Bilâl'e işkence etmekten yorulan babası Ümeyye İbn Halef, daha sonra onu Ebû Cehil'e bırakacak ve bundan sonrasını onun devam

---

314 Amr İbn Saîd İbni'l-Âs, Kureyş'in Emevî koluna mensuptu. Annesi Safiyye Binti Muğîre, Hz. Hâlid'in halası oluyordu. Kardeşi Hâlid İbn Saîd ile birlikte Habeşistan'a yapılan iki hicrette de bulunmuştu. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'ın hilafet günlerinde şehid olacaktır. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 5/6; İbn Hibbân, *Sikât,* 3/268; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1177

315 Bkz. İbn Hişâm, *Sîre,* 5/6; İbn Hacer, *İsâbe,* 8/64

etmesini isteyerek böylelikle haddini bildirip hakkından gelmesini isteyecekti!

Bu yönüyle 'hık' demiş babasının burnundan düşmüş gibiydi; Hz. Ebû Fükeyhe'nin elleriyle ayaklarını bağlayıp kızgın kumların üzerinde yatırır ve böylelikle kavurucu güneşin altında terbiye (!) etmeye çalışırdı! O kadar ki üzerine koyduğu taşın ağırlığından Hz. Ebû Fükeyhe'nin takati tükenir ve dilini sarkıtarak kendisinden geçerdi. Onu bu halde gören Safvân İbn Ümeyye'nin hanımı Fâhıte de, kocasını cesaretlendirir:

– Yaptıkların az bile! Ona daha fazla acı ver ki, aklına başına alıp Muhammed'e gitsin de, sihrinin tesirinden kendini kurtarsın, diyerek kocasının yaptıkları karşısında adeta haz duyardı.[316]

Bedir Sonrası

Özellikle hicrete kadar geçen günler hep aynı minvaldeydi; her güne bir işkence, her geceye de karanlık bir tuzak düşüyordu! Sanki Müslümanlardan birisine acı çektirmedikleri gün rahat edemez hale gelmişlerdi!

Hicret onları korkutmuştu; Medine'de yerleşik hayat süren Evs ve Hazreç kabileleri, savaş bilen insanlardı ve şimdi onlar, Muhammedü'l-Emîn'e kucak açmış, O'nu beldelerine davet ediyorlardı! Kontrollerinin dışında bir oluşum söz konusuydu ve bu gidişle gelecekleri de tehlikede demekti!

Şimdi onlar, himmetlerini teksif etmiş, var güçleriyle bu tehlikeyi durdurmak için çalışıyorlardı. İşte Bedir, bunun adıydı.

Bedir'e katılmayan ender isimlerden birisiydi Safvân İbn Ümeyye; babası, kardeşi ve amcasını uğurlamış, kendisi Mekke'de kalmış ve artık, Bedir'den gelecek zafer haberlerini beklemeye durmuştu.

---

316 Bkz. İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 1/262; İbn Hacer, *İsâbe,* 7/322

Ancak öyle olmadı. Ebû Süfyân ve Ebû Cehil arasında yaşanan söz düellolarından bu yana uzun bir sessizlik olmuştu. Mekke'ye Bedir'in haberini ilk getiren, *Haysümân* olmuştu; nefes nefese geldiği yol onu iyice bitkin hale getirmiş, renk kalmayan yüzü kireç gibi olmuştu! Dediklerine inanılacak gibi değildi; duydukları doğru olmamalıydı:

– Öldürüldü, diyordu. "*Utbe İbn Rebîa*, *Şeybe İbn Rebîa*, *Ebu'l-Hakem İbn Hişâm (Ebû Cehil)*, *Ümeyye İbn Halef*, *Zem'a İbn Esved*, Haccâc'ın iki oğlu *Nebîh* ve *Münebbeh, Ebu'l-Bahterî İbn Hişâm* da öldürüldü!"

Neredeyse herkesin ölüm haberini verecek gibi saymaya devam eden Haysümân'ın sözünü kesecekti Savfân İbn Ümeyye; zira susacak gibi gözükmüyordu. Alaya alan bir tavırla etrafındakilere dönecek ve şöyle söylenecekti:

– Vallahi de, bu adamın aklı başından gitmiş; hafızasını yitirip ödü kopmuş; ne dediğini bilmiyor! İsterseniz ona, bir de beni sorun bakalım; bana ne olmuş!

Safvân'ı ciddiye almışlardı; bunun üzerine ciddi ciddi Haysümân'a, Safvân İbn Ümeyye'ye ne olduğunu sormaya başladılar. O da, bir taraftan Hıcr'i göstererek:

– Aha, işte o şurada oturuyor, dedi ve ilave etti:

– Vallahi, onun babası da, kardeşi de öldürüldü![317]

Bir an sanki Mekke'de hayat duruvermişti! Anlaşılan Haysümân'ın aklı da kalbi de yerindeydi. Safvân'ı tanımış, üstüne üstlük onun babasının da kardeşinin de Bedir'de öldürüldüğünün haberini vermişti. Safvân İbn Ümeyye'nin tükendiği andı! Damarlarındaki kanın donduğunu hissediyordu adeta! Olduğu yerde buz kesmiş gibi hareketsiz kalakaldı bir müddet; zira adım atmaya bile mecali kalmamıştı!

---

[317] İbn Hişâm, *Sîre,* 3/196; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/39

Onu daha da hiddetlendiren hadise babasını, dünkü köleleri, itilip kakılan bir insan Hz. Bilâl'in öldürmüş olmasıydı! Nasıl olur da bir köle, Mekke'de el üstünde tutulan bir adama el kaldırabilirdi! Ebtah'ta yaşadığı günler aklına geldikçe hayıflanmaktan kendini alamıyor, o günlerde haddini bildirip de canını almadığı için kendini levm ediyordu!

Kolay değildi; o güne kadar aynı meclisleri paylaştıkları lider kadrosunun hemen hepsi Bedir'de kalmıştı. Arkadan gelen haberler de Haysümân'ı doğrular mahiyetteydi; amcası Übeyy İbn Halef de esirler arasındaydı. Ardı ardına gelen bu acı haberler karşısında bir kenara çekilecek olan Safvân İbn Ümeyye, artık öfke ile oturacak ve kin ile kalkacaktı. Mekke'deyken yaptıklarını bile azımsıyor, fırsatı elde ettiğinde yapacaklarının planlarını kurarak teselli olabiliyordu! Üst üste verdiği kayıplar karşısında sadece:

– Bedir'den gelen herkes başımıza gelen felaketten söz ediyor! Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, bundan böyle yaşamanın bir anlamı da kalmadı, diyebiliyordu![318]

Suikast Girişimi

Bu arada yanına *Umeyr İbn Vehb* gelmiş, Safvân İbn Ümeyye'nin kendi kendine konuştuğunu duyunca:

– Doğru söylüyorsun, diyerek onunla acısını paylaşmak istemişti; zira onun oğlu *Vehb* de, Bedir Savaşı'nda esir alınmıştı ve hâlâ Müslümanların elinde bulunuyordu. Dertliydi ve Safvân'a içini açarak Bedir'de aldıkları mağlubiyetin acısını dile getirmeye çalışıyordu. Dertleri müşterek iki acılı arkadaş kafa kafaya vermiş aralarında konuşmaya başlamışlardı; söze ilk başlayan Umeyr idi; şöyle söyleniyordu:

---

318 İbn Hişâm, *Sîre,* 3/213; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 17/58

– Lât'a yemin olsun ki, ödeme imkânı bulamadığım şu üzerimdeki borçlar ve benden sonra perişan olacaklarından endişe ettiğim çoluk çocuğum olmasaydı, vallahi de deveme biner ve Muhammed'i öldürmek için Medine'ye giderdim! Çünkü benim başıma ne gelmişse, onlardan geldi; baksana, hâlâ oğlum onların elinde esir!

Sanki Umeyr, Safvân'ın aklından geçenleri okumuş da dile getirmiş gibiydi; başını kaldırıp arkadaşının yüzüne baktı dikkatlice; ardından da:

– Borçların benim borcum; onları ben öderim! Çoluk çocuğun da benim ailem sayılır; hayatta kaldıkları sürece onları kimseye muhtaç etmem ve elimde olan hiçbir şeyden onları mahrum kılmam, diyordu.

Ümitlerinin tükenmeye başladığı yerde yeniden hayata dönmüş gibiydi; Umeyr'in bu teklifiyle damarlarına yeniden kan yürümüş, dizlerine de derman gelmişti.

İkisi de istekli olduğuna göre anlaşmış sayılırlardı. Başını kaldırıp da Safvân'ın gözlerinin içine bakan Umeyr:

– Tamam, kabul, demişti çünkü. Yalnız onun bir talebi vardı; şunu tembihliyordu:

– Ancak bu, aramızda kalsın! Senin yapacaklarını da benim hâlimi de sakın kimseye söyleme!

– Tamam, söylemem, diye cevapladı Safvân. Ardından da ona, elinde tuttuğu kılıcı uzatarak şunları söyledi:

– Bu, bin dirhem karşılığında satın aldığım ve bin dirhem harcayarak adam ettiğim kılıcım; onu al ve öyle git!

Mesele tamamdı ve Safvân İbn Ümeyye'nin uzattığı kılıcı alan Umeyr, işe koyulmak üzere oradan ayrılıp evine geldi.

Bundan sonrası için yapılacak şey belliydi ve hemen yol hazırlıklarına başlayan Umeyr İbn Vehb, arkadaşının verdiği kılıcı

daha da keskinleştirecek ve ayrıca onu zehirleyerek düşündüğü suikasta hazır hâle getirecekti.

Yola çıkmadan önce, nereye ve niçin gittiğini soranlara bahanesi de hazırdı; Bedir'de esir alınan oğlu Vehb'i kurtarmaya gidiyordu!

Derken yola koyuldu ve günler süren yolculuktan sonra Medine'ye geldi. Mescid-i Nebevi'nin önünde devesini çökertip bir yere bağladı; zaten gerçek niyetini gizlemekte üstüne yoktu ve dışarıdan bakanlar için üzerinde hiçbir telaş emaresi gözükmüyordu! Ancak ashab-ı Resûlullah ayrı bir feraset kesbetmişti; onun gelişini görüp de telaşlanan feraset sahibi Hz. Ömer, o sırada etrafında toplanıp da kendisinden Bedir zaferini dinleyenlere onu işaret ederek şunları söyleyecekti:

– ... Kılıcını kuşanıp da gelmiş; mutlaka kötü bir niyeti vardır! Sakın ola ki onu, Resûlullah'ın izini olmadan içeri almayın!

Zaten bunu söylemesiyle ayağa kalkıp Mescid-i Nebevî'ye girmesi de bir olacaktı. Bu sırada Umeyr de:

– Muhammed'le görüşmek istiyorum, diyor ve ashâb-ı kirâmdan, kendisini O'na götürmelerini istiyordu. Efendimiz'in huzuruna giren Hz. Ömer:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Şu Allah düşmanı Umeyr var ya, kılıcını kuşanıp buraya gelmiş!"

– Onun yanıma gelmesine izin ver, diye mukabelede bulundu Allah'ın Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem).

Hz. Ömer'in hiç beklemediği bir izindi bu. Adamın niyeti belliydi; kötülük düşündüğü her halinden belliydi; ama Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri bu adamın huzuruna girmesine izin vermişti! İzin konusunda yapılacak bir şey yoktu; ancak işin tedbir boyutu daha farklıydı ve ihtiyatı elden bırakmayan Hz. Ömer, dışarı çıkacak ve Umeyr'e doğru yönelecekti. Bu arada kılıcı-

nın askısından tutup kavramış ve etrafındaki Ensâr'a da şunları tembihliyordu:

– Bu pis adamın huzura girmesine müsaade edin; ancak gözünüzü de üzerinden ayırmayın. Çünkü bu, emin bir adam değildir!

Nihayet birlikte mescide girmişlerdi. Onların bu hâlini görünce Efendiler Efendisi:

– Onu bırak yâ Ömer, diye seslendi. Bu arada Umeyr'e de seslenen Habîb-i Kibriyâ, olanca şefkatle:

– Yaklaş, ey Umeyr, diyordu. Anlaşılan, onu daha yakından görmek ve huzurundaki insibağın keyfiyetinde eritmek istiyordu!

Umeyr'in arayıp da bulamadığı bir fırsattı bu; bu kadar da kolay olacağına hiç ihtimal vermemişti! Ancak heyecanlanmıştı; gelinceye kadar kurduğu planların hepsini bir kenara bırakmış, adım adım sona yaklaştığını hissediyordu!

Hayal dünyasına dalmıştı; Safvân İbn Ümeyye'yi düşünüyordu; kim bilir ne kadar sevinecekti! Halbuki kendisini gönderirken bile geri gelmeyeceği ihtimalini konuşmuş, bunun olacağına kendisi bile inanmamıştı! Şimdi ise, hayalini gerçekleştirmek üzereydi. Hayal dünyasındaki Safvân, etrafını saran Mekkelilere:

– Size Bedir'i bile unutturacak sevinçli bir haber vereyim mi? diye hitap ediyor, ardından da insanlara Umeyr'in ortaya koyduğu bu kahramanlığı (!) anlatıp çalım satarak Mekke sokaklarında yürüyordu! Onun bu halini görenler, merak içinde:

– O haber de ne imiş, diye soruyorlar, Safvân da Umeyr'in az sonra yapacağı işi onlarla paylaşıyordu!

Saniyeler içine sığan bu hayal âleminden sonra kendini toparlamıştı; hedefine ulaşmaya ramak kalan bir eda ile Efendimiz'e yaklaştı:

– İlahların selamıyla Seni selamlıyorum ey Muhammed, diyordu. Bununla o, kendince iyi niyet gösterisinde bulunmaya çalışıyordu. Ancak her ne kadar gerçek niyetini gizlemeye çalışsa da, insan sarrafı Efendiler Efendisi'nden bunu kaçıramayacaktı. Zira içinde gizlediği niyetini aşikâr kılmamak için kendini zorladığını anlamak, O'nun için hiç de zor değildi. Yine de şefkat ve merhamet insanı Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), önce:

– Allah (celle celâlühu) bizi, senin selamından daha hayırlı bir selamla serfiraz kıldı ey Umeyr! Şüphesiz '*selâm*', Cennet ehlinin tahıyyesidir, diye mukabelede bulundu. Ardından da, merhamet yüklü bir ses tonuyla sordu:

– Seni buraya getiren şey de nedir ey Umeyr?

– Elinizin altındaki esir için geldim. Onun için ihsanınızı esirgemeyin, diye cevaplıyordu Umeyr. Nebevî feraset, cevabın doğruyu ifade etmediğini çoktan anlamıştı. Onun için sorular soruları takip edecekti; nihayet Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, izhar ettiği niyetiyle gizlediğinin arasındaki çelişkiyi ortaya koyan soruyu sordu Umeyr'e:

– Peki öyleyse boynunda asılı duran şu kılıç da ne?

Tam on ikiden vurmanın adıydı bu ve adeta zıpkın yemiş gibi sendeleyen Umeyr, ne cevap vereceğini de şaşırmıştı. 'Seni öldürmek için geldim!' diyemezdi; öyleyse bir bahane bulmalı, vaziyeti idare edecek bir şey söylemeliydi. Aklına Bedir'de yaşadıkları hezimet geldi ve onu hatırlatırcasına:

– Allah kahretsin o kılıçları! Zaten onların bize ne faydası dokundu ki, diyebildi. Ancak bunu söylerken, ikna edici bir şey söyleyemediğinin de farkındaydı. Zira gelen her soru, foyasını meydana çıkarmaya matuf gözüküyordu. Öldürmek için yanına sokulduğu Zât, sanki olup bitenlerin hepsinden haberi var gibi duruyordu! Sakındırmaya çalıştığı gözlerini kaldırıp da yüzüne

bakmak istemişti; bir aralık göz göze geliverdiler; zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisine bakıyordu. Keskin nazarlar Umeyr'in yüreğine zıpkın gibi işliyordu! '*Bütün bunları bir kenara koy ve Ben sana söylemeden önce sen Bana esas niyetini söyle*' dercesine Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine sordu:

– Bana doğruyu söyle ey Umeyr! Seni buraya getiren gerçek niyetin ne?

– Bundan başka bir niyetim yok; sadece bunun için geldim, diyor başka bir şey söylemiyordu. Kendi eliyle kendini ele vermeye niyeti yoktu; ancak kaçamayacağı bir köşeye sıkıştığını da fark ediyordu.

O konuşmayınca sıra Allah Resûlü'ne gelmişti ve Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), olanca heybetiyle gerçeğin ta kendisini anlatmaya başladı:

– Hayır! Yalan söylüyorsun, diyordu. "Sen ve Safvân İbn Ümeyye, Hıcr'da oturdunuz ve Bedir kuyularında ölen Kureyş hakkında konuştunuz. Sonra sen, '*Şayet benim borçlarım ve çoluk çocuğum olmasaydı gider ve Muhammed'i öldürürdüm.*' dedin ve bunun üzerine de Safvân, Beni öldürmen karşılığında, borçlarınla ailenin geçimini üstüne aldı. Ancak unutma ki Allah (celle celâlühu), seninle bunun arasına engel koyacak ve sana bunu asla yaptırmayacak!"

Umeyr'in dizlerinin bağı çözülüvermişti sanki! Renkten renge giriyordu. Nasıl oluyordu da, beş yüz kilometrelik bir mesafede ve başka kimsenin olmadığı bir yerde konuşulanları aynen duyup aktarabiliyor ve içinde gizlediği her şeyden haberdar olabiliyordu! Bunu söylese söylese O'na Safvân söyleyebilirdi; çünkü ondan başka bu konuşmaya şahit olan kimse yoktu. O ise, bu konuda kendisinden daha hırslıydı. Zaten yapacağı bu iş karşılığında borçlarını üstlenip ailesinin hayat boyu geçimini tekeffül etmesi de bunu gösteriyordu. Ancak o, bu konuda kendisine söz vermişti. Velev ki söyleyecek olsa, kendisinden önce gelip de haber vermesine im-

kân yoktu; konuşur konuşmaz yola çıkmış ve en seri şekilde buraya gelmişti. Halbuki Safvân'ın Mekke'de kaldığından emindi. Yok.. Yok… Bunu bir beşerin yapma imkân ve ihtimali yoktu! Öyleyse tek bir seçenek kalıyordu; her şeye nigehbân olan Allah haber vermişti! Öyleyse Muhammedü'l-Emîn de, O'nun kulu ve Resûlü'ydü! Zaten bugüne kadar söyleyegeldiklerinde hep bir halavet, ifadelerinde de sürekli bir cezbe vardı; her ne kadar açıktan karşı çıkıp cephe alsalar da, aslında onların hepsi doğruyu ifade ediyordu! Öyleyse her şeyin bu kadar açığa çıktığı zeminde göz göre göre inat etmenin bir âlemi yoktu; Umeyr İbn Vehb de gelmek üzereydi! Öldürmek üzere yola çıkıp da yanına geldiği kapıya içini dökecek, bugüne kadar yaptıklarından duyduğu mahcubiyeti de ifade ederek adeta özür dileyecekti! Yanına yaklaştı ve mahcup bir eda ile Allah Resûlü'ne ellerini uzatıp şunları söylemeye başladı:

– Ben şehadet ederim ki Sen, Resûlullah'sın! Biz Sana, semadan getirdiğin haberler ve Sana gelen vahiyler konusunda hep yalan söyledik yâ Resûlallah! Bu, sadece benimle Safvân'ın bildiği bir işti; vallahi de bunu Sana, Habîr ve Alîm olan Allah'tan başkasının bildirmesine imkân yoktur! Beni İslâm'a hidayet eden ve bu yolla da olsa beni kendisine raptedip bağlayan O Allah'a hamd olsun! Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Resûlüh.[319]

Başta Hz. Ömer olmak üzere etrafta toplanıp da olup bitenleri seyreden ashab da şaşkınlık içindeydi. Gelirken her hâlinden şer akan bir adam nasıl olmuştu da, güneş görmüş buz gibi eriyip bal mumu hâline gelivermişti! Az önceki can düşmanı Umeyr gitmiş, şimdi yerinde Allah ve Resûlullah'ın sevgilisi bir mü'min duruyordu! İşte Resûlullah farkıydı bu ve bu hâliyle de ders veriyordu adeta. Demek ki, insanları öldürüp bir kenara atmak bir esas değildi ve bu çok kolaydı; önemli olan, Umeyr gibi kötü ni-

---

319 İbn Sa'd, *Tabakât,* 4/199; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1222; Halebî, *Sîre,* 2/457

yetle yanına sokulanları bile İslâm'ın engin atmosferinde eritip topluma yeni bir fert olarak kazandırabilmekti!

Umeyr'in gelişiyle birlikte Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrı bir sevinç yaşıyordu; bir kul daha Rabbini tanımıştı ya, o gün Medine'de O'ndan daha mesrûr kimse olamazdı! Hemen ashabına dönecek ve Umeyr için şunları söyleyecekti:

– Kardeşinize dinini öğrenme konusunda yardım edin! Ona Kur'ân öğretin ve esirini de serbest bırakın![320]

Umeyr için bu, ikinci kazanç anlamına geliyordu; üstelik bunu elde etmek için herhangi bir bedel de ödememişti! Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerinin şefkatine şahit olmuş, engin rahmetin nasıl tecelli ettiğini yaşayarak görmüştü! Oğlu Vehb'i de[321] esaretten kurtaran Umeyr İbn Vehb, Artık yepyeni bir hayata adım atacak ve bundan sonraki hayatını, Resûlullah'ı müdafaa ve O'nun mesajlarını başkalarına taşıma gayreti içinde geçirecekti.

Safvân İbn Ümeyye'nin Beklentisi

Medine'de böylesine bir dönüşüm yaşanırken beri tarafta Safvân İbn Ümeyye'nin yüzünde tebessümler açmış, etrafındakilerle şunları paylaşıyordu:

– Çok yakında size, Bedir gününden bu yana yaşadığınız acılı günleri unutturacak kadar önemli ve büyük bir müjde gelecek![322]

Bunları söylerken o, kendinden olabildiğince emin konuşuyordu! Aksine ihtimal bile vermiyor, kendince on beş yıllık prob-

[320] İbn Hişâm, *Sîre,* 3/214; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/45; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 17/58

[321] Babasından sonra Müslüman olan Vehb İbn Umeyr, sonraki yıllarda Şâm taraflarında kendini '*Murâbıt*' olarak adayacak ve buralarda cepheden cepheye koşarken Hakk'a yürüyecektir. Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb,* 4/1561

[322] İbn Hişâm, *Sîre,* 3/214; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/45

lemin (!) artık sona erdiğini düşünüyordu. Gözü kulağı hep Medine'de idi; o cihetten gelen herkese Umeyr'i soruyor ve alacağı müjdeli haberi Mekkelilerle paylaşabilmek için can atıyordu.

Derken, birisi gelmiş ve amca oğlu Umeyr'in de Medine'de Müslüman olduğu haberini vermişti Safvân'a. Hayatının şokunu yaşıyordu; nasıl olur da bir adam, öldürmek için bu kadar riske girdiği birisinin dizinin dibinde durup O'na teslim olur ve bütün ideallerinden vazgeçebilirdi! Halbuki onunla neler konuşmuş ve ne büyük hayallerle onu Medine'ye göndermişti! Sinesi kin ve nefretle kabarıp iniyor, Umeyr'e olan öfkesini dindirebilmek için hırsını, yanına sokulup da vereceği haberin ne olduğunu soranlardan alıyordu!

Artık Safvân İbn Ümeyye'nin işkence etmek istediği insanlar listesinde Umeyr İbn Vehb de vardı; bir an önce dönüşünü görüp haddini bildirmek istiyordu! Defterinden silmişti; selam-sabahı kesecek ve gelir gelmez ona, dünyanın kaç bucak olduğunu gösterecekti![323]

Umeyr gibi bir fırsatı değerlendiremeyen Safvân İbn Ümeyye, artık etraftaki kabilelere açılacak ve Medine konusunda onlarla ittifak kurup meseleyi daha kapsamlı bir atılımla çözebilmek için hazırlıklara başlayacaktı.[324]

Şam Yolculuğu

Cemaziyelevvel ayına gelinmişti. Yaz ayları da yaklaşmış ve Kureyş, Şam taraflarına göndereceği kervanı düşünmeye baş-

323 Bkz. Şenâvî, *Suverun min Hayâti's-Sahâbiyyât*, 421 vd. Daha sonra Mekke'ye gelen Umeyr İbn Vehb, Müslüman olduğunu açıklayacak ve nasıl Müslüman olduğunu insanlarla paylaşacaktı. Onun Müslüman olduğunu öğrenen insanlar üzerinde bu hadise müspet tesir icra edecek ve bunun üzerine bir hayli insan, gelip de Müslüman olacaktı. Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/45, 46; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 17/58

324 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/6; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/58, 59

lamıştı. Bir taraftan Bedir'in acısıyla kıvranırken diğer yandan da:

– Şayet burada böyle bekleyip durursak elimizdeki bütün imkânlar tükenip bitecek ve açlıktan kırılacağız, diyorlardı.

Kastettikleri, sadece karınlarını doyuracak erzak tedariki değildi; Medine'de maya tutan İslâm'ın, geleceklerini tehdit ettiğini düşünüyor ve bu tehdidi ortadan kaldırabilmek için çare arıyorlardı. Onlara göre kesin çözüm, Medine'nin üzerine yürüyüp içindekilerle birlikte orayı yerle bir etmekti! Bunun için kervanlar tertip edecek ve ciddi bir savaş hazırlığı içine gireceklerdi!

Bu kervanlardan birisinin başında da Safvân İbn Ümeyye bulunuyordu; Şam cihetine gidecekti. Ancak Medine yolunu kullanamıyordu; zira onu, kendisi için tehlikeli görüyor ve yolu uzatıyor olmasına rağmen mümkün mertebe Medine'nin uzağından geçmeye çalışıyor, yarın adına elde edeceği gücü şimdiden dağıtıp gürültü koparmak istemiyordu. Yol konusunda kendisine rehberlik yapması için yanına *Furât İbn Hayân* adında bir delil almış, Şam'a öyle gidiyordu.

Beri tarafta Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Safvân İbn Ümeyye kervanından da haberdar olmuş ve hemen *Zeyd İbn Hârise*'yi görevlendirerek yüz kişilik bir kuvvetle yola çıkarmıştı. Yarın adına başlarına taş olarak yağacak böyle bir güç, daha işin başındayken durdurulmalı, Mekkelilerin planlarından haberdar olduğu da bir şekilde ifade edilmeliydi! Allah Resûlü'nden talimatını alan Hz. Zeyd, yıldırım hızıyla gösterilen hedefe yönelecek ve Efendimiz'in talimatını yerine getirecekti.

Ancak onların gelişini, Safvân da duymuştu; ne karşı koyacak gücü vardı ne de yoldan geri kalmak istiyordu! Onun için bir diğer arkadaşı Ebû Süfyân'ın da yapacağı gibi hızla kaçmaya başlayacak ve kendini Şam'a zor atacaktı.

Zeyd İbn Hârise, hedeflenen yere geldiğinde, orada sadece delilin kaldığını ve kervanın çoktan kaçıp uzaklaştığını görecek ve arkadaşlarıyla birlikte, delil Furât İbn Hayyân'ı esir alarak geri döneceklerdi.[325]

Bu da bir işti; zira bundan böyle Mekkeliler, eski günlerde olduğu gibi artık sadece kendi başlarına karar veremeyeceklerini anlamış, Hicaz'da başka bir gücün de varlığını görerek kabullenmek zorunda kalmış ve bundan böyle istedikleri gibi at oynatamayacaklarını da görmüş oluyorlardı!

Uhud

Artık hazırlıklarını yapmış ve Bedir'in intikamını almak için Uhud'a kadar gelmişlerdi. Özellikle amcası Übeyy İbn Halef gibilerin kin ve nefretini tahmin etmenin imkânı yoktu; doğrudan Resûlullah'ı hedef almışlar ve Bedir'den bu yana sadece bunun için hazırlanmışlardı. Safvân İbn Ümeyye de bu atmosferde Uhud'a hazırlananlardandı; Umeyr İbn Vehb'in yapamadığını gerçekleştirmek, o gün için en büyük hayaliydi.

Ebû Süfyân ordusunun kumandanlarından birisiydi; piyadeleri komuta ediyordu. Onları savaşa teşvik etmek ve geri hizmetleri deruhte etmek için onunla birlikte Uhud'a gelenler arasında, bir diğer hanımı *Berre Binti Mes'ûd*[326] da vardı.

Ancak Uhud da, bekledikleri gibi gitmiyordu; daha karşılaşmanın ilk anlarından itibaren ordu arasında Bedir benzeri bir çöküntü baş göstermiş, kaçanları geri çevirmek için hayatını ortaya koyanların gayretleri de netice vermemişti. Mekke ordusu bir bozgun daha yaşıyordu! Safvân İbn Ümeyye'nin askerleri de kaçıyordu.

---

325 Furât İbn Hayyân da gelecek ve Efendimiz'in huzurunda Müslüman olacaktır. Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/55

326 Bazı kaynaklarda Berre Binti Mes'ûd'un adı, 'Berze' olarak geçmektedir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/59

Her şeyin bittiğini düşündükleri sırada beklemedikleri bir gelişme oldu; arkalarından kendilerini takip eden ashab-ı kirâmın bulunduğu yerden büyük bir gürültü kopmuş, yeni bir toz bulutu havalanıyordu. Geri dönüp de baktıklarında, hoşlarına gidecek bir manzarayla yüz yüze geleceklerdi; süvarileriyle birlikte kayınbiraderi Hâlid ve İkrime arkadan Müslümanları kuşatmış, kıyasıya mücadele ediyor, kendilerine düşeni yerine getiriyorlardı!

Sıra onlardaydı; kargaşa ortamından da faydalanarak geri dönüp onlar da saldırmaya başladılar; bugüne kadar hiç yakalayamadıkları bir fırsat elde etmişlerdi! Az önceki hezimetin korkuları da üzerlerinden gitmiş, şimdi kendilerinden daha emin olarak saldırıyorlardı.

Bir aralık Uhud'da İbn Kamie'nin sesi yankılandı:

– Ben Muhammed'i öldürdüm, diyordu. Mekke ordusundaki herkes gibi Safvân İbn Ümeyye'yi de sevindiren gelişmeydi bu. Ancak bu sevinç kısa sürecekti; zira İbn Kamie'nin öldürdüğü, Muhammedü'l-Emîn'e fiziken benzeyen Mus'ab İbn Umeyr idi.

Ancak henüz savaş bitmemişti ve bu sevincin yaşanmaması için herhangi bir sebep göremiyorlardı. Resûlullah'ı hedef haline getirmiş ve daha çok O'nun bulunduğu yere saldırıyorlardı. Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ortada kalakalmıştı; etrafında ashabının toparlanmasına fırsat vermemek için bulunduğu yere ok yağdırıyor, hamle üstüne hamle yapıyorlardı. Bir aralık *Abdullah İbn Şihâb*'ın sesi duyuldu:

– Bana Muhammed'i gösterin, diyordu. "Şayet bu gün O kurtulursa beni ölmüş bilin!"

Safvân İbn Ümeyye, bunu söyleyen arkadaşına şaşkınlıkla bakıyordu; zira gösterin dediği Zât, hemen yanı başındaydı! O'na karşı bu kadar kin ve nefretle dolu olan bir adam, yanına kadar sokulmuşken nasıl olur da O'nu göremez ve istediklerine nail olup da Mekke ordusunu sevince gark edemezdi!

Safvân İbn Ümeyye şimdi arkadaşı Abdullah İbn Şihâb'a kızıyordu; hemen yanı başındaki bir insanı göremediği için ona bağırıp çağırıyor, fırsatı değerlendiremediği için de kızıp tartaklıyordu. Onun hışmından kurtulabilmek için Abdullah İbn Şihâb:

– Vallahi de görmedim O'nu, diyecekti. Halbuki görerek yanına gitmişti; yaşadıklarına o da bir anlam veremiyordu. Bu taaccübünü ifade ederken de:

– Allah'a yemin ederim ki, sanki aramıza birileri girdi ve O'nu benden kaçırdı, ifadelerini kullanacaktı.[327]

Bu sırada Mü'minler, yeniden Uhud'un eteğinde toplanmaya başlamış, yeni bir saldırı için hazırlık yapıyorlardı. Gözlerini korkutan manzaralar vardı karşılarında; Resûlullah'ın etrafında etten kütük haline gelmiş, yanına bile yaklaşmaya müsaade etmiyorlardı. Kılıcını sırf bunun için bileyip zehirleyen amcası *Übeyy İbn Halef* cesaret edip yanına sokulmak isterken kendini yerde bulmuş ve:

– Eyvah! Öldüm, naraları atmaya başlamıştı. Anlamadıkları ve asla anlayamayacakları gelişmelere şahit oluyorlardı![328]

Yeni destek birliklerinin geleceğinden endişe etmeye başlamış, yarım yamalak da olsa elde ettikleri bu zaferi yeni bir hezimetle noktalamaktan korkar olmuşlardı. Ebû Süfyân da bunun farkındaydı ve askerlerine artık geri dönüş çağrısı yapıyordu.

Cesareti Kırılmıştı

Yeni bir hamle daha yapma cesareti gösteremeden Uhud'dan ayrılmışlardı. En azından Bedir kadar zayiatları yoktu; bunu bile büyük bir başarı olarak değerlendiriyorlardı!

Ancak herkes aynı kanaatte değildi; Akîk vadisine doğru iler-

327 İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/30; Suyûtî, *Hasâis,* 1/360

328 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/33

lerken aralarından bazıları ileri atılmış ve yaptıklarının yanlış olduğunu haykırmaya başlamıştı. Onlara göre ortada herhangi bir zafer yoktu; zira elde ne esir ne de ganimet vardı! Mekke'ye döndüklerinde kimse böyle bir zafere inanmaz, etraftaki kabilelerin diline düşerlerdi. Onun için, henüz fırsat varken ve yol yakınken geri dönme çağrısı yapıyor ve Medine'ye saldırmayı teklif ediyorlardı! Kendilerince şehri talan edecek, esir ve ganimet de elde ettikten sonra Mekke'ye döneceklerdi!

Duydukları karşısında sinirlenen Safvân İbn Ümeyye, onlara şöyle seslenecekti:

– Sakın ha! Bunu aklınızdan bile geçirmeyin! Onların yeniden toparlandıklarını ve ölümü nasıl arzulayıp üzerine nasıl yürüdüklerini görmüyor musunuz? Onların hepsini öldürmeden Muhammed'e ulaşmamıza imkân yok. En iyisi mi, şimdi kazandığımız şu zaferi de hezimete çevirmeden buradan hemen gidelim![329]

Doğru söylüyordu; yeniden saldırma cesaretini kendisinde bulamayan Safvân İbn Ümeyye'nin bu çıkışı etkili olacak ve kendisi gibi düşünenlerin de devreye girmesiyle o gün, kabul gören fikir haline gelecekti; bundan sonra onlara, uzun yol için kullanılan develere binip yola revân olmak kalıyordu!

Hamrâü'l-Esed

Melel denilen yere geldiklerinde mola verecek ve aralarında bir durum değerlendirmesi yapacaklardı. Uhud'dan ayrılırken dillendirilen düşünce hâlâ tazeliğini koruyordu; Safvân İbn Ümeyye gibilerin beyanlarına rağmen elleri boş olarak dönmelerinin yanlış olduğunu söylüyor, yeniden Medine'ye saldırarak Müslümanları kökten temizlemek gerektiğini konuşuyorlardı! Savaşmışlardı

---

[329] Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, 4/308

ama ellerinde bu savaşı kazandıklarını gösteren herhangi bir unsur da yoktu:

– Ne yaptınız ki, diyorlardı. "Onların gücünü kırdınız ve ağır bir darbe vurdunuz ama yine de onları kendi hallerine bıraktınız! Esasında, hedef olması gerekenlerin hepsi de yaşıyor ve yarınımız adına bu büyük bir tehlike demektir! En iyisi mi gelin, geri dönelim ve hepsinin kökünü kazıyalım!"

Safvân İbn Ümeyye yine ileri atılacak:

– Ey kavmim, diye seslenecekti onlara. "Sakın bunu denemeyin! Şu anda onlar, her zamankinden daha fazla öfkeliler ve ben, Uhud'da bulunmayanları da yanlarına alarak üzerimize geleceklerinden korkuyorum. En iyisi mi siz, elde ettiğinizle yetinip hemen geri dönün. Çünkü onlara yeniden saldırdığınızda ben, şu hâlinizi de kaybedeceğinizden korkuyorum!"[330]

Bu sefer dinlemeyeceklerdi; Safvân İbn Ümeyye'nin düşüncesi itibar görmemiş ve Mekke ordusu, Medine'ye saldırmak üzere yeniden geri dönmüştü.

Ancak çok geçmeyecek ve Safvân İbn Ümeyye'nin ne kadar haklı olduğunu görecek, arkalarından kendilerini takip eden İslâm ordusunun güç ve potansiyelini görüp gerisin geriye Mekke'ye kaçmak zorunda kalacaklardı!

Bir İnsaf Örneği

Her şeye rağmen Safvân İbn Ümeyye, insaflı bir insandı; yeri geldiği zaman ve kendisinden talepte bulunulduğunda düşmanı olup olmadığına bakmaksızın bu yönüyle muamelede bulunurdu. *Racî'* Hâdisesi'nden sonra esir olarak Mekke'ye getirilen Hz. *Hubeyb* ve Hz. *Zeyd*'i satın almışlar, Bedir'de öldürülen babalarına karşılık herkesin gözü önünde ibret olsun diye şehid edecekleri

[330] Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, 4/308

günü bekliyorlardı ve Hz. Zeyd'i alıp da evinde hapseden de o gün Safvân İbn Ümeyye idi.

Zincirlere bağlı ve kapalı bir yere hapsedilen Hz. Zeyd'e yemek gönderirdi. Gecelerini teheccüd kılarak ihya eden ve gündüzlerini de oruçla şenlendiren Hz. Zeyd, kendisine getirilen yemekler arasında et olduğu zaman onu yemez ve geri gönderirdi. Kısa zamanda bu Safvân İbn Ümeyye'nin dikkatini çekmişti. Sebebini öğrenmek istedi; *kesilirken üzerine Allah'ın adı zikredilmeyen etleri yemenin Kur'ân tarafından yasak kılındığı*[331] cevabını alıyordu. Belki de üzerinde hiç düşünmemiş ve kafa da yormamıştı; ancak Hz. Zeyd'in açlık çekmemesi için o günden sonra ona hep süt ikram edecek ve büyük bir kapla sabah akşam kendisine süt göndererek Hz. Zeyd'i bir de açlıkla imtihan edilmekten kurtarmış olacaktı. Bundan böyle Hz. Zeyd, Safvân İbn Ümeyye'nin gönderdiği sütle başladığı oruçlarını yine onun ikram ettiği sütle bozacak ve şehid olacağı güne kadar da bu hep böyle devam edecekti.[332]

Hz. Zeyd'in Mekke'ye geldiği günden itibaren onu yakından izlemeye çalışan Safvân İbn Ümeyye de gördüklerinden etkilenmeye başlamıştı; birkaç gün sonra öldürüleceğini bilen bir insanın metaneti karşısında hayranlığını gizleyemiyordu. Özellikle dininden dönmesine mukabil başının bağışlanacağı teklifi karşısındaki duruşu, ölüme giderken durduğu namazdaki teveccühü ve "Şu anda senin yerinde Muhammed'in olmasını ister miydin?" şeklindeki yaklaşımlarına yürekten verdiği cevap karşısında küçük dillerini yutacak hale gelmişlerdi.[333]

Şu da bir gerçek ki, Mekke'nin genel havası bütün bu farklılıkları yok edip silecek kadar kasvetliydi ve nihayet onları öldürmek için Mekkelilerin anlaştıkları gün gelip de çatınca Safvân İbn

331 En'am, 6/121

332 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/360

333 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/79; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve,* 1/649

Ümeyye de, kölesi *Nıstâs*'la birlikte Hz. Zeyd'i *Ten'im*'e gönderecekti. Hz. Zeyd'i o gün, Safvân İbn Ümeyye'nin kölesi Nıstâs şehid etmişti.[334]

Hendek

Mekke için düşünülen tehlikenin boyutu her geçen gün artarak devam ediyor, ancak onların elinden bir şey gelmiyordu. Plan üstüne planlar kuruyor ama bir türlü neticeye gidemiyorlardı!

Derken bir gün Mekke'ye, Medine'den dostları gelmişti; hoşlarına gidecek güzel teklifler sunuyor ve bu konuda kendilerine yardımcı olacaklarının teminatını veriyorlardı! Benî Kurayzalılardı bunlar; Allah Resûlü ile aralarında bulunan anlaşmayı ikinci kez ihlal etmeyi göze almış, Mekkelileri ayarttıktan sonra etraf kabileleri de dolaşarak büyük bir ordu hazırlığı içine girmişlerdi!

Mekkeliler için bu, bulunmaz fırsattı; şimdi içeriden de destek vardı. Üstelik adamlar, kabile kabile dolaşıp asker toplamaya başlamışlardı bile…

Onların bu çıkışlarıyla yeniden heveslenenlerden birisi de, Safvân İbn Ümeyye idi; etraf kabilelerden de elde edilecek destekle bu sefer maksadına nail olacaklarını düşünmeye başlamış, onun için daha ciddi bir hazırlık içine girmişti! Bu sefer işler yolunda gidiyordu ve çok geçmeden büyük bir ordu toplayıp yeniden Medine üzerine yürüyeceklerdi; Medine'de taş üstünde taş bırakmayacaklarından emin olarak geliyorlardı!

Yine hiçbir mukabele görmeden Uhud'a kadar gelmişlerdi; kendilerine göre her şey tamamdı; Ahzâb ordusuyla birlikte Medine'ye saldırırken, müttefikleri Kurayzaoğulları da içeriden kendilerine lojistik destek verecek ve bu sefer kesin neticeye gideceklerdi!

Bu niyetlerle şehre doğru ilerlerken, akla hayale gelmedik bir

---

334 İbn Hişâm, *Sîre,* 4/125; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/79

manzara karşılayıverdi onları! Evet.. önlerinde aşamayacakları bir hendek duruyordu! Şaşkınlık içinde sağa sola gidip gelmeye, aşamadıkları hendeğin nerede bittiğini öğrenmek için koşturmaya başlamışlardı. Beyhûdeydi; zira hendek, Medine ile aralarına girmiş, bir adım daha atmalarına müsaade etmiyordu! Etrafından ümitlerini kesince hendeği aşmak için hamleler yapacak, ancak buna da muktedir olamayacaklardı.

Yine farklı bir taktikle karşı karşıya kalmışlardı! Çaresizce bekleştiler günlerce… Ancak beklemek meseleyi çözmüyordu! Benî Kurayzalı dostlarının da yapacağı pek bir şey kalmamıştı. Ok atışlarıyla zarar vermeye çalışıyorlardı ama bunun pek bir faydası yoktu. Farklı zamanlarda hendeği geçmeyi deneseler de, İslâm ordusunun buna müsaade etme gibi bir niyetinin olmadığını görüp yine geri kaçmak zorunda kalmışlardı.

Her geçen gün sabırları tükeniyordu; aslında tükenen umutlarıydı! Benî Kurayzalıların desteğine rağmen yiyecek sıkıntısı baş göstermiş, soğuk geçen gecelerde ordunun dayanacak gücü kalmamıştı. Zaten beklemenin de bir anlamı yoktu.

Ve.. Uhud'da olduğu gibi, yine liderleri Ebû Süfyân'ın geri dönüş çağrısıyla irkilen Safvân İbn Ümeyye gibilerin büyük umut bağladıkları Ahzâb ordusu, bir kez daha eli boş Mekke'ye dönüyordu!

Hudeybiye

Attıkları her adımın akim kalması Mekkelileri çileden çıkarıyordu; nelere baş vurmuş ve türlü türlü ayak oyunlarına tevessül etmişlerdi ama bir türlü maksatlarına nail olamamışlardı! Üstelik Medine'de, her geçen gün çığ gibi büyüyen bir oluşum vardı!

Medine'de bu gelişmeler yaşanırken Mekke, her geçen gün kan kaybediyordu; Ebû Süfyân bile artık eski Ebû Süfyân değil-

di! Yeni yeni askerler toplayıp saldırması gereken Ebû Süfyân, Habeşistan'da bulunan kızıyla Muhammedü'l-Emîn'in evliliğine bile ses çıkarmamış, bu evliliği onayladığını ifade eden beyanlarda bulunmuştu; Medine söz konusu olduğunda sanki, yenilgiyi kabullenmiş gibi bir hali vardı!

Aldıkları son haber, büyük bir kalabalıkla Allah Resûlü'nün Mekke'ye doğru yol almakta olduğunu söylüyordu! Tahammül edemeyecekleri bir yolculuktu bu ve maksatları sadece Kâbe'yi ziyaret bile olsa onları Mekke'ye sokmayacaklarını söylüyorlardı. Bu iş için görevlendirdikleri dört isimden birisi de o gün Safvân İbn Ümeyye idi; *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Hâlid İbn Velîd* ve *Süheyl İbn Amr* ile kol kola vermiş, karşılarına çıkan yeni durumdan Mekkelileri uzak tutabilmek için canlarını dişlerine takarak ölümüne gayret gösteriyorlardı! Her ihtimale binaen *Ahâbiş* tabir edilen diğer kabileleri de evlerine davet edecek ve böylelikle onların da desteğini almayı ihmal etmeyeceklerdi.

Maksatlarına nail olmuşlardı; bin dört yüz kişiyle birlikte yol alan Allah Resûlü ve ashabını Hudeybiye denilen yerde durdurmuş, Kâbe'ye gelip de umre yapmalarına müsaade etmemişlerdi. Ciddi gerginliklere sahne oluyordu artık Hudeybiye... Karşılıklı elçiler gidip gelecek, ancak bir türlü orta yol bulunamayacaktı. Efendiler Efendisi'nin gönderdiği elçilerle görüşen Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşları, işi yokuşa sürüyor ve bir türlü geri adım atmıyorlardı.

Kaza Umresi

Nihayet Süheyl İbn Amr'ın maharetiyle bir anlaşma yapılmış, o gün müsaade etmedikleri umre için gelecek yıl '*olabilir*' demişlerdi. Bunun üzerine Hudeybiye'den geri dönen Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabıyla birlikte bir yıl sonra Mekke'ye gelecek ve o gün niyet ettiği umresini bu sefer gerçekleştirecekti.

O gün Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşları, bu manzarayı bile görmek istemiyorlardı; defalarca canına kastedip de bir türlü hedeflerine ulaşamadıkları Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabıyla birlikte gelmiş, kitleler halinde Kâbe'yi tavaf ediyordu!

Gelişmelere şahit olup da daha fazla ıstırap çekmemek için o gün Safvân İbn Ümeyye, kendini Mekke dışına salmış, Kureyş'-in diğer önderleriyle birlikte gözünü kapatıp realiteden kaçmaya çalışıyordu! O kadar ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı, umre vazifelerini bitirip de Mekke'den ayrılacakları âna kadar geri dönmeyecek ve gelişmeleri sadece uzaktan izlemekle yetineceklerdi!

Kuaykıân Dağı'nın *Hıcr* tarafına bakan yanına oturup da Kâbe'yi tavaf edenleri seyrederken, ilk defa kulaklarına gelen bu sesle irkilmiş ve hayretten hayrete düşerek kendi aralarında konuşmaya başlamışlardı. Yakın arkadaşı İkrime:

– İyi ki Allah, Ebu'l-Hakem'e (Ebû Cehil) ikramda bulundu da şu kölenin söylediklerini duyurmadı, diyor ve babası Ebû Cehil'in böyle bir manzaraya tahammül edemeyeceğinin altını çiziyordu. Ona Safvân İbn Ümeyye de katıldı:

– Şu ânı görmeden önce babamı alan Allah'a hamd olsun, diyordu. Onlara Hâlid İbn Esîd de eşlik edecekti; o da:

– Bilâl'in, Kâbe'nin üzerine çıkıp da çığırtkanlık yaptığı şu günleri görmeden önce babamı öldüren Allah'a şükürler olsun, diyordu. Süheyl İbn Amr ve onunla birlikte olan bir grup ise, Hz. Bilâl'in ezan sesini duymamak için kulaklarını tıkayıp yüzlerini kapatmış, Allah kelamını duymamak için garip davranışlar sergiliyorlardı.[335] Kin, nefret ve kıskançlıktan köpürüp duruyorlar, görmek bile istemiyorlardı ama yapabilecekleri hiçbir şey yoktu; her şey anlaşmanın kurallarına göre yerine getiriliyordu!

---

335 Fâkihî, *Ahbâru Mekke,* 5/222; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/232

Hudeybiye Sonrası

Bir gün, Hâlid İbn Velîd, yanına yaklaşacak ve:

– Ey Ebâ Vehb! Şu gidişat ve halimiz konusundaki fikrin ne, diyecekti. Bununla o, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının her geçen gün aldıkları mesafeyi kastediyordu. O gün de gelmiş, nabzını tutmaya çalışıyordu.

Kayınbiraderiydi; o güne kadar omuz omuza hareket etmiş, İslâm karşısında hep beraber muhkem bir kale gibi durmuşlardı! Onun için önce çok garipsedi bu soruyu; 'Bu da ne demek oluyor?' dercesine yüzüne bakıyordu. Hâlid İbn Velîd de zaten bunu bekliyordu ve şunları söylemeye başladı:

– Şüphesiz ki bizim halimiz, arkaya sıkışan azı dişlere benziyor; baksana, her geçen gün Muhammed, gerek Arap gerekse Acem halkları üzerindeki etkinliğini artırıyor; ne dersin, gidip biz de Muhammed'e tâbi olalım mı? Ne de olsa O'nun şerefi, aynı zamanda bizim şerefimiz sayılır!

Hiç beklemediği bir sırada kayınbiraderinden duyduğu bu cümleler onu daha da kızdırmıştı. Bedir'de babasıyla kardeşinin ölümünden sorumlu tuttuğu birisine gidip de nasıl teslim olabilirdi? O kızgınlıkla:

– Hayır, diye şiddetli bir tepki verdi. "O'na benden başka tâbi olmayan kimse kalmasa da ben, gidip O'na asla teslim olmam!"[336]

Evine döndüğünde hanımı *Fâhıte* ile dertleşecek ve onunla, kardeşi Hâlid'in söylediklerinden duyduğu üzüntüyü paylaşacaktı. Halbuki hanımı Fâhıte Binti Velîd, ondan daha fazlasını biliyordu; Hudeybiye dönüşünde ağabeyi *Velîd*'in mektubunu alan Hâlid İbn Velîd, Allah Resûlü'nün kendisi hakkındaki sözlerini öğrenmiş ve bunca kötülüğüne rağmen hakkında beslediği ka-

---

[336] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/748

naat sebebiyle eriyip teslim olmaya karar vermişti. Zaten Velîd de, vakit geçirmeden ona "*gel*" çağrısı yapıyordu.[337] Mektubu okuyan Hâlid İbn Velîd kararını vermişti; zaten Allah Resûlü'ne karşı çıktığı her savaştan dönerken içinde anlam veremediği bir burukluk hissetmiş, Hudeybiye'den bu yana da ciddi ciddi düşünmeye başlamıştı. Şimdi yanına yoldaş arıyordu! İşin doğrusu Fâhıte, kardeşi Hâlid'in, bundan böyle Medine'ye gitmeyi kafasına koyduğunu biliyordu ve kardeşini kastederek kendisine dert yanan kocası Safvân İbn Ümeyye'ye:

– Ben, *Amr İbn Âs* ve *Osman İbn Talha* ile onun Medine'ye doğru yol almaya başladıklarını biliyorum, diye cevap verecekti. Safvân ikinci kez yıkılmıştı; daha düne kadar kendisiyle omuz omuza koşturup duran ve her köşe başında Medine üzerinde şiddet planları kuran bir adam, nasıl olur da öyle kolaylıkla gider ve Muhammed'e teslim olabilirdi! Eski günleri zihninden geçiriyor ve o günlerin hayaliyle teselli olabiliyordu. Kayınpederini kastederek kendi kendine sadece:

– Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, şayet *Velîd İbn Muğîre* bugün yaşıyor olsaydı, bunların hiçbirisi olmazdı, diyebilecekti.[338]

Medine'nin Haberleri

Bir taraftan da Medine'de olup bitenleri takip ediyor, her geçen gün İslâm'ın genişlemesinden duyduğu rahatsızlığı etrafındakilerle paylaşıyordu. Özellikle Hudeybiye sonrasında yaşanan

---

337 Hudeybiye'den sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hâlid İbn Velîd'in ağabeyi Velîd'i karşısına alacak ve kardeşiyle görüşüp görüşmediğini soracaktı. Görüşemediği cevabını alınca da, tutacak ağabeyine Hâlid İbn Velîd'i anlatacaktı; zekasından fetanetine, şecaatinden kahramanlığına kadar öyle anlatmıştı ki, Hz. Velîd hemen mektup yazıp kardeşi Hâlid'i Medine'ye davet edecekti. İşte bu sıralarda Hâlid İbn Velîd, söz konusu mektubu almış ve Medine'ye gitmek üzere yanına arkadaş arıyordu. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/748; İbn Hacer, *İsâbe,* 6/620

338 Şenâvî, *Hayâtü's-Sahâbiyyât*, 424, 425

etraf ülkelere açılma sürecinde karşılaşılan birtakım olumsuzluklarla teselli olabiliyor ve bunları Mekkelilerle paylaşıp kendileri gibi düşünen başkalarının da olduğu fikrini yayarak güçlü olduklarını söylemeye çalışıyordu. Özellikle, tebliğ maksadıyla Allah Resûlü'nün etraftaki meliklere mektuplar göndermeye başladığı dönemlerde, Fars hükümdarının, O'nun gönderdiği mektubu parçalayıp atması ve elçisine karşı koyduğu tavır, her Mekkeli gibi onu da sevindirmiş, bundan duyduğu memnuniyeti etrafındakilerle dillere destan bir 'duruş' olarak anlatıyordu!

Gözü kulağı hep Medine'deydi; orada yaşanan en küçük bir gelişmeyi dikkatle takip eder, daha işin başındayken sonucunu tahmin etmeye çalışırdı. Bir gün ashabıyla birlikte Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), sürekli problem çıkaran çıban başı Hayber'e gittiğini duymuştu. Hayberlileri iyi tanıyorlardı; sürekli irtibat halinde bulunuyor ve müşterek düşman gördükleri Efendiler Efendisi'ne karşı ortak strateji belirliyorlardı! O gün fiziken yanlarında olup da Hayberlilere destek olamasalar da, *Huveytıb İbn Abdiluzzâ*, *Abbâs İbn Mirdâs* ve *Nevfel İbn Muâviye* ile birlikte Safvân İbn Ümeyye de oturmuş, aralarında Hayber'in galibini konuşmaya başlamışlardı. Hatta bunun için birbirleriyle iddiaya giriyor ve daha işin başındayken galip olan tarafı bilenlere yüz deve ödül tayin ediyorlardı! O gün için böyle ulaşılmaz bir serveti ortaya koyabiliyor olmaları, başlı başına Medine'den gelecek olan haberleri ne kadar önemsediklerini gösteriyordu.[339]

Nihayet Hayber sona ermiş ve Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşlarının hevesleri yine kursaklarında kalmıştı; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), çıban başı haline gelen bir problemi daha çözmüş, Medine'de kalıcı huzur adına yeni bir adım daha atmıştı.

---

339 Efendimiz'in galibiyet haberini alınca, Allah Resûlü'nün galip geleceğini savunanlardan Huveytıb İbn Abdiluzzâ ve onun gibi düşünenler yüz deveyi karşı tarafı temsil edenlerden alacaklardı. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/701

Resûlullah'ın Yardımı

Bu sıralarda Safvân İbn Ümeyye'nin hiç beklemediği bir gelişme yaşanıyordu; Hayber'den ganimetlerle geri dönen Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kıtlıkla kavrulup yiyecek sıkıntısı yaşayan Mekke'ye aynî ve nakdî yardım gönderiyordu! Yardım gönderdiği kişiler arasında Safvân İbn Ümeyye de vardı.

Anlam veremedikleri bir gelişmeydi; ilk fırsatta öldürüp kendisinden kurtulmak istedikleri birisi, yaşadıkları sıkıntılı günlerini bir nebze de olsa hafifletebilmeleri için şefkat elini uzatıyor, küfrün karanlık dünyasına göre tarifi imkânsız bir adım atıyordu!

Şefkat ve rahmet peygamberine ait bir incelikti bu; Mekke'yi O (sallallâhu aleyhi ve sellem), gözü kulağı Medine'de olan Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşlarından daha yakın takip ediyordu. Ve o gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke'de büyük bir kuraklığın baş gösterdiğini biliyor, insanlarla hayvanların büyük bir kıtlıkla karşı karşıya kaldıklarının haberini alıp onları sıkıntılarından kurtarmak istiyordu. Aynı zamanda bu, bir mü'minin ne kadar şefkatli ve duyarlı olabileceğini de gösteren bir adımdı; Allah'ın kulu oldukları için onların da elinden tutmayı hedefliyor ve icraatındeki mesajla, onları da Allah'a kul olma zeminine çağırıyordu. Belki de Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu vesileyle onların düşüncelerini yoklamış ve böylelikle, İslâm adına bulundukları konumu yeniden kontrol etmek istemişti. Zira bugün kendilerine yardım gönderdiği isimlerin hemen hepsi de, yarın gelip huzurda teslim olacak ve Allah Resûlü'nün sahabîsi olma şerefine nâil olacaktı.

Niyet her ne kadar hassas ve iyi de olsa bu, Safvân İbn Ümeyye'nin gururuna dokunmuştu; ihtiyacı olsa bile, öldürmek için can attığı birisinden böyle bir yardımı kabul edemezdi! Yakın arkadaşı Süheyl İbn Amr gibi o da Efendimiz'in yardımını geri

çevirecek ve böylelikle kendilerine uzatılan bir zeytin dalını daha ortada bırakacaklardı![340]

Onlar bunu yapsalar da, gelişmeleri uzaktan dikkatlice izleyen Mekkeliler için bu adımların çok farklı bir anlamı vardı; yüreklerine kadar işleyen bir mesaj ihtiva ediyordu! Kalpleri yumuşatan bir adımdı bu; zira onlar, bırakın Medine'den kendilerine böyle bir yardım gelmesini, can dostlarının bile kendilerine karşılıksız iplik vermeyeceklerini düşünen insanlardı! Cahiliyyeden kalma anlayışların baskısı altında onlar bunu kabul etmese de Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), karşılıksız gönderiyordu! Mekkeliler, farkı fark etmeye başlamışlardı!

Hudeybiye'nin İhlali

Anlaşmaya sadık kalamayan yine Kureyş idi; gecenin karanlığında Huzâa[341] kabilesine saldırmış ve çocuk, kadın ve ihtiyar demeden yirmi üç kişiyi öldürmüşlerdi! O gün bu işi yapanların başında yine *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Süheyl İbn Amr*, *Huveytıb İbn Abdiluzzâ*, *Şeybe İbn Osman* ve *Mikrez İbn Hafs* ile Safvân İbn Ümeyye vardı; liderleri Ebû Süfyân'ın yokluğunu da[342] fırsat bilerek *Benî Bekr*, *Benî Nüfâse* ve *Vetîr* kabilelerini de yanlarına alarak yeni bir dönemin başlangıcına imza atmışlardı! Sadece bu baskına katılmakla da yetinmemiş, her türlü silah, binek ve mühimmat yardımında da bulunmuşlardı! Hatta kendilerinin işin içinde olduklarını belli etmemek ve bu sebeple mevcut anlaşmayı açıktan ihlal etmiş olmamak için Safvân İbn Ümeyye

---

340 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/452

341 Huzâalılar, Hudeybiye sonrasında Allah Resûlü ile anlaşma yapmıştı; Hudeybiye'nin hükümlerine göre, anlaşmalı olan kabilelere saldırı aynı zamanda Mekke veya Medine'ye yapılmış kabul ediliyordu. Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/123; İbn Kesîr, *Bidâye,* 4/168

342 Ebû Süfyân o gün ticaret için Şam cihetinde bulunuyordu. Bazı rivayetlerde ise Ebû Süfyân'ın böyle bir işe karşı çıktığı ve onaylamadığı anlatılmaktadır. Bkz. Abdurrezzak, *Musannef,*5/374

ve arkadaşları, gecenin karanlığına rağmen yüz ve gözlerini kapatmışlardı!

Sabah olup da yapılanların vahameti ortaya çıkınca Kureyş, yaptığına bin pişman olmuştu; çünkü bu, açıktan Hudeybiye Anlaşması'nın ihlali anlamına geliyordu. Onlardan *Hâris İbn Hişâm* ve *Abdullah İbn Ebî Rebîa*, işin elebaşı konumundaki isimlerden Safvân İbn Ümeyye, İkrime İbn Ebî Cehil ve Süheyl İbn Amr'ın yanına gelmiş:

– Muhammed'le aranızda bir süre vardı ve bu yaptığınız, açıktan onu ihlâl anlamına geliyor, diyerek onları kınıyor, yaptıklarından dolayı arkadaşlarını levm ediyordu! Efendimiz'in bu konuda sessiz kalmayacağını ve mutlaka bunun hesabını kendilerinden soracağını düşünüyor ve:

– Muhammed mutlaka üzerimize gelecek, diyerek istişare meclislerinde oturup gelmesi muhtemel tekliflerle bu tekliflerden hangisini kabul edeceklerini konuşuyorlardı![343]

Bu arada liderleri Ebû Süfyân da Mekke'ye dönmüş, yaşananları duyunca Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşlarına karşı ciddi tavır almıştı; yine ortalığı karıştırdıklarını düşünüyor ve onlara, ağzına geleni söylüyordu!

Bin pişmanlardı; ama artık ok yaydan çıkmıştı! İstişâre meclisleri 'Dâru'n-Nedve'de bir araya gelmiş, kendilerini kurtarmak veya haklı göstermek için akla zarar tekliflerde bulunuyorlardı! Alternatifleri kendi aralarında uzun uzun konuştular; kayda değer ve elle tutulur bir teklif gelmiyordu! Çözüm, yine Ebû Süfyân'a kalmıştı; kendisinden önce yapılan teklifleri reddederek şöyle bir öneride bulunacaktı:

– Biz, bu olayı inkâr ederek hâdisenin dışında kalalım ki, üzerinde anlaşılan sözleşme ve süreyi ihlâl eden taraf Kureyş ol-

---

343 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/318

masın! Anlaşmayı bozanların da, bizimle meşveret etmeden ve rızamızı da almadan, bağımsız hareket eden kimseler olduğunu söyler ve böylelikle işin içinden çıkarız![344]

Bu görüşmeler neticesinde Ebû Süfyân'ı Medine'ye gönderip anlaşmanın geçerliliğini tescil ettirmek isteseler de artık çok geç kalmışlardı; Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ulaştırdığı tekliflere olumsuz cevap verip alternatiflerin hepsine kapıları kapatan Mekkelilere, hak ettikleri dersi vermek için yola çıkmış, Allah'ın vaat ettiklerini görmek için de Mekke'ye yürümüştü!

Fetih

Zaman değişmiş ve artık Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), karşı konulamaz bir ordu ile Mekke'ye geliyordu; Safvân İbn Ümeyye gibilerin belini büken bir haberdi bu! Eli kolu bağlı kalamazlardı; hemen İkrime ve Süheyl gibilerle bir araya gelecekler ve her halükârda mücadele kararı alacaklardı! Arkalarından kimse gelmese bile bu kararlarında ısrar ediyor ve Müslümanları Mekke'ye sokmayacaklarını söylüyorlardı! Bunun için çoktan hazırlıklara başlamışlardı; aralarına katılacak yandaş arıyor ve:

– Muhammed'i asla elini kolunu sallayarak Mekke'ye sokmayız, diyerek Mekkelileri de karşı koymaya teşvik ediyorlardı. Onların bu çıkışına kanan ve hevese kapılan *Hüzeyl*, *Eslem*, *Benî Bekr* ve Kureyş arasından belli başlı kimseler de kolları sıvamış, üzerlerine gelen orduyu Mekke'ye sokmamak için mukavemete hazırlanıyorlardı!

İşin doğrusu, kendileri dışında bu iş için baş koyan başkalarının da oluşu, onları sevindirmişti; aslında kendi başlarına da karşı koyarlardı ama gittikçe kan kaybettiklerinin farkındalardı! Onun

---

344 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/318, 319

için öncelikle bu kabileleri öne sürmeyi düşünecek ve gelişmelerin seyrine göre durum değerlendirmesi yaparak stratejilerini bu değerlendirmelerin üzerine bina edeceklerdi!

Ancak yine beklemedikleri bir sonuçla karşı karşıya kalıvereceklerdi; daha düne kadar kol kola yürüdükleri yakın arkadaşları Hz. Hâlid kumandasında Mekke'ye giren ashab-ı kiramla, Handeme denilen yerde yüz yüze gelince meseleyi kavrayacak ve karşı konulamaz bir orduyla muhatap olduklarını o zaman görebileceklerdi!

İş işten geçmişti; zoru görünce kaçmaktan başka çare yoktu ve her biri bir kenara doğru kaçmaya başladı. Süheyl, Mekke'de kalmıştı; ancak İkrime ile Safvân'ın zihninde artık Mekke diye bir şehir yoktu! İkisi de kaçacak ve farklı istikametlere yönelerek kendilerine yeni bir yurt bulmak için hızla Mekke'den uzaklaşacaklardı. İkrime Yemen istikametinde yol alırken Safvân İbn Ümeyye, Cidde üzerinden Habeşistan taraflarını hedeflemişti!

Artık fetih gerçekleşmiş, Kâbe de ikizine kavuşmuştu; büyük bir coşku vardı Mekke'de!

Umeyr İbn Vehb'in Gayretleri

Bu sıralarda Allah Resûlü'nün yanına birisinin geldiği görüldü; büyük bir heyecanla kaçan Safvân'dan bahsediyordu! Biraz daha dikkatle bakanlar bu şahsın, Bedir sonrasında Resûlullah'ı öldürmesi için Safvân İbn Ümeyye'nin Medine'ye gönderdiği amca oğlu *Umeyr İbn Vehb* olduğunu göreceklerdi! Onun da bu tatlı su kaynağından istifade edebilmesi için kendini ortaya koymuş, Efendimiz'den emân dileniyordu:

– Yâ Nebiyyallah, diyordu. "Safvân İbn Ümeyye, kavmimizin efendisidir; ancak şimdi o, Senden kaçarak kendini deniz aşı-

rı memleketlere atmak için gitmiş durumda! Ona da emân verir misin?"[345]

Safvân'ın da suç hanesi kabarıktı; Mekke'deki şer şebekesini yönlendiren önemli isimlerden birisiydi ama herkes Allah'ın kuluydu ve onun da bunu hatırlayıp Âlemlerin Rabbi huzurunda temenna durmasını kim istemezdi ki! Bu teklife karşı da hemen:

– Amca oğlun da emniyettedir, buyurdu Sultanlar Sultanı.

Efendimiz'den aldığı teminatla hemen yola çıkan Hz. Umeyr, Müslüman olduğu günden bu tarafa kendisini defterinden silen Safvân İbn Ümeyye'nin elinden tutmak üzere gidiyordu; yanında Bedir günü esir iken daha sonra serbest kalan oğlu *Vehb* de vardı. Onu mutlaka kazanmak isteyen bir hırsla yola koyulacak ve Safvân İbn Ümeyye'yi, gemiye binmek üzereyken Cidde'de yakalayacaktı. Zaten Safvân da, oğluyla birlikte Umeyr'in gelişini önceden görmüş ve endişe dolu bir ses tonuyla yanındaki kölesine:

– Yazıklar olsun! Şu gelenin kim olduğunu görüyor musun, diye endişesini dile getirmişti. Köle:

– O gelen Umeyr İbn Vehb'dir, deyince de:

– Umeyr İbn Vehb'i ben ne yapayım; vallahi de o, ancak beni öldürmek için geliyor! Zira daha önce de bana karşı Muhammed'e destek vermişti, dedi. Bu sırada Hz. Umeyr de yanına gelmişti; ona:

– Yâ Ebâ Vehb, diye seslendi. "Kurbanın olayım; şu anda ben, insanların en iyilikseverinin, en hayırlısının ve akrabalık bağlarını en iyi koruyanının yanından geliyorum! Anam babam sana feda olsun; Allah'tan kork ve sakın kendi kendini helâk etme! İşte bak! Ben sana, Allah Resûlü'nün emânını getirdim!"

Kendisi için bu kadar yol alıp da meşakkatlere katlanan bir dost eline Safvân yine de:

---

345 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/81; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/162

– Yazıklar olsun sana; git başımdan ve bir daha da gözüme gözükme, diye karşılık veriyordu. Ancak Hz. Umeyr, hemen pes edecek birisi değildi; onu ikna edebilmek için yeniden seslendi:

– Ey Safvân, diyordu ve bu seslenişiyle aynı zamanda onun gönlüne hitap etmek istiyordu. "Anam babam sana feda olsun! Şüphesiz ki ben, insanların en hayırlısı, en iyisi, en faziletlisi ve aynı zamanda senin de amcaoğlunun yanından geliyorum; O'nun izzeti aynı zamanda senin izzetin, O'nun şerefi senin şerefin ve yine O'nun mülkü de senin mülkün demektir!"

Derin bir nefes aldı Safvân ve ağzındaki baklayı çıkararak kaçışındaki esas sebebi şöyle dile getirdi:

– Ben, öldürülmekten korkuyorum!

Aynı zamanda bu, Safvân'ın yola geleceğinin de bir işaretiydi ve Hz. Umeyr:

– O (sallallâhu aleyhi ve sellem), senin sandığından da daha merhametli ve daha kerimdir, diye karşılık verdi.

Aralarındaki konuşma uzayıp gidiyordu ama bir türlü Safvân İbn Ümeyye'nin endişeleri son bulmuyordu. Ancak esas arkadaşlık ve yakınlık da böyle durumlarda belli olurdu; işlerin iyiye gittiği demlerde herkes dost olabilirdi ama esas dostluk, insanın, nefis ve şeytanla baş başa kaldığı demlerde fedakârlık göstererek arkadaşının elinden tutmasını bilenlerin ortaya koyacakları civanmertlikle kendini belli ederdi. İşte Hz. Umeyr, şimdi böyle bir dostluk sergiliyordu. Nihayet:

– Benim de ikna olabileceğim bir alâmet bana getirmedikten sonra seninle birlikte asla geriye dönmem, dedi. Hz. Umeyr için bu da bir mesafeydi ve:

– Ben, senin istediğin o alâmeti getirinceye kadar sakın yerinden ayrılma, diyerek Safvân'dan ayrıldı ve o kadar mesafeyi yeniden katederek doğruca Mekke'ye geldi; soluğu yine Efendimiz'in huzurunda almıştı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Safvân, kendisine emân verdiğine dair Senden bir alâmet görmeden bana yaklaşmaya çekindi!"

İnsanlığın İftihar Vesilesi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), alâmet isteyen Safvân için, Mekke'yi fethederken sardığı başındaki sarığı[346] çıkarıp Umeyr İbn Vehb'e uzattı. Vefakâr dost, Allah Resûlü'nün sarığını kaptığı gibi yeniden Safvân'ın yanına doğru yola çıktı.

Bu sıralarda Safvân İbn Ümeyye'nin hanımı *Fâhıte Binti Velîd* de huzura gelmiş ve aralarında Ebû Süfyân'ın hanımı *Hind* ve İkrime'nin karısı *Ümmü Hakîm*'in de bulunduğu on kişilik Mekkeli kadın arasında Allah Resûlü'ne beyat etmişti. Umeyr'in bu gayretleri onu da heyecanlandırmış, aynı yastığa baş koyduğu kocası Safvân'ın da gelişini heyecanla beklemeye durmuştu!

Efendiler Efendisi'nin sarığıyla birlikte yaklaşık bir seksen kilometre mesafe daha alarak Cidde'ye gelen Umeyr İbn Vehb, Safvân İbn Ümeyye'nin yanına varacak ve emare olarak Sultanlar Sultanı'nın fetih günü başına sardığı sarığı kendisine uzatacaktı. Onu görünce bir nebze olsun yumuşayan Safvân, yelkenleri suya indirecek ve hep birlikte Mekke'ye doğru yola çıkacaklardı. Ancak bu, onun teslim olduğu anlamına gelmiyordu!

Kâbe'ye geldiklerinde Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabına ikindi namazını kıldırıyordu. Selam verir vermez Safvân:

– Yâ Muhammed, diye seslendi. "Umeyr İbn Vehb, Senin sarığınla bana geldi ve beni buraya Senin çağırdığını söyledi; şayet bu, Senin hoşnut olacağın bir iş ise bana iki ay mühlet ver!"

Gelir gelmez alelacele bunları söylemeye başlayan Safvân İbn Ümeyye'ye Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce:

---

346 Gömleğinden veya cübbesinden bir parça verdiği de ifade edilmektedir. Bkz. Halebî, *Sîre,* 3/42

– Hele hayvanından bir in, buyurdu. Belli ki yanına buyur edip gönlünü almak istiyordu. Ancak Safvân ısrar ediyor ve:

– Hayır, diyordu. "Vallahi de bana bu konuda bir açıklık getirmedikçe asla olmaz!"

Bunun üzerine Habîb-i Zîşân Hazretleri ona:

– Bilakis sana dört ay süre tanınmış ve serbest dolaşım hakkı verilmiştir, diye seslendi. O âna kadar bütün bunların bir tuzak olabileceğinin endişesiyle buraya gelen Safvân, ancak şimdi kendini emniyette hissediyordu! Beklemediği bir ihsanla karşılaşıp dört ay mühlet alınca rahatlamıştı; bunun üzerine bineğinden inecek ve Allah Resûlü'nün yanına gelecekti![347]

Nihayet yeniden evine gelmişti; kendini emniyet ve güvende hissediyor, Resûlullah'ın verdiği emânla Mekke'de dilediği gibi dolaşabiliyordu. Ne kendisine karışan ne de başında toplanıp da onu Müslüman olması için zorlayan vardı!

Evindeki değişim gözünden kaçmamıştı; yanına geldiği hanımı Fâhıte, kocasıyla candan ve daha yakından ilgileniyordu! Oturup konuşmak istiyor ve kendisi gibi Safvân'ın da bir an önce Hakk'ı bulmasını cân ü gönülden istiyordu. Hatta bunun için bir miktar ısrar da edecekti. Ancak Safvân, öyle zora gelir bir adam değildi; hanımının bu kadar ısrar edişi karşısında sinirlenecek ve Efendimiz'i kastederek ona şunları söyleyecekti:

– Sana da ne oluyor! Hem, sen O'ndan daha mı hayırlısın? Baksana, ben O'na, '*Bana iki ay süre ver!*' dedim; O bana dört ay mühlet tanıdı![348]

Hevâzin'den Gelen Haber

Mekke fethedilmişti edilmesine ama Hevâzin tarafından gelen

347 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/81; Abdurrezzak, *Musannef,* 7/169, 170

348 Şenâvî, *Hayâtü's-Sahabiyyât*, 426, 427

yeni haberler vardı; Mekke fethinden rahatsızlık duyan kabilenin genç kumandanı *Mâlik İbn Avf*, diğer kabileleri de ayartarak büyük bir ordu toplayıp Mekke'ye saldırma planları yapıyordu! Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), durumu tetkik için ashabından birisini o bölgeye gönderecek ve neticede böyle bir olay doğrulanmış olacaktı. Adam, Mekkelilerin savaş bilmediklerini ve kolay teslim olduklarını söyleyip onların yapamadığını yapacağını iddia ediyordu!

Onlar Mekke'ye saldırmadan yola çıkılmalı ve savaş Mekke dışına alınmalıydı; bunun için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen hazırlıklara başlayacaktı. Öncelikle daha fazla silaha ihtiyaç vardı; kimde ne kadar silah olduğunu da biliyordu ve silah talep edeceği isimlerle görüşmeye başladı. Bunlar arasında yine Safvân İbn Ümeyye de vardı; kendisine haber göndermiş ve bir yerde buluşmuştu:

– Yâ Ebâ Ümeyye, diyordu. "Düşmanlarımız için karşılaşırken bize ödünç olarak silah verir misin!"[349]

Safvân henüz Müslüman olmamıştı; ancak Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onda Müslüman olma potansiyeli görüyordu ve belki de böylesine önemli bir dönemeçte, onunla oturup konuşabileceği, birlikte zaman geçirip İslâm'ın güzelliklerini gösterebileceği ve hâliyle kalbine hitabedebileceği müşterek anlarını daha da çoğaltmak istiyordu! İşin doğrusu bunun için silah talebi, makul bir zemini oluşturuyordu!

Safvân'ın endişeleri vardı; henüz Resûlullah'ı, Resûlullah olarak tanımamıştı! Mekkeli dostlarının yaptığı gibi alıp da vermemesinden endişe ediyordu; onun için:

– Onları benden bir daha geri vermemek üzere mi alacaksın, diye karşılık verdi.

---

349 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/108; İbn Hibbân, *Sikât,* 2/66

– Hayır, diyordu Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem). "Bilakis onu, bir müddet kullandıktan sonra sana geri iade etmek üzere emaneten almak istiyorum!"

– Öyleyse bunda bir mahsur yok, dedi Safvân İbn Ümeyye. Sözüne güvenileceğini biliyordu; zaten O'na, '*Muhammedü'l-Emîn*' diyenler de kendileriydi. O söz vermişse, mutlaka yerine getirirdi ve gidip dört yüz zırh[350] ile kılıç kalkan cinsinden birçok silah getirerek Efendiler Efendisi'ne verecekti.[351]

O günün Mekke'sinde yeni bir gelişme daha vardı; Huzâa kabilesi kan dökmüş ve Mekke'de ipler yeniden gerilmişti. Belki de bunu, Mekkelilerin döktüğü yirmi üç kana bedel yapıyorlardı! Ancak bu türlü durumlarda şahıslar kendi başlarına karar verip uygulayamazlardı; herkesin riayet edeceği bir hukuk olmalıydı ve Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, bu hukuku ikame etmek için araya girecek, öldürülen şahısların kan bedelleri olan diyetlerini ödemeyi üstüne alarak aynı zamanda tarafların öfkesini de yatıştırmış olacaktı.

Gelişme sürpriz olduğu için Efendiler Efendisi'nin yanında bu bedeli ödeyecek miktarda para yoktu. Bu bedeli, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Talha gibi imkânı olan sahabelerinden de talep edebilirdi; talep etseydi, canlarını bile verirlerdi! Ancak yapmadı. Zira belli ki, bunu bile tebliğ adına değerlendirmek istiyordu!

Ashabının önüne geçti ve namaz sonrasında onlara bir hutbe îrad ederek durum değerlendirmesinde bulundu. Ardından da, gidecek ve bazı insanlardan borç para isteyecekti; Efendimiz'in o gün borç para istediği isimlerden birisi de, Safvân İbn Ümeyye idi. Müslüman değildi; iki aylık mühlet istemesine rağmen kendisine verilen dört aylık sürenin rahatlığı içindeydi! Daha sonra aynı

---

350 Başka bir rivayette bu rakam yüz zırh olarak geçmektedir. Bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/167; İbn Hibbân, *Sikât,* 2/67

351 İbn Abdilberr, *Dürer* 1/225

talebin, yakın arkadaşları *Abdullah İbn Ebî Rebîa* ve *Huvaytıb İbn Abdiluzzâ*'ya da gittiğini, onların da Muhammedü'l-Emîn'e borç para verdiklerini duyacaktı![352] Şaşkınlığı daha da artmıştı; kendilerine ödemek üzere yine kendilerinden borç para talep ediliyor ve bu paranın daha sonra ödeneceği garantisi veriliyordu! Gerçekten de Muhammedü'l-Emîn çok farklıydı; konuşmaları güven veriyor, oturup kalkması bile insana itimat telkin ediyordu! Giderek artan bir hayranlıkla O'nu süzüyor, temsilindeki mükemmelliğe bakıp arkasından gıpta ile bakıyordu! Efendiler Efendisi'ne toplam yüz otuz bin dirhem borç vermişlerdi; bunun beş bin dirhemi, Safvân İbn Ümeyye'ye aitti![353]

Huneyn

Hevâzin'e doğru ilerleyen ordunun içinde, *Abbâs İbn Mirdâs* ve *Akra' İbn Hâbis* gibi henüz Müslüman olmayan Mekkelilerin yanında Safvân İbn Ümeyye de vardı; bir kısmı itibariyle İslâm'ı daha yakından tanıyıp bilerek onu tercih etmeyi düşünmüş olsa da bunlardan bazıları, Hevâzinlilerden alınacak ganimetlerden istifade etmeyi hesap ediyorlardı!

Hevâzinlilerin tuzağına hazırlıksız yakalanmışlardı; özellikle önden giden Mekkeliler, düzensiz bir görünüm arz ediyorlardı ve vadinin iki tarafına gizlenip de ok yağdırmaya başlayan düşman ordusu karşısında panikleyecek, can havliyle kaçışmaya başlayacaklardı! Bu panik havası, İslâm ordusunu da etkilemişti; hiç beklenmedik bir anda Huneyn'e, sürpriz bir kargaşa hâkim oluvermişti!

---

352 Abdullah İbn Ebî Rebîa ve Huveytıb İbn Abdiluzzâ dört bin dirhem vermişlerdi. Daha sonra bu bedeli geri ödeyecek olan Habîb-i Zîşân Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):
– Ödemek ve teşekkür etmek, selem adına ne güzel mükâfattır, buyuracak, arkasından da mal ve çocukları hususunda bereket duasında bulunacaktır. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/863

353 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/863

Bu arada ortalıkta, musibeti ikileştiren sözler de dolaşıyordu; Müslüman olmadığı halde ganimeti garanti gördüğü için orduya katılan veya henüz İslâm'ı olduğu gibi sindirme fırsatı bulamamış olanlardan bazıları:

– Bugün büyü bozulmuştur; bu iş burada biter,[354] türünden sözler sarf ediyor ve diğer insanların da moralini bozuyorlardı. Bu sözler, henüz müşrik olduğu halde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Huneyn'e kadar gelen ve gelişmeleri uzaktan seyretmeyi tercih eden Safvân İbn Ümeyye'yi bile kızdırmıştı; yanına koşup da:

– Müjdeler olsun; Muhammed ve arkadaşları hezimet yaşıyor! Vallahi de artık ebediyen ayağa kalkamazlar, diye seslenince yerinden kalkmış ve haberi getiren üvey kardeşi *Kelde İbn Hanbel*'e tepki olarak:

– Kes sesini ve çeneni kapa, diye bağırmıştı. "Sen bana, çöl bedevilerinin zafer haberini mi getiriyorsun! Vallahi de ben, Hevâzinli birisinin ökçesi altında yaşamaktansa bir Kureyşlinin bana efendi olmasını tercih ederim!"[355]

Bunları söylerken burnundan soluyordu ve Resûlullah'ın mağlup olmasını istemiyor ve bir türlü içine sindiremiyordu. Durumu bizzat kendisi tetkik etmeliydi; bunun için yanına, güven duyduğu kölelerinden birisini çağıracak ve:

– Git bakalım; şu anda meydanda ne türlü parola hâkim, diyecekti. Bunu söylerken bile, '*Bana, Muhammedü'l-Emîn'in zafer haberini getir!*' der gibi bir hali vardı.

Efendisinin talimatını alan köle bir çırpıda savaş mahalline gelecek ve durumu tetkik ettikten sonra Safvân İbn Ümeyye'nin yanına gelecekti; savaş meydanındaki parolayı aktarıyordu:

---

354 İbn Hişâm, *Sîre,* 5/112; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1333

355 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/162; İbn Abdilberr, *İstîâb,* 3/1333

– Yâ Benî Abdirrahmân! Yâ Benî Ubeydillah! Yâ Benî Abdillah!

Şimdi olmuştu; bunlar, Muhammedü'l-Emîn'e ait ifadelerdi! Demek ki geçici çözülme durmuş ve İslâm orduları Huneyn'e hâkim olmuştu. Duydukları karşısında sevinen Safvân İbn Ümeyye, derin bir nefes alıp '*oh!*' çektikten sonra:

– Muhammed galip geldi; çünkü bunlar, onların savaş meydanındaki parolası idi, diyecekti.[356]

Yeniden Doğuş

Gerçekten de sonuç, Safvân İbn Ümeyye'nin dediği gibi olmuştu; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine düşmanına gereken dersi vermiş ve Hevâzinliler, canlarını kurtarmak için *Tâif*'e kaçmışlardı; Tâif'te sağlam kaleler vardı ve buraya sığınacaklardı! Ancak takip devam ediyordu; Tâif'e kadar gelen ashab-ı kiram kaleleri kuşatacak ve tam da hak ettikleri dersi verecekti ki, Efendiler Efendisi'nin talimatıyla irkildiler; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendileriyle istişare ediyor ve fikrini de, kuşatmanın kaldırılması istikametinde kullanıyordu!

Uhud tecrübesi hâlâ zihinlerinde canlı olan ashab, Server-i Kâinat'ın isteklerine uyacak ve kuşatmayı yarıda bırakarak yeniden geri dönecekti. Esirler ve Hevâzin ganimetleri *Ci'râne* denilen yerde onları bekliyordu!

Büyük bir iştahla gelmişlerdi; ancak onları, yine farklı bir gelişme bekliyordu! Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), esir ve ganimetlerin taksimi konusunda beklemeyi tercih ediyor ve bir türlü ganimet bekleyenlere müsaade etmiyordu. Bunun sebebi çok geçmeden anlaşılacaktı; önce Tâif'ten bir grup insan gelmiş ve Müslüman olduklarını söyleyecek, ardından da başka bir grup Hevâzin'den gele-

[356] Beyhakî, *Sünen,* 7/19

rek tevhid düşüncesini benimsediklerini ifade edeceklerdi! Onların hatırına Huneyn'in esirleri serbest kalıyordu!

Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşları, bütün bu olup bitenlere bir anlam vermeye çalışıyordu; Muhammedü'l-Emîn, insanları affetmek için âdeta bahaneler üretiyor ve en küçük bir bahaneyi bulur bulmaz da, hemen değerlendirip muhataplarını sevindiriyordu! Cezalandırmaya muktedir olduğu halde af tarafını seçmek, öyle her babayiğidin harcı değildi; bugüne kadar şahit olduğu hiçbir olayda böyle bir tercihe rastlamamış, atalarından dinlediklerinde de, böyle bir âlicenaplığı hiç duymamıştı!

Hatta kendi payına düşenlerle akrabalarının hissesine düşen ganimet mallarını bile geri vermişti; şuuraltı müktesebat olarak cahiliyyenin derin izlerini taşıdığı zihni böyle bir şeyi almıyor, sadece uzaktan izlemekle yetiniyordu!

Şimdi sıra, ortada bulunan ganimet mallarını dağıtmaya gelmişti; özellikle Mekke'den kendisine katılanlara bol bol veriyordu! Olacak şey değildi; Müslüman olmayanlara bile veriyordu! Hatta yanındakileri bile tedirgin edecek kadar çok veriyordu! Kimine elli kimine de yüz deveyi verdiğini görünce dudakları uçuklayacak hale gelmişti!

Bir aralık gözü, vadiyi dolduran koyun ve develere takıldı; ne kadar da çoklardı! Bu sırada arkadan yanına birisi sokulacak ve:

– Vadideki bu görüntü senin çok hoşuna gitmiş olmalı, ey Ebâ Vehb, diyecekti. Merakla arkasına döndü; bu sesin sahibi, Muhammedü'l-Emîn'di. Doğruluğun timsaline yalan söylemek olmazdı ve:

– Evet, diye mukabelede bulundu Efendiler Efendisi'ne. Doğru söze başka bir doğruyla cevap verecekti Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– İçindekilerle birlikte hepsi senin olsun![357]

---

357 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/381

Küçük dilini yutacak gibi olmuştu; bir insan bu kadar cömert olamazdı! '*Hepsi senin olsun!*' dediği yerde yüz tane kızıl deve duruyordu!

Üst üste yaşadıkları da zaten durumun çok farklı olduğunu gösteriyordu. Şok üstüne şok yaşıyordu; zihnindeki gel gitlerin durulmasını bekliyordu ve nihayet, bir anlık şaşkınlıktan sonra kendini toparlayıp:

– Ben şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Sen de, O'nun Resûlü'sün, dedi. "Çünkü böylesine bir cömertliği ancak bir Nebi yapabilir." diye de ilave ediyordu.[358]

O âna kadar kalbinden bir türlü atamadığı düşmanlık ve nefret duyguları bir anda silinip gitmiş ve yerini, Allah ve Resûlü'nün sevgisi dolduruvermişti! Mekke'nin fethinde ölüm korkusuyla kaçan ve Bedir'den sonra Allah Resûlü'nü öldürmesi için Medine'ye gönderdiği amca oğlu Umeyr İbn Vehb'in gayretleriyle yeniden Mekke'ye gelen, hatta düşünmek için iki ay mühlet isteyen ve bu talebine karşılık kendisine dört aylık süre verilen Safvân İbn Ümeyye, henüz kendi istediği iki aylık süre bile dolmadan dize gelmiş ve artık samimi bir Müslüman olmuştu. Yılların sarsılmaz Safvân İbn Ümeyye'si artık yeniden dünyaya gözlerini açmış, eski şartlanmışlıklarından kurtularak dünyaya yepyeni gözlerle bakar olmuştu! Onun için bu, dünyaya yeniden gelişi ifade ediyordu!

Daha sonraları Safvân İbn Ümeyye, hayatının bu değişimini anlatırken şu ifadeleri kullanacaktı:

– Huneyn günü bana o ganimetleri vereceği ana kadar Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), benim için yeryüzündeki en buğzedilecek insandı; karşılıksız o kadar malı bana vermeye başlayınca sanki bir anda O (sallallâhu aleyhi ve sellem), benim için dünyadaki en sevgili kişi haline geliverdi![359]

---

358 Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* 1/381

359 İbn Hibbân, *Sahîh,* 11/159; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl,* 13/183

Ödenen Borç

Hevâzin badiresi de atlatılmış ve üst üste yaşanan onca olaydan sonra Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ashabıyla birlikte Mekke'ye dönmüştü. Döner dönmez Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Safvân İbn Ümeyye ve arkadaşlarından aldığı borçlarını ödeyecekti. Yapılan, sadece kuru bir borç ödeme de değildi; ihtiyacı olduğunda kendisine borç verenlere dua edip bereket temennisinde bulunuyor, teşekkür ederek yaptıkları adımı takdir ediyordu. Şunları söylemişti:

– Muhakkak ki alınan borcun karşılığı, teşekkür etmek ve onu geri ödemektir![360]

Aslında o gün, alınan bedeli geri ödemek yeterliydi; ancak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), daha fazlasını yapacak, üstelik borç aldığı şahısların mallarında bereket ihsan etmesi için de ayrıca Allah'a dua edecekti.[361]

Şaşılacak şeydi; ne ihtiyacı vardı ki kendisi için dua ediyor, malının bereketlenmesi için de Allah'a yalvarıyordu! Derin izler bırakacak davranışlardı bunlar ve İnsanlığın Emîni Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), her adımını, bir öncekine nispetle daha ileriye atıyor ve her yönüyle ulaşılmaz olduğunu gösteriyordu!

Müslüman olmuştu olmasına ama hâlâ altı tane hanımı vardı; İslâm'ın evliliğe sınır getirdiğini ve en fazla aynı anda dört kadınla evlenme imkânı verdiğini öğrenir öğrenmez de bunlardan iki tanesini boşayacak ve sonraki yıllarını onların dördü ile geçirecekti.[362]

---

360 Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* 2/167; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 3/409

361 Bkz. Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, 8/97

362 Bkz. İbn Hacer, *İsâbe,* 8/15, 46. Câhiliyye döneminde insanlar, babalarının ölümünden sonra üvey anneleriyle evlenebiliyorlardı ve Safvân İbn Ümeyye de, babasının ölümünden sonra üvey annesiyle evlenen meşhur dört kişiden birisiydi; Bedir sonrasında dul kalan üvey annesi Fâhıte Binti Esved ile evlenecekti; ancak o, Müslüman olduktan sonra ise bu evliliğe son verecektir.

Cömertliği

Eşrâf-ı Kureyş'ten sayılan Safvân İbn Ümeyye, zengin bir aileye mensuptu; cömertliği seven ve bu yönüyle tanınan bir zeminde yetişmişti; insanlara yemek yedirmeyi seviyor, izzet ü ikramda bulunmaktan da ayrı bir haz alıyordu. Hatta bundan dolayı ilk dönemlerde kendisine, '*Bathâ'nın direği*[363]' ismini vermiş, onu bu özelliğiyle çağırmaya başlamışlardı! Cömertliğine bir de sohbetindeki güzellik ve fesahate olan yatkınlığı ilave edilince evi, birçok insan için uğrak yeri haline gelmişti; gelir ve onunla güzel dakikalar geçirdikten sonra karınlarını da doyurur ve ondan sonra yapacakları diğer işlere yönelirlerdi!

Safvân İbn Ümeyye, daha sonraki günlerinde de bu özelliğini devam ettirecek, evine gelenlere izzet ü ikramda bulunmaktan ayrı bir zevk alacaktı. Aslında bu, sadece ona has bir özellik de değildi; insanlara yemek yedirip onlarla hoş sohbet etme işi aslında, Safvân İbn Ümeyye'ye, atalarından kalma bir gelenekti; zira babası *Ümeyye* ile dedesi *Halef* de, evine misafir alıp ağırlamaktan zevk alan ve Araplar arasında bu yönüyle bilinen iki isimdi! İşin daha da ilginç yanı, kendisinden sonra gelen diğer aile fertleri arasında da aynı cömertlik anlayışı hâkim olacak ve aile, bu yönüyle iştihar edecekti; oğlu *Abdullah* ve torunu *Amr*, babaları Hakk'a yürüdükten sonra da ata yâdigârı bu özelliklerini yaşatmada kimseden geri kalmayacaklardı! Adeta cömertlik bu ailenin vazgeçilmeziydi ve beş nesil boyunca fasılasız Safvân İbn Ümeyye ailesinde ocaktaki ateş sönmeyecek ve nesiller boyu bu gelenek bozulmayacaktı.

Hilafet günlerinden birisinde Hz. Muâviye Mekke'ye gelmişti; gençlik yıllarını geçirdiği Mekke sokaklarında hasret giderirken bir ara:

---

363 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/721

– Mekke'de insanlara izzet ü ikramda bulunup da yemek yedirmekle meşhur kim var, diye sordu:

– Safvân İbn Ümeyye'nin oğlu Abdullah,[364] cevabını alınca da hayretini gizleyemeyecek ve Safvân ailesinin bu konudaki istikrarını ifade sadedinde:

– Bak.. bak, diyecekti. "Desene bu, hiç sönmeyen bir ateşmiş!"[365]

Sonraki Günleri

Artık Safvân İbn Ümeyye de samimi bir Müslümandı; Kur'ân öğrenip Allah Resûlü'nün beyanlarını talim ediyordu. Bir gün oğlu *Ya'lâ*,[366] babası Hz. Safvân'ın elinden tutmuş birlikte Efendiler Efendisi'nin yanına gelmişlerdi. İmanlarını beyatla taçlandıracaklar, bundan sonraki hayatlarında İslâm'a bağlılık yemini edeceklerdi.

Böyle bir beyatta hicretin bir ön şart olduğunu duymuşlardı; zira o güne kadar hicret olmadan İslâm'ı yaşama imkânı verilmiyordu. Belli ki, şartların değişmesiyle hükmün de değiştiğini fark edememişlerdi. Artık Mekke, kapılarını İslâm'a aralamış ve hicret etme lüzumu da kalmamıştı. Efendiler Efendisi'ne yaklaşan Hz. Ya'lâ:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Hicret etmek şartıyla babamın beyatını da kabul et!"

---

364 Safvân İbn Ümeyye'nin oğlu Hz. Abdullah, hicretin yetmiş üçüncü yılında ve Haccâc kuşatması sırasında Abdullah İbn Zübeyr ile birlikte Mekke'de şehid edilenlerdendir. Bkz.: İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/928

365 İbn Abdilberr, *İstîâb,* 2/721

366 Babasını alıp da Efendimiz'e götürenin, diğer oğlu Abdullah olduğu da ifade edilmektedir. Hatta o, bu konuda kendilerine yardımcı olması için Hz. Abbâs'a gidecek ve sonrasında mesele Efendiler Efendisi'ne intikal edecektir. Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 10/40; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 2/125

Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ona da döndü ve:

– Bilakis Ben, onun beyatını cihâd üzerine alıyorum; zira artık hicret son buldu, buyurdu. Zira artık Mekke de İslâm'a bayraktarlık yapıyordu! Dolayısıyla fetih, Mekke için bir dönüm noktasını oluşturuyordu; bundan böyle İslâm için canla başla gayret, hiç durmadan mesafe almak gerekiyordu! Onun için Efendiler Efendisi ashabına dönecek ve:

– Fetihten sonra artık hicret yok; Allah yolunda mücâhede etmek ve niyet vardır; niyetinizi halis tutarak Allah yolunda cihâda çağrıldığınız zaman sizler, anında bu davete icabet edin ve Allah yolunda koşmakta acele ediniz, buyuracaktı.[367]

Bir de müjdesi vardı Resûl-ü Kibriyâ'nın; Mekke'yi kastederek ashabına dönmüş şunları söylüyordu:

– Bugünden sonra burası, kıyamete kadar bir daha küfür adına istilâ görmeyecek![368]

Buna rağmen yakın arkadaşlarından birisi ona, hicret etmeyenlerin helak olacakları ve hayatını hicretle süslemeyenlerin de Müslümanlığından bahsedilemeyeceğini söylemişti. Safvân İbn Ümeyye'yi korkutan beyanlardı bunlar! Arkadaşına da itimadı vardı ve yükünü omzuna alarak doğruca Medine'nin yolunu tuttu. Eski arkadaşı Hz. Abbâs'ın kapısını çalıyordu! Daha sonra da gidecek ve meseleyi Allah Resûlü'ne soracaktı; Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce:

– Buyur, ey Ebâ Vehb,[369] diyecek, ardından da kimin yanında konakladığını soracaktı. Amcası Hz. Abbâs'ın yanında kaldığını öğrenince de ona:

---

367 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned,* 4/223; Hâkim, *Müstedrek,* 3/479

368 İbn Sa'd, *Tabakât,* 2/137; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 3/257

369 Efendimiz'in o gün ona, 'Ebâ Ümeyye' diye seslendiği de ifade edilmektedir. Bkz. İbni Şebbe, *Tarihü'l-Medîneti'l-Münevvere,* 2/483

– Sen, Kureyş arasında Kureyşliye en çok muhabbet duyan birisinin yanına misafir olmuşsun, diyerek iltifat edecekti. Endişelerini giderecek beyanını bir kez de onun için tekrarlıyordu:

– Fetihten sonra hicret yoktur!

Bu cümleyi bizzat Efendimiz'den duyduktan sonra rahat bir nefes alan Safvân İbn Ümeyye'ye Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem):

– Ey Ebâ Vehb, diye seslenecekti. "Sen, Mekke'nin Abtah denilen bölgelerine geri dön ve sizler, kendi yurdunuzda ikâmet edin!"[370]

Artık içi rahat olan Safvân İbn Ümeyye, gönül rahatlığı içinde Mekke'ye dönecek ve bundan sonraki hayatını burada geçirecekti.

Zaman akıp gidiyordu; üzerinde geçen yılların derin izi bulunan Safvân İbn Ümeyye de artık yaşlanmış, ebedi yolculuğuna çıkmak üzereydi. Takvimler, hicretin üzerinden kırk iki yıl geçtiğini gösteriyordu. Hz. Muâviye, hilafet makamına yeni geçmişti. Çok geçmeden Hicaz'da, Resûlullah'ı görmüş bir çift gözün daha kapandığının haberi yankılanmaya başlayacaktı; zira Hz. Safvân da Hakk'a yürümüştü![371]

---

370 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 8/51; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 9/16

371 Safvân İbn Ümeyye'nin, Hz. Osman'ın şehid edildiği yıl vefat ettiği veya Cemel Vaka'sı esnasında insanların Basra'ya doğru hareket ettikleri sırada ruhunu teslim ettiğini ifade eden rivayetler de vardır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* 2/21

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemmâm (126-211 h.); *el-Musannef*, *[Tahkîk: Habîburrahmân el-A'zamî]*, I-XI, el-Meclisü'l-ilmî, Beyrut, 1403/1983.

Ahmed b. Hanbel (213-290 h.); *el-Müsned*, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Apak, Adem, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Akademi Araştırma Heyeti, *Bir Demet Yıldız En Öndekiler* , Işık Yayınları, İzmir 2007.

A'zamî, Muhammed Mustafa; *Küttabü'n-nebi* (s.a.s.), Şeriketü't-Tıbaati'l-Arabiyye, Riyad , 1981.

Belâzurî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir (279/892); *Fütuhu'l-Büldan*; el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

_____ ; *Ensâbü'l-eşrâf*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (384-458 h.); *Delâilü'n-nübüvve*, I-VII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1985.

el-Bezzâr, Ebûbekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (v. 215-292); *el-Müsned*, *[Tahkik: Abdulkâdir Arafât]*, I-III, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut/Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

_____; *et-Târîhu'l-kebîr*, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1986.

ed-Dârakutnî, Ebu'l-Hasan Ali İbn Ömer (306-385 h.); *Sünenü'd-Dârakutnî*, I-IV, *[Tahkik: es-Seyyid Abdullah Haşim Yemânî el-Medenî]*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1386/1966.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen*, [Tahkîk: Muhammed Muhsin Abdülhamîd], I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.

el-Esbehânî, İsmail b. Muhammed b. el-Fadl et-Teymî (457-535 h),*Delâilü'n-nübüvve*, *[Tahkîk: Muhammed Muhammed el-Haddâd]*,Dâru Tayyibe, Riyad, 1409.

el-Fâkihî, Ebû Abdillah Muhammed İbn İsmail İbni"l-Abbas (217-275 h.); *Ahbaru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsih, [Tahkik: Abdulmelik Abdullah]*, I-VI, Dâru Hadır, Beyrut, 1414 h.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (321-405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/ 1990.

el-Halebî, Ali İbn Burhaniddin (v. 1044/1635); *es-Sîratü'l-Halebiyye*, I-III, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1400.

_____; *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.

_____; *Şuabü'l-îmân*, *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl]*, I-IX, Dâru-'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

Halebî, Mahmûd Tu'ma, *Sahâbiyyâtü'r-Resûl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 2004.

el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh (768-837 h.); *Mu'cemü'l-büldân,* tsz., Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

Hamidullah, Muhammed (1908-2002), *Mecmûatü'l-vesaiki's-siyasiyye li'l-ahdi-'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Râşide*,Dârü'n-Nefâis, Beyrut 1985.

_____; *İslâm Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti* , [Tercüme: Salih Tuğ], İrfan Yayınları, İstanbul, 1980.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali Ebû Bekr (393-463 h; *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

Hennâd, Ebü's-Serri Zeynelabidin (152-243 h.); *ez-Zühd*, *[Tahkîk: Abdurrahman Firyevai]*, I-II, Dârü'l-Hulefa li'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1406/1985.

el-Heysemî, Ali b. Ebî Bekir (v. 807 h.); *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l- fevâid,* I-X, Dâru'r-reyyan littürâs-Dâru'l-kitabi'l-arabî, Kahire-Beyrut, 1407.

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); *ed-Dürer fî ihtisâri'l-meğâzî ve's-siyer*, Dâru'l-meârif, Kahire, 1403 h.

_____; *el-İstîâb*, I-V, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.

İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi (328/940); *el-Ikdü'l-ferîd,* el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah (v. 571/1176); *Târîhu Dimaşk*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (508-597 h.); *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûki ve'l-ümem*, Dâru sâdir, Beyrut, 1358 h.

_____; *Sıfatü's-safve*, I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1399/1979.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.); *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve-'l-âsâr*, *[Tahkîk: Kemâl Yusuf el-Hût]*, I-VII, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 1409 h.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v.630/1233); *en-Kâmil fi't-târîh*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

_____; *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

_____; *Üsdü'l-ğâbe,* el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

İbn Habib el-Bağdâdî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habib b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed b. Habib (245/860); *el-Muhabber*, [Tahkik: Ilse Lichtenstadter, Dârü'l-Âfâki'l-Cedide, Beyrut, tsz.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (773-852 h.); *Tehzîbü't-tehzîb*, I-XIV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1404/1984.

_____; *el-İsâbe*, I-VIII, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî (v. 354/965.); *el-İhsân fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân*, *[Tertîb: Alâüddîn Ali b. Belbânî, Tahkîk ve ta'lîk: Şuayb el-Arnavût]*, I-XVIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1993.

_____; *es-Sikât*, I-IX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1395/1975.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişam İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, I-VI, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar İbn İshak, (v.150/767); *es-Sîre*, *[Tahkîk: Muhammed Hamidullah*], Ma'hedü'd-dirâsât, tsz.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillah Muhammed İbn Ebî Bekr Eyyûb ez-Züreî (691-751 h.); *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, *[Tahkik: Şuayb el-Arnavût, Abdülkadir el-Arnavût]*, I-V, Müessesetü'r-risâle, Mektebetü-'l-menârü'l-islâmiyye, Beyrut, Kuveyt 1407/1986.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

_____; *el-Bidâye ve'n-nihâye,* I-XIV, Dâru'l-meârif, Beyrut, tsz.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889); *el-Maarif*, [Tahkik: Servet Ukkaşe], Dârü'l-Maârif, Kahire, 1981.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Menî' (168-230 h.); *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Dâru sâdir, Beyrut, tsz.

İbni Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide en-Nemri, (262/876); *Tarîhü-'l-Medîneti'l-Münevvere, [Tahkik: Fehim Muhammed Şeltut]* , I-IV,Dârü'l-İsfahânî, Cidde, 1973.

el-Kazvînî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Rafii; *et-Tedvin fî ahbari kazvin*, 623/1226 [Tahkîk: Azizullah Ataridi Habuşani] Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

el-Kilâî, Ebi'r-rebî' Süleyman b. Mûsâ (565-634 h.); *el-İktifâ bimâ-tedammenehu min megazî resulillah ve's-selasetü'l-hulefa*, [Tahkîk: Muhammed Kemalüddin İzzüddin Ali], Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1997.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

el-Makdisî, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdülvâhid b. Ahmed el-Hanbelî (567-643 h.); *el-Ehâdîsü'l-muhtâra, [Tahkik: Abdulmelik b Abdullah b. Dehîş]*, I-X, Mektebetü'n-nehdatü'l-Hadîse, Mekke-i Mükerreme, 1410/1990.

el-Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahmân (654-742 h.); *Tehzîbü'l-Kemâl*, I-XXXV, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1400/1980.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim*,I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref (631-676 h.); *Tehzîbü'l-esmâ*, Dâru-'l-fikr, Beyrut,

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünenü'l-kübrâ*, *[Tahkîk: Abdulğaffâr Süleyman el-Bündârî]*, I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

Semîra Zâyid, *Muhtasaru'l-câmi' fi's-sîreti'n-nebeviyye*, I-II, el-Matbaatu'l-Âlemiy-ye, 1995.

es-Suyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddîn (849-911 h.); *el-Hasâisu-'l-kübrâ*, I-III, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1985.

_____; *ed-Dürru'l-mensûr*, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993.

_____; *Lübâbü'n-nukûl fî esbâbi'n-nuzûl*, Dâru ihyâi'l-ulûm, Beyrut, tsz.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); *el-Mu'cemül-evsat*, *[Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî]*, I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

_____; *el-Mu'cemül-kebîr*, *[Tahkîk: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî]*, I-XX, Mekte-betü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (224-310 h.); *el-Câmiu'l-beyân*, I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

_____; *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî)*, I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali İbn Ahmed (v. 468 h.); *Esbâb-ü nüzûli'l-Kurân*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

el-Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi (207/823); *el-Megazi*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

Yûsuf es-Sâlihî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (942/1536); *Sübülü-'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*, *[Tahkik: Abdülmuiz Abdülhamid el-Cez-zâr]*, el-Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuuni'l-İslâmiyye, Kahire, 1418/1997.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); *Siyeru a'lâmi'n-nü-belâ*, I-XXIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1413 h.

_____; *Tarihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, 2006.

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (v. 538/ 1144); *el-Fâik fî ğarîbi'l-hadîs*, I-V,*[Tahkîk: Muhammed Ebü'l-Fazl İb-râhim, Ali Muhammed Becavi]*, Dâru'l-ma'rife, Lübnan, tsz.

ez-Zeylaî, Abdullah b. Yusuf Ebû Muhammed (v. 762 h.); *Nasbu'r-râye*, I-IV, Dâru'l-hadîs, Mısır, 1357 h.

ez-Ziriklî, Hayreddin (v. 1396/1976),*el-A'lâm,* I-VIII, Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut, 1984.